

પ્રાપ્તિસ્થાન

શ્રી જૈન ઐયસ્કર મંડળ
મહેસાણા (ઉ. ગુ.)

શ્રી જૈન ઐયસ્કર મંડળ
પાલીતાણા (સૌરાષ્ટ્ર)

અનુક્રમણિકા

વિષય	પૃષ્ઠ
૧ દર્મવિપાદ (૧લો દર્મગ્રંથ)	૧
૨ દર્મવિપાદ-પ્રદીપ	૧૧૨
૩ દર્મસ્તવ (૨જો દર્મગ્રંથ)	૨૭૪
૪ દર્મસ્તવ-પ્રદીપ	૩૪૩
૫ સત્તાવિધે સ્પષ્ટીકરણ	૩૮૦

: મુદ્રણસ્થાન :
ચંદ્રિકા પ્રિન્ટરી,
મીરજાપુર ગેડ,
અમદાવાદ.

પ્રસ્તાવના

આ અગાઉ આ ગ્રંથની ચાર આવૃત્તિ છપાઈ ચૂકી છે. ચોથી આવૃત્તિની ૨૦૦૦ નકલ ખલાસ થતા આ આવૃત્તિની ૩૦૦૦ નકલો છપાવેલ છે

આ આવૃત્તિમાં ચોથી આવૃત્તિની માફક પહેલો અને બીજો કર્મગ્રંથ જ છપાવેલ છે. અને તેમાં ચોથી આવૃત્તિ પ્રમાણે ટીપ્પણરૂપે કર્મગ્રંથ-પ્રદીપ પણ લેવામાં આવેલ છે. જે કર્મગ્રંથના અભ્યાસીઓના શુદ્ધિવિકાસ માટે ઉપયોગી થશે તેમજ બીજા કર્મગ્રંથના પ્રદીપમાં સ્થાના ભૂતપૂર્વ સ્વ. વિદ્યાર્થી શિવલાલ સૌલા-ગચચંદનુ લખેલ સત્તા પ્રકરણ પણ વિસ્તૃત માહિતી જાણવા મન્હનાર માટે દાખલ કરવામાં આવેલ છે.

આ આવૃત્તિની સાપ્ત અભ્યાસક્રાને ઉપયોગી થાય તે હેતુથી કુલ ૮ પેજ સાઈઝને બદલે કાઉન સાળપેજ રાખવામાં આવેલ છે.

આ આવૃત્તિમાં જે દાઈ સ્ખલનાઓ જણાય તે સુચ વાચકોને જણાવવા વિનંતિ છે જેથી હવે પછીની આવૃત્તિમાં યોગ્ય સુધારો થઈ શકે.

દષ્ટિદોષથી કે પ્રેસદોષથી થયેલ ભૂલો અંગે ક્ષમા યાચીયે છીએ. ખાસ ભૂલોનું શુદ્ધિપત્રક આપવામાં આવેલ છે. તે પ્રમાણે સુધારી લેવા વિનંતિ છે.

લિ.

મહેસાણા
માહ સુદ ૫
વિ. સં. ૨૦૩૩

વકીલ ચીમનલાલ અમૃતલાલ શાહ
શ્રી બાબુલાલ જેશિંગલાલ મહેતા
જો. સેક્રેટરીઓ
શ્રી યશોવિજયજી જૈન સંસ્કૃત પાઠશાળા અને
શ્રી જૈન ગ્રેયસ્કર મંડળ-મહેસા

શ્રી જીવવિજયજી મહારાજ કૃત—

સ્તબ્ધકાર્યઃ

મંજલાચરણમ્

[આર્યાં છન્દ]

પ્રણિપત્ય જિનં વીરં, વૃત્યનુસારેણ જીવવિજયાહ્વઃ ।
વિતનોમિ સ્તવુકાર્યં કર્મગ્રન્થે સુગમરીત્યા ॥ ૧ ॥

ગહનાર્યોઽયં ગ્રન્થો મન્દધિયાં વૃત્તયોઽપિ દુર્વોધાઃ ।
તેપામનુગ્રહકૃતે ન્યાય્યં સ્તવુકાર્યકરણં મે ॥ ૨ ॥

[શ્રી વીર પરમાત્માને પ્રણામ કરી; જીવવિજય નામનો હું મુનિ કર્મગ્રન્થનું સરસ વિવેચન રચું છું. ૨

આ ગ્રન્થ તો મહાન્ છે જ, અને બાળ જીવોની બુદ્ધિ મંદ હોય છે, તેથી તેઓના લાલ માટે આ હુંક વિવેચન કરવાનો મારો પ્રયાસ સફળ થશે. ૨.]

પ્રશ્ન—“ કર્મગ્રન્થ ” તે શું કહીએ ?

ઉત્તર—જીવ-મિથ્યાત્વનિકેતનુએ કરીને કહીએ—આત્મા ગાયે પુનઃ જીવધિએ, તે—કર્મગ્રન્થ કહીએ.

ક્રિયતે, ઇતિ કર્મ, ઇતિ વ્યુત્પત્તે:

તે કર્મનું=મૂળોત્તર પ્રકૃતિલેદે કરી, તથા-પ્રકૃતિ :
સ્થિતિ: રસ: પ્રદેશાદિ: લેદે કરી તથા-અંધ: ઉદય: ઉદીરણા:
અને અત્તાદિ: લેદે કરી. અથન-અથનું-પ્રતિપાદન છે જેને
વિષે=તે કર્મઅંથ કહીએ.

તિહાં-પ્રથમ કર્મવિપાક નામે કર્મઅંથ કહે છે:

(૧)

કર્મવિપાક કર્મઅંથ:

મંગળાચરણ: વિષય: પ્રયોજન:અને કર્મનો વ્યુત્પત્ત્યર્થ:

સિરિ-વીર-જિણં વંદિઅ, કર્મ-વિવાગં સમાસઓ વુચ્છં ।

કીરૂ જિણ હેઝહિ જેણંતો મન્નઅ “કર્મ.” ॥ ૧ ॥

શબ્દાર્થ :-

સિરિવીર=શ્રી વીર જિનેશ્વરને, વંદિય=વંદન કરીને.
કર્મ-વિવાગં=કર્મ-વિપાક સમાસઓ=ટુંકામા. વુચ્છં=
કહીશ કીરૂ=કરાય છે. જિએણુ=જેવે. હેઝહિ=હેતુ-
આવડે. જેણું=જેથી. તો=તેથી. મન્નએ=કહેવાય છે.
કર્મ=કર્મ ૧.

ગાથાર્થ :-

શ્રી મહાવીરસ્વામીને વંદન કરી, કર્મવિપાક

[નામનો ગ્રન્થ] હું દુંકામાં કહેવાનો છું.
તેથી—

જીવે હેતુઓ વડે “કરાય” છે,
તેથી—

“કર્મ” કહેવાય છે. ૧

સિરિ=શ્રી તે-અતિશય, પ્રાતિહાર્યાદિક તીર્થ કરલક્ષ્મી.
તેણે કરી સહિત એવા વીર=તે-પરીસહાદિક સહવા સમર્થ.
જિણં=તે-રાગદ્વેષના જીવજીવાર. એહવા શ્રી વીરજિન પ્રત્યે
વંદિય-વાદીને કર્મનો જે વિપાક=પ્રકૃતિપ્રતિપાદનરૂપ, તે
સમાસઓ-સંક્ષેપથી કહીશ.

એટલે-કર્મવિપાક નામા પહેલો કર્મગ્રંથ કહું છું.
હવે—

કર્મ. તે શું ? તે કહે છે.

અજનયુર્ણના ડામડાની પેઠે નિરતર પુદ્ગલે કરીને
ભર્યા લોકને વિષે ક્ષીર-નીરને ન્યાયે અને લોહાગ્નિને
ન્યાયે. કર્મપુદ્ગલની વર્ગણા હવે પોતાના આત્મા સંઘાતે
—મિથ્યાન્વ. અવિનિતિઃ કપાયઃ યોગઃ રૂપ અણ્યતર હેતુઓએ
કરી. તથા “પદિણીયત્તણુનિન્હવ” ઇત્યાદિ બાહ્ય હેતુઓએ
કરીને, —સંગદ્ધ કરીએ, તે કર્મ કહીએ.

તે કર્મઃ રૂપીઃ છે, અરૂપી નથી. આત્માને
મન દ્વારા ઉપચીત થાય છે, તે માટે.

ઈહાં- કોઈ કહેશે, કે- “આત્માને રૂપી કર્મનો કીધો ઉપધાતઃ અનુગ્રહઃ કેમ થયે ?”

તેનો ઉત્તર એ છે, કે “હાથા મનુષ્યને પણ મધ-પાનાદિકે મતિનો ઉપધાત થાય છે. અને ગ્રાહી પ્રમુખ ઔષધિએ અનુગ્રહ પણ થતો હોય છે.

એ પુત્તગણ્યોગે જેમ બાહ્યથી અરૂપી જીવને ઉપધાતઃ અનુગ્રહઃ થાતો હોય છે, તેમ કર્મવર્ગણાએ કરીને જીવને ઉપધાતઃ અનુગ્રહઃ થાય છે.”

તથા-જીવ સમયે સમયે શુભાશુભ કર્મ બાધે છે, છોડે છે. પણ પ્રવાહથી કર્મબંધ અનાદિ છે.

“અણાદ્યં તં પવાહેણ-इति वचनान्.”

અન્યથા-કર્મની આદિ કહીએ. તો-તે કર્મબંધ થકી પૂર્વે, જીવ કર્મરહિત હોયો જોઈએ; અને તે “કર્મબંધ રહિતને કર્મબંધ થયો.” કહિયે, તો સિદ્ધને પણ કર્મબંધ થાય.

તે માટે કર્મબંધ તે અનાદિ છે.

ઈહાં, કોઈ કહે કે-“અનાદિ સયોગનો વિયોગ કેમ થાય ?”

તત્રોત્તર—

“કંથન અને ઉપલનો સયોગ અનાદિનો છે, તેનો તથાવિધ સામગ્રીવશે વિયોગ થાય છે, તેમ જીવ-કર્મનો પણ

તથાવિધ સામગ્રીવગે ભવસ્થિતિ પરિપાકે આત્યંતિક વિયોગ થાય છે. ફરી તેને પાછો સયોગ ન થાય. કાશ્ચનોપલવત. ॥૧૧॥

તે કર્મના-લાડુના દષ્ટાંતપૂર્વક ચાર પ્રકારો:

અને મૂળોત્તર ભેદો:—

પયઙ્-ઠિઙ્-રસ-પણ્સા તં ચઙ્હા મોઙ્ગસ્ત દિઙ્તા ।

મૂલ-પગઙ્ઠ-ઉત્તર-પગઙ્ઠ-અડવન્ન-સય-ભેયં ॥ ૨ ॥

શબ્દાર્થ :— પયઙ્-ઠિઙ્-રસ-પણ્સા = પ્રકૃતિ ; સ્થિતિ રસ: અને પ્રદેશ ને આશ્રયીને તં = તે. ચઙ્હા = ચાર પ્રકારે. મોઙ્ગસ્ત = લાડુના દિઙ્તા = દષ્ટાંતે કરીને. મૂલ-પગઙ્ઠ-ઉત્તર-પગઙ્ઠ-અડવન્ન-સય-ભેયં = મૂળ પ્રકૃતિએ આઠ, અને ઉત્તર પ્રકૃતિએ એકસો અઠાવન ભેદોવાળું. ૨.

ગાથાર્થ :

મૂળ પ્રકૃતિએ આઠ: અને ઉત્તર પ્રકૃતિએ એકસો અઠાવન ભેદોવાળું તે કર્મ પ્રકૃતિ સ્થિતિ: રસ: અને પ્રદેશ ને આશ્રયીને લાડુ દષ્ટાંતે ચાર પ્રકારે છે. ૨

કર્મનો સ્વભાવ : તે-પ્રકૃતિ ૧ કાળનું માન : તે - સ્થિતિ ૨ કર્મ પુદ્ગલના શુભ-અશુભ રસનું તીવ્ર-મંદ પાતું. તે અનુભાગ ૩. અને પુદ્ગલના દળિયાનું માન : તે- પ્રદેશ દલીએ-૪.

એમ ચાર પ્રકારે કર્મ છે તે મોઢક-લાડુઆને દષ્ટાંતે બતાવું.

પ્રકૃતિસ્તુ સ્વભાવઃ સ્યાત્ સ્થિતિઃ કાલાવધારણમ્ ।

અનુભાગો રસો જ્ઞેયઃ પ્રદેશો દલ-સંચયઃ ॥ ૧ ॥

“એ મોદકના દહાંત થકી બાણુવો.” તે કેમ ?

તે કહે છે—

તેમ-કોઈ વાતાપહારી સુંઠાદિ દ્રવ્યે નિષ્પન્ન મોદક તે-પ્રકૃતિએ-સ્વભાવે-વાયુનેજ ટાળે. વળી પિત્તાપહારી દ્રવ્યે નિષ્પન્ન, તે પિત્તનેજ ટાળે; વળી-કફાપહારી દ્રવ્યે નિષ્પન્ન, તે કફને ટાળે. તેમ-કર્મ પણ, કોઈક જ્ઞાનને આવરે, કોઈ દર્શનને-દેખવાને આવરે, ઇત્યાદિ-તે પ્રકૃતિ કહીએ. ૧

તથા-કોઈક મોદક એક દિન જ રહે, કોઈક બે દિન રહે; યાવત્ કોઈ માસ લગે રહે, તે ઉપરાંત-વિષુસે. તેમ-કોઈ કર્મની સ્થિતિ ૨૦ કોડાકોડી સાગરોપમ પ્રમાણુ : કોઈકની ૩૦ કોડાકોડી સાગર પ્રમાણુ : કોઈકની ૭૦ કોડાકોડી સાગર પ્રમાણુ હોય, ઇત્યાદિ. એ સ્થિતિ કહિયે ૨.

તથા-સ્નિગ્ધઃ રૂક્ષઃ મધુરઃ કટુકાદિકઃ રસઃ. તે કોઈક મોદકનો એક ગુણ હોયઃ કોઈકમાં દ્વિગુણ ત્રિગુણઃ ચતુર્ગુણઃ પણ હોય. તેમ-કર્મનો કોઈ વખત એકસ્થાનીય રસ હોયઃ અને કોઈ વખત તીવ્રઃ તીવ્રતરઃ કપાયને થોગે દ્વિસ્થાનીયઃ ત્રિસ્થાનીયઃ ચતુઃસ્થાનીય. રસ હોય. એ-રસ કહીએ ૩.

તે મોદકના પ્રદેશ તે-કણિયા રૂપ. તે કોઈ એક પસલી પ્રમાણુઃ કોઈ એક પાથેરઃ અધશેરઃ શેરઃ પ્રમાણુ

હોય. તેમ-કોઈ કર્મના દળિયા કોઈકને થોડા: કોઈકને ઘણા.
એ-પ્રદેશ ૪.

એ મોઢકનો દટાત બાણવો.

હવે, તે કર્મની મૂળ પ્રકૃતિ: આઠ છે, અને તે મૂળ પ્રકૃતિની ઉત્તરપ્રકૃતિ=તે ઉત્તરભેદ; એકસો અકુવન છે. ॥૨॥
ઉત્તર ભેદોની સંખ્યા સાથે મૂળ પ્રકૃતિનાં નામો.—

इह नाण-दंसणावरण-वेय-मोहाउ-नाम-गोआणि ।

विग्यं च पण-नव-दु-अट्टवीस-चउ-तिसय-दु-पण-विहं ॥३॥

શબ્દાર્થ:—ઇહ=અહીં નાણુ-દંસણાવરણુ—
વેઅ-મોહાઉ-નામ-ગોઆણિ=જ્ઞાન અને દર્શનાવર-
ણીય વેદ મોહ: આયુષ નામ ગોત્ર: વિગ્ધ —અંતરાય.
પણુ નવ-દુ-અટ્ટવીસ-ચઉ-તિસય-દુ-પણુ-વિહં=
પાંચ નવ બે અઠ્ઠાવીશ: ચાર એકસો ત્રણ: બે. તથા
પાંચ. ભેદોવાળું. ૩

ગાથાર્થ:—

આહીં—પાંચ: નવ: બે. અઠ્ઠાવીશ ચાર: એક
સો ત્રણ બે અને પાંચ ભેદો વાળા જ્ઞાન-દર્શનનાં
આવરણુ. વેદનીય મોહનીય આયુષ નામ: ગોત્ર
અને અંતરાય (કર્મ) છે. ૩

ઈદિં=પ્રત્યનને વિષે.

વિગ્રેવાવગ્રેધઉપ-જ્ઞાનને આવરે-ઢાકે, તે-જ્ઞાનાવરણીય
કર્મ દર્શાવે ૧.

સામાન્યાવબોધરૂપ-દર્શનને એટલે-ઇ દ્રિયના વિષયને આવરે. તે-દર્શનાવરણીય કર્મ ૨.

સાતા-અસાતાપણે વેદ્યું પડે. તે વેદનીય કર્મ ૩.

મુંઝવે-વિકળ કરે-સમ્યક્ત્વઃ ચારિત્ર. થકી તે મોહનીય કર્મ ૪.

અન્ય-લવાતરને પમાડે, તે આયુઃ કર્મ ૫.

શુભાશુભપણું પમાડે. તે નામકર્મ ૬.

હાથ-નીચ પણે ગાઇએ-બોલાવીએ, તે ગોત્રકર્મ ૭.

દાનાદિક લબ્ધિનો અંતરાય કરે, તે-વિદ્ધ-અંતરાય કર્મ ૮.

એ આઠ કર્મનાં નામ કહ્યાં.

હવે એહની ઉત્તર પ્રકૃતિની સંખ્યા કહે છે.—

જાનાવરણીય પાંચ લેદે છે ૧.

દર્શનાવરણીય નવ લેદે છે ૨.

વેદનીય બે લેદે છે ૩.

મોહનીય અઢાવીશ લેદે છે ૪.

આયુષ કર્મ ચાર લેદે છે ૫.

નામકર્મ એકસો ત્રણ લેદે છે ૬.

ગોત્રકર્મ બે લેદે છે ૭

અને અંતરાયકર્મ પાંચ લેદે છે ૮.

એવં—આઠ કર્મની એકસોઅઠાવન ઉત્તર પ્રકૃતિ જાણવી.
એ આઠ કર્મનો ઉપન્યાસક્રમ કહીએ છીએ:—

ઈહાં જ્ઞાનઃ દર્શનઃ તે જીવનું લક્ષણ છે.

“ચેતનાલક્ષણો જીવઃ” इति वचनात् .

તે—જ્ઞાનઃ દર્શનઃ વિનાનો જીવ, તે અજીવપણું પામે.
તે બે માટે પણ જ્ઞાન મુખ્ય છે.—સાકારોપયોગ-
વિશેષોપયોગ માટે.

સાકારોપયોગવંત જીવને સર્વ લબ્ધિ ઊપજે. મોક્ષપ્રાપ્તિ
સમયે પણ સાકારોપયોગવંત હોય. તે માટે જ્ઞાન મુખ્ય છે.
તે જ્ઞાનને આવરે-ઢાંકે, તે જ્ઞાનાવરણીય કર્મ.

તે—એટલા માટે પ્રથમ કહ્યું ૧.

તે પછી—બીજે સમયે કેવળીને અનાકારોપયોગ-સામા-
ન્યોપયોગ-દર્શનોપયોગ હોય. તે દર્શન આવરે-ઢાંકે, તે
દર્શનાવરણીય કર્મ.

તે માટે, જ્ઞાનાવરણીય પછી દર્શનાવરણીય કહ્યું ૨.

એ બે આવરણીય કર્મો પોતપોતાનો વિપાક દેખાડતાં
મુખ-દુઃખ વેદનીય-વિપાકનો હેતુ થાય.

તે માટે, તે પછી—વેદનીય કહ્યું ૩.

માના-અમાના વેદનીયને ઉદ્યે જીવને અવશ્ય રાગ-
દ્વેષ દયાય ઉપજે,

તે માટે, તે પછી મોહનીય કહ્યું ૪.

મેહનીયે મુંઝાયા જીવ બહુ આરંભાદિકે કરીને નરક-
તિર્ય આદિકતું આયુઃ બાધે

તે માટે-તે પછી આયુઃ કર્મ કહ્યું.

ભવથક્રી ભવાંતરે જાતા જીવને નિશ્ચયે ઉદય આવે, તે
આયુઃ કહિયે.

યદ્યપિ કર્મ તો સર્વ ઉદયે આવે જ, પણ શેષ ૭ કર્મ-
તે ભવે. તથા ભવાંતરે: તથા ઘણે ભવે: પણ ઉદય આવે,
અને આયુઃ કર્મ તો તે ભવે ઉદય આવે જ નહીં, ભવા-
ંતરે (અનંતર ભવે) જ ઉદય આવે, એ વિશેષ છે. ૫
આયુને ઉદયે અવશ્ય ગતિ-જાત્યાદિક નામકર્મનો
ઉદય હોય

તે માટે, તે પછી-નામકર્મ કહ્યું ૬.

નામકર્મને ઉદયે અવશ્ય ઊંચ-નીચાદિક ગોત્રનો ઉદય હોય.

તે માટે, તે પછી-ગોત્રકર્મ કહ્યું ૭

ઊંચ-નીચ ગોત્રને ઉદયે અતુકમે દાન: લાભાદિકનો ઉદય-
વિનાશ થાય

તે માટે-તે પછી અંતરાય કર્મ કહ્યું ૮.

એ આઠ કર્મનો ઉપન્યાસક્રમ કહ્યો. ॥૩॥

૧૬-પાંચ ભેદે જ્ઞાનાવરણીય કર્મ:

પાંચ જ્ઞાન: મતિજ્ઞાન: વ્યગ્નનાવગ્રહ:—

મદ્-સુઅ-ઓહી-મળ-કેવલાણિ નાનાણિ તત્ય-મદ્-નાણં ।

ચંજળ-વગ્ગહ ચરહા મળ નયળ-વિર્ણિદિય-ચરહા. ॥ ૪ ॥

દ્રવ્યતુ. તથા—સર્વ જીવાજીવના સર્વ પર્યાયતુ : સમકાળે જાણવું,
તે—કેવળજ્ઞાન કહીએ પ.

એ પાત્ર જ્ઞાન કહીએ.

તે માંહે—

પહેલા જે જ્ઞાન, તે—પરોક્ષ જ્ઞાન છે, ત્રણ પ્રત્યક્ષ
જ્ઞાન છે.

હવે—

પ્રથમ—

મતિજ્ઞાન અઠ્ઠાવીશ ભેદ છે.

તે અઠ્ઠાવીશ ભેદ કહે છે :—

ઇન્દ્રિયને પ્રાપ્ત વિષયપદાર્થત્વં અવ્યક્તપણે જાણવું—તે—

વ્યંજનાવગ્રહ કહીએ.

તે ચાર ભેદ હોય.

તે કહે છે :—

મનઃ અને નયનઃ—તે ચક્ષુ ઇન્દ્રિયઃ એ જે વિના, શેષ
ચાર ઇન્દ્રિયનો વ્યંજનાવગ્રહ હોય.

મન. અને ચક્ષુ.નો વિષય અપ્રાપ્તકારી છે—પુદ્ગલ અણુ-
કરસ્થે વિષય જાણે. તે માટે, તે—મનઃ અને ચક્ષુનો વ્યંજના-
વગ્રહ ન હોય ૪.

મતિજ્ઞાન—ચાલુ—

અર્થાવગ્રહઃ ઈડા. અપાયઃ ધારણા. તથા શ્રુતજ્ઞાનના ભેદો—

અત્યુગ્ગહ-ઈહા-જ્વાય-ધારણા કરણ-માણસેહિ છ-હા ।

इय अट्ट-वीस-भेअं. चउ-दस-हा वीस-हा व सुयं ॥५॥

સાબ્દાર્થ—અત્યુગ્ગહ—ઇહાઽવાય—ધારણા=અર્થા-
વગ્રહ, ઇહા, અપાય, અને ધારણા, કરણ-માણસેહિ=
ઇદ્રિયો અને મન વડે કરીને. છ-હા=છ પ્રકારે. ઇય=એ
પ્રમાણે અટ્ટ-વીસ-ભેયં=અઠ્ઠાવીસ પ્રકારે ચઉ-દસહા=
ચઉદ પ્રકારે. વીસ-હા=વીશ પ્રકારે. સુયં=શ્રુતજ્ઞાન. વ=
અથવા. ૫.

ગાથાર્થ :—

ઇદ્રિયોઃ અને મનઃ વડે કરીને અર્થાવગ્રહઃ
ઇહાઃ અપાયઃ અને ધારણાઃ છ પ્રકારે છે.

એમ અઠ્ઠાવીશ ભેદે મતિજ્ઞાન છે.

શ્રુતજ્ઞાન-ચૌદ પ્રકારેઃ અથવા વીશ પ્રકારે છે.

ઇદ્રિયને વિષયપ્રાપ્ત પદાર્થનું સામાન્યપણે જાણવું. તે-
અર્થાવગ્રહ કહીએ ૧

“એ શું હશે ?” એ વિચારવું, તે-ઇહા ૨.

તેનું નિર્ધારવું, તે-અપાય કહીએ ૩.

તે ધારી રાખવું, તે-ધારણા ૪.

એ ચારે કરણ [પાચ ઇદ્રિય]. અને છઠું મનઃ એમઃ
છ છ ભેદે હોય.

એમ-છ/ચૌક=ચૌવીશ ભેદ થયા. અને ચાર ભેદે
અંગનાવગ્રહ, એમ અઠ્ઠાવીશ ભેદે મતિજ્ઞાન હોય.

ઇહા-મતિજ્ઞાન બે લેદે છે :—

શ્રુતનિશ્રિતઃ અને ૨ અશ્રુતનિશ્રિતઃ

તિહાં—

જે પ્રાચે શ્રુતનાઃ અભ્યાસ વિના—સહેજે જ વિશિષ્ટ
અયોપશમને વશ મતિ ઉપજે, તે-અશ્રુતનિશ્રિત કહીયે.

તે ચાર લેદે છે :—ઔત્પાતિકી ૧, વૈનયિકી ૨,
કાર્મિકી ૩, પારિણામિકી ૪. એ ચાર બુદ્ધિ.

સહેજે-પોતાની મેળેજ ઉપજે, તે-ઔત્પાતિકી બુદ્ધિ ૧.

શુરેનો વિનયઃ શુશ્રુષા—સેવા કરતા આવે, તે વૈનયિકી
બુદ્ધિ. ૨.

કર્મ કરતાં ઉપજે, તે-કાર્મિકી ૩.

પરિણામ તે દીર્ઘદાણતું પૂર્વાપર અર્થતું અવલોકન,
તે-પારિણામિકી બુદ્ધિ ૪.

એહતું વિશેષ સ્વરૂપ. નંદીમૂત્રઃ આવશ્યકવૃદ્ધવૃત્તિઃ
પ્રમુખ થકી જાણવું.

અને જે શ્રુતને અભ્યાસે શ્રુતસ્મરણપૂર્વક ઇન્દ્રિયાર્થધકી
વ્યવહાર સંપન્ને. તે શ્રુતનિશ્રિત મતિજ્ઞાન કહીયે.

તે પણ ચાર લેદે છે—

અવગ્રહ ૧. ઇહા ૨. અપાય ૩. ધારણા ૪.

હિત વાંગી અવગ્રહ બે લેદે—

ઓત્રેંદ્રિયનો વ્યંજનાગ્રહ ૧.

તે પછી—“કોઈએ મ્હને સાદ દીધો.” એહવું અવ્યક્ત જ્ઞાન, તે—ઓત્રેંદ્રિયનો અર્થાવગ્રહ ૨.

“એ અમુક પુરુષનો કે અમુક સ્ત્રીનો સાદ જણાય છે.” એહવી વિચારણા, તે—ધંડા ૩.

એ તો “ખર સ્વર. માટે અમુકનો જ સાદ છે,” એહવો નિશ્ચય થાય, તે—અપાય ૪.

તે વાર પછી તેને ઘણા કાળ લગી ધારી રાખે, તે—ધારણા ૫.

૨. કોઈકે પુરુષે અવ્યક્ત રૂપ દીધું :

તે રૂપના પુદ્ગળ અપ્રાપ્યકારી હોવાથી ચક્ષુને ફરસા નથી, માટે—તેનો વ્યંજનાવગ્રહ ન હોય.

દેખવાને પ્રથમ સમયે જ અવ્યક્ત જ્ઞાનરૂપ ચક્ષુર્નિ-
યનો અર્થાવગ્રહ થાય.

તે પછી—“એ સ્થાણુ કે પુરુષ? સ્થાણુ તે સ્થિ-
તોય, પુરુષ તો હાલે ચાલે.” એહવી વિચારણા, તે—ધંડા ૨.

“એ તો નિશ્ચયે સ્થાણુ છે. સ્થિર હોવા માટે.” એહવું જ્ઞાન, તે—અપાય ૩.

તે પછી—તેને ધારી રાખે, તે—ધારણા—૪.

૩ કોઈકે પુરુષે અવ્યક્ત ગંધ મુંઘ્યો—આદ્રાયો.

તે ગંધના પુદ્ગળ દ્રાણેન્દ્રિય સાથે બદ્ધ-રૂપ થયા,
ત્યારે-અતિ અવ્યક્તપણે થયું જે ગંધ જ્ઞાન, તે-દ્રાણેન્દ્રિયનો
વ્યંજનાવગ્રહ ૧.

તે પછી-“કાંઈક સુગંધ આવે છે.” એવું અવ્યક્ત-
જ્ઞાન. તે-દ્રાણેન્દ્રિયનો અર્થાવગ્રહ ૨.

“એ કપૂર કે સુંઠનો ગંધ?” એકવી વિચારણા, તે
છંદા ૩.

“એ તો શીતળ, માટે કપૂરનો જ ગંધ.” તે
અપાય ૪.

ત્યાર પછી તેને ધારી રાખે, તે-ધારણા ૫.

૪ કોઈક પુરુષે અવ્યક્તપણે રસ આસ્વાદ્યો.

તે રસના પુદ્ગળ રસનેન્દ્રિય સાથે બદ્ધ-રૂપ થયા,
તે સમયે અતિ અવ્યક્તપણે થયું જે રસનું જ્ઞાન, તે-
રસનેન્દ્રિયનો વ્યંજનાવગ્રહ ૧.

તે પછી “કાંઈક સ્વાદ જણાય છે.” એહવુ અવ્યક્ત
જ્ઞાન તે રસનેન્દ્રિયનો અર્થાવગ્રહ ૨.

તે પછી “એ ગોળ કે સાકર હશે?” એવી વિચા-
રણા. તે-છંદા ૩.

“એ તો અતિ મધુર. માટે સાકરનો જ રસ.” એવું
નિશ્ચય જ્ઞાન તે-અપાય ૪.

તે પછી-તેને ધારી રાખે, તે-ધારણા ૫.

૫ કોઈકે પુરુષે અવ્યક્તપણે દેશ વધો.

તે દેશના પુદ્ગળ સ્પર્શને દ્રિય સાથે બદ્ધ: સ્પૃષ્ઠ: થયા. તે સમયે અતિ અવ્યક્ત સ્પર્શનું થયું જે જ્ઞાન. તે સ્પર્શને દ્રિયનો વ્યંજનાવગ્રહ ૧.

તે પછી “ કાઈ મહારે શરીરે સ્પર્શ થયો. ” એવું અવ્યક્ત જ્ઞાન, તે સ્પર્શને દ્રિયનો અર્થાવગ્રહ ૨.

‘ એ રજગુ કે સર્પ હશે ? ’ એવી વિચારણા તે-છંદા ૩.

“ એ તો સુકુમાળ જણાય છે, માટે નિશ્ચયે સર્પનો સ્પર્શ. ” એવું જ્ઞાન, તે-અપાય ૪.

તે પછી તેને ધારી રાખે, તે-ધારણા ૫.

૬ કોઈકે પુરુષ અવ્યક્ત સ્વપ્ન દેખી જાગ્યો.

તે સ્વપ્નમાટે કોઈક વસ્તુ સંલવી, તેના પુદ્ગળ મનને દેશતા નથી, તે માટે વ્યંજનાવગ્રહ ન હોય.

ચિતવવાને પ્રથમ સમયે જ અવ્યક્ત જ્ઞાનરૂપ મનનો અર્થાવગ્રહ થાય. ૧.

તે પછી “ એ સ્વપ્નમા મે શું દીઠું ? ” એવી વિચારણા, તે-છંદા ૨.

“ એ તો મહે અમુક જ સ્વપ્ન દીઠું. એવો નિર્દોષ તે-અપાય ૩.

તે પછી-તેને ધારી રાખે, તે-ધારણા ૪.

એ મતિજ્ઞાનના ૨૮ લેદો નંદીસૂત્રને અનુસારે વિવ-
રીને દેખાડયા.

તે માહે—ચાર બુદ્ધિ લેખવીયે; ત્યારે ૩૨ થાય.

તથા જાતિસ્મરણ પણ અતીત—સંજી પંચેદ્રિયનાં—
ભવ સંખ્યાતા (અસંખ્યાતા પણ) દેખે. તે પણ મતિજ્ઞાન
કહિયે. આચારાંગે તેને ધારણાનો લેદ કહ્યો છે.

તથા—મતિજ્ઞાનના ૨૮ લેદના—

ખડુ ૧ : ક્ષિપ્ર ૫ : સંદિગ્ધ ૯ :

અખડુ ૨ : અક્ષિપ્ર ૬ : અસંદિગ્ધ ૧૦ :

ખડુવિધ ૩ : નિશ્ચિત ૭ : ધ્રુવ ૧૧ :

અખડુવિધ ૪ : અનિશ્ચિત ૮ : અધ્રુવ ૧૨ : એ બાર લેદ છે.

એહનો અર્થ—

કોઈક—અનેક વાજંત્રના શબ્દ સામટા સાલજીને—

“કોડા આટલી ભેરી આટલા શંખ વાગે છે.” એમ
સર્વ પૃથક પૃથક શબ્દ ગ્રહે, તે ખડુગ્રાહી ૧.

અને કોઈ અવ્યક્તપણે “વાજંત્ર વાગે છે.” એટલું
જ જાણે, પણ વિશેષ ન જાણે, તે—અખડુગ્રાહી ૨.

કોઈક—“મધુર. મદ્રતાદિ:” ખડુ ધર્મેષિત જાણે તે—
ખડુવિધગ્રાહી ૩.

અને કોઈક—એક. બે: પચાંચેષિત ગ્રહે. તે—અખડુવિધ-
ગ્રાહી ૪.

ભાવ થકી :—મતિજાની-આદેશે-સર્વ ભાવ બાણે, પણ દેખે નહીં.

એ મતિજ્ઞાનના ભેદ કહ્યા.

હવે શ્રુતજ્ઞાનનું વિવેચન કરે છે.

યદ્યપિ—મતિ—શ્રુત તો સંલગ્નજ છે—

જત્ય મદ્—નાણં તત્ય સુય—નાણં જત્ય સુય—નાણં તત્ય મદ્—નાણં इति વચનાત્.

તથાપિ—પૂર્વે મતિ જ્ઞાન. પછી શ્રુત જ્ઞાન છે.

મદ્—પુત્ત્વં જેણ સુઅં, ન મદ્ સુઅ—પુત્ત્વિઆ इत्याગમવચનાત્,

તથા—મતિ તે શ્રુતનો હેતુ છે, અને શ્રુતઃ તે મતિનું કળ છે.

તથા—મતિ તે—મૂળશું આપણું સ્વરૂપ કોઈને કહી ન શકે, અને શ્રુત તે અક્ષરરૂપ છે. તે માટે—પૂર્વે મતિ અને તે પછી :—શ્રુત જ્ઞાનઃ—છે.

હવે—શ્રુત જ્ઞાનના ૧૪ઃ અથવા ૨૦ઃ ભેદ છે. ૫

તિહાં—પ્રથમ ચૌદ ભેદ કહે છે :—

અક્ષર-સન્ની સમ્મં સાદઅં સ્વલુ સ-પજ્જવસિઅં ચ ।

ગમિયં અંગ-પવિટ્ટં સત્ત વિ ણસ-પાહિ-વક્કલા ॥૫॥

શબ્દાર્થ—અક્ષર-સન્ની-સમ્મં=અક્ષરઃ સંનિઃ સમ્યક્. સાદઅં=સાદિત ખલુ=જ. અપજ્જવસિઅં=

સપર્યવસિત-અંતસહિત-સાંત. ગમિઅં=ગમિક. અંગ-
પવિટ્ટું=અંગપ્રવિષ્ટ. સત્ત=સાત. વિ=પણ. એએ=એ.
સપરિ-વક્ષા=વિરુદ્ધ સહિત. ૬.

ગાથાર્થ :-

વિરુદ્ધ સહિત-અક્ષરઃ સંજિઃ સમ્યક્ઃ સાર્દ્ધઃ
સપર્યવસિતઃ ગમિકઃ અંગપ્રવિષ્ટઃ એ સાતેય ॥૬॥

અક્ષર શ્રુત ૧:	અનાદિ શ્રુત ૮.
અનક્ષર શ્રુત ૨:	સપર્યવસિત શ્રુત ૯:
સંજિ શ્રુત ૩:	અપર્યવસિત શ્રુત ૧૦:
અસંજિ શ્રુત ૪:	ગમિક શ્રુત ૧૧:
સમ્યક્ શ્રુત ૫:	અગમિક શ્રુત ૧૨:
મિથ્યાશ્રુત ૬:	અંગપ્રવિષ્ટશ્રુત ૧૩:
માદિશ્રુત ૭	અંગબાહ્યશ્રુત ૧૪.

એમ-સાતે ય સૂત્રોક્ત ભેદ, તે પોતાના પ્રતિપક્ષી
મહિત કહેવા, એટલે ચૌદ ભેદ શ્રુતજ્ઞાનના બાણવા.

એ ચૌદ ભેદનું વિવેચન કરે છે :-

અક્ષર શ્રુત ત્રણ પ્રકારે—

અંજાક્ષર ૧: વ્યંજનાક્ષર ૨: લઘુધ્વક્ષર ૩:

એમ—અંજાક્ષર તે—અક્ષર ભેદે લિપિ—અક્ષરના
આકાર—નમુના. તેના નામ.—

“હંસ-લિવી ભૂય-લવી જક્વા તહ રક્ષસી અ વોધવ્વા ।
 ઉટ્ટી જવળી તુસ્કી કીરી દવિહી અ સિંધવિઆ ॥૧॥
 માલવિળી નહિ નાગરિ લાહ-લિવી પારસી અ વોધવ્વા ।
 તહ અ નિમિત્તીઅ લિવી ચાળકી મૂલદેવી અ ॥૨॥

તથા—અચ્ચનાક્ષરઃ તે અકારાદિ હકાર પર્યં ત ણાવન
 અક્ષર મુખે ઉચ્ચરવાદ્ય.

એ એ અજાનાત્મક છે, પણ—શ્રુતના કારણ માટે—શ્રુત
 કહીએ.

લાઘ્યક્ષરઃ તે અર્થને પ્રત્યયે કરીને ગભાક્ષર લાઘ્યે, એ
 અક્ષરે કરીને અભિલાખ્ય ભાવ પ્રતિપાદવા, જે માટે-લોકમાં
 અનંતા ભાવ અનભિલાખ્ય છે:—

પન્નવણિજ્ઞા ભાવા અણ તમાગો ડઅણમિલપ્પાણં ।

પન્નવણિજ્ઞાણં પુણ, અણંત-માગો સુઅ-નિવહો ॥૧ ॥

એ અક્ષર શ્રુત કહિયે ૧.

અનક્ષરઃ તે દ્વેડિત શિર.કંપન હસ્તચાલનાદિ:એ
 કરી “મુજને તેડે છે. વારે છે.” ક્રિયાદિ અભિપ્રાયનું
 લણવું. તે અનક્ષરશ્રુત ૨.

અંજા ૩ છે —

દીર્ઘકાલિકી ૧: હેતુવાદોપદેશિકી ૨: દૃષ્ટિવાદો-
 પદેશિકી ૩.

તિહા—

“એ કેમ કરવું ? કેમ થાશે ?” ઇત્યાદિ અતીતઃ અના-
ગતઃ ઘણા કાળનું ચિતવવું, તે—દીર્ઘકાલિકીઃ ૧.

જે તાત્કાલિક ઇષ્ટઃ—અનિષ્ટઃ વસ્તુ જાણીને પ્રવૃત્તિઃ
નિવૃત્તિઃ થાય, તે—હેતુવાદોપદેશિકી ૨.

ક્ષાયોપશમિક જ્ઞાને કરી સમ્યગ્દષ્ટિપણું હોય, તે—
દષ્ટિવાદોપદેશિકી ૩.

એ ત્રણ સંજ્ઞા છે.

ત્યા—વિકલેન્દ્રિય. અને અસંજીઃને હેતુવાદોપદેશિકી
સંજ્ઞા છે. અને સંજિ પચેન્દ્રિયને દીર્ઘકાલિકી સંજ્ઞા છે.
તે માટે—સર્વ આગમમાંહે દીર્ઘકાલિકી સંજ્ઞાએ સંજિ-
પણું કહીએ તે સંજિનું શ્રુત, તે—સંજિશ્રુત ૪.

મન રહિત—અસંજિનું શ્રુત, તે—અસંજિશ્રુત કહીએ ૩.

સમ્યગ્દષ્ટિ પ્રણીતઃ તથા મિથ્યાદષ્ટિ પ્રણીતઃ પણ સમ્યગ્-
દષ્ટિ પામે આવ્યું, તે સમ્યક્શ્રુત કહિયે, યથાવસ્થિત
ભાવના અવગમ થકી, ૫.

તેડજ—મિથ્યાદષ્ટિને કાથે આવ્યું મિથ્યા શ્રુત કહિયે,
યથાવસ્થિત બોધના અભાવ થકી ૬ યતઃ—

મદમદગ્ધિસેમણાગ્રો, મવહેઝ, જહિચ્છગ્રોવલંભાગ્રો ।

નાગફલામાવાગ્રો, મિચ્છદિદ્ધિસ્સ અન્નાણં ॥૧॥

પૂર્વાન્નર્ગતેયં ગાથા તથા—

દ્રવ્ય થકી—

એક પુરુષ આશ્રયિને.—
સાદિ-અપર્યાવસિત છે.

ઘણા પુરુષ આશ્રયિને:—
અનાદિ-અપર્યાવસિત છે.

ક્ષેત્ર થકી—

ભરત-ઐરવત આશ્રયીને:
સાદિ-અપર્યાવસિત છે.

મહાવિદેહ આશ્રયીને:—
અનાદિ-અપર્યાવસિત છે.

કાળ થકી—

ઉત્સર્પિણી-અવત્સર્પિણી
આશ્રયીને —
સાદિ-અપર્યાવસિત છે.

નો-ઉત્સર્પિણી-અવત્સર્પિણી
આશ્રયીને:—
અનાદિ અપર્યાવસિત છે.

ભાવ થકી—

ભવસિદ્ધિયા આશ્રયીને:—
સાદિ-અપર્યાવસિત છે.

નદૃશ્મિ અ છાતમત્થિય નાણે—इति वचनात्,

સાથેાપમિકેભાવે અનાદિ-અપર્યાવસિત છે ૭—

૮-૯-૧૦.

ગમા: તે-અરખા પાઠ. ત્યા હોય, તે ગમિકેશ્રુત:
દષ્ટિવાદગતમ્ ૧૧.

અગમિકે:—તે અણુસરખા અદ્યર: આલાગા: ત્યાં
હોય, તે અગમિકેશ્રુત: કાલિકૃતગતમ્ ૧૨.

તે પદનો સમુદાય ઘણા પદનું જ્ઞાન. તે-પદસમાસ
શ્રુત ૬.

સંઘાત શ્રુત:—ગડ ઈંદિય અ કાળ ૦-

ધત્યાદિ ગાથાએ ઉક્ત દ્વારનો એક દેશ-જે ગત્યાદિક,
તેહનો પણ એક દેશ-દેવગત્યાદિક, તેહની જે માર્ગણાનું
જ્ઞાન, તે-સંઘાતશ્રુત ૭.

તે-એ: ત્રણ માર્ગણાનું જ્ઞાન, તે-સંઘાતસમાસશ્રુત ૮.

ગત્યાદિક એક દ્વારે જીવની માર્ગણાનું જ્ઞાન, તે-
પ્રતિપત્તિશ્રુત ૯.

જેથી માડી સર્વ માર્ગણાનું જ્ઞાન, તે પ્રતિપત્તિ-
સમાસશ્રુત ૧૦.

સંત-પય-પરુવળયાં ધત્યાદિક અનુયોગ ઠહીએ તે
માંહેલા એકનું જ્ઞાન, તે-અનુયોગશ્રુત ૧૧.

તે-એ: ત્રણ અનુયોગનું જાણવું, તે અનુયોગસમાસ-
શ્રુત ૧૨.

પ્રાભૂતને અંતર્વર્તિ અધિકાર વિશેષ, તે પ્રાભૂતપ્રાભૂત
શ્રુત ૧૩.

તે-એ: ત્રણ પ્રાભૂતપ્રાભૂતનું જ્ઞાન, તે-પ્રાભૂતપ્રાભૂત
સમાસશ્રુત ૧૪.

વન્નુને અંતર્વર્તિ અધિકાર, તે-પ્રાભૂતશ્રુત ૧૫.

તે-એ: ત્રણનું જ્ઞાન, તે પ્રાભૂતસમાસશ્રુત ૧૬.

પૂર્વાન્તર્વર્તિ અધિકાર, તે વસ્તુશ્રુત ૧૭.

તે-એ: ત્રણું જ્ઞાન, તે-વસ્તુસમાસશ્રુત ૧૮.

ઉત્પાદપૂર્વાદિક. એક પૂર્વું જ્ઞાન તે-પૂર્વશ્રુત ૧૯.

તે એ: ત્રણું જ્ઞાન તથા-સ પૂર્ણ ચૌદ પૂર્વું જ્ઞાન,
તે-પૂર્વસમાસશ્રુત ૨૦.

એ-ત્રીસ ભેદ શ્રુતજ્ઞાનના સંક્ષેપધરી વર્ણવ્યા.

વિસ્તાર બૃહત્કર્મપ્રકૃતિયકી બહુવો.

એ—શ્રુતજ્ઞાની—

દ્રવ્યથી —ઉપયોગવત થકે —સર્વ દ્રવ્ય બાણે: દેખે.

કાળ થકી:—ઉપયોગવત શ્રુતજ્ઞાની:—સર્વકાળ બાણે: દેખે.

ભાવ થકી:—ઉપયોગવત શ્રુતજ્ઞાની:—સર્વ ભાવ બાણે: દેખે.

ક્ષેત્ર થકી:—ઉપયોગવત શ્રુતજ્ઞાની.—સર્વ ક્ષેત્ર-લોકલોક
બાણે: દેખે.

તે માટે જ-સંપૂર્ણ શ્રુતજ્ઞાની તે કેવળી સરખો કહીએ.
એ પ્રકારે શ્રુતજ્ઞાનના ભેદ કયા ॥ ૭ ॥

અવધિજ્ઞાન. તેના છ ભેદો: મન પર્યાવજ્ઞાન. તેના બે
ભેદો: અને કેવળ-જ્ઞાન

અણુગામિ-વૃદ્ધમાણય-પાલિવાદ-ચર-વિદ્યા છ-તાં ઓછી ।
રિડ-મઃ-વિડલ-મર્દ મણ-નાણં કેવલમિગ-વિદ્યાણં ॥૮॥

શબ્દાર્થ:-અણુગામિ-વર્ધમાણુય-પડિવાઈ=અણુ-
ગામિ: વર્ધમાનક પ્રતિપાતિ ધ્યિર-વિહા=વિરુદ્ધ પ્રકારે.
છ-હા=છ પ્રકારે. ઓહી=અવધિજ્ઞાન. રિઉ-મધ-વિઉલ-
મધ=ઋણુમતિ વિપુલમતિ: મણુ-નાણું=મન. પર્યાવજ્ઞાન.
કેવલ=કેવલજ્ઞાન. ઇગ-વિહાણું=એક પ્રકારનું. ॥ ૮ ॥

અનુગામી વર્ધમાનક: અને પ્રતિપાતી અને
વિરુદ્ધ પ્રકારે એમ છ પ્રકારે અવધિજ્ઞાન.

ઋણુમતિ: અને વિપુલમતિ: મન:પર્યાવજ્ઞાન છે.

અને કેવળજ્ઞાન એક પ્રકારે છે. ॥ ૮ ॥
હવે અવધિજ્ઞાનના ભેદ કહે છે.—

અનુગામી અવધિજ્ઞાન ૧, હીયમાન અવધિજ્ઞાન ૪;

અનનુગામી અવધિજ્ઞાન ૨, પ્રતિપાતી અવધિજ્ઞાન ૫

વર્ધમાન અવધિજ્ઞાન ૩, અપ્રતિપાતી અવધિજ્ઞાન ૬

એ ત્રણ ભેદ સૂત્રોક્ત અને તે થકી-ઈતર ત્રણ ભેદ.
એવં છ ભેદે અવધિજ્ઞાન હોય.

અવધિજ્ઞાન બે ભેદે છે—

૧. ભવ-પ્રત્યયિક:

૨. શુણુ-પ્રત્યયિક:

ભવ-પ્રત્યયિક તે-દેવતા નારકી ને હોય, અને
શુણુપ્રત્યયિક તે-મનુષ્ય તિર્યચ ને હોય.

તે-શુણુપ્રત્યયિક છ ભેદે છે.

તેલનું વિવેચન નીચે પ્રમાણે—

અને પ્રતિપાતિઃ તે-વિધ્યાત પ્રદીપની પરે સમકાળે-સામકું
જાય. એ વિશેષ છે.

એ છ ભેદે અવધિજ્ઞાન જાણુવું.

એ અવધિજ્ઞાની—

દ્રવ્યથી:—

જઘન્યપણે—અનંતા રૂપી દ્રવ્ય જાણે: દેખે.

ઉત્કૃષ્ટપણે—સર્વ રૂપી દ્રવ્ય જાણે: દેખે.

ક્ષેત્રથકી:—

જઘન્યથી અંગુળનો અસંખ્યાતમો ભાગ જાણે: દેખે.

ઉત્કૃષ્ટપણે અલોકને વિષે લોક જેવડાં અસંખ્યાતા
ખંડુક જાણે: દેખે.

કાળ થકી:—

જઘન્યથી-આવલિકાનો અસંખ્યાતમો ભાગ જાણે: દેખે.

ઉત્કૃષ્ટપણે—અસંખ્યાતી ઉત્સર્પિણી અવસર્પિણી:
સગે અતીતઃ અનાગતઃ કાળ જાણે: દેખે.

ભાવ થકી:—

જઘન્યથી—અનંતા ભાવ જાણે: દેખે.

ઉત્કૃષ્ટપણે પણ અનંતા ભાવ જાણે: દેખે-સર્વ ભાવનો
અનંતમો ભાગ જાણે: દેખે.

એ પ્રમાણે અવધિજ્ઞાન કહ્યું.

વિભંગજ્ઞાન તે-મિથ્યાત્વીને હાય, તે માટે-મદ્વીન છે.

ભાવથી અવળું સવળું બાણું દેખે, પણ તે: અવધિ-
જ્ઞાનનીજ બાતિ છે, તે માટે-લેળું બાણવું.

હવે મન:પર્યવજ્ઞાનના ભેદ કહે છે:—

અઠી ઠીપમા જે સંજ્ઞિપચેન્દ્રિય જીવના મનોગત ભાવ
બાણે તે મન:પર્યવજ્ઞાન કહીએ.

તે-એ ભેદ છે:—

૧. ઋણુમતિ: ૨ વિપુલમતિ:

જેમ—“એણે ઘડો ચિંતવ્યો છે.” એટલેજ સામાન્ય-
પણે મનનો અધ્યવસાય થયે, તે-ઋણુમતિ ૧.

તથા “એણે ઘડો ચિંતવ્યો છે,

તે દ્રવ્ય થકી:—સુવર્ણનો: સુકુમાળ:” ઇત્યાદિ
વિશેષશ્રાદ્ધિણી મતિ:—તે-વિપુલમતિ ૨ કહીયે.

એ મન:પર્યવજ્ઞાનના એ ભેદ કહ્યા.

હવે—તે મન:પર્યવજ્ઞાની:—

દ્રવ્ય થકી:—

ઋણુમતિ:—અનંતા-અનંતપ્રદેશી ઋંધ બાણું દેખે.

વિપુલમતિ:—તે-વિશુદ્ધપણે: બાણું દેખે

ક્ષેત્ર થકી:—

ઋણુમતિ:—

હો-રત્નપ્રલાના છુલ્લક પ્રતર લગે.

ભયું-જ્યોતિષીના જીપરના તલા લગે.

તત્ત્વોત્તરમ્—

જેમ=અતિઘન-પટલમાં હો રહ્યા સૂર્યનો પ્રકાશ કટકુટ્યાવ-
રણવિવરે પેઠો થકો ઘટાદિક પ્રકાશે, તેમ-કેવળાવરણ છતે
મત્યાવરણાદિકને ક્ષયોપશમે કાઠક પ્રકાશ કરે; તે મત્યા-
દિકે જ્ઞાન કહેવાય.

અને સર્વાવરણ ટળે, તો સૂર્યની પરે કેવળજ્ઞાન જ
કહેવાય, પણ અનેરાં જ્ઞાન ન કહેવાય.

હવે તે કેવળજ્ઞાની:—

દ્રવ્ય થકી:—

કેવળજ્ઞાની રૂપી—અરૂપી સર્વ દ્રવ્ય જાણે: દેખે.

ક્ષેત્ર થકી:—

કેવળજ્ઞાની લોક: અલોક: સર્વ: ક્ષેત્ર જાણે: દેખે

કાળ થકી:—

કેવળજ્ઞાની સર્વ અતીત અનાગત. વર્તમાન: કાળ
સમકાળે જાણે: દેખે.

ભાવ થકી:—

કેવળજ્ઞાની મર્વ જીવ: અજીવના સર્વ ભાવ જાણે: દેખે

એ પ્રકારે કેવળજ્ઞાનનું સ્વરૂપ કહ્યું.

એ પાંચ જ્ઞાનના ભેદ દેહ્યા. ॥૮॥

દષ્ટાંત પૂર્વકે જ્ઞાનાવરણીય કર્મ: અને રજુ ન
દર્શનાવરણીય કર્મ :

एसि जं आवरणं पटुच्च चक्सुस्स तं तथा-ऽऽवरणं ।

દંસણ-ચઉ પળ-નિદા વિત્તિ-સમં દંસણા-ઽઽવરણં ॥૧॥

શબ્દાર્થ—એમ્મિં=એ જ્ઞાનોનું, જ્ઞ=જે. આવરણું
=આચ્છાદન. પટુચ્ચ=પાટાની પેઠે ચક્ષુષુરસ=આંખના.
તં=તે. તથા-ઽઽવરણું=તેનું આવરણ. દંસણુચ્ચઉ=દર્શના-
વરણીય ચાર. પણુ-નિદા=પાંચ નિદ્રા. વિત્તિ-સમ=
પોળીઆ-પહેરેગીર જેવું. દંસણુ-ઽઽવરણું=દર્શનાવરણીય
કર્મ ૯.

ગાથાર્થ.

ચક્ષુના પાટાની પેઠે એ જ્ઞાનોનું જે આચ્છા-
દન: તે-તે આવરણુ કર્મ છે.

ચાર દર્શન: અને પાંચ નિદ્રા: છે. દર્શનાવર-
ણીયકર્મ પ્રતિહારી જેવું છે. ॥૯॥

હવે જ્ઞાનાવરણીય કર્મ: તે શું કહીએ ? તે કહે છે—

એ પાંચ જ્ઞાનના જે આવરણુ, તેને જ્ઞાનાવરણીય
કહીએ.

આવરણુ: તે-આખના પાટાની પેરે. જેમ આજે પાટો
બાધે કાઈ સૂઝે નહિ. તેમ-મતિજ્ઞાનનાં આવરણુ આડા
આવે. તેથી મતિ ઉપજે નહિ. તે-મતિજ્ઞાનાવરણીય
કહીએ ૧,

શ્રુતજ્ઞાનનાં આવરણુ આડાં છતે શ્રુત આવડે નહિ,
તે-શ્રુતજ્ઞાનાવરણીય કહીએ. ૨,

ધડાં—એકેન્દ્રિયઃ બેઘદ્રિયઃ તેઘદ્રિયઃ ને તો મૂળથી ચક્ષુ હોયજ નહિ.

ચતુરિન્દ્રિયઃ પચેન્દ્રિયઃ ને ચક્ષુ હોય, તો પણ વિષ્ણુસે, તિમિરાદિકે તેજહીન હોય

એ ચક્ષુદર્શનાવરણના ઉદયથી એકેન્દ્રિયઃ અને વિકલેન્દ્રિયઃ ને ઇન્દ્રિય ન્યૂન હોય.

પચેન્દ્રિયને સર્વ ઇન્દ્રિય પૂરી હોય, તો પણ હીણી હોય—અધિરઃમૂઢાદિકઃ હોય, તે—અચક્ષુદર્શનાવરણનો ઉદય.

અવધિઃ કેવલઃ ન હોય, તેને અવધિદર્શનાવરણઃ કેવળદર્શનાવરણનો ઉદય કહીએ.

ધડા કોઈકે કહે, જે—

“અવધિ અને કેવળ દર્શન કહ્યાં, તેમ મન પર્યાવ દર્શન કેમ ન કહ્યું ?”

તત્રોત્તરમ્—

મન.પર્યાવજ્ઞાની તથાવિધ ક્ષયોપશમને પરવડાપણે [પ્રકટતા-વિશાળતાવડે] કરીને, પ્રથમઃ અને પછીઃ પણ મનના ભાવ વિશેષપણે જ થાયે, સામાન્યપણું હોય નહિ તે માટે દર્શન ન કહ્યું. ॥ ૧૦ ॥

પાંચ નિદ્રા-૧ નિદ્રાઃ ૨ નિદ્રા-નિદ્રાઃ ૩ પ્રચલાઃ
૪ પ્રચલા-પ્રચલાઃ

સુહ-પડિવોહા નિદા નિદા-નિદા ય દુઃસ્વ-પડિવોહા ।

પયલા ઠિઓવવિદ્વસ્સ પયલ-પયલા ડ ચંકમઓ ॥૧૧॥

શબ્દાર્થ :- સુહ-પડિઓહા=સુખ-પ્રતિઓધા-જેમા મહેલાઈથી જગાય. નિદા=નિદ્રા. નિદા-નિદા=નિદ્રાનિદ્રા. દુઃખ-પડિઓહા=દુઃખ-પ્રતિઓધા-જેમા મુશ્કેલીથી જગાય. પયલા=પ્રચલા ઠિઓવવિદ્વસ્સ=સ્થિતોપવિષ્ણુ -ઉલા રહેલા અને બેઠેલાને પયલ-પયલા=પ્રચલા-પ્રચલા-પ્રચલાપ્રચલા. ઉ=તુ-તો, ચ કમઓ ચ કમત:-ચાલતાને. ॥ ૧૧ ॥

ગાથાર્થ—

જેમા-મહેલાઈથી જાગી શકાય. તે-નિદ્રા, મુશ્કેલીથી જાગી શકાય. તે-નિદ્રાનિદ્રા : ઉલા રહેલાં કે બેઠેલાને આવે. તે-પ્રચલા : અને ચાલતાં આવે તે-પ્રચલા પ્રચલા : ॥ ૧૧ ॥

સુખે-લઘુ શબ્દ ક્યેજ જાગે, તે-નિદ્રા કહીએ ૧,
દુઃખે-ઘણું ઘોલના ક્યે જાગે, તે નિદ્રાનિદ્રા
[અત્યંત નિદ્રા] કહીએ ૨.

ઉભો યકો બેઠો યકો : જો તે પ્રચલા કહીએ ૩,
પ્રચલા ધરી પણ અત્યંત : કે-જેથી ચાલતો યકો
પણ જો, તે-પ્રચલા-પ્રચલા કહીએ ૪ ॥ ૧૧ ॥

૫ ધિણ્દિઃ ડગ્લું વેદનીયકર્મ.

નારક અને તિર્થ ચોમાં અસાતા: હોય છે.

દર્શનમોહ: અને ચારિત્રમોહ:ની અપેક્ષાએ બે પ્રકારે મદિરા જેવું મોહનીય કર્મ છે. ॥૧૩॥

પ્રાય:—દેવતા: અને મનુષ્યને: વિષે સાતા વેદનીયનો ઉદ્દય હોય, પણ નિશ્ચય નહિ; કેમકે—અવનકાળે તથા ગર્ભા-વાસે ચિત્તની ઉદ્વેગતાએ દુ:ખ પણ હોય છે

અને તિર્થચ: નારકીને: પ્રાયે અસાતા વેદનીયનો ઉદ્દય હોય, તે પણ નિશ્ચય નહી, કેમકે—જિનજન્માદિ કાળે નારકીને પણ સુખ હોય

તથા, પદ્—હસ્તી: તુરગમાદિક:ને સાતા પણ હોય.

એ બે ભેદે વેદનીય કર્મ કહ્યું.

હવે મોહનીય કર્મ કહે છે:—

મદિરાપાન સરખું મોહનીયકર્મ છે,

છવને મુંઝાવે: વિવેકથી વિકળ કરે: તે—મોહનીય બે ભેદે છે.—

યથાવસ્થિત તત્ત્વનું શ્રદ્ધાન: તે દર્શન કહીએ, તેને વિષે મુંઝવે, તે—દર્શન—મોહનીય ૧.

અને ચારિત્ર: તે—શુદ્ધાચરણ, તેહને વિષે મુંઝવે, તે—ચારિત્ર—મોહનીય ૨. કહીએ. ॥૧૩॥

ત્રણ દર્શનમોહનીય કર્મ:

દંસણ—મોહં તિ—વિહં સમ્મં મીસં તહેવ મિચ્છતં ।
મુદ્દં અદ્દ—વિસુદ્દં અ—વિસુદ્દં તં હવદ્દ કમસો ॥૧૪॥

શબ્દાર્થ :—દંસણુ-મોહન=દર્શન મોહનીય- તિ-
 વિહન=ત્રણ પ્રકારે, સમ્મન=સમ્યક્ત્વ. મીસન=મિશ્ર-તહેવ=
 તથૈવ=તેમજ. મિચ્છત્ત=મિથ્યાત્વ. સુદ્ધ-શુદ્ધ. અદ્ધ-
 વિમુદ્ધ-અર્ધવિશુદ્ધ. અ-વિમુદ્ધ-અશુદ્ધ. તન=તે.
 હવધ-હોય છે. કેમસો=અનુક્રમે ॥૧૪॥

ગાથાર્થ.

દર્શન-મોહનીય ત્રણ પ્રકારે છે-સમ્યક્ત્વ: મિશ્ર:
 અને મિથ્યાત્વ: તે-અનુક્રમે-શુદ્ધ: અર્ધશુદ્ધ: અને
 મેલુ: હોય છે. ॥૧૪॥

દર્શનમોહનીય ત્રણ પ્રકારે છે, તેનાં નામ—

સમ્યક્ત્વમા મુઝવે, તે-સમ્યક્ત્વ મોહનીય ૧.

મિશ્રપણમા મુઝવે, તે-મિશ્ર મોહનીય ૨.

તેમજ વળી મિથ્યામતિમા મુઝાઈ રહે, તે-મિથ્યાત્વ-
 મોહનીય: કહીએ ૩.

જેમ—મદન દોઢવ ધાન્ય—

ગોધુ: ખાંડયુ: તુસ સહિત: તે વિકાર ન કરે.

અર્ધ ગોધુ: ઠાઈક વિકાર કરે.

અને અણુગોધુ: અણુખાંડયુ. તુસ સહિત: તે-દહો
 વિકાર કરે.

તેમ-મિથ્યાત્વના પુદ્ગળ—

શુદ્ધ દયા, તે સમ્યક્ત્વ-મોહનીય ૧.

અર્ધશોધ્યા, તે મિશ્ર મોહનીય ૨.
અને અણુશોધ્યા-મલીન: તે મિથ્યાત્વ મોહનીય ૩. ॥૧૪॥

સમ્યક્ત્વનું સ્વરૂપ.

જીય-અજીય-પુણ-પાવા-ડસવ-સંવર-બંધ-મુક્ત-નિજ્જરણા ।
જેનું સદ્ગુણ તયં, સમ્મં સદ્ગુણ-ડસવ-મોહ-મેઝા ॥૧૫॥

શબ્દાર્થ:-જીય-અજીય-પુણ-પાવા-ડસવ-
સંવર-બંધ-મુક્ત-નિજ્જરણા-જીવ: અજીવ: પુણ્ય:
પાપ: આશ્રવ: સવર: બંધ: મોહ. અને નિર્જરા: જોણું-
જોણું કરીને. સદ્ગુણ-શ્રદ્ધા-શ્રદ્ધા કરાય, તયં-તે, સમ્મં-
સમ્યક્ત્વ. અર્ધગા-ડસ-બંધુ-સેય-ક્ષાયિકાદિક-ધણા ભેદો-
વાળું. ॥ ૧૫ ॥

ગાથાર્થ.

જેથી-જીવ: અજીવ: પુણ્ય: પાપ: આશ્રવ:
સંવર: બંધ: મોહ: અને નિર્જરા:ની શ્રદ્ધા થાય, તે
ક્ષાયિક: વગેરે: ધણા ભેદોવાળું સમ્યક્ત્વ છે. ॥૧૫॥
વળી, તેનું સ્વરૂપ કહે છે—

ચેતના લક્ષણ: જીવતત્ત્વ ૧૪ ભેદે. ૧ :

જડ લક્ષણ: તે અજીવતત્ત્વ: ૧૪ ભેદે ૨ .

શુભ પ્રતિભા ઉદય: તે-પુણ્યતત્ત્વ: ૪૨ ભેદે ૩ :

અશુભ પ્રતિભા ઉદય. તે-પાપતત્ત્વ ૮૨ ભેદે ૪ :

મીસા ન રાગ-દોસો જિણ-ધમ્મે અંત-મુદ્દ જહા અન્ને ।
નાલિયર-દીવ-મણુનો મિચ્છં જિણ-ધમ્મ-વિવરીઅં ॥૧૬॥

શબ્દાર્થ:-મીસા=મિશ્રથી. રાગ-દોસો=રાગ-દ્વેષ.
જિણુ-ધમ્મે=જૈનધર્મ ઉપર. અંત-મુદ્દ=અન્તર્મુદ્દર્ત
સુધી. જહા=જેમ. અન્ને=અન્ન ઉપર, નાલિયર-દીવ-
માણુણો=નાળિયેર ક્ષીપના મનુષ્યને. મિચ્છં=મિથ્યાત્વ
જિણુ-ધમ્મ-વિવરીઅં=જૈન-ધર્મથી-વિપરીત. ॥૧૬॥

ગાથાર્થ :

જેમ નાળિયેરક્ષીપના માણુસોને અન્ન ઉપર રાગ
કે દ્વેષ ન હોય, તેમ મિશ્ર મોહનીય કર્મથી જૈન
ધર્મ ઉપર અન્તર્મુદ્દર્ત સુધી રાગ કે દ્વેષ ન હોય
મિથ્યાત્વ જૈનધર્મથી વિપરીત હોય છે. ॥૧૬॥

મિશ્ર મોહનીયને ઉદ્ધે જિનધર્મને વિષે રાગ પદ
ન હોય, અને દ્વેષ પણ ન હોય, સમલાવ હોય.

તે-મિશ્રપણું અતર્મુદ્દર્ત પ્રમાણુજ હોય.
દ્વિપાત કહે છે, કે-

જેમ-અન્ન ઉપર નાળિયેરક્ષીપના મનુષ્યને રાગ પણ
હોય, અને દ્વેષ પણ ન હોય. કેમકે-તે મનુષ્યે અન્ન કી-
-માખણું નથી, તે માટે એ મિશ્રમોહનીય કહીએ.

જિનપ્રણીત ધર્મ યકી વિપરીત મતિ હોય-શુ-
ધર્મ મર્વાયા રહે નહી, તે-મિથ્યાત્વ મોહનીય કહીએ
એ ત્રાઃ દર્શનમોહનીય કહ્યા. ॥ ૧૬ ॥

જેહના ઉદયથો થોડું પણ પચ્ચક્ષણાણુ ઉદય ન આવે,
તે-અપ્રત્યાખ્યાનીય ચાર કષાય ૨:

સર્વવિરતિરૂપ પચ્ચક્ષણાણુને આવરે, તે પ્રત્યાખ્યાના-
વરણીય ચાર કષાય-ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ ૩:

ચારિત્રીયાને પણ લગારેક (ઉદય આવે-પ્રગટ થાય),
ખાળે, તે-સંજ્ઞલન ચાર કષાય ૪:

એમ $૪ \times ૪ = ૧૬$ સોળ થયા ॥ ૧૭ ॥

૪ કષાયમોહનીયની સ્થિતિ વિગેરે:

જા-જીવ-ચરિસ-ચડમાસ-પક્ષ-ગા નિરય-તિરિઅ-નર-અમરા ।
સમ્મા-ડણુ-સલ્લ-વિરહ-અહક્ષાય-ચરિત્ત-ઘાય-કરા ॥ ૧૮ ॥

શબ્દાર્થ-જા-જીવ-ચરિસ-ચડમાસ-પક્ષ-ગા=
જીવજીવ સુધી: વર્ષ: ચાર માસ: અને પખવાડીયા: સુધી
ટકનારા. નિરય-તિરિઅ-નર-અમરા=નારક. મનુષ્ય. અને
દેવ. પશુના નિમિત્ત. સમ્મા-ડણુ-સલ્લ-વિરહ-અહ-
ક્ષાય-ચરિત્ત-ઘાય-કરા=સમ્યક્ત્વ. આણુવિરતિ: સર્વવિ-
રતિ અને યથાખ્યાત. ચારિત્ર અટકાવનારા. ॥ ૧૮ ॥

ગાથાર્થ.

જીવજીવ વરસ: ચાર માસ: અને પખવાડીયા:
સુધી રહેનારા; નારક. તિરિઅ: મનુષ્ય: અને દેવગતિ:
[ના કારણ] ભૂત: સમ્યક્ત્વ: દેશવિરતિ: સર્વવિરતિ:
અને યથાખ્યાત: ચારિત્રનો નાશ કરનાર છે. ॥ ૧૮ ॥

ગાથાર્થ :

પાણીમાં: અને રેતીમાં: પહેલા લીંટા. તથા
જમીનમાં અને પર્વતમાં પહેલી ચીરાડ: જેવો ચાર
પ્રકારનો ક્રોધ, અને માન નેતરની સોટી. લાકડા:
હાડકા: અને પથ્થરના થાંભલા જેવો હોય છે. ॥૧૯॥

જળની રેખા સમાન સંઙ્વલન ક્રોધ, તરત વિલય થાય ૧.

રેતી મધ્યે રેખા સમાન પ્રત્યાખ્યાન ક્રોધ, વાયરે મટે ૨.

ફાટી ગયેલી પૃથ્વીની રેખા સમાન અપ્રત્યાખ્યાનીય ક્રોધ,
મેહ વૂઠે (વસ્ત્રે) મટે. ૩.

ફાટી ગયેલા પર્વતની રાય-રેખા-ત્રડ સમાન અનંતાનુ-
બધીય ક્રોધ, કોઈ વખતે પણ ન મટે ૪

એ ચાર ભેદે ક્રોધનાં ચાર દૃષ્ટાંત ઠહ્યાં.

તિનિસ તે નેત્રલતા: તે સરખો સંઙ્વલન માન, સુખે
નમાડીયે, તેમ નમે ૧.

ઠાથ સરખો પ્રત્યાખ્યાનીય માન, ઉપાયે નમે ૨.

અદ્વિય-હાડકા સરખો અપ્રત્યાખ્યાનીય માન, મહાક્રોધે
નમે ૩.

પથ્થરના સ્તંભ સરખો અનંતાનુબધીય માન, કોઈ રીતે
નમે ન નરી ૪.

એ માનના દૃષ્ટાંત ઠહ્યાં ॥૧૯॥

માયા અને લોભનાં ચાર ચાર દૃષ્ટાંતો:

જેમ-હજારનો રંગ સૂર્યને તડકે ટળે, તે સરખો સંભવ-
લન લોલ તુરત ટળે ૧.

વસ્ત્રે લાગ્યુ દીવાનું કાજળ, તે સરખો પ્રત્યાખ્યાનીય લોલ,
તે દુઃખે ઉતરે ૨.

ગાડાના પર્ધામાં હોય, તે કર્દમ [મળી] સરખો અપ્ર-
ત્યાખ્યાનીય લોલ, અતિકષ્ટે ટળે ૩.

કિરમજી રંગ:-તે જેણે હીર [રેશમ] રંગાય, તે સરખો
અનંતાનુબંધિ લોલ, તે કિમહી ન ટળે ૪.

એ ચાર દૃષ્ટાંત લોલનાં કહ્યા. ॥ ૨૦ ॥
નવ નોકપાય: તેમાં-હાસ્યાદિક છ નોકપાયચારિત્ર-

મોહનીયકર્મ:-

જસુદયા હોઈ જીવે હાસ-રડ-અરડ-સોગ-ભય-કુચ્છો ।
સ-નિમિત્તમન્ન-હા વા, તં રૂઢ હાસા-ડડઈ મોહણીયં ॥૨૧॥

શબ્દાર્થ:-જસ=જેના ઉદયા=ઉદયથી. હોઈ=હોય.
જએ=જવમા. હાસ-રડ-અરડ-સોગ-ભય-કુચ્છા=
હાસ્ય: રતિ. અરતિ. શોક: ભય: અને દુર્ગંધા. સ-
નિમિત્તમ્-નિમિત્તપૂર્વક. અન્ન-હા=ખીજી રીતે-નિમિત્ત
વિના. વા=અથવા. તં=તે. ઈહ=અહીં. હાસા-ડડઈ-
મોહણીયં=હાસ્યાદિ મોહનીય. ॥ ૧૨ ॥

ગાથાર્થ.

જેના ઉદયથી જીવને, નિમિત્ત હોય, અથવા ન
હોય. તે પણ હસવાનું: પ્રેમ: નાખુશી: શોક: ખીક:

શબ્દાર્થ:-પુરિસિત્થિ-તદુભય=પુરુષ: સ્ત્રી. અને તે
 બંનેય: પૃષ્ઠ=તરફ, અહિલાસો=અલિલાપ. જલ્પસા=જેને
 લીધે. હવઘ=હોય સો=તે. ઉ=તો. થી-નર-નપું-વેઓ-
 દઓ=સ્ત્રી વેદોદય: પુરુષ વેદોદય: નપુંસક વેદોદય: કુંકુમ-
 તણુ-નગર-દાહ-સમો=લીંડીઓના: તૃણના. અને શહેરના
 દાહ જેવો. ૨૨

ગાથાર્થ:-

જેને લીધે પુરુષ: સ્ત્રી: અને તે બંનેય: તરફ
 ધચ્છા દોડે છે, તે જ બકરીની લીંડીઓ: ઘાસ
 અને શહેરના દાહ જેવો સ્ત્રી-પુરુષ અને નપુંસક
 વેદનો ઉદય હોય છે. ॥ ૨૨ ॥

વારંવાર પુરુષ સેવવાનો ૧. વારંવાર સ્ત્રી સેવવાનો, ૨.
 અને પુરુષ તથા સ્ત્રી બંનેયને સેવવાનો ૩. અલિલાપ-મૈથુન
 સેવવાની વાંચ્યા-જે કર્મને વશે કરીને હોય, તે અનુક્રમે-
 સ્ત્રી ૧, પુરુષ ૨, અને નપુંસક ૩, વેદનો ઉદય કહીએ.

પુરુષની વાંચ્યા કરાવે, તે-સ્ત્રીવેદનો ઉદય કહીએ ૧.

સ્ત્રીની વાંચ્યા કરાવે, તે-પુરુષવેદનો ઉદય ૨

બેયની વાંચ્યા કરાવે, તે-નપુંસકવેદનો ઉદય ૩

કુંકુમ. તે કરીયનો અગ્નિ. તે-સરખો સ્ત્રીવેદનો ઉદય,
 મોડો ઉપશમે ૧.

તૃણની અગ્નિ તે સરખો પુરુષવેદનો ઉદય, તુરત ઉપ-
 શમે ૨.

સડસઠઃ ભેદે હોય છે. ॥ ૨૩ ॥

હવે આયુઃકર્મ કહે છે—

દેવાયુ ૧:

તિર્યંચાયુઃ ૩:

મનુષ્યાયુઃ ૨:

નરકાયુઃ ૪:

એ ચાર ભેદે આયુઃ કર્મ છે. તે આયુઃ કર્મ હેઠ સરખું છે. જેમ-ખોડા [હિડ]મા ઘાલેલા ચોરાદિકે ઘણુંએ નિકળવા વાંછે, પણ વિવક્ષિત કાળ લોગવી રહે, ત્યારે જ નિકળે. તેમ-જીવ જ્યાં ઉપન્યો હોય, ત્યાંનું આયુઃ પૂર્ણ થાય ત્યારેજ નિકળી શકે. એ ૪ ભેદે આયુઃ કર્મ કહ્યું. હવે નામકર્મ કહે છે:—

તે નામકર્મ ચિત્રકાર સરખું છે. જેમ-ચિતારે જેવું ચિત્ર આણેખવા વાંછે, તેવું ચિતરે. તેમ-જીવ પણ જેમી ગત્યાદિકે જવું હોય, તેવું નામકર્મ ણાયે. તે-નામકર્મ ખેંતાલીશ ભેદે પણ છે, ત્રાયું ભેદે પણ છે, એકસોત્રણ ભેદે પણ છે, અને સડસઠ ભેદે પણ છે. ॥ ૨૩ ॥

નામકર્મના ખેંતાલીશ ભેદો: તેમા-ચૌદ પિંડપ્રકૃતિઓના નામો:

ગર-જાડ-તણુ-ઉવંગા-વંધળ-સંઘાયણાણિ સંઘયણા ।
મંઠાણ-વણ-ગંધ-રસ-ક્ષાસ-અણુપ્રવિ-વિહગ-ગર્હ ॥૨૪॥

શબ્દાર્થ:-ગર્હ-ભાર્ય-તાણુ-ઉવંગા=ગતિઓ. ભતિઓ:
ચરીનો: ઉપાગો. ખંધણુ-સંઘાયણાણિ=ખંધનો: સંઘા-
તનો. સંઘયણા=સંઘયણો: સંઠાણુ-વણુ-ગંધ-રસ-

શબ્દાર્થ—થાવર-મુહુમ-અપજજ=સ્થાવરઃ સૂક્ષ્મઃ
અપર્યાપ્તઃ સાધારણ-અથિર-અમુલ-દુર્લભગણિ=સાધા-
રણઃ અસ્થિરઃ અશુભ. દૌર્ભાગ્યઃ દુસ્સરણાધજજડજસ=
દુ.સ્વરઃ અનાદેયઃ અયશઃ ઇઅ=એ પ્રમાણે નામે=નામમા.
સેયરા=સેતર પ્રકૃતિઓ- વીસ=વીશ. ॥ ૨૭ ॥

ગાથાર્થઃ—

સ્થાવરઃ સૂક્ષ્મઃ અપર્યાપ્તઃ સાધારણઃ અસ્થિરઃ
અશુભઃ દુર્ભાગઃ દુઃસ્વરઃ અનાદેયઃ અને અપયશઃએ
પ્રમાણે નામકર્મમાં ઇતિર સાથે વીશ. ॥ ૨૭ ॥

સ્થાવર નામકર્મ ૧:	અશુભ નામકર્મ ૬:
સૂક્ષ્મ નામકર્મ ૨:	દુર્ભાગ નામકર્મ ૭:
અપર્યાપ્ત નામકર્મ ૩:	દુઃસ્વર નામકર્મ ૮:
સાધારણ નામકર્મ ૪:	અનાદેય નામકર્મ ૯:
અસ્થિર નામકર્મ ૫:	અયશઃ નામકર્મ ૧૦:

એ પ્રમાણે નામકર્મમા સ્થાવરનો દશકો જાણવો.
ઇતર તે-અના દશકા સહિત વીશ થાય.
તે વર્ગી પરાધાતાદિકે આઠ યુક્ત અઠાવીશ પ્રત્યેક પ્રકૃ-
તિઓ કહીએ.

તેમાં -૧૪ ચૌદ પિંડપ્રકૃતિ લેખીએ, ત્યારે ૪૨ લેદ
નામકર્મના થયા. ॥૨૭॥

નામકર્મની પ્રકૃતિઓની વિશેષ સંજ્ઞાઓનું ધોરણ:

તમ-ચડ ધિગ-છં અથિર-છક-મુહુમ-તિગ થાવર ચડકં ।
મુમગ-તિગા-ચ્ચ વિમામા તયા-ચ્ચ-સંસ્વાહિ પયડીહિ ॥૨૮॥

આદિ શબ્દથી દુર્ભાગત્રિક પ્રમુખ વિભાષા-સંજ્ઞા
આગળ સૂત્રમાં હે કહેશે, તે (અમુક એક) પ્રકૃતિથી માંડીને
તેટલી સંખ્યાવાળી પ્રકૃતિઓ વડે જાણવી. ॥ ૨૮ ॥

વન્ન-ચડ અગુરુ-લહુ-ચડ તસા-ઈ-દુ-તિ-ચડર-છકમિન્વાઈ ।
ઈઅ અનાવિ વિભાસા. તયા-ડડઈસંસ્વાહિ પયડીર્હિ ॥૨૯॥

શબ્દાર્થ—વન્ન-ચડ=વર્ણાદિ ચાર. અ-ગુરુલહુ-ચડ=
અગુરુલહુ વિગેરે ચાર. તસા-ડડઈ-દુ-તિ-ચડર-છક=
તસાદિ-દ્વિકઃ ત્રિક. ચતુષ્કઃ પદ્ક. ઇચ્ચાઈ=વિગેરે. ઇઅ=
ઈતિ-એ પ્રમાણે. અનાવિ=ખીજી પણ. ॥ ૨૯ ॥

ગાથાર્થ

વર્ણચતુષ્કઃ : અગુરુલહુચતુષ્કઃ ત્રસાદિદ્વિક-ત્રિક-
ચતુષ્ક—પદ્ક ઇત્યાદિકઃ આ અને એવી ખીજી
પણ વિભાષા=પરિભાષાઓ-તે આદિમાં હોય તેવી
સંખ્યાવાળી-પ્રકૃતિઓ વડે થાય છે. ॥ ૨૯ ॥

વર્ણચતુષ્કઃ તે-વર્ણ ૧: ગંધ ૨: રસ ૩ અને સ્પર્શ
૪: એ ચાર જાણવા.

અગુરુલહુચતુષ્કઃ તે-અગુરુલહુ ૧: ઉપધાત ૨:
પરાધાત ૩ અને ઉચ્છવાસ ૪: એ ચાર જાણવા.

ત્રસદ્વિકઃ તે-ત્રસ ૧. બાદર ૨.

ત્રસત્રિક તે-ત્રસ ૧ બાદર ૨. અને પર્યાપ્ત ૩:

ત્રન્ન ચતુષ્ક. તે-ત્રન્ન ૧: બાદર: ૨: પર્યાપ્ત ૩: અને
પ્રત્યેક ૪

સંઘયણુ છ લેદે: રસ પાંચ લેદે:
 સંસ્થાન છ લેદે: સ્પર્શ આઠ લેદે:
 વણુ પાંચ લેદે: આતુપૂર્વી ચાર લેદે:
 ગંધ બે લેદે: વિહાયોગતિ બે લેદે:

એમ ઉત્તરલેદ પાંસઠ થયા. ॥ ૩૦ ॥

જુદી જુદી અપેક્ષાએ નામકર્મની પ્રકૃતિઓની ૬૩-૧૦૩
 અને ૬૭ ની સંખ્યા

અડ-ચીસ-જુઆ તિ-નવઢ સંતે, વા પનર-વંધણે તિ-સયં ।
 વંધણ-સંઘાય-ગહા તણુસુ સામણ-વણ-ચઝ ॥૩૧॥

શબ્દાર્થ—અડવીસ-જુઆ=અઠ્ઠાવીશે જોડીએ તિ-
 નવધ=ત્રાણુ. સંતે=સત્તામા વા=અથવા. પનર=પંદર
 બંધણે=બંધનો. તિ-સયં=એકસો ત્રણ, બંધણ-સંઘાય-
 ગહો=બંધનો અને સંઘાતનોનો સમાવેશ. તણુસુ=શરીરોમા
 સામણણુ=વણુ-ચઝ=સામાન્ય રીતે વણાદિ ચાર ॥૩૧॥

ગાથાર્થ:—

અઠ્ઠાવીશ લેખવીએ એટલે ત્રાણુ: અથવા—
 બંધનો પંદર ગણવાથી એકસો ત્રણ: સત્તામાં.
 બંધન અને સંઘાતન શરીરોમાં ગણી લધએ, અને
 સામાન્યથી વણુચતુષ્ઠ લધએ, ॥૩૧॥

તે, અઠ્ઠાવીશ પ્રત્યેક પ્રકૃતિએ યુક્ત કરીએ, ત્યારે ત્રાણુ
 લેદ નામકર્મના સત્તાએ યાય. અથવા, સત્તામાં પાંચ

બંધે ઉદયઃ અને સત્તામાં અનુક્રમે વીશઃ બાવીશઃ
અને અઠાવનઃ સાથે સો હોય. ॥૩૨॥

એમ એકસો ત્રણમાથી એ ૩૬ છત્રીશ પ્રકૃતિઓ ઓછી
કરીએ, એટલે—નામકર્મની ૬૭ થાય. તે બંધે અને ઉદયે
જાણવી.

વળી સમ્યક્ત્વ મોહનીય ૧ઃ મિશ્ર મોહનીય ૨ઃ એ બે
બંધે ન હોય, બંધે તો મિથ્યાત્વજ બંધે. તે મિથ્યાત્વના
દ્વણિયા વિશુદ્ધઃ અને અર્ધવિશુદ્ધઃ થયાં થકા સમ્યક્ત્વપાણું
અને મિશ્રપાણું. કહેવાય.

તે માટે મોહનીયની ૨૬, નામકર્મની ૬૭, શેષ છ
કર્મની ૨૭, એમ—૧૨૦ પ્રકૃતિ બંધે હોયઃ તથા—

મોહનીયની ૨૮ઃ નામકર્મની ૬૭ઃ શેષ છ કર્મની ૨૭ઃ
એમ—૧૨૨ ઉદયે અને ઉદીરણાએ હોય.

અને મોહનીય ૨૮ નામની ૧૦૩. અને શેષ કર્મની
૨૭. એમ—૧૫૮ સત્તાએ જાણવી. ॥ ૩૨ ॥

૫૧ મી ગાથા સુધી ચૌદ પિંડપ્રકૃતિઓના
૬૫ ઉત્તરભેદોના નામો અને વ્યાખ્યાઓઃ

ગતિઓ. જાતિઓ. અને શરીરોઃ

નિગ્ધ-તિરિ-નમ્-નુર-ગટ ઇગ-વિઝ-તિઝ-વડ-પણિદિ-જાઈઓ ।
ઝોગલ-વિડવ્યા-ઝહોગ-તેઝ-કમ્મણ પળ-સરીરા ॥૩૩॥

શબ્દાર્થ—નિરય-તિરિ--નર-નુર-ગટ=નારકઃ તિર્યચઃ

ઔદારિકશરીર નામકર્મ ૧: વૈકિયશરીર નામ-
કર્મ ૨: આહારકશરીર નામકર્મ ૩: તૈજસશરીર
નામકર્મ ૪: કામ્માણુશરીર નામકર્મ ૫:

એ પાંચ શરીર નામકર્મ કહીએ. “શીર્યતે, તચ્છ-
રીરમ્” इति व्युत्पत्ते: ।

પ્રતિક્ષણે પુદ્ગલને ઉપચયે: અપચયે: કરીને વધે. ઘટે:
તે-શરીર કહીએ.

ઉદાર એટલે પ્રધાન-ઉત્તમ-તે-સર્વ શરીર થકી ઉત્તમ,
તીર્થંકર ગણધરની અપેક્ષાએ, તે-ઔદારિક: તથા,
ઉદાર-મોટું, સહસ્ર યોજન માટે. તે ઔદારિક શરીર.
સર્વ.તિર્થંચ: મનુષ્ય: ને હોય ૧. તથા-

એક:	અનેક:	નાનું,	મોટું:
ખેચર,	ભૂચર:	દશ્ય,	અદશ્ય:

ઇત્યાદિ-વિવિધ ક્રિયાએ ઉપન્યુ, તે-વૈકિય શરીર
કહીએ. તે-એ ભેદે હોય:—

ભવપ્રત્યયિક—દેવતા: નારકી. ને હોય.

અને લઘ્વિપ્રત્યયિક—મનુષ્ય: તિર્થંચ. ને હોય. ૨.

તથા ચૌદપૂર્વી સાધુ, તીર્થંકરની ઋદ્ધિ દેખવા તથા
સ ગાય ટાળવા નિમિત્તે, ઉત્તમ પુદ્ગલ આહરી-લઈને [મુંઠા
દસ્ત પ્રમાણ] ગરીર કરે, તે-આહારક શરીર કહીએ.

તે-ચ્છેદિક પરે અતિ નિર્ભળ કોઈક-દેખે: કોઈક-ન
દેખે એવું હોય. ૩.

એ બાહુ: તે-ભુજ ૨:

પૃષ્ઠિ: તે-વાસો ૫.

ઉર: તે-હૃદય ૭:

શરીરને વિષે એ આઠ અંગ કહીએ.

તે અંગને વિષે આગળી પ્રમુખ: તે-ઉપાંગ કહીએ.

અને તે ઉપાંગને વિષે શેષ જે-પર્વ: રેખા: નખ: શેખા-
દિક્ક: તે-અંગોપાંગ કહીએ.

એ ઉપાંગ: તે પ્રથમ ત્રણ શરીરનેજ હોય-

ઔદારિકાંગોપાંગ ૧: વૈક્રિયાંગોપાંગ ૨: અને
આહારકાંગોપાંગ ૩. કહેવાય.

તૈજસ: કામ્મર્ણુ: તેા જીવપ્રદેશના સંસ્થાને છે, અદ્વૈત
છે તે માટે-તેને અંગ-ઉપાંગ ન હોય. ॥ ૩૪ ॥

પાંચ બંધનનું સ્વરૂપ :

ઉરલાઽઽ-પુગ્ગલાણં નિવદ્ધ-વજ્રંતયાણ સંવંધં ॥

જં કુણઙ્ગ જડ-સમં તં વંધણમુરલાઽઽ-તણુનામા

(ઉરલાઙ્ગ વંધણં નેયં) ॥ ૩૫ ॥

શબ્દાર્થ-ઉરલા-ઽઽ-પુગ્ગલાણું=ઔદારિકાદિ પુદ્ગલને-
નિબદ્ધ-બન્ધનં તયાણું=પૂર્વે બાધેલા: અને બંધાતા: તે
સંબંધ=મેલાપ જં=જે. કુણુધં=કરે. જડ-સમં=લાખ-
રાખ-મરખુ: તં=તે. બંધણું=બંધન નામકર્મ: ઉરલાઙ્ગ-
નામા-નામા=ઔદારિક આદિ પાંચ શરીરને નામે. ૩૫

સંઘાય=સંઘાતન નામકર્મ: બંધણુ:=બંધનની. ઇવ=પેકે
તાણુ-નામેણુ=શરીરના નામે: પંચ—વિહ=પાચ લેદે

ગાથાર્થ :

જેમ-દંતાલી ઘાસનો સમૂહ એકઠો કરે, તેમ
ઔદારિકાદિક પુદ્ગલોને એકઠા કરે, તે બંધનની
પેઠે શરીરને નામે સંઘાતન નામકર્મ પાંચ પ્રકારે
છે. ॥ ૩૬ ॥

જે કર્મ ઔદારિકાદિક ભાવપણે પરિણમ્યા પુદ્ગલ
પ્રત્યે સંઘાતે [એકઠા કરે], જેમ તૃણના સમૂહ પ્રત્યે દંતાલી
એકઠા કરે, તેમ, તે-સંઘાતન નામકર્મ કહીએ.
બંધનની પરે શરીરને નામે કરીને તે પાચ લેદે છે:—

ઔદારિક સંઘાતન ૧.

વૈક્રિય સંઘાતન ૨.

આહારક સંઘાતન ૩.

તૈજસ સંઘાતન ૪. અને

કાર્મણુ સંઘાતન ૫. નામકર્મ ॥૩૬॥

પદર બંધનનું વર્ણન:—

ઓગલ-વિડવ્યા-ડહારયાણ સગ-તેઅ-કર્મ-જુત્તાણં ।

નવ વંધનાણિ, દર-દુ-સહિયાણં તિન્નિ. તેસિં ચ ॥૩૭॥

શબ્દાર્થ—ઓરાલ-વિડવ્યા-ડહારયાણુ=ઔદારિક
વૈક્રિય. અને આહારક ના સગ-તેઅ-કર્મ-જુત્તાણુ=
પોતપોતાની સાથે તૈજસ સાથે. અને કાર્મણુ સાથે: નવ-

તૈજસ તૈજસ બંધન ૧૩:

તૈજસ કાર્મણ બંધન ૧૪:

કાર્મણ કાર્મણ બંધન ૧૫:

એ પંદર બંધન જાણવા. ॥ ૩૭ ॥

છ સંઘયણુનું સ્વરૂપ:

સંઘયણમદ્વિ-નિચઓ તં છદ્વા-વજ્જ-રિસહ-નારાયં ।

તહ રિસહ-નારાયં, નારાયં અદ્વ-નારાયં ॥ ૩૮ ॥

કીલિઅ છેવદઠં રહ-રિસહો પટ્ટો અ, કીલિઆ વજ્જં ।

ઉમઓ મક્કહ-વંધો નારાયં, રમમુરાલંગે ॥ ૩૯ ॥

શબ્દાર્થ—સંઘયણુ=સંઘયણુ: અદ્વિ-નિચઓ=અસ્થિનો-હાડકાનો સમૂહરચના વિશેષ, મજખૂતી: તં=તે: છદ્વા=છ પ્રકારે વજ્જ-રિસહ=નારાયં=વજ્જઋપભનારાય' રિસહ-નારાયં=ઋપભનારાય: નારાયં=નારાય' અર્ધ-નારાયં=અર્ધ-નારાય' કીલિઅ=કીલિકા. છેવદઠં=છેવદઠં=ઠંડિ=અડી આ: રિસહો=ઋપભ: પટ્ટો=પાટો: કીલિઆ=ખીલી વજ્જં=વજ્જ. ઉભઓ=એ પાસે. મક્કહ-બંધો=મક્કટબંધ: નારાયં=નારાય: ઇમ=એ [સંઘયણુ.] ઉરાલંગે=ઔદારિક શરીરમા હોય. ૩૮-૩૯.

સંઘયણુ એટલે હાડકાની મજખુત ગોઠવણુ તે છ પ્રકારે છે :-વજ્જઋપભનારાય : ઋપભનારાય : નારાય: અર્ધનારાય : કીલિકા: છેવદઠં: અર્ધ-ઋપભ

તેમા-દેવતા: સર્વને-સમચતુરશ્ચ સંસ્થાન હોય,
ગર્ભજ-તિર્યચ: તથા મનુષ્ય ને છ સંસ્થાન હોય,
શેષ સર્વ જીવને હુંડક સંસ્થાન હોય.

એ છ સંસ્થાન કહ્યા.

હવે વર્ણુ પાચ કહે છે.—

કૃષ્ણવર્ણુ—કાળજી જેવો ૧. પીળો—હળદર જેવો ૪
નીલો—પોપટની પાખ જેવો ૨: શ્વેત—ધોળો: શ ખ જેવો ૫:
રાતો—મજ્જા જેવો ૩: ॥ ૪૦ ॥

એ ગંધ: પાંચ રસ. અને આઠ રૂપશી.

સુરહિ-દુરહી, રસા પળ તિત્ત-કડુ-કસાય-અંબિલા મહુરા. ।
ફાસા ગુરુ લહુ-મિત્ત-સ્વર-સીતળ-સિણિદ્ધ-રુક્ષવદ્ધા. ॥૪૧॥

શબ્દાર્થ—સુરહિ-દુરહિ=સુરભિગંધ: અને દુરભિગંધ
રસા=રસો. પળ=પાચ. તિત્ત-કડુ-કસાય-અંબિલા=
તિત્ત-કડવો. કટુ-તીખો. કપાયેલો-તૂરો: ખાટો: મહુરા=
મધુર ફાસા-રૂપશી ગુરુ-લહુ-મિત્ત-ખર-સીતળ-
સિણિદ્ધ-રુક્ષવદ્ધા=ભારે હળવો. સુવાળો: ખરખડો
કડો. ઉનો ચીકણો. લુખો: આઠ. ૪૧.

ગાધાર્થ:—

મુગંધ અને દુર્ગંધ: કડવો. તીખો: તુરો ખાટો
અને મીઠો: પાંચ રસો ભારે હળવો. કોમળ: ખડ-
ખચટો કડો ઉનો. ચીકણો. લુખો. એ આઠ

લાગે છે, તે આતપનામકર્મના ઉદયથી હોય છે, પરંતુ અગ્નિકાયમાં (તેનો ઉદય) નથી હોતો. કેમકે-તેમાં તો ઉષ્ણરૂપશ્ચી નામકર્મઃ અને લાલવર્ણ નામકર્મનો ઉદય હોય છે, માટે. ૪૫

સૂર્યના ઝિળને વિષે પૃથ્વીકાઘયા પર્યાપ્તા ઇવનુજ શરીર તાપ યુક્ત હોય-પોતે શીતળ છતા પ્રકાશ કરે, તે-આતપનામકર્મના ઉદયથી. ૩.

એ ટાળી ખીજમાં આતપનામ ન હોય, અગ્નિકાયને વિષે આતપનામ ન હોય.

જે માટે-અગ્નિને વિષે તો ઉષ્ણરૂપશ્ચીનો ઉદય છે, અને લોહિત. તે-રાતાવર્ણનો ઉદય છે, તેણે કરીને ઉષ્ણતાઃ અને રાતો પ્રકાશઃ જણાય છે. ॥ ૪૫ ॥

ઉદ્યોત નામકર્મઃનું સ્વરૂપ

અણુસિણ-પયાસ-રૂવં જિઅંગમુજ્જોઅણુ ઇહુજ્જોઆ ।

જટ-દેવુત્તરવિક્રિઅ જોડસ-સ્વજ્જોઅમાહ્વ ॥ ૪૬ ॥

શબ્દાર્થ—આણુસિણ-પયાસ-રૂવં=શીત પ્રકાશરૂપઃ
જિઅંગં=ઇવનુ અંગઃ ઉત્તરેઅઅમે=ઉદ્યોત કરેઃ ઇહં=અહીં આ. ઉત્તરેઆ=ઉદ્યોત નામકર્મના ઉદયથીઃ જટ-
દેવુત્તર-વિક્રિઅ-જોડસ—અત્તરેઅ-માહ્વ=યતિઃ અને
દેવ વડે દેવેણ વૈક્રિયઃ અને ઉત્તર વૈક્રિયઃ જ્યોતિષી.
અત્તરેઅ-અત્તરેઆઃ અત્તરે. વ્ય=પેઠેઃ ૪૬.

- આદેય નામકર્મના ઉદયથી દરેક માણસોને માન્ય વચનવાળો થાય.

યશઃ નામકર્મના ઉદયથી યશઃ અને કીર્તિઃ થાય.

સ્થાવરદશક વિપરીત અર્થમાં સમજવું. ૫૧.

સુસ્વર નામકર્મના ઉદયથી મધુર અને સર્વને સુખ-દાયી-ધ્વનિ-સ્વર હોય, કેકિલની પેરે. ૮:

આદેય નામકર્મના ઉદયથી સર્વ લોકને ગ્રાહ્ય-વચન હોય-તેનું વચન લોક માને. ૯:

યશઃ નામકર્મના ઉદયથી યશઃ કીર્તિ ઘણી હોય.

દાન-પુણ્ય-કૃતા કીર્તિઃ પરાક્રમ-કૃતં યશઃ ।

एक-दिग्गामिनी कीर्तिः सर्व-दिग्गामुकं यशः ॥१॥

એ-પ્રસ દશકાનો અર્થ કહ્યો.

હવે, સ્થાવરદશકાનો અર્થ પ્રસદશકથી વિપરીત કહેવો:—તે આ પ્રમાણે—

સ્થાવરઃ તે એકેન્દ્રિય કહીએ. સ્થિર રહે, તે માટે-સ્થાવર. અગ્રાહ કઢિનું—

તેજો, વાયુ તો ગમનશીલ છે. તેને સ્થાવર કેમ કહીએ ? તત્ત્વોત્તરમ્—

એ તો—ગાનિયસ છે. સ્વભાવે તથા પરપ્રેક્ષાએ ચાલે છે, પણ પાતાની ઇચ્છાએ ચાલતા નથી, એને સ્થાવર નામકર્મના ઉદય છે, તે માટે સ્થાવર કહીએ. ૧.

અસંખ્યાતા શરીર ભેગા મળ્યા થકા પણ નજરે ન દેખાય,
તે—સુદૃઢમનામ ૨.

અપર્યાપ્તા બે ભેદે—લગિધઃ અને દરેણુ.

જે પાતાની પચાપ્તિ પૂરી નહીં કરે, અપર્યાપ્તોજ અરે,
તે લગિધ અપર્યાપ્તો.

અને, જે હુમાણ અપર્યાપ્તો છે, પણ આગળ પચાપ્તિ
પૂરી કરે, જ, તે—દરેણુ અપર્યાપ્તો કહીએ.

અરથિ આત્મા, શરીર ઇન્દ્રિય એ ત્રણ પચાપ્તિ પૂરી થયાં
વિના તેા ઇશુ દુલ્લ મને નહીં, ત્રણ પચાપ્તિ પૂરી થયા વિના
પરબરુને આત્મા ન જાણાય. અને પચાપ્તિ જાણ્યા વિના
ઇશુ મને નહીં, તેાપણુ માણી શ્વાસેસાન્નજ્વાસ પચાપ્તિ
જાણીએ પચાપ્તિ જાણીને અરે, તે અપર્યાપ્તો કહીએ ૩.

આત્મા દુલ્લ મને એક શરીરેજ, તે સાધારણ
જાણેના રીતે કહીએ ૪

માન, પાપ, દુલ્લ પ્રેમ, અવધવ રાજા, જે ૧, ૨, ૩, ૪,
તે ૫, ૬, ૭, ૮, ૯, ૧૦, તે—આરિયુદે માત્ર, કહીએ, ૫

માણ પચાપ્તિ કરી જાણે, તે ૧, ૨, ૩, ૪, ૫, ૬, ૭, ૮, ૯, ૧૦, તે—
આરિયુદે માત્ર, કહીએ, ૬

જે પાતાને, માણ પચાપ્તિ કરી જાણે, તે ૧, ૨, ૩, ૪, ૫, ૬, ૭, ૮, ૯, ૧૦, તે—
આરિયુદે માત્ર, કહીએ, ૭

માણ, પેદે મને હુમાણ તે હુમાણ ૮

કોઈને ગ્રાહ્ય વચન ન હોય—વચન કોઈ માને નહીં તે-
અનાદેય નામ. ૯:

અપયશ—અપકીર્તિ પામે, તે અયશ નામકર્મથી
ઉદ્ધત. ૧૦.

એ સ્થાવર દશકાનો અર્થ જાણવો.

એટલે, એ—નામકર્મની ૧૦૩ પ્રકૃતિ કહી. ૧૧

ગોત્રઃ અને અન્તરાયઃ કર્મના લેહઃ—

ગોત્રં દુહુચ્ચ—નીત્રં કુલાલઙ્ગ સુવડ—ભુંભલા—ડડઙ્ગ.

વિગ્ધં દાળે લાભે ભોગુવભોગેસુ વીરિયે અ ૥૫૨૥

શબ્દાર્થઃ—ગોત્રં=ગોત્ર કર્મઃ દુહુ=એ લેહઃ ઉચ્ચ
નીત્રં=ઉચ્ચ અને નીચ. કુલાલ=કુંભારઃ ઇવ=પેઠેઃ સુધડ-
ભુંભલાર્થયં=સારા ઘડા. અને મદિરાદિના ઘડા વિગેરે
વિગ્ધં=અન્તરાય કર્મઃ દાળે=દાનમાઃ લાભે=લાભમાઃ ભોગે
=ભોગમા. ઉવભોગેસુ=ઉપભોગમાઃ વીરિયે=વીર્યમાઃ અ
=અનેઃ પર.

ગાથાર્થ.

જેમ કુંભાર આરા ઘડા અને ભુંભલા [ખનાવે].
તેમ-ગોત્ર કર્મ એ પ્રકારે-ઉચ્ચઃ અને નીચઃ

દાનઃ લાભઃ ભોગ ઉપભોગઃ અને વીર્યમાં
વિધ્ન [કરે] છે. પર.

હવે ગોત્રકર્મ કહે છે—તે ગોત્રકર્મ એ લેહ છે—

ઉચ્ચૈર્ગોત્ર ૧: અને નીચૈર્ગોત્ર ૨:

એ ગોત્રકર્મ કુંભાર: અરણું છે.

જેમ કુંભાર: મુઘટ: ઘટ-દુઘાદિકનો ઘડો ઘડે, અને
બલ. તે અમુળ મદિરા પ્રમુખનો ઘડો પાણુ ઘડે, તેમ-
અચ: નીચ. ગોત્ર: જાણવું.

ઉચ્ચૈર્ગોત્ર આઠ ભેદ છે — તે કેમ ?

જાનિ વિશિષ્ટતા ૧:	નપ વિશિષ્ટતા ૫:
કુળ વિશિષ્ટતા ૨:	શ્રુત વિશિષ્ટતા ૬
બળ વિશિષ્ટતા ૩:	લાભ વિશિષ્ટતા ૭:
રૂપ વિશિષ્ટતા ૪:	ઐશ્વર્ય વિશિષ્ટતા ૮:

એ આઠ ભેદ જાણવા—

જાન. નીચૈર્ગોત્રના ભા એનાની વિપરીત જાણવા ૧
૨ એ જાનનાં રાય કર્મ કરે છે—

જેમ રાય કરે જાન, જાન પ્રત્યે અત્યંત, આ, જાનનાં
૧ રાય જે જાનનાં રાય ૧

જાન જાનને રાયે જાન લાભ ૨, ૫ જે. જાનનાં રાય ૨

જેમ જાન જાનનાં રાયે જાન ૩, ૬ જે. જાનનાં રાય ૩
જાન જાનને, જે જાનને રાયે જાન ૪, ૭ જે. જાનનાં રાય ૪
જાનનાં રાય ૫:

૧, ૨, ૩, ૪, ૫, ૬, ૭, ૮ જે. જાનને રાયે જાન ૬, ૭ જે. જાનનાં રાય ૬

તે-ઉપભોગ કહીએ તે છતે યોગે પણ ભોગવી ન શકે
તે-ઉપભોગાંતરાય ૪.

છતી શક્તિએ શરીરે પુષ્ટિ નિરોગીઃ થકે ઘણું પરાક્રમ
ફેરવી ન શકે, તે-વીર્યાંતરાય. ૫

એ પાંચ ભેદે અંતરાય કર્મ ૮ ॥ ૫૨ ॥

અંતરાય કર્મનું સ્વરૂપ—

સિરિ-હરિઅ-સમં એઅં જહ પડિકૂલેણ તેણ રાયાઈ ।
ન કુણડ દાણાડઅં એવં વિગ્ધેણ જીવો વિ ॥૫૩॥

શબ્દાર્થ— સિરિ-હરિઅ-સમં= શ્રીગૃહી-ભંડારી
સરખું, એઅં=આ. જહ=જેમ. પડિકૂલેણ=પ્રતિકૂલ હોય
તો. તેણુ=તે. રાયાઈ=રાજાદિક ન=ન. કુણુઈ=કરી શકે
દાણાઈઅ=દાનાદિક. એવં=એ પ્રકારે. વિગ્ધેણુ=અત્યંત
કર્મે કરી જીવો=જીવ વિ=પણ. ૫૩.

ગાથાર્થ,

એ ભંડારી જેવું છે. જેમ. તે-વિરુદ્ધ હોય. તે
રાજા વિગેરે દાનાદિને કરી શકે નહીં. તેમ જીવ પણ
અંતરાય કર્મવડે દાનાદિક કરી શકે નહીં. ૫૩.

ત્રી—લક્ષ્મીનું ઘર. તે-ભંડાર, તેનો અધિકારીઃ તે
ભંડારી, તે સરખું અંતરાય કર્મ છે.

જેમ-તે ભંડારી પ્રતિકૂળ થકે રાજાદિક દાનાદિક કરવા
વાંટે, પણ છતે યોગે તે-દાનાદિક કરી શકે નહીં. એમ-એ

ધાને વિદ્યઃ તે-આંતરાય કર્મ તેટલે ઉદ્યે જન પાળુ
છતે થોળે દાનાદિક કરી ન ગણે.

એટલે. એ-આંતરાય કર્મની પાત્ર પ્રકૃતિ કરી.

એટલે એ-આદે કર્મની ૧૫૮ પ્રકૃતિ તિવરીને
કરી. ॥ ૫૩ ॥

પરિણામજન-નિષ્ઠવ-ઉવધાય-પશોય-અંતગાળાં ।

અન્ના-ડડમાયણયામ આવગ્ન-દુર્ગં જિઞ્ઞાં જયત ॥૧૪॥

સાધાર્થ-પરિણીઆત્તણુ-નિણુલવ-ઉવધાય-પશો-
ય-આંતરાયોણુ=પ્રત્યનિકપણુ યોગવતુ તાણુવ ૧૫
કર્યા આંત આંતગય કરવાથી આન્ના-ડડમાયણુયાઓ-
અલ્પ આશાતના કરવાથી આવરણુ-દુર્ગ=જે આલના,
(આનાવનાલીય, કર્મનાવનાલીયઃ) જિઞ્ઞો=ઉવ લાયક-
પાલે ૧૫૪

સાધાર્થ.

પ્રત્યનીકૃત્ય નિષ્ઠવ ઉપધાત પ્રદેપચ તે આંત-
રાયથી તથા ઘણી આશાતના કરવાથી ઉવ જાન્ને
ય પ્રદારના આવરણ કર્મ બાધે છે. ૫૪

આદે કર્મ પાત્રજન ૨ ૧૫ જે તે -

મિશ્ર્યાન્વ ૧

ક્રમાય ૬

આદિગતિ ૨

પ્રાચ ૨ રી.

તે તે સાધાર કર્મશ્રદ્ધને રી રતિ નો ૧૧
તે સાદે પાત્ર જાણે છે -

ગુર્વાદિકનો—

પ્રત્યનીક—અનિષ્ઠ આચરણનો કરણહાર થાય.

નિહ્નવઃ તે—લાગ્યકી ગુરુને ઓળવી, અનેરો ગુરુ કહે,

ઉપધાતઃ તે—ગુર્વાદિકનો ધાત કરે.

તે ઉપર પ્રદ્વેષ રાખે

જ્ઞાનાદિક લણનારને અંતરાય કરે.

જ્ઞાનઃદર્શનઃની અત્યંત આશાતના હીલનાઃ નિદા કરેઃ
અવર્ણવાદ બોલે.

એહવો થકો તે—જીવ બે આવરણ ઉપાળે.

તેમા—જ્ઞાનની અને જ્ઞાનીની આશાતનાએ જ્ઞાનાવ-
રણ ઉપાળે,

દર્શનઃ દર્શનીની આશાતાનાએ દર્શનાવરણ ઉપાળે. ૫૪.

ગુરુ-ભક્તિ-સ્વંતિ-કરુણા-વય-જોગ-કસાય-વિજય-દાણ-જુઓ ।

દદ-ધમ્માઈ અજ્ઞઈ સાયમસાયં વિવજ્જયઓ ॥૫૫॥

શબ્દાર્થ. -ગુરુ-ભક્તિ-સ્વંતિ-કરુણા-વય-જોગ-
કસાય-વિજય-દાણુ-જુઓ=ગુરુ ઉપર ભક્તિ. ક્ષમા.
દયા. તત જોગ. મયમ કપાય ઉપર કાણુ અને દાન દેવા.
વાળો. દદ-ધમ્મા-અજ્ઞઈ=દદધર્મી વિગેરે. અજ્ઞઈ-ઉપાળે=
બાધે છે સાયં=માતાવેદનીય અસાયં=અસાતાવેદનીયઃ
વિવજ્જયઓ=એથી વિપરીતપણે: ૫૫.

ગુરુ ઉપર ભક્તિ-ક્ષમા દયા-વ્રતઃ સંયમ માર્ગ
 દુષાયો ઉપર ક્રાબુઃ અને દાન દેવાવાળોઃ તથા
 દદ્યમ્ભી વિગેરે સાતા વેદનીય અને નેત્રી વિપરીત
 આચરણવાળો અસાતા વેદનીય કર્મ બાંધે છે. ૫૫
 ગુરુ તે-માતા-પિતાઃ ધર્મશાસ્ત્રી નેત્રી-ભક્તિ,
 ક્ષાંતિઃ-ક્ષમા.

કરુણા-તે-ઉપદેશ.

મત તે-મહામત પાત્ર અને આગમતાદિ ૧ઃ ન પાળાય,
 યોગ-મનઃ વચન મયા. ના.

દુષાય ૪ તેદત્તં ઉત્તરુ.

દાન દેવ.

ગોપાને વિષે મત્ત રોધ. અને દદ્યમ્ભી રોધ તે દદ્ય
 સાતા વેદનીય દુષાયો.

ગુરુ, ગુરુ કરી વિપરીત પદાર્થો અસાતા વેદનીય
 દુષાયો (ખાતે) ૩ ૫૫ ॥

ભગવાન-દેવતા-માતા-પિતા-દેવતા-તુલ્યે ૧
 ભગવાન-ગુરુ ભગવાન-દેવતા-તુલ્યે ૨

ગાથાર્થ —

દેવતા-માતા-પિતા-દેવતા-તુલ્યે ૧
 ને દેવતા-દેવતા-તુલ્યે ૨

છે, એટલે તે જાણી જાય, કે “ગુરુજી શ્રી મહાવીર એવો શબ્દ જોડ્યા છે. અને તે લખવાની મને આગ્રા કરે છે. અને તે શબ્દ મારા સાંભળવામાં આવ્યો છે, માટે જલદી લખાવો જોઈએ,” એટલે આત્મા તરત મનને હુકમ કરે છે. મન મગજને, અને મગજ હાથના જ્ઞાનતંતુઓને, એટલે તરત હાથ પાટી પેન લેતાકેને લખવા માડે છે. ગુરુજી ગુરુસે થઈ ઠપકો ન આપે, માટે જલદી જલદી લખવા હાથમાં વેગ ઉભરાય છે.

- ૪ લખ્યું, તે બરાબર છે ? કે નહીં ? તે જોવા પણ આત્મા મનને હુકમ આપે છે. મન મગજને, મગજ આંખના જ્ઞાન-તંતુઓને, અને આંખના જ્ઞાનતંતુઓ આંખને જોવાનો હુકમ કરે છે, કે આંખ જોઈ લે છે, એટલે શ્રી મહાવીર એમ લખેલા શબ્દનો આકાર આંખની કીકીમાં પડે છે, કે તેની સાથે જોડાયેલા જ્ઞાનતંતુઓ મગજમાં, મગજ મનમાં-મન આત્મામાં, આત્મા, પોતાના જ્ઞાનમાં પહોંચાડી દે છે. ને આત્માને ખાત્રી થઈ જાય છે કે-બરાબર —“ શ્રી મહાવીર શબ્દ જ લખાયો છે ”

આ પ્રમાણે ગુરુજી શ્રી મહાવીર શબ્દ જોડ્યા કે તુરત તે આપણે લખી લીધો. અને તે “બરો છે” એમ નક્કી કરતાં સુધીમાં આપણે જાણી શકીએ તેમ એટલી બધી બારીક હીલચાલો થઈ જાય છે, અને આપણે ન જાણી શકીએ તેમ પણ બીજી ઘણી જાનની બારીક હીલચાલો તેની સાથે થાય છે, જે અહીં લખવા જતા ઘણું લંઘાણ થાય આટલી બધી બારીક હીલચાલો થાય છે, તેની આપણને એકદમ માત્રુમ જ પડતી નથી. માત્ર જો બારીક વિચાર કરવા બેસીએ, તો જ સમજાય છે.

૬ હવે, એક ગાળને આપણે શ્રી મહાવીર શબ્દ લખવાનું

અ દરની ઇદ્રિયો:

બહારની ઇદ્રિયો:

ઇદ્રિયો જેમા ગોઠવાયેલ છે, તે શરીરનો અવયવ-ઉપાગ:
શરીરનો તે અવયવ-ઉપાગ જેમા ગોઠવાયેલ છે, તે મુખ્ય અંગ:
અને મુખ્ય અંગ જેમા ગોઠવાયેલ છે, તે શરીર.
આટલા સાધનોથી આપણે કાઈ પણ કામ સમજપૂર્વક કરી
શકીએ છીએ.

આમાનું એક પણ ન હોય, તો આપણે કોઈ પણ કામ સમજ-
પૂર્વક કરી શકીએ નહીં આમાંની એકે એક વસ્તુ બાદ કરીને-
વિચારી જુઓ કે-“કામ થઈ શકે કે નહીં ?”

૮ હવે-આત્મા અને મનની વચ્ચે કંઈક આડે આવે છે, તે એવું
શું છે ? કે-જે આત્માની જ્ઞાનશક્તિમા આડે આવી શકે છે ?
મનની શક્તિની આડે આવી શકે છે. તેજ પ્રમાણે-મગજ,
જ્ઞાનતત્ત્વો, અદરની અને બહારની ઇદ્રિયો વિગેરેની આડે
આવી શકે છે

૯ એ પણ તમારે સમજી લેવું જોઈએ, કે-આખા શરીરની,
મુખ્ય અંગોની, ઉપાગોની, અદરની અને બહારની ઇદ્રિયોની,
જ્ઞાનતત્ત્વોની, મગજની, મનની વિગેરે સર્વની સર્વ
પ્રવૃત્તિઓ અને હિંચાલોનું મુખ્ય મત્થક-શરીરમાં રહેલો
એક અખડ આત્મા છે. ત્યાંથી પાછી ફરી દૃષ્ટની અસર
છેવટે તેના ઉપર જઈ પહોંચે છે, અને પછી તેના કૃત્રમ
પ્રમાણે દૃષ્ટને અમલ કરવો પડે છે.

જો એવું એક મત્થક ન હોય તો, કાને સાંભળેલું
લખવા માટે હાથને કાણ પ્રેરણા કરે ? “જુઓ એ લખાવનાર
છે. માટે જન્મી લખું.” એમ હાથમા ઉતાવળ દાણ મૂકે

હેંદ્ર દાખ છે હાથ, અને "ફ વળુ છુ." એ પ્રાપ્ત માને છે ?

મગજમાં જે મનમાં એ મુખ્ય મત્થકન હામ ચલાવવાની શક્તિ નથી હોતી

'મગ્જ-ગામ' હાલે જે ૨૫ વર્ષ પહેલાં સાબળેલી વાનને સપર્શી ગાખીને આજે યાદ દેવવાની શક્તિ મગજમાં કે મનમાં નથી હોતી. મગજને અને મનને પણ પ્રેમના મનનાં બંધનના એક દિવસી આત્માની વચ્ચે પડે છે.

તેમ આત્માના પ્રદેશે પ્રદેશમાં-કર્મો પેસી જઈને
આત્માને કર્મોમય બનાવી મૂકે છે.

જેમ-શેર પાણીમાં ૧) રૂપિયાભાર સાકર પણ પાણીના
અણુએ અણુમાં પહોંચી જાય છે. પરંતુ ગળપણના તત્ત્વો એકે
એક અણુમાં બહુજ ઓછા હોય છે. પરંતુ શેર પાણીમાં
૧ શેર સાકર ગાળી નાખીએ, તો પાણીમાં ગળપણ ઘણું જ
આવી જાય છે. એટલે કે પાણીના એકે એક અણુમાં-રૂપિયા-
ભાર સાકર નાંખી ત્યારે ગળપણનો એક એક અણુ દાખલ
હતો. પરંતુ જ્યારે શેર સાકર ગાળી નાખી, ત્યારે તે એક
એક અણુમાં ચાલીશ ચાલીશ ગળપણના અણુઓ દાખલ થયા
માનવા પડે છે ? કે નહીં ?

તેજ પ્રમાણે આત્માના પ્રદેશે પ્રદેશમાં કર્મની અનંત
અનંત વર્ગણના સ્કન્ધો ગુંથાઈ ગયા હોય છે, જેમ તલમાં
તેલ ગુંથાઈ રહ્યું હોય છે, જેમ-ધગાવેલા લોઢાના ગોળામાં
અમ્મિ ગુંથાઈ ગયો હોય છે. તે પ્રમાણે આ સમજી લેવું.

૧૬ આત્માના એક એક પ્રદેશમાં એટલી બધી અનંત અનંત
અશો નેટલી શક્તિ હોય છે કે તે દરેક અંશને ઢાકવા
માટેના કર્મોના પ્રયાસને અગે એકએક આત્મ-પ્રદેશને
અનંતા અનંત કાર્મણ્યવર્ગણના સ્કન્ધો લાગી જાય છે. આ
કુદરતનો નિયમ ચાલુ છે.

૧૭ એટલે-કે-અનંત પરમાણુઓની બનેલી એક એક વર્ગણનો
સ્કન્ધ હોય છે. અને તેવા અનંતા અનંતા સ્કન્ધો એક એક
આત્મપ્રદેશની શક્તિ ઢાકવા માટે ચોટે છે. છતાં આત્માના
એકએક પ્રદેશોમાં એટલી બધી શક્તિ હોય છે, કે ગમે
તેટલા કર્મોના સ્કન્ધો ચોટે છતાં-પૂરેપૂરી તેની શક્તિ ઢાંકાઈ

કારણ-ખીજ-રૂપવાળી વસ્તુ જ હોવી જોઈએ, એટલે પુદ્ગલ પરમાણુઓજ જગત્મા હોવાજ જોઈએ, એમ માનવું જ પડશે.

પરંતુ, ઉલટમાં એ પ્રશ્ન થશે કે-આત્મા અરૂપી છે, તેનો પ્રકાશ પણ અરૂપી હોઈ શકે. તે અરૂપી પ્રકાશ તો સર્વ ઠેકાણે રોકાયો વિના જઈ શકે, તેને રૂપી પદાર્થ શી રીતે ઢાંકી શકે? આત્માને તે અડકીજ કેમ શકે ?

તેનો જવાબ એટલો જ છે કે—

આત્માના પ્રકાશના અશે અંશની આડે કર્મસ્કંધો આવી જાય છે, એટલે તે પ્રકાશ રોકાય છે. કર્મસ્કંધો પ્રકાશનો નાશ કરી શકતા નથી. જેમ વાદળા સૂર્યના પ્રકાશનો નાશ કરી શકતા નથી, પરંતુ તેને રોકી શકે છે. સૂર્યનો પ્રકાશ જો કે પુદ્ગલની જાતનો છે, છતાં વાદળા કરતાં જુદી જાતની ગોઠવણવાળો છે, એટલે પોતાનાં કરતાં જુદી જાતની ગોઠવણવાળા વાદળાથીયે તે ઢાંકાય છે.

પરમાણુ એટલા ખારીક બની શકે છે, કે આત્માની સસર્ગ વિસર્ગ શક્તિને લીધે લાંબા પહોળા થતા આત્મામાં શુચવાઈ જાય છે. પત્થર ઉપર ગમે તેટલું તેલ રેડો, પરંતુ પાણી પ્રવાહી હોવાથી તેમાં જેમ તેલ ભળી જાય છે, તેમ તેમાં ભળી શકતું નથી. હવે પાણીમા પણ તમને એકરસ થઈ ગયેલું દેખાય, છતાં ખારીકમા ખારીક પાણીના અણુની ખાત્રુમાં તેલના ખારીક અણુઓ હોય તો પણ સ્વતંત્ર તેલ તરીકે જ હોય. ગમે તેમ ભેળવો. તોપણ તેલ પાણીમય થઈ જતું નથી હોતું, તેમ જ, પાણી તેલરૂપે બની જતું નથી. એજ પ્રમણે દૂધના અણુએ અણુમાં ઘી હોય છે, છતાં

થતા એકજ આત્માના અનંત રૂપાન્તરો આપણને જોવામાં આવી શકત નહીં. એક સરખી જ સ્થિતિ જણાત.

લાઠડામાં સળગવાની યોગ્યતા છે, અને પત્થરમાં સળગવાની યોગ્યતા નથી, તેનું શું કારણ? તેનું કારણ એમ કહેવામાં આવશે, કે-લાઠડામાં-સળગી શકે-તેવા તત્ત્વો છે, અને પત્થરમાં તેવા તત્ત્વો નથી, પરંતુ ત્યાં પણ એ પ્રશ્ન થશે કે-તેનું શું કારણ? સારે કહેવું જ પડશે, કે કુદરતી ગોઠવણ જ એવી છે.

તેજ પ્રમાણે આત્મા અને પુદ્ગલ દ્વયોને કુદરતી શક્તિ જ એવી છે, કે અમુક સંજોગો હોય, તો બન્ને મિશ્રણ થઈ શકે છે અને આત્માનો પ્રકાશ પણ એવો હોય છે, કે-કાર્મણુસ્કંધો તેને આનુબાનુથી ઘેરે, તો તે રાકાઈ જાય એવો હોય છે.

અસખત, આત્માનો પ્રકાશ જેવા તેવા પુદ્ગલોથી રાકાતો નથી, પરંતુ જેમ ખારીક સ્કંધો એકઠા થઈને વધારે ચીકાશવાળા સ્કંધો એકઠા થાય, ત્યારેજ તેને ઢાકી શકે છે.

માટીની ચીકાશ કરતાં ભૂતડાની માટીમાં ચીકાશ વધારે હોય છે; તેના દરતા કાચના અને તેના દરતા સોનાના અને તેના દરતા હીરાના કાળીયામાં વધારે ચીકાશ હોય છે, જોયી પરસ્પર ખૂબ મજબૂતીથી ચોટી રહે છે, પરંતુ કપડા ઉપર તેજ ચોટી જાય છે, પણ કાચ ઉપર તેજ એટલી મજબૂતીથી સ્પર્શ ચોટી શકતું નથી પરંતુ ધૂળ ઉડી ઉડીને મિશ્રણ થયેલી ગણના પેડાની મળી કાચ ઉપર પણ લેપાઈ શકે છે. તેજ પ્રમાણે-સોના ઉપર મીનો વધારે સારી રીતે ચોટે છે. દારૂ કે જેમ ખારીક અણુઓ અને સાથે ચીકાશ વધારે

વળી પહેલી-એક એક છુટા પરમાણુથી માડી અનંત પરમાણુઓવાળા સ્કંધની બનેલી છેલ્લી વર્ગણા મુધીમા કુલ વર્ગણા પણ અનંત થાય.

અને તે સર્વ અગ્રહણ યોગ્ય વર્ગણા ગણાય. તે વર્ગણાઓ જીવને ગ્રહણ કરવાના કામમા આવેજ નહી. તેવું નામ પહેલી અગ્રાહ્ય-અગ્રહણ યોગ્યવર્ગણા.

- ૨ પછી છેલ્લી વર્ગણામાં અનંત પરમાણુઓના જે અનંત સ્કંધો હોય છે, તેમાનો એક સ્કંધ લેવો, અને તે એક સ્કંધમા જ અનંત પરમાણુઓ હોય છે તેમાં ૧ પરમાણુ વધે, તેવડો એક સ્કંધ હોય, એવા અનંતા સ્કંધોની એક વર્ગણા થાય, તે ૨જ ઔદારિકપણે ગ્રાહ્ય વર્ગણાની જગ્યા વર્ગણા ગણાય.

એમ-એક એક પરમાણુ વધતી વધતી સખ્યાવાળા દરેક અનંત અનંત સ્કંધોની બનેલી એક એક, એવી અનંત વર્ગણાઓ થાય. તેમાની છેલ્લી અનંતમી વર્ગણા આવે, તે, ઔદારિક શરીરપણે ગ્રહણ કરવાને ઉત્કૃષ્ટ વર્ગણા ગણાય.

- ૩ આ પ્રમાણે એક એકનો વધારો કરતાં કરતા ફરીથી અનંત મુધીનો વધારો કરવો: તે ૩જ ઔદારિક અને વૈક્રિય તે બન્નેયને અગ્રાહ્ય વર્ગણા ગણાય. કેમકે ઔદારિકને જોઈએ તેના કરતાં પણ વધારે પરમાણુઓ હોવાથી તે સ્કંધો વધારે ખાત્રીક હોય છે, અને વૈક્રિયને જોઈએ તેના કરતાં એટલા પરમાણુઓ હોવાથી વધારે મોટા સ્કંધો હોય છે, માટે બન્નેને માટે એ નકામી છે.

કરી શકતા નથી. આ ઉપરથી આત્માના પ્રદેશની શક્તિ અને પ્રકાશ જોટલા ખુલ્લા થયા હોય છે, તે ઉપરથી કેટલા કર્મ જોત્તણ થાય છે? અથવા નથી થયા? તેવું માપ કદક જાણી શકાય છે,

૨૩ આ પ્રમાણે જુના કર્મ આત્મપ્રદેશોમા મિશ્રણ પામ્યા હોય છે. તેને લીધે આત્મામાં અમુક પ્રકારનો ફેરફાર થાય છે, તે તરત જ નવા કર્મો ચોટયા કરે છે. પાણીનો પ્રવાહ વહેતો હોય છે, પરંતુ પથર પડયો હોય, તો તેના ઉપરથી પાણીને વહેવું પડે છે ને ઉચા નીચા થવું પડે છે, કે ફેલાઈ જવું પડે છે, કે ઉચ્છળવું પડે છે, ત્યારે એવી જ તણખલા વિગેરે ચીજો તેની પાસે ધસડાઈ આવી તેના વેગમા એકઠી થઈ આડી આવ્યા કરે છે. તે પ્રમાણે આત્મા પોતાનું મહાજીવન વહેવડાવે છે. તેમા પૂર્વના કર્મો તેને એવી જાતની સ્થિતિમા મૂક્યે જાય છે. ને આત્મા સ્વાભાવિક રીતે એવી સ્થિતિમા મૂકાતો જાય છે, કે નવાનવા કર્મો તેમા આવ્યા કરે છે ને એમ તેમની સાથે તેનો પ્રવાહ આગળ વધ્યા કરે છે. વળી કોઈ ખાખોચીયામાં પ્રવાહ રોકાઈ જાય છે. વળી ઢાળ આવે, ત્યાં એકદમ વહે છે, એમ આવ્યા કરે છે.

૨૪ જો કે આત્મા સાથે ચોટયા પહેલાં તે સ્કંધો કાર્મણુ વર્ગીય જ દહેવાય છે અને જો સમયે આત્મા સાથે ચોટી મિશ્રણ થાય, તેજ સમયે તે વર્ગીયના નામ કર્મ દહેવાય છે.

૨૫ એટલે આત્મા કર્મનો દરનાર-કર્તા છે, અને ભોગવનારો છે પૂર્વના કર્મના પુદ્ગલો દ્રવ્યરૂપ હોવાથી તે દ્રવ્ય આશ્રય છે અને તેથી ઉત્પન્ન થતી આત્માની અવસ્થા આત્માના સ્વભાવેવાળી ભાવ આશ્રય દહેવાય છે. દ્રવ્ય એટલે પુદ્ગ

- કાર્મણ વર્ગણાઓ આત્મા સાથે ચોટે, તે કર્મ બંધ.
 ૪ અને ચોટેલી કાર્મણ વર્ગણા, તે કર્મ.
 ૫ ચોટતી કાર્મણવર્ગણા જે સમયથી ચોટે, તે સમયથી માંડીને આત્મા સાથે તેની સત્તા શરૂ થઈ ગણાય

વિવિધ પ્રકારના બંધ પછી વચ્ચે અબ્યાધાકાળ. નિષેક, ઉદ્વર્તન, અપવર્તન, સંક્રમણ, ઉપશમ, ઉદ્દીરણ, વિગેરે જે જે થયું હોય તે થયા બાદ છેવટે ન્યારે તે કર્મ પોતાનું ફળ બતાવવા માંડે, ત્યારે તે કર્મ ઉદ્યમમાં આવ્યા કહેવાય. પાણીમાં ભાત ઓર્યા પછી તેમાં કંઈ ઉચલપાથલ થાય છે. છેવટે તે ખાવાલાયક રંધાઈ જાય છે—ત્યારે ભાતમાં પહેલેથી રહેલી ખાવા માટેની લાયકાત પ્રગટ થાય છે—ઉદ્યમમાં આવે છે. તે પ્રમાણે કાર્મણ વર્ગણા પણ આત્મા સાથે એવી રીતે રંધાય છે, કે પછી ઉદ્યમમાં આવે, ત્યારે ગુદા ગુદાં ફળો બતાવે છે.

- ૬ એટલે બંધના સમયથી માંડીને ઉદ્યમના છેલ્લા સમય સુધી જે કર્મ આત્મા સાથે લાગેલું હોય છે, તેથી તે સુધી તે સત્તા કહેવાય છે.

૫૪. ૩ ૧૯ કર્મત્રિથ૦—

કર્મત્રિથ

આ રીતે વિચાર કરતા દરેક પ્રાણીના હરેક પ્રકારના જીવનમાં કર્મ મુખ્ય ભાગ લેજવે છે. કેમકે—આત્મા પોતાના જીવનની કોઈ પણ પ્રવૃત્તિ કરવાની શરૂઆત દરે કે તરત જ તેના ઉપર આત્મામાં રહેલા કર્મના પડદાની અસર થાય જ છે. એ અસરમાંથી પસાર થયા વિના કોઈ પણ કામ થઈ શકતું જ નથી.

સમ્યગ્: દર્શન: જ્ઞાન: ચારિત્રની મુખ્યતાએ	”	”
સામાયિક:ની મુખ્યતાએ	”	”
ચાર પ્રકારના સામાયિક:ની મુખ્યતાએ	”	”
છ આવશ્યક:ની મુખ્યતાએ	”	”
શબ્દ: અને અર્થ:ની મુખ્યતાએ	”	”
સામાન્ય: અને વિશેષની મુખ્યતાએ	”	”
પ્રમાણ: અને પ્રમેય:ની મુખ્યતાએ	”	”

એ અને તે સિવાયના બીજા અનેક પદાર્થોની મુખ્યતા આખા વિશ્વનો વિચાર થઈ શકે છે, અને જૈન-શાસ્ત્રોમાં કરવા આવ્યો છે. તે શૈક્ષિને અનુસરીને કર્મની મુખ્યતાએ લોકનો: અને કનો: સર્વ દ્રવ્ય: ક્ષેત્ર: કાળ: અને લાવ:ના ,સત્પ્રદપ્રપણા વિ: અનેક અનુચોગ દારોની મદદથી ઘણોજ વિસ્તૃત રૂપમા વિચારવામા આવ્યો છે. તેમાં જગતના સર્વ દ્રવ્ય: ક્ષેત્ર: કાળ: લાવ સર્વ વિચારો સમાઈ જાય છે. અને એ રીતે તેના સંપૂર્ણ સ્વરૂપ અંધરચના કરવા જતાં તે રચી શકાય જ નહીં. છતાં તેના અને તેમ સક્ષેપ કરીને કર્મપ્રવાહ પૂર્વ વિગેરેમા સમાવેશ કરવા આવ્યો હતો.

તેમાથી સમજવાને અશક્ત બાળલોકોને માટે પંચસંક્રાંતિ પ્રકૃતિ: કર્મ-પ્રાભુત. વિગેરે અથો રચીને પૂર્વાચાર્યોએ સર કરી આપી છે. તે પણ દૃઢણ લાગવાથી કર્મઅંથો રચી અવધુ સરળતા કરી આપી છે. એ કર્મઅંથો પણ કંઈક વિસ્તરોવાથી શ્રીમદ્દેવેન્દ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજએ આ પાંચ નવા અંધ રચી આપીને વિષયને વધારે સરળ કરી આપેલ છે પ્રથમથી જ નીચે પ્રમાણે નામો ચાલ્યા આવે છે, તેજ નામો કર્મઅંથોને પણ કાયમ લાગુ રાખ્યા છે.

૬ દર્શનિષાદ-દર્શ પોતાની અગત્ય-નિષાદ શી શી નિષાદની કોઈ કે
 તન માન દુહામાં કવચ પાતાવદામાં આગળ છે આદ્ય દર્શનો
 પુનિઝોના નામો અને તેના નામનું આદ્યમિત્ર માન આપ્યા
 પછી જ-નિષાદમાં આગળ પદ્યોની કાવચ છે, એટલે કે તે
 દર્શનથી આદ્ય રાની નીતે સમજવા કાવચ દર્શનો નામ
 દર્શનો નામમાં આપે, તે આગળ નિષાદ પા દર્શનો જ
 માં માટે ન સમજવામાં વધતો પડ્યા પડ્યા, કેમ કે તે
 દર્શનો નામના અર્થ જ મિત્ર છે.

અને તેમણે સીધોજ ખીજ અગ્રાધણીયપૂર્વમાથી એ અંથનો ઉદ્ધાર કર્યો જણાય છે. રચના ઘણી ગભીર તથા પ્રસન્ન છે. તે જ કાયમ રાખી, તે નવો રચવામાં આવેલ નથી. તેમાં ૭૦ ગાથાઓ હોવાથી તેનું એ નામ રૂઢ થયું છે, પરંતુ તેમાં કર્મપ્રકૃતિના બંધ-ઉદ્ધય-ઉદ્દીરણ તથા સત્તાના સંવેધનો વિચાર કરવામાં આવ્યો છે જે સ્થિતિ વિગેરના સવેધો સમજવાની ભૂમિકા રચી આપે છે.

આ ઉપરથી સમજી શકાશે કે-છ કર્મત્રયો, કર્મત્રયના વિષય રૂપી સાગરમાં પ્રવેશવાને નાના નાના હોડીયા સમાન છતાં અતિ ગભીર છે તે પછી સંપૂર્ણ વિષયનો ખ્યાલ આપનાર પૂર્વોમાં કેટલી ગભીરતા હશે? તે સહેજે સમજાશે પૃષ્ઠ ૩. ૨૦-કર્મવિપાક—

એ છ કર્મત્રયોમાંનો આ કર્મવિપાક નામનો પહેલો કર્મત્રય પ્રથમ રચવામાં આવેલો છે. જો કે-કર્મનો વિપાક એટલે કર્મોની અસર તો આત્મા ઉપર થાય છે, પરંતુ એ અસરનું વર્ણન જે ત્રયમાં ગાથા રૂપે વર્ણવવામાં આવે છે, તે-ગાથાસમૂહનું નામ કર્મવિપાક નામનો પહેલો કર્મત્રય કહેવાય છે. અને તે પ્રથમ કર્મત્રય જેમાં લખવામાં કે જાપવામાં આવ્યો હોય છે તે ત્રયનું નામ કર્મવિપાક કર્મત્રયનું પુસ્તક કહેવાય છે. વાસ્તવિક રીતે-આ પ્રથમ કર્મત્રયમાં-કયા કયા કર્મોની આત્મા ઉપર શી શી અસર થાય છે? તે વિગતવાર સમજાવવામાં આવેલ છે.

ગાથા ૧ લી.

પૃષ્ઠ ૪ સંબદ્ધ કરીએ—

સંબદ્ધ કરીએ એટલે સબદ્ધ દરાયેલી દાર્મિક વર્ગણા કર્મ : એવે. અર્થ દેવો.

શરૂ કરવા માટે છે. સંસ્કૃત કે પ્રાકૃતલાપામા પ્રશ્નના જવાબમા યેન વિગેરે અવ્યયો મૂકાય છે. જેમ જુના વખતના કાગળોમાં લખાય છે કે—અમદાવાદથી લખીતંગ કેશવલાલ મોહનલાલ જત્ લખવાતું કે, અહીં જત્ એટલે યત્ એ શબ્દ વાક્યની શરૂઆતમાં લખાતો હતો. એ પ્રમાણે અહીં જેણું શબ્દ લખાયેલ છે.

જીવ વડે હેતુઓથી કરાય છે. તો—તેથી, તે કર્મ કહેવાય છે. આત્મા સાથે ચોટેલી કાર્મણ વર્ગણાનું નામ કર્મ આપવાનું શું દારણ છે? એ પ્રશ્નકારનો પ્રશ્ન હતો, તેના જવાબમાં કર્મ શબ્દથી કથન કરવાના હેતુ તરીકે ‘તો’ શબ્દ મૂકાય છે. અને એ તો ની સાથે સંબંધ તરીકે જેણં શબ્દ છે.

આપણી ગુજરાતી લાપામા આવા વાક્યો છે. તેમાં તેથી—તો શબ્દ વપરાય છે. પરંતુ તેની સાથે સંબંધ રાખતો પ્રથમ વાપરવા જેવો જેથી—જેણું શબ્દ બહુ વપરાતો નથી, પરંતુ અધ્યાહાર રાખવામાં આવે છે જેમકે—

કમળને પંકજ ક્રમ કહો છો ?

તે પકે એટલે કાદવમાં—જ ઉત્પન્ન થાય છે.

તેથી:—

અમે તેને પંકજ કહીએ છીએ

એટલે—તેવાના હેતુમા તેથી શબ્દ મૂકાય છે. તેથી શબ્દ દોષ, ત્યાં જેથી શબ્દનો સંબંધ દોષ જ. કેમકે—જે—તેનો સંબંધ દોષ જ છે. સંસ્કૃત રચના પ્રમાણે તે આમ બોલાય છે.—

કમલં પંકજં કથં કથ્યતે ?

યેન—અયમ યત અયમ યમ્માનુ—

તત્ પદ્મે જામને.

હેતુસૂચક વાક્યને પાંચમી વિભક્તિ લગાડાય છે તે “જીવેન મિથ્યાત્વાદિહેતુમિ. યત્ ક્રિયતે, તતઃ, અથવા-“જીવેન મિથ્યાત્વાદિહેતુમિ. ક્રિયમાણત્વાત્” એમ ઠરવું જોઈએ. પરંતુ ક્રિયતેને પાંચમી ન લાગી શકે, એટલે જેણે પાંચમીનો હેતુવર્થ સૂચવ્યો છે. અને નિગમનમાં “તસ્માત્, તથા” એમ કહેવાય છે. એ તસ્માત્, ને બદલે તો શબ્દ મૂક્યો છે.

સૂચના—અમે આપેલા ગાથાર્થ ઉપર શિક્ષકે વિદ્યાર્થીનું બરાબર ધ્યાન ખેંચવું. અને આ ભેદ બરાબર સમજાવવો.

૨ જી ગાથા

શબ્દાર્થ-નિષ્પન્ન=મનેલો. પસલી=ખોખો.

એકસ્થાનીય=એકવડી શક્તિ વાળો. [આનો સ્પષ્ટ અર્થ આગળ આવશે] એક શેર શેરડીના રસમાંથી ચમચી ચાખીએ, તેના ગળપણુ ઠરતા ઉઠાણીને પાશેર કરેલા રસની ચમચી ચારગણી ગણા હોય, માટે તે ચાર સ્થાનીય-એટલે ચારગણી શક્તિવાળો કહેવાય.

ન્યારે આત્મા સાથે દાર્મણુ વર્ગણા ચોટે છે, એટલે કે-આત્મા અને દાર્મણુ વર્ગણાનો બંધ થાય છે, તેજ સમયે તેવર્ગણુરૂપ દર્મોમા પૂર્વના કેટલાક શુભ અને કેટલાક અશુભ કર્મનો હિલ્લ હોય જ છે તથા લાંબા દાળથી દર્મો ખપાવતા ખપાવતાં આન્માના પશુ કેટલાક શુભો કેટલેક અંશે ખીસ્યા હોય છે. એ ત્રણેયની સામગ્રી અસરથી ચિત્ર-વિચિત્ર સ્વરૂપના યોગ અધ્યવસાયોને લીધે —

૧ એ: સમયમાં બધાયેલી વર્ગણાના જુદા જુદા જાત્યાઓમાં ભાગલા: પડી જાય છે.

ભવ, એ પાપ નિમિત્તો પણ કર્મો બંધાતી વખતના એજ યોગ અને અધ્યવસાયના બળથી નક્કી થાય છે.

આ ચારમાં-પ્રકૃતિબંધને મુખ્ય ગણવામાં આવેલ છે. કેમકે કર્મોના નામો-તેની જુદી જુદી અસર ઉત્પન્ન કરવા કરેલી શક્તિ-ઓને અનુસરીને પાડવામાં આવેલા છે. તેથી કર્મોની સ્થિતિ: રસ: અને પ્રદેશ નોય વિચાર કરતી વખતે પણ-પ્રકૃતિ અનુસાર પાડેલા નામથી આખા કર્મશાસ્ત્રમાં વ્યવહાર કરવામાં આવેલો છે. માટે એક ઠેકાણે લખ્યું છે, કે-“પ્રકૃતિ એ ચારેયનો સમૂહ છે.” એ વાત પણ આ રીતે બંધ બેસતી આવે છે.

જેમ ચાર પ્રકારના બંધ થાય છે, તેજ પ્રમાણે:-

૧	પ્રકૃતિ બંધ	૨	પ્રકૃતિ સત્તા
૧	સ્થિતિ ,,	૨	સ્થિતિ ,,
૧	રસ ,,	૨	રસ ,,
૧	પ્રદેશ ,,	૨	પ્રદેશ ,,
૩	પ્રકૃતિ ઉદય	૪	પ્રકૃતિ ઉદીરણા.
૩	સ્થિતિ ,,	૪	સ્થિતિ ,,
૩	રસ ,,	૪	રસ ,,
૩	પ્રદેશ ,,	૪	પ્રદેશ ,,

કુલ ૧૬ બેદ થયા. તે દરેકના-બંધન્ય: મધ્યમ: અને ઉત્કૃષ્ટ: ત્રણ ત્રણ બેદ ગણાતાં ૪૮ બેદ થશે.

સ્થિતિસ્થાનો: રસસ્થાનો: અને પ્રદેશ વિલાગો:માં ઘણી વિવિધતા હોવાથી તેને મુખ્ય રાખીને શાસ્ત્ર વ્યવસ્થા કરવા જતા ઘણા શુચવાદો ઉભા થાય તેમ હોવાથી, પ્રકૃતિને આશ્રયીને ૧૫૮ બેદો પાડીને આખા કર્મશાસ્ત્રનું બધારણુ રચવામાં આવ્યાથી સરળતા થઈ છે અર્થાત્ કર્મ વિચારણાને લગતી ક્ષાઈપણુ વિચારણા એ

મળતો આવે છે. તેટલી બાબતમાં તે બીજા ઘડા સમાન જેવો હોવાથી તેમા સામાન્યપણું છે. અને બીજા ઘડાઓ કરતાં પોતાની વ્યક્તિ જુદી હોવાથી-બીજા દરેક ઘડાઓ કરતાં પોતાનામાં જટલી જુદાઈ-વિશેષતા છે. તે વિશેષતાઓને લીધે-બીજા બધાં કરતાં તે જુદો પડે છે. એટલે તેજ ઘડામાં પોતાનું વિશેષપણું પણ છે, વધારે મુક્તતાથી વિચારીએ તો એકજ ઘડો કાળ ભેદે: સ્વરૂપ ભેદે: દેવ ભેદે: સ્વામિ ભેદે: સ્વરૂપ ભેદે વિગેરે દારણથી જુદો જુદો ગણ છે. તે એક ઘડામાં સામાન્યપણું છતાં કાળાદિભેદે વ્યક્તિભેદ થતે તે વિશેષ ધર્મો પણ તેમા હોય છે. માટે ઘડોમાં-સામાન્યપણું અને વિશેષપણું: એ બન્નેય ધર્મો છે.

ઘડામાં ઘડા તરીકેનું સામાન્યપણું છે. જડ પદાર્થ તરીકે સામાન્યપણું છે. વસ્તુ તરીકેનું સામાન્યપણું છે, તેજ રીતે "ઘડા" તરીકેનું વિશેષપણું છે, માટી નામના અમુક જડ પદાર્થ તરીકેનું વિશેષપણું છે. અમુક આકારના દ્રવ્ય રૂપ વસ્તુ તરીકે વિશેષપણું છે. સારાંશ કે-સામાન્યપણું અને વિશેષપણું એ બન્ને ધર્મો પરસ્પર સાપેક્ષ હોય છે. અને દરેક પદાર્થોમાં એ સાથે ગ્રહે છે

પદાર્થમા રહેલા કોઈ પણ સામાન્ય ધર્મનું જ્ઞાન કરવાનું આત્મામા રહેલી શક્તિ, તે આત્માનો દર્શનગુણ ગણાય છે. અને

પદાર્થમા રહેલા કોઈપણ વિશેષ ધર્મનું જ્ઞાન કરવાની આત્મામા રહેલી શક્તિ, તે આત્માનો જ્ઞાન ગુણ ગણાય છે.

એ બન્નેના શક્તિનો આત્મા વપરાશ કરે, ત્યારે-એ બન્નેય શક્તિઓનો ઉપયોગ ત્યો ગણાય છે

જન્ય દર્શનશક્તિનો ઉપયોગ કરવામા આવે છે, ત્યારે વસ્તુનો સામાન્ય ધર્મ જાણવામા આવતો હોવાથી, તે વ્યક્તિએ વિશેષ અંતર નક્કી કરી શકતો નથી. માટે દર્શનાપયોગ એટલે નિરાશાપયોગ કહેવાય છે

કર્મો સમજાવવા પડે. અને તે પાંચ કર્મો પાંચ જ્ઞાનનું આવરણ કહે છે, માટે પાંચ જ્ઞાનના નામ આપીને અને ટુંકી વ્યાખ્યાઓ આપીને તેને આવરણ કરનારા પાંચ કર્મો “મતિજ્ઞાનાવરણીયાદિ કર્મો” કહેવાય છે. એ પ્રમાણે—જેમ તત્વાર્થ સૂત્રના આઠમા અધ્યાયમાં મત્યાદીનામ સૂત્રથી ટુંકમાં તેના આવરણો વિષે સમજ આપી છે તે પ્રમાણે અહીં પણ ખ્યાલ આપ્યો હોત, તે આવી શકત. છતાં, જૈનદર્શનમાં જ્ઞાનનું સ્વરૂપ સમજાવવા—તત્ત્વ મર્ધનાણં (ગા. ૪)થી માડીને કેવલભિગવિહાણં (ગા. ૮) સુધીની ગાથાઓ એક પ્રાસંગિક અર્થવાદ તરીકેનો લાગ છે. પરંતુ અન્યના મૂળ વિષય સાથે ખાસ અત્યંત સંબંધ ધરાવતો નથી. છતાં જરૂરી જાણીને તેટલો વધારાનો લાગ શ્રી ગ્રંથકારે આપ્યો છે.

હવે પછી, ગાથાવાર—સ્તંભકના કઠિન શબ્દોના અર્થો. અથવા તેના કોઈ કોઈ વાક્યોના ભાવાર્થો: વિશેષતાઓ. સમજાવીશું. અને એ રીતે આખા ગ્રંથ ઉપરનો પ્રતીપક્ક આપ્યા પછી:—

૧ ૧૫૮ કર્મની ચોક્કસ વ્યાખ્યાઓ.

૨ પાંચ જ્ઞાન અને ૪ દર્શનનું સરળતાથી સમજાવ તેનું સ્વરૂપ.

૩ ૧૫૮ કર્મપ્રકૃતિઓની સંખ્યામાં ફેરફાર તથા પારિભાષિક સંજ્ઞાઓ.

૪ તથા કર્મબંધનના વ્યવહાર દારણો વિષે ખ્યાલ આપી કર્મ વિપાકને પ્રતીપક્ક પૂરો કરીશું.

પરોક્ષ=અક્ષ એટલે આત્મા અથવા ઇન્દ્રિય. આત્માથી પર=એટલે સાક્ષાત્ આત્માથી જાણી ન શકાય, પરંતુ અક્ષ એટલે દ્રિષ્ટોની મદદથી જ જાણી શકાય, માટે તે મતિ અને શ્રુતના પરોક્ષ કહેવાય.

પ્રકાશ આવતો હોય છે. પરંતુ જો તે સાદડીની જુપડી વગેરે ઉડી જાય, તો પછી તે પ્રકાશ સૂર્યના વિશાળ પ્રકાશમાં ભળી જાય છે. પરંતુ પછી-સાદડીના ઠાણાના જુદા જુદા પ્રદેશોની સખ્યા ગણાતી નથી.

ગાથા ૧૧ મી

ઘોસના=ધ ધણાટ, હલખલાટ

ગાથા ૧૨ મી

સ્ત્યાના=એકડી થયેલી. શુદ્ધિ=આસક્તિ, ધૃષ્ટા, આકાંક્ષા. નિપાત=નિયમવિરુદ્ધ જે શબ્દો સિદ્ધ થાય, તેને વ્યાકરણમાં નિપાત કહેવાય છે. મધુલિપ્ત=મધથી ખરડાયેલી.

ગાથા ૧૩ મી

અ્યન કાળ=મરણ પામીને ખીજા લવમાં જવાનો વખત.

ગાથા ૧૪ મી

તુસ=કોતરાં. મદનકોદ્રવ=એન ચડાવે તેવા કોદ્રાતું અનાજ. મિથ્યાત્વ મોહનીય કર્મના શુદ્ધ દલિટો તે, સમ્યક્ મિથ્યાત્વ મોહનીય. જેમા સમ્યક્ત્વ શુણ્ણનો ઘણો ભાગ ઉધાડો હોય છે મિથ્યાત્વ મોહનીયના અર્ધ શુદ્ધ દલિટો, તે મિથ્ર મિથ્યાત્વ મોહનીય કર્મ. તેમા અર્ધ ભાગ સમ્યક્ત્વ અને અર્ધ ભાગ મિથ્યાત્વનો હોય છે. અને મિથ્યાત્વ મોહનીયના અશુદ્ધ જ દલિટો તે મિથ્યાત્વ મોહનીય કર્મ કદેચાય તેના ઉચ્ચમાં સમઠિત શુણ્ણ અવગેધેસો-ઢંકા-રેમે રહે છે. આ કેકારો દર્ગન શબ્દનો અર્ધ-સાદી લાપામા-સાચી સમજ. સાચો ખ્યાલ: સાચુ ધ્યેય રાખવું. સાચો આદર્શ સમજવો: ખરો માર્ગ મૂકવો: પ્રગતિ-વિકાસના રસ્તા મેળવવા: વિગેરેથી

જન્ય નહીં, મનમાં ડંખ રહી જ જાય. તેજ પ્રમાણે જ્ઞાનનું સ્વભાવના માણસના મનમાં વધુમાં વધુ પાપવાડિયું ટકે. એમ બતાવીને ચારેયની ઉગ્રતાની તરતમતા બતાવવામાં આવી છે તેજ પ્રમાણે અનંતાનુષ્ઠીયના ઉદયવાળો અલગ્ય મિથ્યાત્વી નવમાર્ગવેયક મુધી જાય છે. અપ્રત્યાખ્યાનીયના ઉદયવાળો મનુષ્ય પણ થાય. અને પ્રત્યાખ્યાનીયના ઉદયવાળા દેવો પણ થાય છે. એટલે સામાન્ય ધોરણથી કપાયોની તરતમતા પુરતી પ્રાથમિક વ્યવસ્થા બતાવી છે

ગાથા ૧૯ મી

વિલય=નાશ. પુઠે=વરસ્યે. તિનિસ=નેત્રજતા=નેતરની સોટી.

ગાથા ૨૦ મી

મન વચન કાયાના યોગો, કાર્મણુ વર્ગણુ એકઠી દરી આત્મા સાથે ચોંટાડવાતું અને પ્રદેશના જત્યા વહેચવાતું કામ કરે છે. પરંતુ આત્મા સાથે એકલા યોગના બળથી આવેલા કર્મ ચોટી શકતા નથી. ૧૧ મે ગુણહાણેથી એકલા યોગરૂપી આશ્રવો હોવાથી માત્ર વેદનીય કર્મની ૧ પ્રકૃતિ-સાતાવેદનીય જ પહેલે સમયે બધાય છે. અને બીજો સમયે તે નિર્જરી જાય છે કેમ કે-યોગમાં સ્થિતિબંધ કે રમખંધ કરાવવાની શક્તિ નથી. એટલે તે કર્મ આત્મા સાથે ટટી શકતું જ નથી પરંતુ મોદનીય કર્મ કર્મબંધન-મોટામાં મોટું મજબૂત કારણ છે તેમા પણ મિથ્યાત્વ સૌથી ત્યારપછી અનુક્રમે ચારેય કપાયો અને પછી છેવટે હાસ્યાદિ પટક ઉતરતી શક્તિના કારણે દોષ ત્યારે તે કર્મ બધાના જ નથી. અને અપાટામધ તુટવા માટે છે. મટે તેને જ સ સંસારરૂપી રસનું ખ સ મૂળ એજ છે સૌથી નીચકર્મ છે. અને તે અનંત અનંત સંસારનું

તે કર્મ આત્માના સમ્યક્ ચારિત્ર ગુણનું આવરણ કરે છે, માટે તેનું નામ સમ્યક્ ચારિત્રાવરણીય રાખવામાં આવ્યું છે, અને તે અસમ્યક્ ચરિત્રમા એટલે રાજ્ય ધન કુટુંબ વિગેરે પર વસ્તુઓમા આત્માને લલચાવે છે. માટે તેનું નામ મોહનીય કર્મ રાખવામાં આવ્યું છે.

પરંતુ એટલેથી જ તેની અસર પુરી થતી નથી. પરંતુ સસારનું મૂળ પણ બને છે. એટલે કે-ક્રોધ નામની એવી લાગણી ઉત્પન્ન થાય છે, કે જે સમ્યક્ ચારિત્રનું આવરણ કરે છે, અસમ્યક્ ચારિત્રમા લલચાવે છે, ઉપરાત નવા કર્મો એવા બંધાવીને આત્માનો સસાર વધારી મૂકી-સસારનો તેને લાલ આપે છે. એટલે તેનું નામ કષાય રાખવામા આવેલ છે. પરંતુ આ ક્રોધની લાગણી એવી પણ નથી કે સસારનો થોડોક વધારો કરીને કૃતકૃત્ય થાય. તે તો એક પછી એક નવાં કર્મો બાધવાની અનંત પરંપરાઓ ઉત્પન્ન કરે છે. માટે તે ક્રોધી લાગણી ઉત્પન્ન કરનારનું નામ અનંતાનુબંધીય કષાય કહેવામાં આવેલ છે. સારાશ કે-મોહનીય કર્મ ચાર કાર્યો કરે છે.

(૧) આત્માના ચારિત્ર ગુણને ઢાકે છે.

(૨) ખોટા ચારિત્રમા-આત્મા સિવાયના પદાર્થમા લલચાવે છે.

(૩) ક્રોધાદિની લાગણી ઉત્પન્ન કરે છે.

(૪) અને નવાં કર્મો બંધાવે છે. તેમાય સામાન્ય અને એક વાર જ કર્મ બંધાય નથી. પરંતુ એક વખત થયેલી ક્રોધની લાગણી એવું કર્મ તે વખતે બંધાવે છે, કે તે બંધાયેલું કર્મ ઉદયમા આવી એના ક્રોધ દર્શાવે, એટલે બીજું તેવું જ બંધાય. એમ અનંતવાર બંધાવાની પરંપરા ચલાવે છે એ પ્રમાણે માન માયા દોષ-લાગણી ઉત્પન્ન કરનાર કર્મો ત્રિે પાત્ર સમગ્ર લેવું.

- ૩ પોતાના શુદ્ધ આત્મગુણ સિવાયની વસ્તુ તરફ મુઝાવી ગભરાવી અરતિ—અગ્રેમ કરવાની લાગણી ઉત્પન્ન કરનાર કંઈક નવાં કર્મો બધાવી સંસાર વધારનાર હોવાથી નોકપાય: સામ્યાવસ્થારૂપ સમ્યક્ ચારિત્રાવરણીય મોહનીય કર્મ.
- ૪ પોતાના શુદ્ધ આત્મગુણ સિવાયની પરવસ્તુના અભાવમાં તે તરફ મુઝાવી ગભરાવી શોકની લાગણી ઉત્પન્ન કરનાર કંઈક નવાં કર્મો બધાવી સંસાર વધારનાર હોવાથી નોકપાય સામ્યાવસ્થારૂપ સમ્યક્ ચારિત્રાવરણીય મોહનીય કર્મ.
- ૫ પોતાના શુદ્ધ આત્મગુણ સિવાયની પર વસ્તુઓ તરફથી બીકની લાગણી ઉત્પન્ન કરનાર કંઈક નવાં કર્મો બધાવી નવો સંસાર વધારનાર હોવાથી નોકપાય સામ્યાવસ્થારૂપ સમ્યક્ ચારિત્રાવરણીય મોહનીય કર્મ.
- ૬ પોતાનાં શુદ્ધ આત્મગુણ સિવાયની પર વસ્તુઓ તરફ દુઃખાની લાગણી ઉત્પન્ન કરનાર કંઈક નવાં કર્મો બધાવી નવો સંસાર વધારનાર હોવાથી નોકપાય: સામ્યાવસ્થારૂપ સમ્યક્ ચારિત્રાવરણીય મોહનીય કર્મ.

૩ ત્રણ વેદનોકપાય મોહનીય કર્મ.

હાસિયાદિ લાગણીઓ ઉત્પન્ન કરનાર ઉપર જાણાવેલા છ કર્મો કરતા વેદનોકપાય મોહનીય કર્મમાં કાંઈક વિશેષતા છે. પોતાના ચિત્રાવના પર તરફ જુદી જુદી લાગણી ઉપજાવીને મોહાવે છે, તેથી તે મોહનીય છે. જીવ સાથે ચોટેલી કાર્મણ્યવર્ગણરૂપ હોવાથી તે કર્મ છે, અવેદ્યવસ્થારૂપ સમ્યક્ ચારિત્રનું આવરણ દરે છે. માટે સમ્યક્ચારિત્રાવરણીય છે. કંઈક નવાં કર્મો બધાવી સંસાર વધાવે.

જેવો અનંતાનુગ્રધીય, સંજ્વલન જેવો અનંતાનુગ્રધીય. એ પ્રમાણે ચારેય ઘટાડવા. અને ક્રોધ-માન-માયા-લોભ ગણતાં ૬૪ બેદ થાય છે.

ગાથા ૨૫ મી

પિંડપ્રકૃતિ=પેટા વિભાગોવાળી પ્રકૃતિઓ. પ્રત્યેક પ્રકૃતિઓ પેટા વિભાગ વગરની એકલી પ્રકૃતિઓ. પિંડ પ્રકૃતિ ૧૪ અને પ્રત્યેક પ્રકૃતિ ૨૮ છે તેમા ૨૦ સપ્રતિપક્ષ પ્રત્યેક પ્રકૃતિઓ છે, અને ૮ કેવળ પ્રત્યેક પ્રકૃતિઓ છે, સપ્રતિપક્ષ પ્રત્યેક પ્રકૃતિઓમા ત્રણ દશકની અને સ્થાવર દશકની પ્રકૃતિઓનો સમાવેશ થાય છે. કેવળ પ્રત્યેક પ્રકૃતિ ૮ છે પિંડપ્રકૃતિના ઉત્તર બેદ ૬૫ અથવા અધન ૧૫ ગણતા ૭૫ છે. કુલ $૭૫+૮+૨૦=૧૦૩$. કુલ ૧૦૩ બેદ નામકર્મના છે.

ગાથા ૨૬ મી

વિભાષા-પરિભાષા, અથની રચનામાં ઉપયોગી સજ્ઞા-અથ કારનો સકેત તયા-ડડહ-સંસ્વાહિ પયડીહિં=તદા ડડહિ-સંસ્વામિ પ્રકૃતિભિઃ । તે કોઈ પણ અમુક પ્રકૃતિ-છે, આદિમા જેને, એવી સંખ્યાઃ તે તદાદિ સંખ્યા. તદાદિ સંખ્યા છે, જોએને એવી પ્રકૃતિઓ, તે તદાદિ સંખ્યા પ્રકૃતિઓ. તે તદાદિ સંખ્યાવાળી પ્રકૃતિઓ વડે એવો અર્થ કરવો.

દાખલા તરીકે-ત્રસ ચતુષ્ક-ત્રસ નામકર્મની પ્રકૃતિનો ઉચ્ચાર જેની આદિમા છે, એવી ચારની સંખ્યા છે. માટે, તે-તદાદિ સંખ્યા કહેવાય. હવે તદાદિ સંખ્યાવાળી પ્રકૃતિઓ ત્રસ, આદર, પર્વાપ્ત અને પ્રત્યેક એ ચાર પ્રકૃતિઓ તદાદિ સંખ્યાવાળી પ્રકૃતિઓ છેઃ ક્રમક-એ ચારની આદિમાં ત્રણ નામકર્મ છે. અને તે આદિવાળી સંખ્યા ૪ વાળી પ્રકૃતિઓ પ્રત્યેક સુધીની ચાર

ગાથા ૪૧ મી

આપણે તિક્તને તીખું કહીએ છીએ. અને કટુ ને કડવું કહીએ છીએ. પરંતુ અહીં તિક્તનો અર્થ કડવું દરવો. અને કટુનો અર્થ તીખું કરવો. હિંદુસ્થાનના લોકો પણ એ પ્રમાણે વ્યવહાર કરે છે. તથા ત્રિકટુ=એટલે સૂંઠ, મરી, પીપર અહીં કટુનો અર્થ તીખું એવો છે. સારાશ કે તિક્તનો અર્થ તીખું અને કડવું બંનેય થાય છે. અહીં કડવું અર્થ લેવો. એ જ પ્રમાણે કટુનો અર્થ પણ તીખું અને કડવું બંનેય થાય છે, પરંતુ અહીં તીખું અર્થ લેવો. કટુકફલાનિ=કડવા ફળ

ગાથા ૪૪ મી

ક્ષોભ પમાડે=ગભરાવી મૂકે. લગ્નિધવાળો=શક્તિવાળો થાય.

ગાથા ૫૦ થી ૬૦ સુધી

વક્ષભ=વહાણ : કોકિલ=કોયલ. ભુલભલ=ભલંભલી. અવર્ણવાદ=હલકું ખોલવું, ઉતારી પાડવું. પ્રત્યનીક=વિરોધ, શત્રુ. ત્રણશલ્ય=માયાશલ્ય, મિથ્યાત્વશલ્ય, નિદાનશલ્ય, કપટ, ખોટી સમજ, અને શારીરિક સુખભોગોની પ્રાપ્તિની ઇચ્છા સરાગ-સંયમી=૬ દેવી ૧૦ માં ગુણસ્થાનક સુધીના જીવો સરાગ સંયમી ગણાય છે. પરંતુ આયુધ્યનો અર્થ તો ૬ કે ૭ માં સુધી જ હોય છે.

બાહ્યતપસ્વી=અજ્ઞાનથી તપ, અકામ નિર્જરાના હેતુભૂત, તથા સમજપૂર્વક અને યોગ્ય લક્ષ્યપૂર્વક જે તપ કરવામાં ન આવે, તે બાહ્યતપ કહેવાય છે.

દુઃખગર્ભિત વૈરાગ્ય=પુત્ર, પત્ની ઇત્યાદિના મરણથી કે ધનદિનના નાશથી ઉત્પન્ન થયેલા દુઃખને લીધે થયેલ વૈરાગ્ય. મોહ-

માટેની દૂર દૂરની પણ ક્રેડી રૂપે બની રહે છે. એ અપેક્ષાએ રત્ન-ત્રયાત્મક મુખ્ય ધર્મથી જેટલા દૂર દૂર રહી ગયેલા હોય, એટલા મિથ્યાત્વથી ભરેલા છતાં દરેક ધર્મમાં ઓછા વધતે અંશે જેટલું રત્નત્રયાત્મક ધર્મમાર્ગને દૂર દૂરથી પણ અનુસરવાપણું હોય છે, તેટલે તેટલે અંશે દરેક ધર્મો માર્ગાનુસારી ગણી શકાય છે. માર્ગાનુસારીતાનાયે જેટલા અંશે ન હોય, તેટલો ભાગ મિથ્યાત્વ જ હોય છે, કોઈમા ઓછું મિથ્યાત્વ, કોઈમા વધારે, એમ અનેક પ્રકારની તરતમતાઓ હોય છે જેમ કે-શૈવાદિક આર્યપ્રજ્ઞના ધર્મો જેટલા માર્ગાનુસારી છે, તેના કરતા જરૂરથી આદિના ધર્મો ઓછા માર્ગાનુસારી હોય છે. માટે તેના કરતા વધારે મિથ્યાત્વવાસનાવાળા હોય છે. એ પ્રમાણે જગલી પ્રજ્ઞઓના ધર્મો સુધી વિચારવું. જૈનધર્મ પાળનારાઓમા પણ દિગંબર-સ્થાન કવાસી તથા કેટલાક ગચ્છો વિગેરે પણ ઘણે અંશે માર્ગાનુસારી તથા માર્ગના અંશ સ્વરૂપ પણ છે, પરંતુ જેમા જેમા માર્ગાંશની ઓછાશ કે માર્ગાનુસારિતાની ઓછાશ હોય, તેટલે અંશે તેમા મિથ્યાત્વની વાસના પણ સ્થાવિત રહેવાની જ. સારાંશ કે-જેટલો પ્રકાશ-તેટલો જ ધર્મ, અને જેટલો અંધકાર-તેટલો અધર્મ તે દરેકમા મિથ્યાત્વ હોવા છતાં તે દરેકમા તે સરખું તો નહીં હોવાનું. તેમાયે ઓછાશ વત્તાશ રહેવાની જ.

એટલે કે-જગતનો મૂલ ધર્મ તો એક જ છે, લોકોએ જુદા જુદા સ્થળમા જુદે જુદે વખતે અને પોતાના જુદા જુદા સ્વભાવ કે સંજોગો અનુસાર અનુકૂળતા પ્રમાણે તે સર્વ તરફ ધ્યાન રાખીને પોતપોતાની સગવડ અને સમજ અનુસાર તેમાથી જે ભાગો ગોઠવી લીધા છે, તે જુદા જુદા ધર્મ ગણાયા છે. પરંતુ મૂલ વસ્તુ એક જ છે. સર્વ જીવે એક જ મૂળ વસ્તુ પ્રમાણે ચાલી શકે નહીં, તેમજ આત્મા વિભાગો સિવાય પોતપોતાની શક્તિ પ્રમાણે ધર્મ આરાધી

છે, ત્યારે બીજાની ઘણી શક્તિઓ પ્રસિદ્ધ હોય, પરંતુ-તેટલી સગીન ન હોય, અને કોઈની ગુપ્ત હોવા છતાં વધુ સગીન હોય, એમ પણ બને છે, એટલે તપાગચ્છના અનુયાયિઓની સખ્યા ભલે જગતમાં ઓચ્છી હોય. પરંતુ તે મૂળધર્મ પરંપરાની મુખ્ય અને જેમ બને તેમ શુદ્ધ પરંપરા છે આ વાતની કોઈ પણ તટસ્થ ઐતિહાસિક સંશોધકથી ના પાડી શકાય તેમ નથી. એટલે જ જગતના અસત્યતત્ત્વોનો અતિમ મોરચો તેની સામે જ હોય છે. અને જગતમાં તે તે વખતે આવી પડતા અધર્મના ધા તેને જ છેવટે ઝીલવાના હોય છે. તેનો કિલ્લો જેટલો મજબૂત હોય છે, તેટલો તે બીજા ધર્મોમાના પણ પ્રકાશનો ટકાવ-ઝચાવ કરી શકે છે તપાગચ્છ એ આખા જગતના સત્યતત્ત્વોનું યથાશક્ય પણ મુખ્ય કેન્દ્ર છે મૂળમિલ્લત છે પરંતુ તેની સાથે જોડાયેલા બીજા ધર્મો ગૌણ છે. માટે જગતમાં મૂળધર્મનું ઝરણું શોધનારને નિરાશ થવું પડે તેમ નથી. આ રીતે માનવ જાતે પોતાને લાલ કરનાર મૂળ ધર્મને જગતમાં આજ સુધી અનેક જહેમતને પરિણામે હજી પણ ટકાવી રાખેલ છે.

પરંતુ આજકાલ આ વાત બહુ જ ચોડના ધ્યાનમાં આવે તેમ છે, દેટલાદને આ વાત વિચિત્ર લાગશે. મૂળધર્મની પ્રાપ્તિ, તેની નજીક આવવું. એ પણ સર્વોચ્ચ લાગ્યોદયનો યોગ હોય તો જ બને છે.

તે તપાગચ્છમાં થયેલા શ્રીદેવેન્દ્રમૂરીશ્વરજી મહારાજને પ્રાચીન દર્મવિપાક વિગેરે ગ્રંથોમાંથી સંક્ષિપ્ત શબ્દોમાં આ નવ્ય દર્મવિપાક ગ્રંથ બનાવ્યો છે પ્રણીત=રચેલો અક્ષરન્યાસ=સંક્ષિપ્ત શબ્દોમાં ગોઠવેલો. વૃત્તિન=આ સ્તબ્ધકાર્ય પણ શ્રી જીવવિજયજી મહારાજને દીક્ષામાંથી દુકામાં રચ્યો છે.

દર્શનાવરણીય કર્મ

૬ અયુદ્ધર્શનાવરણીય કર્મ—અયુઓથી થતા દર્શનનું આવરણ કરનાર કર્મ.

૭ અયુદ્ધર્શનાવરણીય કર્મ—અયુ સિવાયની બાકીની ઇન્દ્રિયોથી થતા દર્શનનું આવરણ કરનાર કર્મ.

૮ અવધિદર્શનાવરણીય કર્મ—અવધિદર્શનનું આવરણ કરનાર કર્મ

૯ કેવળદર્શનાવરણીય કર્મ—કેવળદર્શનનું આવરણ કરનાર કર્મ

અયુ વિગેરે ચાર દર્શનનો વિચાર જ્ઞાનમીમાંસા પ્રકરણમાં જણાવીશું, તેમાંથી જોઈ લેવો. તે ચાર દર્શનનું આવરણ કરનાર દર્શનાવરણીય કર્મ સમજવું. આપણા અત્માની એકી સાથે ત્રણેય કાળના દરેક દ્રવ્યઃ ક્ષેત્ર કાળ ભાવના ભેદ વિના સામાન્ય રીતે આપું જગત્ જાણવાની સંપૂર્ણ શક્તિ છતાં, જોડણું આપણે ઓછું જાણી શકીએ, તેટલું આપણને આ કર્મનું આવરણ સમજવું.

અયુ અને અયયુ દર્શનાવરણીય કર્મોથી, અયુ ઇન્દ્રિય અને અયયુ ઇન્દ્રિયથી થતા સામાન્યજ્ઞાનરૂપ દર્શનો આપણને કર્મોની ઓછાશ (ક્ષયોપશમ)ને લીધે ફેટલાદ ઉઘાડા હોય છે. જેને લીધે આપણે જગતમાના ફેટલાદ પદાર્થો જોઈ શકીએ છીએ અથવા કે ફેટલાક સામગ્રી, સુલી, ચાખી, રૂપશી કે વિચારી શકીએ છીએ. પરંતુ તેટલી પણ સમજશક્તિ દેખાવી દેવાને આપણને ઉધ આવે છે. એ અપણા અનુભવની વસ્તુ છે. ઉધમા આપણે એટલા બધા નિઃચેટ થઈ જઈએ છીએ કે જેથી—આપણને કશું જ્ઞાન રહેતું નથી. અને તદન બેતુદ્ધ જેવા બની જઈએ છીએ.

2

3

મોહનીય કર્મ—તે સ્વભાવરમણતાનું આવરણ દરીને સ્વભાવ પ્રગટ થવા ન દે, એટલું જ નહીં, પરંતુ પરભાવમાં રમણતા ઉત્પન્ન કરે, પર વસ્તુઓને પોતાની માનવાની ભૂલ ખવડાવે, પરમા મુજબે, પર વસ્તુ ઉપર મોહ ઉત્પન્ન કરાવી પોતાની માનવા લક્ષ્યાવે. માટે તેનું નામ મોહનીય કર્મ રાખવામાં આવ્યું છે.

આ રીતે આ મોહનીય કર્મો—

૧. સમ્યક્ ચારિત્રનું આવરણ કહે છે, માટે ચારિત્રાવરણીય ગણાય છે. સમ્યક્ દર્શનને છાજતું વર્તન, દેશવિરતિને છાજતું વર્તન, સર્વવિરતિને છાજતું વર્તન અને યથાખ્યાત ચારિત્રને છાજતું વર્તન અટકાવે છે.
૨. પરવસ્તુમા મોહ ઉત્પન્ન કરાવે છે, માટે મોહનીય ગણાય છે.
૩. કાર્મણ વર્ગણાનું બનેલું છે, માટે કર્મ કહેવાય છે.
૪. નવા કર્મ બધાવે છે, માટે કપાય કહેવાય છે.
૫. ક્રોધ, માન, માયા, અને લોભની લાગણીઓ ઉત્પન્ન કરે છે માટે ક્રોધાદિક નામે બોલાવાય છે.
૬. ખીજાં નવા કર્મો અનતવાર બધાવે છે, માટે અનતાનુબંધી કહેવાય છે.
૭. લેશ પણ ત્યાગ ન થવા દે, માટે અપ્રત્યાખ્યાનીય કહેવાય છે.
૮. સર્વથા ત્યાગ ન થવા દે, માટે પ્રત્યાખ્યાનીય કહેવાય છે.
૯. અને આત્મશુદ્ધિને સહેજ પણ નુકશાન કરે છે, માટે મંજવ્ય કહેવાય છે.
૧૦. અનતાનુબંધીય હોય ત્યારે સાથે ખીજાં પણ કપાયો હોય.
૧૧. અપ્રત્યાખ્યાનીય હોય ત્યારે ખીજાં બે સાથે હોય છે.
૧૨. પ્રત્યાખ્યાનીય હોય ત્યારે સંજવસન સાથે હોય છે.

સાતા અને અસાતા વેદનીય કર્મ-અનુકૂળ અને પ્રતિકૂળ સામગ્રી મનાવે છે. પરંતુ તે સામગ્રી મળ્યા પછી એક જાતની ખુશીની અને નાખુશીની લાગણી થાય છે. તે આ રતિ અને અરતિ મોહનીય કર્મને અંગે થાય છે એ બે કર્મ ન હોય, તો ઋદ્ધિ છતાં સાતાવેદનીય હોય, અથવા કષ્ટ છતાં અસાતા વેદનીય હોય, પરંતુ તેને લીધે ખુશી-નાખુશી રૂપી મોહ ઉત્પન્ન ન થાય અને દુઃખ અને સુખની સામગ્રી પૂરી પાડવાનું કામ વેદનીય કર્મ છે. પરંતુ તેથી મન બગાડવાનું એટલે કે મલકાવવાનું કે-આત્મા નારાજ કરવાનું કામ રતિ-અરતિ મોહનીય કર્મનું છે.

૩૯. ૪. શોક નોકપાય મોહનીય સમ્યક્ ચારિત્રાવ
ણીય કર્મ-સર્ગાં વહાલાના મરણ વિગેરેથી રોવું, પડવું, ઉ
નિસાસા નાખવા વિગેરે શોકની લાગણી થાય છે. તે ઉત્પન્ન
કરાવનાર આ કર્મ છે.

૪૦. ૫. ભય નોકપાય મોહનીય સમ્યક્ ચારિત્રાવ
ણીય કર્મ-ઠારણ હોય કે ન હોય, પણ ખીવાની લાગણી પ્રાપ્ત
આમા હોય છે. તે ઉત્પન્ન કરાવનાર આ કર્મ છે.

૪૧. ૬. જીરુપ્રસા નોકપાય મોહનીય સમ્યક્ ચારિત્રાવ
વરણીય કર્મ-સાગે હોય કે ખરાબ હોય, તો પણ દુઃખ
વાની લાગણી ઉત્પન્ન થાય છે તે કરાવનાર કર્મ. કેટલાકને સ
ચીજ પણ લાવતી નથી એટલું જ નહીં. પણ તે જોઈને જ
ભલટી થઈ આવે છે, કે સૂગ ચડે છે, ત્યારે કેટલાકને ખાં
જોઈને પણ સૂગ ચડતી નથી. ચામડીયા, કસાઈ વિગેરેને ટેવને
તેઓની તે લાગણી દબાઈ જાય છે. પરંતુ તેમને જીરુપ્રસા મોહ
ઉદય નથી, એમ ન સમજવું.

આ ૭ નોકપાયો આત્માના અનુત્સૌક્ય, સમભાવ, અજો

બધાવે છે. માટે કપાય સહચારી કહ્યા છે. પ્રથમના બાર કપાયોને ક્ષય કે ઉપશમ થયા પછી નોકપાયોનો પણ ક્ષય અને ઉપશમ થાશે છે. માટે તેને-નો-કપાયો નબળા કપાયો કહ્યા છે.

૨. ખીજું એ પણ કારણ છે કે નોકપાયોનો ઉદય થાય, તે લીધે કપાયોનો ઉદય પણ થવા લાગે છે. એટલે કપાયો ઉત્પન્ન કરનાર તરીકે પણ નોકપાયોનો ઉદય કામ કરે છે.

આયુષ્ કર્મ.

આ કર્મની રીતલાત ઘણી જ વિચિત્ર છે:—

૧. ખીજા બધાય કર્મો કરતાં ઘણી રીતે જુદું પડે છે.
૨. આ કર્મનો ઉદય ચાલતો હોય ત્યાં સુધી, ત્યાંથી જવાની ધરૂણા છતાં ખીજી ગતિમા જઈ શકાતું નથી. અને ન જવું હોય છતાં આ કર્મનો ઉદય પુરો થાય, એટલે જવું જ પડે છે.
૩. જે ભવનું આયુષ્ય ઉદયમાં હોય, તેજ ભવનું ઉદયમાં આવે. ખીજા પાછલા ભવનું આ ભવમાં ઉદયમાં ન આવે.
૪. તેમજ સામા ભવનું આ ભવમાં ઉદયમાં ન આવે.
૫. દરેક કર્મો જેમ સમયે સમયે બધાય છે, તેમ આ કર્મ દરેક સમયે ન બધાય. પરંતુ ભવને ત્રીજે, નવમે અને સત્યાવીશમે લાગે કે છેલ્લે અતર્મુહર્તે બધાય છે.
૬. આ કર્મ ઘટી શકે-એટલે તેની સ્થિતિનું અપવર્તન થાય છે, થોડા વખતમા ભોગવી શકાય છે.
૭. પરંતુ ઉદ્ધવર્તન એટલે વધારો ન જ થાય, તેમજ ઉપશમ, સંક્રમણ પણ ન થાય.
૮. આ કર્મનો ઉદય ભવને આશ્રયીને જ થાય છે, માટે તે

ધારણ કરવાનું કહે, તે દરેક તેને ધારણ કરવા પડે છે, તેમ જ નામકર્મ આગળ આત્માને પણ પોતાની સ્વતંત્રતા છોડીને કહે બાબતમાં નમતું આપવું પડે છે. તેની આસાને નમીને ચાલવું પડે છે. માટે આત્માને નમાવનાર આ કર્મનું નામ નામકર્મ રાખવામાં આવેલ છે. તે બરાબર યોગ્ય જણાશે.

નામકર્મની પ્રકૃતિઓ ૪૨-૬૭-૯૩ અને ૧૦૩ એમ ચાર પ્રકારે ગણાવી છે. નામકર્મની પ્રકૃતિઓ વિપાકને આશ્રયીને ત્રણ વિભાગમાં વહેચાયેલી છે. ફટલીક સીધી જીવની જ ઉપર અસર કરતી હોવાથી જીવવિપાકી કહેવાય છે. ફટલીક જીવ ઉપર અસર કરવા સથે મુખ્યપણે શરીર ઉપર અસર કરતી હોવાથી પુદ્ગલ વિપાકી કહેવાય છે. અને ફટલીક જીવ ઉપર અસર અમુક સ્થાને જ કરે છે. માટે સ્થળની પ્રધાનતાને ધ્યાનમાં લઈને તેનું નામ ક્ષેત્રવિપાકી રાખેલ છે.

પ્રકૃતિઓના વિભાગ બે રીતે પાડવામાં આવેલા છે. પિંડ પ્રકૃતિ અને પ્રત્યેક પ્રકૃતિ. જેમાં ખાસ પેટા ભેદોનો સમાવેશ કરવામાં આવેલો હોય તે પિંડ પ્રકૃતિ છે. અને જેમાં પેટા ભેદો ખાસ વર્ણન કરવામાં આવતું નથી, તેને પ્રત્યેક પ્રકૃતિ કહેવામાં આવે છે. પ્રત્યેક એટલે એક એક નામ વાર પ્રકૃતિ. તેના પણ પ્રકાર છે અપ્રતિપક્ષ પ્રત્યેક પ્રકૃતિ અને સપ્રતિપક્ષ પ્રત્યેક પ્રકૃતિ. સપ્રતિપક્ષ પ્રત્યેક પ્રકૃતિના બે પ્રકાર છે. ત્રણદશ સપ્રતિપક્ષ પ્રત્યેક પ્રકૃતિ અને સ્થાવરદશક સપ્રતિપક્ષ પ્રત્યેક પ્રકૃતિ.

પિંડ પ્રકૃતિ ૧૮ છે અને તેના ખાસ પેટા ભેદો ૬૫ થ છે અપ્રતિપક્ષ પ્રત્યેક પ્રકૃતિ ૮ છે સપ્રતિપક્ષ પ્રત્યેક પ્રકૃતિ ૨૦ છે તેમાં ત્રણદશક સપ્રતિપક્ષ પ્રત્યેક પ્રકૃતિ ૧૦ છે અને તેટલીજ સ્થાવરદશક સપ્રતિપક્ષ પ્રત્યેક પ્રકૃતિઓ છે કુલ ૪

ધારણ કરવાનું કહે, તે દરેક તેને ધારણ કરવા પડે છે, તેમ આ નામકર્મ આગળ આત્માને પણ પોતાની સ્વતંત્રતા છોડીને હરે બાબતમાં નમતું આપવું પડે છે. તેની આસાને નમીને ચાલવું પડે છે માટે આત્માને નમાવનાર આ કર્મનું નામ નામકર્મ રાખવામાં આવેલ છે. તે બરાબર યોગ્ય જણાશે.

નામકર્મની પ્રકૃતિઓ ૪૨-૬૭-૯૩ અને ૧૦૩ એમ ચાર પ્રકારે ગણાવી છે નામકર્મની પ્રકૃતિઓ વિપાકને આશ્રયીને ત્રણ વિભાગમાં વહેંચાયેલી છે. કેટલીક સીધી જીવની જ ઉપર અસર કરતી હોવાથી જીવવિપાકી કહેવાય છે. કેટલીક જીવ ઉપર અસર કરવા સથે મુખ્યપણે શરીર ઉપર અસર કરતી હોવાથી પુદ્ગલ વિપાકી કહેવાય છે. અને કેટલીક જીવ ઉપર અસર અમુક સ્થાને જ કરે છે. માટે સ્થળની પ્રધાનતાને ધ્યાનમાં લઈને તેનું નામ ક્ષેત્રવિપાકી રાખેલ છે.

પ્રકૃતિઓના વિભાગ બે રીતે પાડવામાં આવેલા છે. પિંડ પ્રકૃતિ અને પ્રત્યેક પ્રકૃતિ. જેમાં ખાસ પેટા ભેદોનો સમાવેશ કરવામાં આવેલો હોય તે પિંડ પ્રકૃતિ છે. અને જેમાં પેટા ભેદો ખાસ વર્ણન કરવામાં આવતું નથી, તેને પ્રત્યેક પ્રકૃતિ કહેવામાં આવે છે. પ્રત્યેક એટલે એક એક નામ વાર પ્રકૃતિ. તેના પણ પ્રકાર છે અપ્રતિપક્ષ પ્રત્યેક પ્રકૃતિ અને સપ્રતિપક્ષ પ્રત્યેક પ્રકૃતિ. સપ્રતિપક્ષ પ્રત્યેક પ્રકૃતિના બે પ્રકાર છે. ત્રણદશ સપ્રતિપક્ષ પ્રત્યેક પ્રકૃતિ અને સ્થાવરદશક સપ્રતિપક્ષ પ્રત્યેક પ્રકૃતિ.

પિંડ પ્રકૃતિ ૧૬ છે. અને તેના ખાસ પેટા ભેદો ૬૫ થાય છે અપ્રતિપક્ષ પ્રત્યેક પ્રકૃતિ ૮ છે સપ્રતિપક્ષ પ્રત્યેક પ્રકૃતિ ૨૦ છે તેમાં ત્રણદશક સપ્રતિપક્ષ પ્રત્યેક પ્રકૃતિ ૧૦ છે અતેલક સ્થાવરદશક સપ્રતિપક્ષ પ્રત્યેક પ્રકૃતિઓ છે કુલ ૪

૧. સ્થાવર નામ, ૨. સૂક્ષ્મ નામ, ૩. અપર્યાપ્ત નામ, ૪ સાધારણ નામ, ૫ અસ્થિર નામ, ૬ અશુભ નામ, ૭ દુઃસ્વર નામ, ૮ દુર્લભ નામ ૯ અનાદિય નામ, ૧૦ અચશાકીર્તિ નામ.

અનુક્રમે દરેકની વ્યખ્યાઓ નચે પ્રમાણે—

૧. ગતિ નામકર્મ—જગતમા દ્રવ્યઃ ક્ષેત્રઃ કાળઃ અને લાવઃ ના સંલેગોથી શુભાચેલી કુદરત અનેક પ્રકારની હોય છે પરંતુ આત્માને કોઈપણ કર્મ ભોગવવા માટે ચારમાંની કોઈપણ એક કુદરતી ઘટનાનો આશ્રય લેવો જ પડે છે. એટલે કે—આત્માને તેમા ગયા વિના ચાલી શકતુ જ નથી. માટે એ કુદરતી ઘટનાને ગતિ કહેવામાં આવે છે એ ચારમાંની બાકીની ત્રણને બદલે અમુક એકજ ગતિમા લઈ જવાને માટે અમુક એકજ ચોક્કસ કર્મ હોય છે. તે કર્મથી તે જ ગતિમા જવું પડે છે, તેથી જીવને તે તે ગતિમા લઈ જનારા કર્મ છે. ગતિ ચાર છે. તે પ્રમાણે તેમાં લઈ જનારા કર્મ પણ ચાર છે. ચાર ગતિના જે નામો છે, તેવા નામો લઈ જનારા ૪ કર્મોના પણ છે

૪૯. ૧ નારક ગતિ નામકર્મ—નરક ગતિમાં લઈ જવાને જે સમર્થ કર્મ નારક ગતિ નામકર્મ કહેવાય છે.

નરકગતિ એટલે નારક ગતિ નામકર્મ ભોગવવા લાયકના દ્રવ્યઃ ક્ષેત્રઃ કાળઃ અને લાવઃના કુદરતી સંલેગો. જેનું ક્ષેત્ર લોકને અધોભાગે રહેલા ૭ પૃથ્વીમાં આવેલું છે જેમાં અશુભ અને પીડા-હારીજ દ્રવ્યો હોય છે જેમા ઓછામાં ઓછા દશહજાર વર્ષથી ૩૩ સાગરોપમ મુઘી રહેવુંજ પડે છે જેમા ઓછામાં ઓછા અસંખ્ય જીવો કાયમ રહેજ છે, જેમા શરીરો વધુમાં વધુ ૫૦૦ ધનુષ્ય મુઘી ના ડિસા દોષ શકે છે. જેમાં કુલીમા ઉપપાત થવાથી જન્મ થાય છે પાગની માફક વેરાઈને પાછું બેચું થઈ જાય તેવા તથા ઇડાંમાંથી

પ્રગટ કરી શકાય ગુરુ શિષ્ય સંબંધ કરી શકાય. વિગેરે પ્રકારની કુદરતી પરિસ્થિતિનું નામ મનુષ્યગતિ કહેવાય છે. તેમા આત્માને લઈ જનાર મનુષ્યગતિ નામકર્મ.

પર. ૪. દેવગતિ નામકર્મ—દેવગતિમાં લઈ જવાને સમર્થ.

દેવગતિ એટલે ? દિવ્ય શરીર હોવું, દિવ્ય કાન્તિ હોવી, અમુક આવાસોમાં અને વિમાનોમાં રહેવું, સાત હાથથી વધારે ઉચું શરીર ન હોવું, અમુકજ પ્રમાણમા વૈક્રિય પરમાણુઓનું શરીર હોવું, અમુક પ્રકારનું ઉચ્ચ સુખ ભોગવવાની સામગ્રીઓ હોવી વિગેરે કુદરતી પરિસ્થિતિનું નામ દેવગતિ છે. તેમા લઈ જનાર કર્મનું નામ દેવગતિ નામકર્મ છે.

સૂચના—ગતિઓ અને ગતિનામકર્મોનો ભેદ ખરાબ સમજવો.

૨. જાતિ નામકર્મ—

ગતિ—પામવા છતાં તેના પેટા વિભાગોમાનાં કયા વિભાગમાં ઉત્પન્ન થવું ? તે નક્કી કરી આપનાર કર્મ જાતિ નામકર્મ છે પેટા વિભાગનું નામ જાતિઓ છે અને તેમા ઉત્પન્ન કગવનાર કર્મનું નામ પણ જાતિનામ કર્મ છે પેટા વિભાગોમાનાં દરેક પેટા વિભાગમાં પણ અમુક સરખા આકારના અનેક ખીન્ન છોડો હોય છે. તેમજ તે અપા સમુદાયને ઓળખવા માટે એક એક અલગ અલગ નામ પણ હોય છે, માટે એ સરખો આકાર અને સરખા આકારવાળા તે તમામ જે એકજ શબ્દથી બોલાવી શકાય, તે સર્વનો સમુદાય એક જાતિ કહેવાય છે. એવી અમર્યાદ જાતિઓનો મમાવેશ મુખ્ય પાય જાતિઓમા દરવામા આવેલો છે. એટલે તે મુખ્ય પાય જાતિઓમા આત્માને લઈ જનાર કર્મ પાય પ્રકારના જાતિ

પણ હોય છે. તેજ પ્રમાણે મનુષ્યગતિ નામકર્મ મનુષ્યગતિમાં લાવે, પરંતુ તેમા લાવીને કયા ઉત્પન્ન કરે? એ પ્રશ્નનો નિકાલ જાતિ નામકર્મ કરે છે. હાસી થયું । કે ગોરા થયું ? ચીના થયું ? કે આર્ય થયું ? કે બ્રાહ્મણ થયું ? કે ક્ષત્રિય થયું ? વિગેરે નક્કી કરનાર પચ્ચેન્દ્રિય જાતિની પેટા જાતિ, મનુષ્ય જાતિ, તેની પેટા જાતિ બ્રાહ્મણ જાતિ તેની પેટા જાતિ ઔદિચ્ય જાતિ, તેની પેટા જાતિ, સહસ્ત્ર જાતિ વિગેરે કર્મ હોય છે, એટલે તેનું પચ્ચેન્દ્રિય જાતિ નામકર્મ એવું વિચિત્ર હોય છે, કે તે જીવને મનુષ્યમા લાવીને ઔદિચ્ય સહસ્ત્ર બ્રાહ્મણમા જ ઉત્પન્ન થવા દે ખીજે ઉત્પન્ન નજ થવા દે. જો આ જાતિ નામકર્મ ન હોત, તો ગતિરૂપ અમુક કુદરતી પરિસ્થિતિમા આવેલો જીવ અમુક ચોક્કસ ક્યે કેટલાં ઉત્પન્ન થાય ? એ મુશ્કેલી રહેત. ચૈતન્યશક્તિની આછીવત્તા ખીલવટનું કાંઈ ધોરણ રહેત નહીં. કેમકે-કાંઈ બ્રાહ્મણ થઈ જાત, કાંઈ ચંડાળ પણ થઈ જાત, કાંઈ હાસી થાય તો કાંઈ ગોરા થઈ જાય એમ વગર નિયમે ગમે તે થઈ જાત. અથવા, એવા પ્રકારે જગતમા છે, તે જાતિ નામકર્મને સાબિત કરે છે. માટે કાણે ? ચોક્કસ ક્યે સ્થળે જન્મ લેવો ? તે નક્કી કરવાનું કામ આ જાતિ નામકર્મનું છે. શ્રી તત્ત્વાર્થાધિગમ સૂત્રમાં મુખ્ય જાતિઓની પેટા જાતિઓની પ્રાપ્તિ પણ આ જાતિ નામકર્મને લીધેજ હોવાનું સ્પષ્ટ જણાવે છે. આગળ ચાલીને ઠીકી શકીએ, તો વ્યક્તિનું અમુક નામ પણ જાતિ નામકર્મના વિશેષ પ્રકારને લીધે સંભવિત જણાય છે.

૫૩. ૧. એકેન્દ્રિય જાતિ નામકર્મ—એકેન્દ્રિય અને તેની કાંઈપણ એક ચોક્કસ જાતિમાં જીવને ઉત્પન્ન થવાનું નક્કી કરી આપી, એકેન્દ્રિય અને તેની કાંઈ પણ પેટા જાતિના નામથી જીવને વ્યવહાર માટે પ્રસિદ્ધ કરનાર કર્મ.

૫૪. ૨. બેઈન્દ્રિય જાતિ નામકર્મ—બેઈન્દ્રિયોની કાંઈ

ઔદારિક શરીરની સામાન્ય અવગાહના દરેક શરીર કરતા મોટી છે એ જ શરીરથી મોક્ષમાં જવાય છે. તીર્થ કર ગણધરાદિક પણ એ જ શરીર ધારણ કરતા હોય છે. તેથી તે શરીર દરેકને પૂજ્ય બને છે. માટે એ શરીરને ઉદાર શબ્દથી બોલાવ્યું છે. તેથી, અથવા ઉદાર એટલે ખીજ દરેક વર્ગણાઓ કરતા તેની વર્ગણા સ્થૂલ સ્કધોની બનેલી છે, તેથી તેવી ઉદાર મોટી સ્થૂલ વર્ગણાનું શરીર બનેલું હોવાથી તેનું નામ ઔદારિક શરીર રાખવામાં આવેલું છે.

ઔદારિક શરીર: અને ઔદારિક શરીર નામકર્મ : એ બેનો ભેદ ઘણી વખત પ્રાથમિક અભ્યાસીઓ બૂલી જાય છે, તેથી સ્પષ્ટીકરણ કરવામાં આવે છે, કે આપણને જે શરીર છે, તે ઔદારિક શરીર કહેવાય છે કેમકે—તે ઔદારિક વર્ગણાનું બનેલું છે. પરંતુ એ શરીર બનાવવા માટે જોઈતી ઔદારિક વર્ગણા ઔદારિક શરીર નામકર્મના ઉદયથી આત્માને મળે છે માટે ઔદારિક નામકર્મ એ કર્મની પ્રકૃતિ છે કર્મની પ્રકૃતિ કર્મણ વર્ગણાની હોય છે. ૧. ઔદારિક શરીર, ૨. ઔદારિક વર્ગણા, ૩. ઔદારિક શરીર નામકર્મ. એ ત્રણેયનો ભેદ બરાબર સમજવો.

દરેક ગ્રાણ વર્ગણા અનત હોય છે. તેમાંથી કયા જીવે કઈ? અને કેટલી સેવી? તે સેવાનું માપ, પેટા પ્રકાર, તે, તે તે જીવને લગતું તે તે વિશિષ્ટ શરીર નામકર્મજ નક્કી કરી આપે છે. એ પ્રમાણે દરેક કર્મો અને તેથી મળેલાં વસ્તુના સંબંધમાં સમજી લેવું અગોપાગ, આકાર-શરીર અને ધ્વનિ, પદ્ધતિ, નિર્માણ, બંધન, સંધાનન, સંસ્થાન, સંહનન, વર્ણાદિ, સ્થિર, શુભ, નામકર્મ, અગ્રુ લઘુ વિગેરે પુદ્ગલવિપાકી નામકર્મની પ્રકૃતિઓ શરીર નામકર્મની વિગેરનામ્યક અને તેની સાથે સંબંધ ધરાવનારી છે.

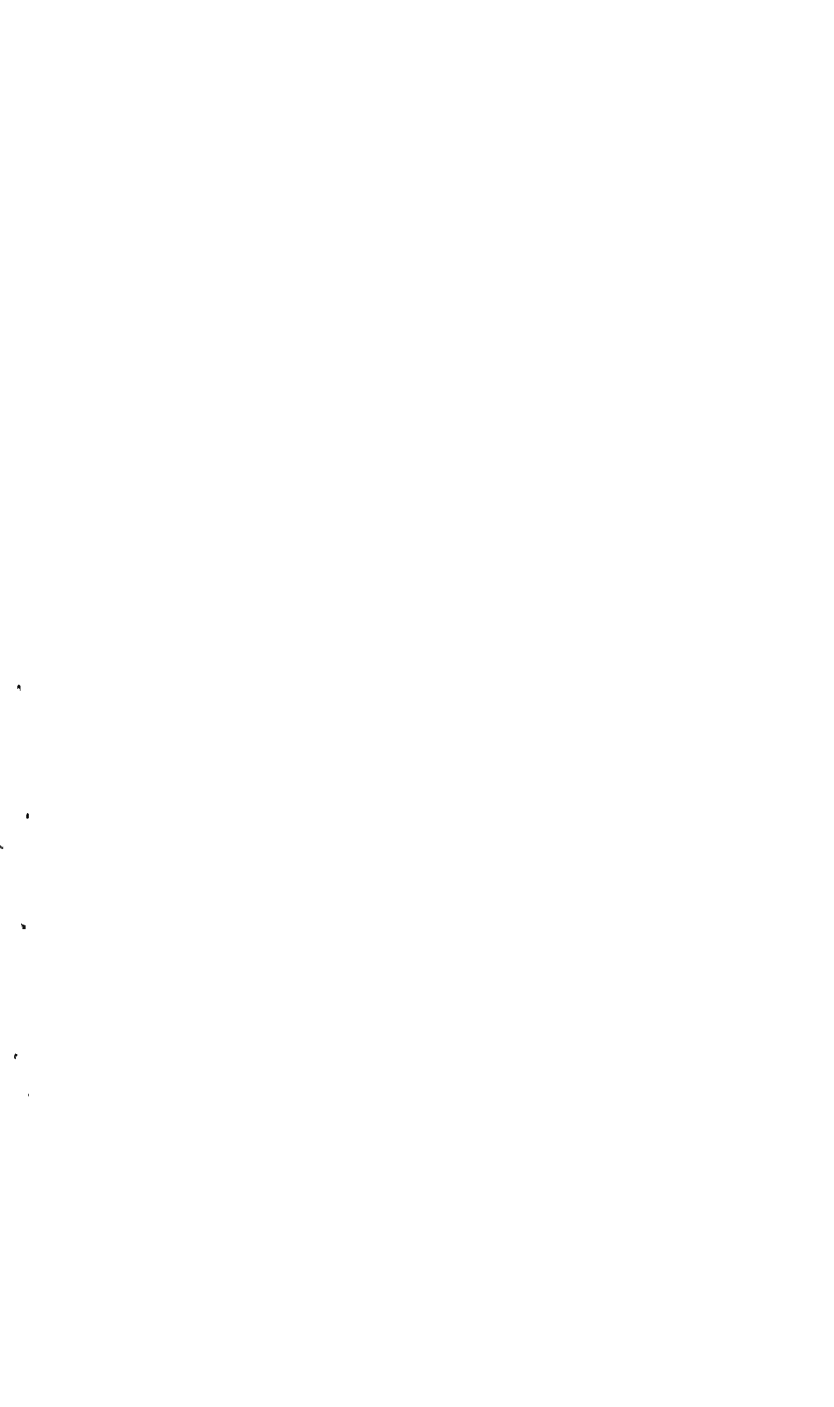
એ ખરી ગરમી-એજ તૈજસ શરીર એ તૈજસ શરીરપણે
ગ્રાહ વર્ગણાનું બનેલું હોય છે. તૈજસ શરીરને માટે ગ્રાહ વર્ગણા
સોળ વર્ગણાઓમા આ વર્ગણા આઠમી છે. તે આઠમી વર્ગણા
અપાવનાર તૈજસ શરીર નામકર્મ દહેવાય છે.

કેટલાક તપસ્વી મહાત્માઓને શાપ આપી બીજાને બાળી નાખ-
વાની તેજોલેસ્યા હોય છે. તે જેના ઉપર મૂકે, તે બળી ન્ય છે
પરંતુ, એ શક્તિ=તૈજસ લખ્ધિ જેમને પ્રગટ થઈ હોય છે, તેને જ
હોય છે. એ તેજોલેસ્યા પણ તૈજસ શરીરનું એક સ્વરૂપ છે, એટલે
કે તે પણ વર્ગણાની જ બને છે. તેમા યે આ તૈજસ નામકર્મ
કારણમૂત છે. રીતલેશ્યા પણ આ તૈજસલખ્ધિના એક પ્રકાર છે.

દરેક પ્રાણીની જઠરાગ્નિ જુદી જુદી જાતની હોય છે એ ઉપ-
રથી તૈજસ શરીર પણ જુદા જુદા અનેક પ્રકારના હોય છે.
એટલે જે જીવને જે જાતનું તૈજસ શરીર નામકર્મ હોય, તે પ્રમાણે
અમુક પ્રકારની જ તૈજસ વર્ગણા-અમુક માપમા તેને મળે છે, અને
અમુક પ્રકારની જ તેની જઠરાગ્નિની ગોઠવણ થાય છે

૬૨. ૫. કાર્મણુ શરીર નામકર્મ—આપણે આત્મ
અનંત જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, અક્ષય સ્થિતિ, અનંત વીર્ય, અત્યંત
વિગેરે અનંત ગુણોથી ભરપૂર છતાં આજે જુદી જ જાતના સ્વરૂપ
દેખાય છે. હાલના તે જુદા જુદા સ્વરૂપો અને શુદ્ધ આત્માની વચ્ચે
એક એવી વસ્તુ છે, કે આત્માની તમામ શક્તિઓને પોતાના જ
સ્વરૂપ દરતાં જુદા જ સ્વરૂપમા બહાર લાવે છે એ વસ્તુ કર્મ
આત્માની પુણ્ય-પાપ-રૂપ સર્વ સાંસારિક અવસ્થાઓનું મૂળ-કર્મ
કર્મ છે.

કર્મને લીધે જ શરીર, મન, બોલવું, ઇન્દ્રિયો, માલમિલક
સર્વાવદાણા, સુખ, દુઃખ, રોગ, ગ્રોહ, આનંદ, પ્રમેદ, રાગ-

- ૧૧૦ ૪-૧ મૃદુ સ્પર્શ નામકર્મ—શરીર મૃંવાળું કરનાર કર્મ.
 ૧૧૧ ૪-૨ કર્કશ સ્પર્શ નામકર્મ—શરીર ખડખડું કરનાર કર્મ.
 ૧૧૨ ૪-૩ શીત સ્પર્શ નામકર્મ—શરીર ઠંડું કરનાર કર્મ.
 ૧૧૩. ૪-૪ ઉષ્ણ સ્પર્શ નામકર્મ—શરીર ઉંડું કરનાર કર્મ.
 ૧૧૪. ૪-૫ લઘુ સ્પર્શ નામકર્મ—શરીર હળવું કરનાર કર્મ.
 ૧૧૫. ૪-૬ ગુરુ સ્પર્શ નામકર્મ—શરીર ભારે કરનાર કર્મ.
 ૧૧૬. ૪-૭ સ્નિગ્ધસ્પર્શ નામકર્મ—શરીર ચીકણું કરનાર કર્મ.
 ૧૧૭. ૪-૮ રુક્ષ સ્પર્શ નામકર્મ—શરીર લુપ્પું કરનાર કર્મ.

વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ, તે ગુણો પુદ્ગલોમાં હોય જ છે. પુદ્ગલનું શરીર બધાય એટલે તેમાં વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ હોવાના જ. તો પછી તે ઉત્પન્ન કરનાર કર્મોની શી જરૂર છે? તેના જવાબમાં કહેવાનું કે—તે તે જીવના તે તે શરીરના પ્રતિનિયત વર્ણાદિ વર્ણાદિક નામકર્મ વિના સંભવિત નથી. માટે તે તે કર્મોની જરૂર રહે જ છે કે તો દરેકના વર્ણાદિક સરખા જ થાય. કાં તો ન જ થાય. માટે વિચિત્રતા દેખાય છે, તે, કર્મો વિના સંભવે નહીં

આનુપૂર્વી નામકર્મ—આનુપૂર્વી એટલે એક પછી એક અનુક્રમે રહેલા આકાશ પ્રદેશોની શ્રેણીઓ, તે આનુપૂર્વી મરણ પછી બીજો ઠેકાણો જન્મ લેવા જતા આત્માને આકાશ પ્રદેશની શ્રેણી ઉપર ચાલતું પડે છે તે ગીતે જતા જ્યાંથી વળાંક વળવાનો હોય, તે સ્થળેથી બીજી શ્રેણી ઉપર ચડવાને આ કર્મ જીવને મદદ કરે છે. જ્યાંથી મરે ત્યાંથી જીવ મીંચી લીટીમાં જ ચાલે છે વળાંક વળ્યા પછી પણ સીધી લીટીમાં જ ચાલે છે. વધુમાં વધુ ત્રણ વળાંક જીવને વળવાના હોય છે એટલે મરણ પછી ઉત્પન્ન થતા વધુમાં વધુ ચરથી પાંચ સમય લાગે છે. (આ વાત શિક્ષકે બરાબર સમજાવવી.)

ગતિ નામકર્મ “ તે તે પરિસ્થિતિમાં જીવને જવું જ પડશે ” એમ નક્કી કરી આપે છે. પરંતુ જતી વખતે આકાશ પ્રદેશની શ્રેણી વિના તે જીવથી ગતિ કરી શકાય નહીં. આવો કુદરતી નિયમ છે. ઉત્પત્તિ સ્થળ સીધું ન હોય, તો શ્રેણી ઉપર ચાલતાં ચાલતાં જુદા જુદા ઠાટખુણા કરવા પડે તેમ હોય, ત્યારે જ્યાં જ્યાં ઠાટખુણા કરવા પડે તેમ હોય, ત્યાં ત્યાં જીવને અટકવું પડે, પરંતુ ત્યાં અટકવા ન દેતા આ આનુપૂર્વી નામકર્મ ઉદ્દયમા આવી, તે તે ગતિ તરફ જીવને આકાશપ્રદેશોની શ્રેણી ઉપર ચલાવ્યે જાય છે અને ઉત્પત્તિસ્થળે પહોંચાડે છે. ઠાટખુણા-વળાંક જીવ ન વળે તો ઈષ્ટસ્થાને પહોંચી શકે નહીં એટલે આ વળાંક વળવાની જરૂરીયાત ઉભી થાય ત્યાં જીવને વળાવનાર આ કર્મ છે. આ કર્મ ન હોય, તો વળાંક વળવાને કેંદાણે અટકી જાય અથવા ખીજે સ્થાને ચાલ્યો જાય, જ્યાં ઉત્પન્ન થવું જોઈએ ત્યાં જઈ ન શકે. પરંતુ શ્રેણી ઉપર ચાલવાનું તો જીવને દ્રવ્યધર્મે-લોઠસ્વભાવે-કુદરતી રીતે જ હોય છે.

વિહાયોગતિ-નામકર્મ.

ત્રસ જીવોને ચાલવાની શક્તિ મળે છે. પરંતુ ચાલવા ચાલવા માથે ફરક હોય છે. જોડ અને બળદના ચાલવામાં ફરક છે, હસ અને ઠાગડાની ચાલમાં ફરક છે. વીછી અને તીડની ચાલમાં ફરક છે. વાદરા અને કુતરાની ચાલમાં ફરક છે, આવા અસખ્ય ફરકોને શુભ અને અશુભ એટલે કે સારા અને ખરાબ એ બે વિભાગમાં દરેક ચાલવાની રીતનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે વિહાયસ એટલે આકાશ. તેમા ગતિ, તે ‘વિહાયોગતિ’

૧૨૨. ૧. શુભ વિહાયોગતિ નામકર્મ—ખીજને પ્રિય લાગે તેવી ચાલવાની સુલક્ષણ રીત પ્રમાણે ચાલવાની રીત અપાવનાર કર્મ.

છટાથી મોટામા મોટી સલામાં પણ સલાસદોને દયાવી દે છે, જે આકર્ષા છે છે બુદ્ધિશાળી સલાપતિને ય આજી નાખે છે, તે દક્ષિણે પરાધાત શક્તિ ઠહેવાય છે. તેવી શક્તિ ઉત્પન્ન કરનાર મં પરાધાત નામકર્મ.

૧૨૭. ૪. ઉચ્છ્વાસ નામકર્મ—શ્વાસોચ્છ્વાસ વર્ગદ્વારા પુદ્ગલો ગ્રહણ કરી શ્વાસોચ્છ્વાસપણે પરિણુમાવી શ્વાસોચ્છ્વાસ લેવાને લાયક બનાવવાનું કામ તો શ્વાસોચ્છ્વાસ પર્યાપ્તિ નામક કરે છે. જેમ લાપા ખોલવાને માટે લાપા વર્ગણાને લાપા પહે પરિણુમાવવી વગેરે કામ કરે છે, તે પ્રમાણે. પરંતુ લાપા બંધાવે બેઠા હોય, ત્યારે ખોલાય છે. કાયમ ધોરણે આપણે નિયમિત રીતે લાપા ખોલતા નથી.

ત્યારે શ્વાસોચ્છ્વાસ તો નિયમિત ચાલ્યા કરે છે. તે નિયમિત શ્વાસોચ્છ્વાસ ચલાવવાની શક્તિ—લઙ્ગિધ શ્વાસોચ્છ્વાસ નામકર્મ ઉત્પન્ન કરે છે. આ કર્મ ન હોત, તો—જીવ લાપાની માફક શ્વાસોચ્છ્વાસ પર્યાપ્તિ નામકર્મના ઉદ્વેગથી શ્વાસોચ્છ્વાસ લઈ મુકી શકે પરંતુ અમુક વખતમા અમુક સંખ્યામા શ્વાસોચ્છ્વાસ કાયમ ચાલે જોઈએ, એ નિયમન રહેત જ નહીં.

૧૨૮. ૫. આતપ નામકર્મ—સૂર્યનું વિમાન દેદીપ્યન્ સ્ફટિકમય પૃથ્વીકાયનું છે. તેમાં પૃથ્વીકાય જીવો છે પરંતુ તે આપણે સ્પર્શ કરીએ, તો તે ઠંડું હોય પરંતુ દૂર આતપ-ગરમ ઉત્પન્ન કરી શકે છે. જેથી તે જાતની ગરમીનું નામ આતપ છે એવો આતપ જીવના શરીરમાં ઉત્પન્ન કરનાર કર્મ આતપ નામકર્મ છે.

આ કર્મ ફક્ત સૂર્યના વિમાનના પૃથ્વીકાય જીવોને જ હોય છે જગતમા બીજા કોઈ જીવને હોવું નથી. અગ્નિ ઉતો લાગે છે.

ન્દ્રિયોને ૪, વિક્ષેપન્દ્રિયોને ૫, અને ૫ ચેન્દ્રિયોને સામાન્ય રીતે ૬, શક્તિઓ હોય છે.

હવે જે જીવોને જેટલી શક્તિઓ હોય, તે માટેના શરૂઆતમાં સાધનો પૂરા કર્યા પછી જે જીવ મરણ પામે, તે પર્યાપ્ત-સ્વ જીવન-શક્તિ ચલાવવાના પૂરા સાધનોથી સંપન્ન ગણાય છે.

અને જે જીવ સ્વ-યોગ્ય જીવનશક્તિ ચલાવવાના પૂરા સાધનોથી સંપન્ન થયા વિના-અપર્યાપ્તપણે મરણ પામે, તે જીવ અપર્યાપ્ત ગણાય છે. છતાં કોઈ પણ જીવ પ્રથમની ત્રણ પર્યાપ્તિના સાધનો પૂરા ઉત્પન્ન કર્યા વિના મરણ પામેજ નહીં.

કેટલાક જીવો—સ્વયોગ્ય જીવન શક્તિઓના સાધનો પૂરા મેળવ્યા વિનાજ મરી જાય છે. તેનું કારણ તેને અપર્યાપ્ત નામકર્મનો ઉદય હોય છે. અને કેટલાક જીવો પોતાને જેટલી જીવન-શક્તિઓ હોઈ શકે તેટલીના સંપૂર્ણ સાધનો મેળવીને જ મરે છે કેમકે—તેને પર્યાપ્ત નામકર્મનો ઉદય હોય છે. ઉત્પન્ન થતાની સાથે અંતર્મુહર્તમાં ૦૦૦૦૦૦ છ સાધનો જીવ ઉત્પન્ન કરે છે, તે ૫ પર્યાપ્તિઓ દેહેવાય છે, તેની મદદથી પછી આખી જીવગી આત્મ છ જીવનક્રિયાઓ ચલાવે છે, એ છએય સાધનો શરીર જે પુદ્ગલો બને છે, તેનાજ બને છે. પરંતુ છેલ્લી ત્રણ આસોં લાપા અંમનના પુદ્ગલોને પરિણમાવે છે.

એટલે જે કર્મની મદદથી આત્મા પોતાને યોગ્ય તમામ જીવનશક્તિઓ ચલાવવાના સાધનોથી સંપન્ન થઈ શકે છે, તે કર્મનામ પર્યાપ્તિ નામકર્મ કહેવાય છે, અને તે કર્મના ઉદયવાળો જીવ પર્યાપ્ત જીવ કહેવાય છે.

એજ પ્રમાણે જે કર્મની મદદથી સ્વયોગ્ય પર્યાપ્તિના સાધનો પૂરા કર્યા વિના જ જીવને મરણ પડે, કેમકે—સ્વયોગ્ય પર્યાપ્તિ પૂરું

શરીરનો ઉપરનો ભાગ અને સામાન્ય રીતે દરેકના શરીરનો આગળનો ભાગ શુભ ગણાય છે. કેમકે તેમાં મુખ્ય ધ્રુવિય જીભ, દાન, નાક, આંખ અને મોઢું, હૃદય, મગજ, જ્ઞાનતત્ત્વોનું કેન્દ્ર અભરન્દ્ર, વિગેર વધારે ઉપયોગી, આગળ પડતા, દેખાવડાં, આકર્ષક તથા સુઢ, હાથ, શીંગડા વિગેરે બચાવના સાધનો તરીકે ઉપયોગમાં આવતા, તથા પ્રાણીને શોભાવનારા અવયવો તરીકે ગણાતા ઉત્તમાંગ (માથુ) વિગેરે અવયવો એ આગળના ભાગમાં આવેલા હોય છે. એ અવયવોની એવી મનોરમ રચના શુભ નામકર્મને આભારી છે.

૧૪૨-૧૨ અશુભ નામકર્મ—ત્યારે, શરીરનો નીચેનો કે તિર્થ ચોને પાછળના ભાગમાં—મળાશય, મૂત્રાશય, જનનસ્થાન, ગર્ભાશય, વીર્યાશય, પવિત્રાપવિત્ર ભૂમિ સાથે સંબધ ધરાવતા પગ, વિગેરે હોય છે. તે અવયવો અશુભ ગણાય છે. તે આ કર્મને લીધે હોય છે.

અવયવો અગોપાગ નામકર્મને લીધે મળે છે, નિર્માણ નામકર્મને લીધે અગોપાગ પોતપોતાને યોગ્ય કેદારો ગોઠવાય છે. પરંતુ અમુક અવયવો સારા છે, અમુક ખરાબ છે, એ અતુલવ પણ જગજગદેર છે. કેમકે મસ્તકનો સ્પર્શ કરીએ તો રાજ થાય છે. અને પગનો સ્પર્શ કરીએ તો નારાજ થાય છે. સારા-નહારા અવયવો ઉત્પન્ન દરવાનું દામ આ દર્મોનું નથી, પરંતુ સારા-નરસા ગણવાનું દામ આ બંનેય દર્મોનું છે સર્વથા પવિત્ર આત્માનું અમુક અંશ-મા શુભાશુભપણું મર્યાદિત બને છે.

પ્રિય વ્યક્તિના પગ વિગેરે દ્રાઈ પણ અવયવનો સ્પર્શ થાય, તે પગ રાગી માણસને ગમે છે તે મોહની ઉત્કટતાને લીધે હોય છે. પગનું એ દર્મની શુભતાને લીધે જોનું નથી. આ દર્મોને લીધે જગમગ આત્માને શુભ અશુભ ગણાવું પડે છે.

૧૮. ૧ સુસ્વર નામકર્મ	૬૦. ૮ સ્પર્શનામ કર્મ
૧૯. ૧ દુઃસ્વર નામકર્મ	૬૧. ૧ પરાઘાત નાં
૨૦. ૧ સુભગ નામકર્મ	૬૨. ૧ અગુરુલધુ નાં
૨૧. ૧ દુર્ભગ નામકર્મ	૬૩. ૧ ઉપઘાત નાં
૨૨. ૧ આદેય નામકર્મ	૬૪. ૧ નિર્માણ નાં
૨૩. ૧ અનાદેય નામકર્મ	૬૫. ૧ આતપ નાં
૨૪. ૧ યશઃકીર્તિ નામકર્મ	૬૬. ૧ ઉદ્યોત નામ
૨૫. ૧ અયશકીર્તિ નામકર્મ	૬૭. ૧ સાધારણ નાં
૨૬. ૧ તીર્થંકર નામકર્મ	૬૮. ૧ પ્રત્યેક નાં
૨૭. ૧ ઉચ્છ્વાસ નામકર્મ	૬૯. ૧ સ્થિર નાં
ક્ષેત્રવિપાકી	૭૦. ૧ અસ્થિર નામ
૪. ૪ આયુષ્યનામકર્મ	૭૧. ૧ શુભ નાં
	૭૨. ૧ અશુભ નાં

ઉપર નામકર્મની ૧૦૩ પ્રકૃતિઓ ત્રણ વિપાકમાં ગણાવી છે. બાકી રહી ૫૫. તેમાંથી ૪ આયુષ્ય કર્મ બાદ કરતાં ૬ કર્મની-સમ્યક્ત્વ અને મિત્ર મોહનીય વિનાની બાકીની ૪૯ પ્રકૃતિઓ બધની અપેક્ષાએ પંચસંગ્રહને મતે જીવવિપાકી છે. ૨૭+૪૯=૭૬. અને ઉદ્યની અપેક્ષાએ સમ્યક્ત્વ મોહનીય અને મિત્ર મોહનીય કર્મ ગણતા ૭૮ જીવવિપાકી થાય છે જીવમા રહેલા જ્ઞાનાદિ શુભો ઉપર વિપાક બતાવે, તે જીવવિપાકી ગણાય છે અને પુદ્ગલ એટલે પુદ્ગલો ૩૫૬ શરીર ઉપર મુખ્યપણે જાણ બતાવે તે પુદ્ગલવિપાકી. અમુદ જગ્યાએ જ અને અમુદ સ્વમાજ મુખ્ય પણે ઉદ્યમાં આવે તે ક્ષેત્રવિપાકી અને ભવવિપાકી કહેવાય છે. જો કે દરેક પ્રકૃતિઓ જીવવિપાકી હોય છે, છતાં મુખ્યતાની અપેક્ષાએ પુદ્ગલવિપાકી વિગેરે કહેવાય છે.

મેળવવાની શક્તિ આત્મામાં છે, સર્વનો ભોગ અને ઉપભોગ કરવાની શક્તિ આત્મામાં છે, તેમજ આખા લોકલોકને ગમે તેમ કરી નાંખવાની શક્તિ આત્મામાં છે પરંતુ આ કર્મ તેમાં વિધિ નાખે છે.

૧૫૪. ૧. દાનાન્તરાયકર્મ—જગતના સર્વ પદાર્થોનો ત્યાગ કરવાની—દાન આપવાની શક્તિ આત્મામાં છે, તેમાં આડે આવી આ કર્મ મળેલી વસ્તુઓનું પણ દાન દેવા દેતું નથી.

૧૫૫. ૨. લાભાન્તરાય કર્મ—જગતના તમામ પદાર્થો પોતાના ખનાવવાની જીવની શક્તિમાં આ કર્મ આડે આવે છે. એટલે જરૂરી ચીજો પણ જીવને મળી શકતી નથી, એક ભવમાં અમુકજ વસ્તુઓ મળે છે.

૧૫૬. ૩. ભોગાન્તરાય કર્મ—વિશ્વની સમસ્ત વસ્તુ આત્માને ભોગ્ય છે. તેમાંથી અમુક જ વસ્તુઓનો જ ભોગ એક ભવમાં કરી શકાય છે. બીજી વસ્તુઓનો ભોગ નથી કરી શકાતો, તે ભોગાન્તરાય કર્મને લીધે હોય છે. ભોગ એટલે એક વાર જે ભોગવી શકાય તે અન્ન, ફલ, ચંદન વગેરે.

૧૫૭. ૪. ઉપભોગાન્તરાય કર્મ—વારંવાર જે ભોગવી શકાય તે વસ્ત્ર, ભૂપણ વગેરે ઉપભોગની વસ્તુ કહેવાય છે, વિશ્વની સમસ્ત વસ્તુ આત્માને ઉપભોગ્ય છે તેનો ઉપભોગ કરવા ન દે, તે ઉપભોગાન્તરાય કર્મ.

૧૫૮. ૫ વીર્યાન્તરાય કર્મ—લોકલોકનેય દેવવી નાખવાનું સામર્થ્ય આત્મા ધરાવે છે. તેમાંનું જેટલું સામર્થ્ય આત્મા ઝાંચું ધરાવી શકે. પૂરેપૂરું સામર્થ્ય ધરાવા ન દે. તે વીર્યાન્તરાય કર્મ.

આ કર્મનો ફાયદા યવાથી આત્મા વિશ્વની સમગ્ર વસ્તુઓનું

નવગણિ માળવી સંજ્ઞાના રચણના આત્મા 'દાર્' બદલા
 બદલે જનુઆ માળવી બદલે, બદલે બદલા બદલે જનુઆ મેળવી
 નહિ છે, એમ જાણ્યા બદલાના બદલા પોરગણિ વરણના મેળવી
 નહિ છે, એ જાણે તો બદલા તેને જોડી જનુઆ મળે છે, તે
 બાળાનતરાય દાર્પદામથી મળે છે, અને તેજ બદલા બીજા જે
 નથી થયા હોતી, તે સાળાનતરાય દર્મના દેવથી મળા નથી હોતી.

સાળાનતરાયના દાર્પદામથી મળતી વરણનાનો બોગ અને
 દેવબોગ પણ તો જોઈ શકે છે, કે જે બોગાનતરાય દર્મ અને
 દેવબોગાનતરાય દર્મનો દાર્પદામ થયા હોય, જે તે બે પ્રકૃતિનો
 દેવ હોય, તે જનુઆ હાજર હોય જતા જુવ તેનો બોગ કે ઉપ-
 બોગ કરી શકે નથી.

જુદા જુદા બોગોમાં તેને મળતી ચીજોનો આદિધાર્મિકતા,
 માર્ગનુચ્ચાગિતા, સમ્યક્ત્વ, દેશવિગતિ, તથા વીતરાગતા વિગેરે પ્રાપ્ત
 કરવાથી જુદી જુદી ચીજોનો ત્યાગ કરે છે. સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત કર્યા
 પહેલાં પણ પાળા બોગોમાં પાળી ચીજો મળે છે. તેનોયે ત્યાગ થાય
 છે, તે સર્વ દાનાનતરાય દર્મના દાર્પદામથી થાય છે, અને જે જે

ગોઠવાતા આકાર સાક્ષાત્ આત્માથી તેઓ જુએ છે. અને જોતા તે વિષે કેટલાકનું સાકાર જ્ઞાન અને કેટલાકનું નિરાકાર જ્ઞાન થાય. પરંતુ તેનો સમાવેશ અવધિદર્શન અને અવધિજ્ઞાનમાં થાય. એટલે ત્યારપછી પ્રવર્તતા ઓછા કે વિશેષ અનુમાનોના પ્રકારે ઋજુમતિ અને વિપુલમતિ મનઃપર્યાવ તરીકે પરિભાષિત કરવામાં આવેલ છે. એટલે તેનું દર્શન નથી હોતું

અવધિજ્ઞાની જ્યારે દરેક રૂપી પદાર્થોનું સાક્ષાત્ આત્માથી જ્ઞાન કરી શકે છે, એટલે મન પણ રૂપી દ્રવ્ય હોવાથી તેમાં આવ જાય છે, એટલે અવધિજ્ઞાની મનોદ્રવ્યોને પણ સાક્ષાત્ આત્માથી જાણી શકે છે.

પરંતુ, કોઈ જીવોને ખીજા રૂપી દ્રવ્યો વિષેનું અવધિજ્ઞાન થવા છતાં મતિશ્રુતજ્ઞાન પછી મનઃપર્યાવ જ ઉત્પન્ન થઈ જાય છે એટલે મનોદ્રવ્યજ જાણી શકે, તેનું વિશિષ્ટ અવધિ થાય છે, અને તેની અદ્ય યા વિશેષ અનુમાનશક્તિ રૂપ મનઃપર્યાવ પ્રવર્તે છે પરંતુ મુખ્યતાની અપેક્ષાએ અવધિજ્ઞાનની અવિવક્ષા કરી. તેને મનની મુખ્યતાને લીધે મનઃપર્યાવજ્ઞાન જ કહ્યું હોવાનું સમજાય છે. એટલે અવધિજ્ઞાનીને મનઃપર્યાય જ્ઞાન થાય, સારે તેના મનોદ્રવ્યોના સાકાર અને નિરાકાર ઉપયોગ જેમ અવધિજ્ઞાન અને અવધિદર્શનમાં સમાવેશ પામી જાય છે, અને પોતે તે માત્ર ઋજુ કે વિપુલ સાકારોપયોગ ઉપેક્ષા રહે છે. તેજ પ્રમાણે અવધિ વિના મનઃપર્યાય થાય તેને પણ એજ પ્રમાણે માનીને-સાકારોપયોગવાળું જ માત્ર ગણીને “તેને દર્શન નથી હોતું” એમ વિવક્ષા કરીને દરાવ્યું જાય છે.

જદ્દ સૂચ્ય વિચારણા કરીએ, તો અવધિજ્ઞાનના અસંખ્ય ભેદ મનો એક ભેદ મનોદ્રવ્યના જ્ઞાન પૂરતો માનવા ઉચિત જણાતો

શબ્દમા ઠરી લેવામાં આવ્યો છે. એટલે પાંચ જ્ઞાનના નામમા વપરાયેલ કેવળજ્ઞાન શબ્દનો અર્થ માત્ર સાકારોપયોગ એટલો જ ન કરવો. એમ કરવાથી ઠશો વિરોધ આવશે નહીં. તથા વિશિષ્ટ ચૈતન્યશક્તિ સ્વરૂપે એકજ છતાં ઉપયોગ ભેદથી કેવળદર્શન અને કેવળજ્ઞાન નામ આપવામાં આવેલ હોય અને ઉપયોગ ભેદને ક્ષીણ લખિધ પણ બે પ્રકારની વર્ણવવામાં આવી હોય, એટલે તે સર્વનો સમાવેશ કેવળજ્ઞાન શબ્દમાં ઠરી લેવામાં આવેલો જણાય છે.

એટલે ઇન્દ્રિયદર્શન, અવધિદર્શન, કેવળદર્શન, ઇન્દ્રિયદર્શનના બે પ્રકારો ચક્ષુરિન્દ્રિયદર્શન અને અચક્ષુરિન્દ્રિયદર્શન એમ ઠહીને ચાર પ્રકારના દર્શન ગણાવ્યા. કોઈ પણ પદાર્થના ભેદ અપેક્ષાવિશેષથી પાડવામા આવે છે. તેજ પદાર્થના જુદી અપેક્ષાએ જુદી રીતે પણ ભેદ પાડી શકાય છે. હવે મતિ, શ્રુત, અવધિ મનઃપર્યાવ અને કેવળઃ એ પાંચ જ્ઞાનો સાકારોપયોગ ગણાય છે પાંચ ભેદો પણ અપેક્ષાભેદથી જ છે. મતિશ્રુતને જુદા જણાવ્યા છે પરંતુ શ્રુતનો નિરાકાર ઉપયોગ ન હોય મતિનો જ હોય છે. કેમ શ્રુત સાકાર રૂપ છે નિરાકાર મતિના બે ભેદ પાડ્યા. ચક્ષુર્દર્શન અને અચક્ષુર્દર્શન. અવધિ અને મન.પર્યાયમા અવધિનો જ નિરાકાર ઉપયોગ હોય છે. અને કેવળનો નિરાકાર ઉપયોગ હોય છે એ દર્શનના ચાર ભેદ ગણાવ્યા. ત્રણ અજ્ઞાનોપયોગમા ત્રણ દર્શન જુદા લેવાના નથી હોતા. કેમકે-એ ભેદ સાકારમા જ પડે છે

આ પ્રમાણે સાકાર અને નિરાકાર એ બે પ્રકાર ઉપયોગ બતાવ્યા છે. સાકારોપયોગ બે પ્રકારનો હોય છે, અજ્ઞાન સ્વરૂપ જ્ઞાન સ્વરૂપ, એટલે મિથ્યાત્વ મોહનીયના ઉત્પન્ન સહકૃત સાકારોપયોગે તે ત્રણ અજ્ઞાનરૂપ સાકારોપયોગ, અને મિથ્યાત્વ મોહનીય અદ્વિત સહકૃત સાકારોપયોગ એટલે-

બેદો બતાવવાની જરૂર રહેતી નથી અપેક્ષાએ જોડે મિથ્યાસાકારોપયોગના કારણરૂપ નિરાકારોપયોગ મિથ્યા કહી શકાય, પરંતુ તે નાનીજ વસ્તુ છે. એટલે તેની વિવક્ષા ન કરીએ, તો તેના બેદો ગણાય નહીં. સમ્યગ્દ્રષ્ટિને ઇન્દ્રિયાદિકની વિકલતાને કીધે કોઈપણ વસ્તુ મંબંધિ ભ્રમ થાય, તો તે જ્ઞાનના પેટામાં સમાયેલા સમજાય.

એટલે ખરી રીતે જ્ઞાન, અજ્ઞાન અને દર્શનની વ્યવસ્થા આધીન જણાય છે. જ્ઞાન તો ચૈતન્યશક્તિરૂપે પાંચ જ હોઈ શકે છે. તેમાં નતો દર્શન, નતો અજ્ઞાન હોય છે, એમ સમજાય છે. મતિજ્ઞાનના કે અવધિજ્ઞાનના ઉપયોગ જે કોઈ પદાર્થ વિષે સાકારોપયોગ પ્રવર્તે, ત્યારે તેની સાથેના બીજા પદાર્થો વિષે કે પહેલા જાણેલા તે પદાર્થો વિષે પણ નિરાકારોપયોગ તે વખતે જ પ્રવર્તે છે, તે અનુભવસિદ્ધ છે. અને જેનો નિરાકારોપયોગ પ્રવર્ત્યો હોય છે, તેનોજ વળી કોઈ વખતે વધારે જ્ઞાનવાનનું વધારે ધ્યાન ખેંચાય તો સાકારોપયોગ પ્રવર્તે છે. અર્થાત સાકારોપયોગ અને નિરાકારોપયોગ એ એકજ જ્ઞાનની બે અવસ્થાઓ છે, એટલે ઉપચારથી નિરાકારોપયોગમાં વ્યાપૃત-જ્ઞાનમાત્રાનું નામ દર્શનલબ્ધિ-શક્તિ કહેવાય છે, અને સાકારોપયોગમાં વ્યાપૃત જ્ઞાનાશનું નામ જ્ઞાનલબ્ધિ-શક્તિ કહેવામાં આવે છે, અને જેનો સાકારોપયોગ મિથ્યાત્વોદયસહકૃત હોય છે, તે અજ્ઞાન કહેવાય છે. તેની જ જ્ઞાનલબ્ધિને પણ ઉપચારથી અજ્ઞાન કહેવામાં હરકત નથી. અને સૂક્ષ્માર્થની વિવક્ષાએ તેના નિરાકારોપયોગને પણ અદર્શન-મિથ્યાત્વસહકૃતદર્શન કહેવામાં હરકત નથી. આ દ્રષ્ટિથી તત્ત્વાર્થાધિગમ સૂત્રના ભાષ્યમાં “નયાન્તરની અપેક્ષાએ નુસ્વા-ભાન્યાન્ કોઈ પણ જીવ અજ્ઞાન નથી જ.” એમ કહ્યું છે. તે ચૈતન્ય સ્વરૂપ જ્ઞાનમાત્રાની અપેક્ષાએ.

એટલે-જ્ઞાન, અજ્ઞાન, દર્શન, સાકાર, અનાકાર, વિશેષ પ્રાપ્તિ, સામાન્ય પ્રાપ્તિ વિગેરે બેદો ઉપયોગની અપેક્ષાએ જણાય

માટે પણ વ્યવસ્થા બધી જાણનાં નિર્ણય જાણવી જોઈએ. આથી જો
 સ્વપાત્ર-ભાગ નિર્ણય કરનાર, પણ વ્યવસ્થાના જાણનાર પણ, કદાચ
 ખોટો કે અસ્વપાત્ર નિર્ણય કરનાર અથવા ભાગ નિર્ણય ન કરનાર
 રાત્રી અથવા ભાગના અથવા જોઈએ નિર્ણય કરનાર પણ (પરોગત)
 જોઈએ (વ્યવસ્થા વ્યવસ્થા વિના રાત્રીના અથવા માટે પણ નિર્ણય કરી
 રહેતી જો નથી. માટે અથવા અથવા અથવા અથવા પણ (પરોગત)
 આથી જોઈએ. તથા પણ સાક્ષાત્પરોગત જોઈએ નિર્ણય કરી આથી
 છે. અથવા સાક્ષાત્પરોગત જોઈએ સાક્ષાત્પરોગત અથવા નિર્ણય કરી
 કરનાર નથી. માટે તે જોઈએ વ્યવસ્થાના અથવા નથી. માટે આથી
 પ્રકારના સાક્ષાત્પરોગત જોઈએ વ્યવસ્થાના અથવા અથવા અથવા
 અને વ્યવસ્થાના અથવા નિર્ણયના અથવા અથવા અથવા અથવા
 તે અથવા અથવા અથવા નિર્ણય કરી રહેતી નથી, માટે તેને વ્યવસ્થા
 અથવા અથવા અથવા અથવા નથી. તેમજ અથવા અથવા અથવા અથવા
 અથવા અને અથવા સાક્ષાત્પરોગત પણ નિર્ણય કરી જોઈએ, પરંતુ
 ખોટો નિર્ણય કરી છે, જોઈએ તેમજ પણ પ્રમાણ નથી, પરંતુ પ્રમાણ
 અથવા અથવા અથવા અથવા અથવા અથવા અથવા અથવા અથવા અથવા

આથી જોઈએ માટે તથા અથવા અથવા અથવા અથવા અથવા અથવા અથવા અથવા અથવા
 છે પણ પ્રમાણ તથા અથવા અથવા અથવા અથવા અથવા અથવા અથવા અથવા અથવા
 અથવા અથવા અથવા અથવા અથવા અથવા અથવા અથવા અથવા અથવા અથવા અથવા અથવા

વિગેરે સ્થળે જ્ઞાનપદની પછી અમુક હેતુસર મૂકવામાં આવેલ છે. કેમકે—સામાન્ય રીતે પાંચ આચારમાં જ્ઞાનાચાર પહેલો મૂકવામાં આવ્યો છે, તે અધિગ્માત્મક જ્ઞાનની મુખ્યતાની અપેક્ષાએ છે. કેમકે અધિગ્માત્મક જ્ઞાન પછી સમ્યગ્દર્શન થાય છે. “તન્નિસર્ગાદધિગમાદ્વા ૧-૪ [તત્ત્વાર્થસૂત્ર], પછી સમ્યગ્જ્ઞાન થાય છે. અને પછી દેશ કે સર્વવિરતિરૂપ સમ્યક્ ચારિત્ર થાય છે. એટલે દર્શન સામાયિક, શ્રુત સામાયિક, દેશવિરતિ સામાયિક, અને સર્વવિરતિ સામાયિક, એ ક્રમમાં વળી વિકાસક્રમની દ્રષ્ટિથી પ્રથમ દર્શનને લઈને ક્રમ બતાવ્યો છે.

પરંતુ ૫ આચારમાં અધિગ્માત્મકજ્ઞાન, પછી દર્શન, પછી દેશ અને સર્વચારિત્ર અને તપાચાર તથા વીર્યાચાર એ બેને પ્રધાનપણે ચારિત્રાચારના પોષક પ્રધાન અંગ તરીકે જુદા પાડી બતાવ્યા છે. અહીં સર્વત્ર દર્શન શબ્દનો અર્થ સમ્યક્ત્વ ઠરવાનો છે. નિરાકારોપયોગરૂપ ઠરવાનો નથી, કેમકે—તેનો સમાવેશ જ્ઞાનમાં—જ્ઞાનાચારમાં થઈ જાય છે. આચારની દ્રષ્ટિથી સાદાર-નિરાકારોપયોગ વ્યવસ્થાની બહુ આવશ્યકતા નથી. પરંતુ જ્ઞાનોપયોગની દ્રષ્ટિથી એ બેદોની આવશ્યકતા છે જ. તત્ત્વાર્થમાં “તત્ત્વાર્થ-શ્રદ્ધાન્ સમ્યગ્દર્શનમ્” ૧-૨ ઠીકે તેની ઉત્પત્તિના કારણમાં “તન્નિસર્ગાદધિગમાદ્વા” ૧-૩ કહેલ છે. એટલે કે સમ્યગ્દર્શન નિસર્ગથી અને અધિગમથી ઉત્પન્ન થાય છે પરંતુ જોને સમ્યગ્દર્શન ઉત્પન્ન કરવું હોય, તેને તો મુખ્યતાએ અધિગમનો જ આશ્રય લેવાનો છે. અને તે અધિગમ સત્સંજ્ઞાદિ, નિર્દેશ સ્વામિત્વાદિ, અનુયોગો તથા પ્રમાણ અને નયો વડે થાય છે. એટલે શાસ્ત્રબોધ, ઉપદેશ, પઠન-પાઠન વિગેરે કરવાથી અધિગમ થાય છે. તે અધિગમ ઠરવા માટેના સાધન તરીકે તે ઠરાવનાર ત્ર્યંબકું નામ પગ્મ તત્ત્વાર્થાધિગમસૂત્ર રાખવામાં આવેલું છે.

એ જ પ્રમાણે અજ્ઞાન શબ્દના પણ ઉપર જણાવેલા જ્ઞાન શબ્દના અર્થથી વિપરીત અર્થ કરીને જુદા જુદા અર્થમાં વાપરી શકાય છે.

માટે જ્ઞાન-અજ્ઞાન શબ્દથી આજે ઘણાને ગુચવણ ઉભી થાય છે, અને ઘણી વખત તેમથી મોટા વિવાદો પણ ઉભા થાય છે, થયા છે. યુરોપીયનો ભારતવાસીઓને અજ્ઞાની કહે છે. તેનું કારણ એ છે કે-તેઓ જે કુળવણી આપે છે, તે ન લીધેલી હોવાને અગે અજ્ઞાન, એટલે બિનકુળવાચેલા કહે છે. માટે કુળવણી લેવાની જરૂર જણાવે છે, આપણે તેમને આધ્યાત્મિક જ્ઞાન વિનાની કુળવણીવાળા હોવાથી અજ્ઞાન કહીએ છીએ.

ત્યાજ્ય વસ્તુનું જ્ઞાન છતાં તે વસ્તુનો ત્યાગ ન કરવાથી અજ્ઞાની કહેવાય છે.

અમુક વસ્તુથી જે વ્યક્તિ અજ્ઞાણ હોય, તેને અજ્ઞાન કહેવામા આવે છે. અમુક વિષયનું પાડિત્યપૂર્ણ જ્ઞાન ન હોય, તેને તેનું અજ્ઞાન કહેવામા આવે છે.

જ્ઞાનના દુષ્પયોગને અજ્ઞાન કહેવામા આવે છે. માટે જ્ઞાના-જ્ઞાન શબ્દોની કાષ્ટપણ મથેમા કે કાષ્ટપણ નિષ્પદો કે લેખોમા થયેલી વપરાશ વખતે ખૂબ ખ્યાલ રાખીને અર્થ કરવો. “જ્ઞાની ધ્યાસોન્મદ્ધવાસમાં કરે કંઠિન ક્રમ્ભના ક્ષય” “પદ્મ નાણું તઓ દયા” “અન્નાણી કિં કાહી?” “અન્નાણ-સમ્મોહ-તમો-હરસ્સ” “જ્ઞાનસ્ય ફલ વિરતિઃ” એવા વિવિધ અર્થમાં વપરાયેલા જ્ઞાન શબ્દના સેટો ઉદાહરણો છે માટે કયે દેશો કઈ અપેક્ષાએ જ્ઞાન અથવા અજ્ઞાન શબ્દ વાપરવામાં આવેલ છે? તેની ખાતરી કરીને તે પ્રમાણે અર્થ કરવો. નહીંતર ઘણા ગુચવાડો ઉભા થાય છે. ગુચવાડો થયા પછી, ચર્ચા અને ચર્ચામાંથી મર્ચા (વિખવાદ)

ખતાવ્યા પછી તેના લખિય ઉપયોગઃ સમ્યગ્ઃ અસમ્યગ્ઃ પ્રમાણઃ
અપ્રમાણઃ સાકારઃ નિરાકારઃ દર્શનઃ અજ્ઞાનઃ વિગેરે જેટલા
પ્રકારો ખતાવવા હશે, તેટલા ખતાવી શકાશે, આજ દષ્ટિથી નિરા
કારોપયોગ રૂપ દર્શનગુણનું પણ જ્ઞાન સાથે સાક્ષાત્ મૂલ રચીને
વિવેચન કરવામા આવ્યું નથી. માત્ર ઉપયોગમા, ભાવોના ભેદોમા,
કર્મના ભેદોમા, સિદ્ધતા ગુણોમા, તેનું વર્ણન તો આપ્યું છે એટલે
૯ માથી માડીને ૩૩ મા મૂલ મુધીમા જ્ઞાન સામાન્યનું જ વર્ણન
છે જેમા તમામ પ્રકારની જ્ઞાનમાત્રાઓનો અને સ્વરૂપોનો સમા-
વેશ થતો હોય છે, માટે ૫૧ ભેદોમા સર્વ પ્રકારના સાકારઃ નિરા-
કારઃ ઉપયોગઃ પ્રમાણ અપ્રમાણઃ જ્ઞાન-અજ્ઞાન. સમ્યગ્જ્ઞાનઃ દર્શનઃ
જ્ઞાનઃ મંત્રાઃ ચૈતન્યશક્તિ વિગેરે સર્વનો સમાવેશ કરવામા આવેલો છે,

જૈનશાસ્ત્રની પ્રતિપાદન શૈલી ઘણી વિવિધ છે. અનેક અપે-
ક્ષાઓ ધ્યાનમા રાખીને એકજ વસ્તુનું જુદી જુદી અનેક અને વિદ્ય
ક્ષણ રીતે પ્રતિપાદન કરેલું જોવામા આવે છે. નય, નિલેપ વિગેરેના
સંગીન જ્ઞાન વિના આ શૈલીએનો ખ્યાલ પણ આવી શકતો નથી.

“ખાહુ ભાંતિ ફૈલી જૈન શૈલી” દ્રવ્યગુણ પર્યાયનો
રાસ ઢાલ-૬

આટલી જૂમિકા પછી ૫૧ ભેદોનું અને તેના પેટા ભેદોનું
સંક્ષિપ્ત વર્ણન સૂચિત ઢગી ઉપસહાર ઢગી જ્ઞાનમીમાસા પૂરી
ઢગીશું.

કહેવાય છે કે-“સિંક મળેલા માણસને મારતો નથી” પરંતુ
જુખ્યો હોય, અને શીકાર ન મળ્યો હોય તો ઊવતા માણસને
અવગણ માટે છે “પંજમા અપગણેલ માણસ જીવે છે કે નહીં !”
તે મુશીને તથા તેની લીંટ્યાલ, શ્વાસ, અને નાડીના ધમકારા વિગેરે
સામગ્રીને, નહીં ઢરી શકે છે. જે તેને જરા પણ શકા પડે, તો

જન્ય છે. વળી કરીથી તે વસ્તુ જોવામા આવે તો પછી તે યાદ આવે છે, એટલે કે સ્મરણ થાય છે પરંતુ જેની અવિચ્યુતિ ધારણા થયા પછી જે વસ્તુનું જ્ઞાન થયું હોય છે, તે જ્ઞાન જો સર્વથા નાશ પામતું હોય, તો તે વસ્તુ કરીથી જોયા વિના તેનું સ્મરણ ન થાય. પરંતુ સ્મરણ થાય છે, માટે તે અવિચ્યુતોપયોગ પૂરો થયા પછી પણ ક્ષયોપશમરૂપે સંસ્કાર ટકી રહે છે. તેને વાસના ધારણા કહેવામા આવે છે અને વાસનાના બળથી સ્મરણ થાય છે, અને તે પણ ક્રેટલોઠ વખત ટકી રહે છે, તે સ્મરણ ધારણા કહેવાય છે અર્થાત્ ધારણાના ત્રણ પ્રકાર છે. અવિચ્યુતિઃ વાસનાઃ અને સ્મૃતિઃ

મન અને આખ શિવાયથી બહારની અને અદ્ધરની ઇન્દ્રિયોની મદદ વિના આત્મા વ્યંજનાવગ્રહ કરી શકતો નથી. માટે ઇન્દ્રિયો તેનું સાધન છે. તેથી ઇન્દ્રિયો પણ વ્યગ્-જન કહેવાય છે. એટલે કે વિનંજન-જ્ઞાન કરણમા વિગ્રહ કરવાથી—“જે વડે વસ્તુ પ્રગટ કરી શકાય, જાણી શકાય, તે વ્યંજન, એટલે કે ઇન્દ્રિયો. અને કર્મમા વિગ્રહ કરવાથી વ્યગ્-જન એટલે અપર્યુ અર્થરૂપ વસ્તુ, જેનું સ્વરૂપ હિપર સમજાવેલું છે, તે એટલે કે જે પ્રગટ કરાય, જેનું જ્ઞાન કરાય, તે વ્યગ્-જન અને અવગ્રહ એટલે કે પ્રયત્ન વિષયને પકડનારા જ્ઞાનોપયોગ એટલે શબ્દોનો સામટો અર્થ એ થયો કે—વ્યંજન વડે—એટલે ઇન્દ્રિયો વડે, વ્યગ્-જનનો એટલે વિષયનો—અવગ્રહ, એવો શબ્દ થયો. સંસ્કૃત ભાષાના સમાસના નિયમ પ્રમાણે એક જાતના બે શબ્દો એકઠા થાય, તો અર્થ દાયમ રહે છે. પરંતુ તેમાનો એક શબ્દ હિડી જાય છે એટલે વ્યંજનાવગ્રહ શબ્દ રહે છે, વ્યંજનવડે વ્યંજનનો અવગ્રહ=વ્યંજન વ્યંજનાવગ્રહ=વ્યંજનાવગ્રહ.

વ્યંજનાવગ્રહાદિ અન્યણી કે ચોડા પરિચયવાળી વસ્તુના ધીરે ધીરે થાય છે. પરંતુ જાણીતી વસ્તુના એકદમ થાય છે. છતાં

ધીને ધીને થકામા પણ વધુમા વધુ વ્યવનાવમલ થતા ર ની હ નાગાના, ૧૨, અર્થાવમલ થતાં તેા વધુમા વધુ અને એવનામા એવલો એક અમય, તથા જાણનાએને અતર્કન વખત બાજે છે માત્ર વાચના સખ્યાના અગખ્યાના બધે મધી ટંક છે. તેની નીચે સખ્યાના અગખ્યાના બધાની અર્થ ને વતણી રમણી માન થાય છે અમતિ પણ જેટલાક વખત મધી ટંક ને છે.

અવિચ્યુતિ ધારણા થવા પછી જેન જુતજાન કન્વં દોય, તેની અવિચ્યુતિ ધારણા, પછી મન સાથે નેડાય છે. અને જુતજાન થાય છે ગિદ્ધક જ્યારે વિદ્યાર્થીએને અનલેખન લખાવે છે, ત્યારે પહેલો શબ્દ જે બોલે છે, તેના વ્યવનાવમલક્રિષ્ઠ થતા જ જુતજાન થાય છે, જે તરત વિદ્યાર્થી સ્લેટ ઉપર “મહાવીર મહાપુરુષ હતા” એ વાક્ય લખવા જતા પહેલો મહાવીર શબ્દ એકદમ લખે છે આમાં વ્યવનાવમલ, અર્થાવમલ, ઈલા, અપાય, અવિચ્યુતિ ધારણા એકદમ શ્રોત્ર ઈન્દ્રિય-દ્વારા આત્મામા થતા જ આત્મા સાથે નેડા-યેલું મન-શબ્દ માબજવાથી ઉત્પન્ન થયેલા અવિચ્યુતિ ધારણા રૂપ ઉપયોગની સાથે નેડાઈ જાય છે અને હા ઈન્દ્રિયનો વિષય છે? “શ્રોત્રઈન્દ્રિયનો વિષય છે.” પછી “કયો શબ્દ છે?” આ વિચા-ગ્તાની સાથે જ “મહાવીર શબ્દ છે” એમ નક્કી કરી લે છે. પરંતુ ફરીથી અને “શિદ્ધક લખવાની સૂચના કરી છે” તેના વ્યવનાવમલક્રિષ્ઠ થવા હોય છે. “તે પણ લખવું પડશે” એવું મન દ્વારા જુતજાન થએલું હોય છે. તેની સાથે “આ મહાવીર શબ્દ સખ્યાયો છે, અને તે લખવો પડશે” એવું નેડાણ થતા જ મન મગજ મારફત હાથના જ્ઞાનતત્ત્વોને સમાચાર પહોંચાડે છે જે-તુરત “મહાવીર” શબ્દ લખવાની રીત પ્રથમ આત્મા અમ-જેલો છે, તે રીતનું સમજી થતા જ તે રીત પ્રમાણે લિપિની પદ્ધતિ અનુસાર પાટી ઉપર “મહાવીર” શબ્દ લખે છે. અને

“તે ખરો છે?” એમ આખથી જોતાની સાથે જ મન નક્કી કરી લે છે. એટલા ટુંકા વખતમાં મન, ઇન્દ્રિયો, જ્ઞાનતંતુઓ, બહારની અને અંદરની ઇન્દ્રિયો, વ્યવજનાવગ્રહ, અર્થાવગ્રહ, ઈહ, અપાય, ધારણા, વાસના, સ્મૃતિ, વિગેરે કઈક પ્રકારના જ્ઞાન પ્રવર્તવાથી મહાવીર શબ્દ પાટી ઉપર લખી શકાય છે પરંતુ તેમાં મન ફેટલી વાર જોડાય છે? કઈ કઈ ઇન્દ્રિયોના અવગ્રહાદિક પ્રવર્તે છે? નાના મોટા કયા જ્ઞાનો થાય છે? પરસ્પર કેવી રીતે જોડાય છે? ફેટલી જાતના સ્મરણો થાય છે? એ વિગેરે એટલા બધા અને સૂક્ષ્મ પ્રવર્તે છે, કે આપણે તેનું પૃથક્કરણ કરી શકતા નથી. એટલે જ્ઞાનના પ્રવર્તનો ફેટલા બધા સૂક્ષ્મ છે? અને તેમાં મદદ કરનારા બાહ્ય અને અંદરની ઇન્દ્રિયો, જ્ઞાનતંતુઓ, મન વિગેરેની ક્રિયાઓ ફેટલી સૂક્ષ્મ છે? તેમજ તે દરેકના જોડાણો કેવી રીતે થાય છે? તથા દરેક પોતા-પોતાનું કામ સરળતાથી અપાટાબધ અને ગુચ્ચવાડા વિના કેવી રીતે કરી શકતા હશે? આપણે તે જાણી શકતા નથી. એ બધી યાત્રિક ગોઠવણો કેવી વિચિત્ર હશે? વક્તા વ્યાખ્યાન સડસડાટ સંલગ્ન બે જાય, શ્રોતાઓ સાંભળ્યે જાય, અને તેનાથી થતી વિવિધ લાગણીઓ અતુલબે જાય, ક્ષણતર હસે, રૂવે, ક્રોધમાં આવે, આશ્ચર્ય પામે કટાણે, રસમાં તદ્દલીન થાય, આ બધી હીલચાલ વખતે અંદર કેવા કેવા આંદોલનો ચાલતા હશે? તે જ્ઞાની શિવાય કોઈ પણ કહી શકે નહીં. આ બધો સૂક્ષ્મ વિચાર વ્યવસ્થિત રીતે અને તે પણ યોગ્ય પાગિભાષિક શબ્દો સાથે જન શાસ્ત્રોમાં કરવામાં આવેલો છે, તેવો આજ સુધી બીજા કોઈએ કરેલો નથી. એટલે મતિજ્ઞાન થવા છતાં જ્ઞાનજ્ઞાન ન થાય તો પછીનો અવહાર આત્મા કરી શકે જ નહીં.

આમાં એટલું વિશેષ સમજવાનું છે કે-બધા શ્રોતા સગી રીતે સાંભળી કે સમજી શકતા નથી. જેની જેવી શક્તિ, તે પ્રમાણે તે સમજી શકે છે એટલે શ્રોતાઓને પણ બહુ: અમહુ: વિગેરે

વિગે. પ્રકારે જ્ઞાન પ્રવર્ધાતી નિશ્ચિત થાય છે. તેને પ્રકારે તેજના જ્ઞાન દર્શી નહીં તે ને પ્રકારે સ્વભાવે સ્વભાવ નથી તેના તેવી અત્યુ વિગેરે વેદોના સંપ્રદાયો દેવ વ્યવસ્થાવ્યવસ્થાદિના ૧૨ બેદ પ્રકાર મતિ-જ્ઞાનના પ્રકારે દેરો થાય છે. તે વસ્તુ આપણે પહેલેથી જોગખવા પોઈએ, એટલે કે અમુક જાદુનો અમુક વર્ધ થાય છે, અને અમુક પદાર્થને માટે અમુક અર્થ છે, એ જ્ઞાનનું જાણક અવરથાથી મોટી નહીં અર્થ જ્ઞાન થતું હોય છે. તે ઉપરથી જ્યારે જ્યારે તે શબ્દ સાંભળવામાં આવે, અને તેનું જ્ઞાન થાય, અથવા તે વસ્તુ તેવામાં આવે અને તેના શબ્દનું જ્ઞાન થાય, તે શ્રુતનિશ્ચિત મતિજ્ઞાન કહેવાય નાનું જાણક સૌથી પહેલું પોતાની માને જોગખો છે, અને તેને માટે જ્યાંથી "મા" શબ્દ જોલે છે સૌથી પહેલું જ્યાં તે માને જોગખવા શીખતું, ત્યારપછી નેટલી વાર જુવે, તેટલીવાર મા શબ્દનો શબ્દ પ્રયોગ કરે, કરે તે શ્રુતનિશ્ચિત મતિજ્ઞાન કહેવાય એટલે વ્યવસ્થાવ્યવસ્થાદિક ૩૩૬ બેદ શ્રુતનિશ્ચિત મતિજ્ઞાનના ગણાય.

શબ્દ અને પદાર્થના અનાદિકાળના લોકસિદ્ધ સંજ્ઞોના પ્રથમ થયેલા શ્રુતજ્ઞાનની મદદથી પછાતા ને મતિજ્ઞાન પ્રવર્તે, તે શ્રુત-નિશ્ચિત મતિજ્ઞાન. અને જેનું એવી રીતે પહેલાં શ્રુતજ્ઞાન ન થયું હોય, અને મતિજ્ઞાન પ્રવર્તે તે અશ્રુતનિશ્ચિત મતિજ્ઞાન આવું જ્ઞાન તીવ્ર અનુમાન શક્તિ અને કુદરતી તીવ્ર શુદ્ધિથી થાય છે. કૃતલાય માણુમે દોડામા ઘણું સમજી જાય છે, અથવા વસ્તુ સમજવાને કાર્ષ પણ સાધન ન હોવા છતાં મન પોતાની દૃષ્ટિના અને તર્ક શુદ્ધિથી આશ્ચર્યકારક વસ્તુ અને હકીકત હલી કરે છે (તેમા પ્રથમ કાર્ષ પામેથી તેને જાણવાની સગવડ નથી મળી હોતી.) આવા મતિ-જ્ઞાનના આ પ્રકાર છે. ઔપાતિકી, પૈનથિકી, પારિણામિકી અને હર્મજન શુદ્ધિ. આમા પણ વ્યવસ્થાવ્યવસ્થાદિક પ્રવર્તે છે, પણ તેને ગણતરીમા લીધા નથી. આ ચાર શુદ્ધિના નંદી સ્ત્રમા ધણી

દાખલાઓ અને કથાઓ આપી છે. પરંતુ વિસ્તાર બહુ થાય, તેથી અહીં આપેલ નથી. મતિજ્ઞાન ઉપર ગતિ વિગેરે વીશ માર્ગણાઓ ઘટાવીને તેનો ઘણો જ વિસ્તાર સમજવા જેવો, વિશેષાવશ્યકાદિકે ખીજા ગ્રંથોમાં છે,

આત્માના અસંખ્ય પ્રદેશો હોય છે, પ્રદેશે પ્રદેશે અનંત અનંત જ્ઞાનાશો હોય છે. તેનું આવરણ-અનંત અનંત પરમાણુઓના સ્કંધોની બનેલી અનંત અનંત કાર્મણુ વર્ગણાના બનેલા કર્મોએ ઢરેણુ હોય છે. એટલા બધા કર્મ અણુઓ ન હોય તો જ્ઞાનનું આવરણ થઈ શકે નહીં. સહેજ કર્મનું આવરણ ખસે કે આત્મ-પ્રદેશનો જ્ઞાન'શ ખુલ્લો થઈ જાય જ. અને વિષય સામે આવે કે ઉપયોગ પ્રવર્ત્યા વિના ન રહે. ઉપયોગ પણ આ રીતે અનંત પ્રકારના પ્રવર્તી શકે છે કાચ જેવી લીસી ચીજને સામાન્ય ચીકાસ ચોટતી નથી. પરંતુ બહુ જ બારીક અણુઓની બનેલી ગાઢ ચીકાસ જ તેને ચોટે છે. કાચ ઉપર રજ પણ બહુજ બારીક હોય, તે જ ટકી શકે છે તે પ્રમાણે આત્માના સૂક્ષ્મ પ્રદેશો અને તેમની શક્તિઓનું આવરણ કરવાને ઘણા પરમાણુઓના સમૂહરૂપ સૂક્ષ્મ વર્ગણાઓના બનેલા કર્મો જ અસરકારક આવરણ કરી શકે છે આવરણ કરવા માટે આટલા બધા કર્મપરમાણુઓને ગેકાવું પડે છે, તે ઉપરથી આત્માની શક્તિનું પણ અગાધ માપ ધ્યાનમાં આવી શકે છે. એક એક પ્રદેશમાં અનંત જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્ર-વીર્ય વિગેરેના અનંત અનંત અંગો હોય છે એક એક અંશ માટે એક એક પરમાણુ અને અનંત અંગોના સમૂહ માટે એક એક વર્ગણા, એવી રીતે આખા પ્રદેશના સમગ્ર શુભોમાંના ઘણા ખગ શુભોના આવરણ માટે અનંત અનંત કાર્મણુ વર્ગણાની જરૂર પડે છે, તે સ્વાભાવિક છે.

૨ શ્રુતજ્ઞાન

કોઈ પણ અનુભવો શબ્દ માનજગતમાં આવે છે, ત્યારે આપણે

તેનો અર્થ સમજી શકતા નથી, અથવા ટાઈ અનુભવી ગ્રીષ્મ નેત્રવામાં
 રૂપવામાં, રૂપર્ગવામાં કે આજવામાં આવે, ત્યારે આપણે તેનું નામ
 નથી ન્દાનતા લેતા. દાખલા તરીકે-ટાઈ ગ્રીષ્મ જેનો આગ્રુચ આપણી
 પાસે પોતાની બાપાને દાખાવા માગે જોતે, આપણે તે માગે
 આવળાએ, ત્યાં નથી મતિજ્ઞાન થાય છે પરંતુ આપણે તે માગેનો
 અર્થ સમજતા ન દેવાથી તેના અર્થનો-વરતનો ખ્યાલ કરી શકતા
 નથી. અર્થાત આપણને તેનું શ્રુતજ્ઞાન પ્રતુ નથી. તેથી જ રીતે
 ટાઈ નેત્રવા લાયક સ્વજનમાં કે ટાઈ વેપારીની દુકાને ટાઈ અનુભવી
 ગ્રીષ્મ આપણે જોઈએ ત્યારે, એ ગ્રીષ્મને જોઈએ એટલે આપણને
 તેનું આજ્ઞા મતિજ્ઞાન થાય છે. પરંતુ તેનું નામ ન જાણતા
 દેવાથી આપણને તેનું જ્ઞાન થતું નથી, પરંતુ આપણી
 જાણીતી ગ્રીષ્મ આપણને મતિજ્ઞાન થતાની સાથે જ શ્રુતજ્ઞાન
 થાય છે. કેમકે-ગાય જોતાની સાથે-"ગાય આવી" એમ એ
 પિંડને માટે ગાય શબ્દ તરત જ જોડીને બોલી ઉઠીએ છીએ તથા
 ટાઈ કહે છે- "ગાય લાવો," કે તરત જીજી ટાઈ ગ્રીષ્મને ન
 અડકતા આપણે ગાયને જ હાજર કરીએ છીએ. કેમકે- ગાય
 જેવા ઉપરથી આપણને તેનું નામ "ગાય" યાદ આવે છે, અને
 ગાય નામ સાંભળવા ઉપરથી આપણે ગાયને જ પકડી લાવીએ છીએ.

આ પ્રમાણે, વસ્તુને જોયા વિના, શબ્દ ઉપરથી વસ્તુ સમજી
 લઈએ છીએ, તેથી જ રીતે, ટાઈ પણ આગ્રુચ નામ બોલ્યો ન
 હોય, છતાં વસ્તુને જોઈને આપણને તેના નામનો ખ્યાલ આવે છે.
 તે બંનેય શ્રુતજ્ઞાન ગણાય છે. અર્થાત શબ્દ એટલે વાચક, તે ઉપ-
 રથી વસ્તુ વાચકવાચ્ય, તેનું આગેઆપ લાન થાય, અથવા વાચ્ય
 એટલે વસ્તુ, તે જોઈને તેનું નામ-વાચક પદ યાદ આવે છે, તે
 બંનેય શ્રુતજ્ઞાન કહેવાય છે, હવે બરાબર સમજાય હશે કે-મતિ-
 જ્ઞાન થયા પછી વાચ્ય અને વાચક સંબંધપૂર્વક જે જ્ઞાન
 થાય, તે શ્રુતજ્ઞાન કહેવાય છે.

લગવતના વાક્યો દ્રવ્ય શ્રુત કહેવાય છે. ગણધર લગવતો તે સાલજે, અને તેને બોધરૂપ શ્રુતજ્ઞાન થાય છે, તે લાવશ્રુત કહેવાય છે તે ઉપરથી રચાયેલા સૂત્રો દ્રવ્યશ્રુત કહેવાય છે. પરંતુ મૂતની અપેક્ષાએ લાવશ્રુત કહેવાય છે એ સૂત્રો લખાવ તો તે દ્રવ્ય કે સ્થાપના સૂત્ર કહેવાય છે. પરંતુ તે સર્વને દ્રવ્ય શ્રુતજ્ઞાન કહેવામાં ઉરકત નથી. વ્યંજનાક્ષર અને સજ્ઞાક્ષર પણ દ્રવ્યશ્રુત છે. લઘ્વ્યક્ષર લાવશ્રુત છે.

આ ઉપરથી શ્રુતજ્ઞાન એટલે શાસ્ત્રો, એવો પણ અર્થ કરી શકાય છે. જીવોને શ્રુત થાય છે, તેનું પણ માપ અને સ્વરૂપ આ શ્રુતના અક્ષર તથા તેના પર્યાયો વડે સમજાવેલ છે.

દ્વાદશાંગશ્રુતના બેદો અને તેનો વિસ્તાર સાથેના કોઠામાં આપેલો છે.

બાકીના ત્રણ જ્ઞાન

મતિ અને શ્રુતજ્ઞાન શિવાયના જે જ્ઞાન સાક્ષાત્ આત્મા પોતે સીધે સીધા કરે છે, તેમાં ઇન્દ્રિયો વિગેરે કાઈની મદદ લેવાની જરૂર પડતી નથી, તે પ્રત્યક્ષ પ્રમાણરૂપ જ્ઞાનો કહેવાય છે.

કેવલજ્ઞાન સર્વદ્રવ્ય અને સર્વ પર્યાયોનું જ્ઞાન કરે છે, ત્યારે મનઃપર્યાય માત્ર મનોવર્ગણના પ્રુદ્ગલ દ્રવ્યોનું અઢીકીપમાંના સર્વિન્દ્રિયજીવોએ પોતાનું મન બનાવેલું હોય છે. તે મનોદ્રવ્યરૂપમનના વિચાર દરની વખતે થયેલા આધારો જાણે અને તે ઉપરથી ઓછુ વધતું અનુમાન કરી શકે. તે આધારોને અક્ષરોની માફક એવી રીતે જાણે કે તેના ઉપરથી ઓછુ અનુમાન કરી શકે, તે અગ્રમતિ મનઃપર્યાય જ્ઞાન. અને વિગેય અનુમાન કરી શકાય તેવી રીતે અક્ષરોની માફક, આધારો જાણે તે વિપુલમતિ મનઃપર્યાય કહેવાય છે. મનઃપર્યાયજ્ઞાન દ્રવ્ય નથી જાણતું, પરંતુ મનના પર્યાય જાણે છે, પર્યાય એટલે વિગેય જાણે છે. જેથી તેને દર્શન હોતું નથી.

કર્મસ્તવ કર્મગ્રન્થ :

કર્મના વર્ણનપૂર્વક શ્રી મહાવીરસ્વામિના
સ્તવનનું મંગળાચરણ.

તહ યુગિમો વીર-જિણં જહ ગુણ-ઠાણેસુ સયલ-કર્મ્માડં ॥
ચંદુદઓદીરણયા-સત્તા-પત્તાણિ સ્વચિઆણિ ॥ ૧ ॥

શબ્દાર્થ :—તહ=તેમ; યુગિમો=સ્તવીયું, વીર-
જિણું=મહાવીરસ્વામીને; જહ=જેમ, ગુણ-ઠાણેસુ=ગુણ
ઠાણાઓને વિષે, સયલ=સઘળા; કર્મ્માડં=કર્મને; સયલ-
કર્મ્માડં=સઘળા કર્મો; બંધ=બંધ; ઉદય=ઉદય; ઉદીર-
ણયા=ઉદીરણ, સત્તા=સત્તાને; પત્તાણિ=પ્રાપ્ત થયેલા.
બંધુદઓદીરણયા-સત્તા-પત્તાણિ=બંધ-ઉદય-ઉદીરણ
અને સત્તાના સ્થાનમાં પ્રાપ્ત થયેલા. અવિઆણિ-અપાવ્યાં, ૧

શબ્દાર્થ :

જે પ્રકારે શ્રી મહાવીર દેવે ગુણઠાણાઓને વિષે
બંધ. ઉદય, ઉદીરણ અને સત્તાના સ્થાનમાં પ્રાપ્ત

થયેલા સઘળાં કર્મોને જાપાવ્યાં છે, તે પ્રકારે શ્રી
મહાવીર દેવને અમે રતવીએ છીએ. ॥ ૧ ॥

વિશેષાર્થ—તે પ્રકારે—અમે શ્રી મહાવીર જિન પ્રત્યે
રતવીએ છીએ—રતવીશું, કે જે પ્રકારે—શ્રી મહાવીરદેવે
મિથ્યાન્વાદિક ગુણહાણુને વિષે અનુક્રમે જાંધા ઉદય. ઉદીરણાઃ
તથા મરણાને પ્રાપ્ત થયેલા મહલ કર્મોને જાપાવ્યાં છે (ક્ષય
ક્યાં છે.) ॥ ૧ ॥

ચોદ ગુણુસ્થાનકો—

મિચ્છે મામણ મીસે અવિચ્છ દેસે પમત્ત અપમત્ત ॥

નિઅટ્ટિ—અનિઅટ્ટિ સુહુમ્મવમ-સીગ-મ-જોગિ-અ-જોગિ ગુણા
॥ ૨ ॥

શબ્દાર્થ—મિચ્છે=મિથ્યાત્વ ગુણુસ્થાનક, સામણુ=
સાસ્વાદન સમ્યગ્દષ્ટિ, મીસે=મિશ્ર-સમ્યગ્મિથ્યાદૃષ્ટિ,
અવિચ્છ=અવિરત સમ્યગ્દષ્ટિ. દેસે=દેશવિરતિ; પમત્ત=
પમત્ત સંયત, અપમત્ત=અપ્રમત્ત સંયત; નિઅટ્ટિ=નિવૃત્તિ—
અપૂર્વકરણ; અનિઅટ્ટિ=અનિવૃત્તિ—ખાદર-સંપરાય, સુહુમ્મ=
સૂક્ષ્મસંપરાય, ઉવમમ=ઉપશાત મોહવીતરાગ, ખીણુ=
ક્ષીણમોહ વીતરાગ; અ-લોગિ=સયોગિ કેવલી, અ-લોગિ=
અયોગિ કેવલી, ગુણા=ગુણુસ્થાનકો (છે). ॥ ૨ ॥

ગાથાર્થ :

મિથ્યાત્વ: સાસ્વાદન: મિશ્ર: અવિરત: દેશવિરત:
પ્રમત્ત: અપ્રમત્ત: નિવૃત્તિ: અનિવૃત્તિ: સૂક્ષ્મ: ઉપ-

શમઃ ક્ષીણુઃ સયોગિઃ અયોગિઃ ગુણુસ્થાનકો છે. ॥૨॥

વિશેષાર્થઃ—ગુણુઃ જે જ્ઞાનાદિક, તેહનું સ્થાનક=એટલે શુદ્ધિઃ અશુદ્ધિઃ પ્રકરે કીધો લેદ, તે ગુણુસ્થાનક કહીએ. તેમાં—

પ્રથમ, મિથ્યા-ખોટી-વિપરીત દષ્ટિ જ્યા છે, તે મિથ્યા-દષ્ટિ ગુણુસ્થાનક કહીએ.

વળી, અહીં કોઈ પ્રશ્ન કરે છે, કે—“વિપરીત દષ્ટિ, તે મિથ્યાદષ્ટિ કહો છો, તો તેને ગુણુસ્થાનપણું કેમ કહીએ ?”

તત્ત્વોત્તરમ્—

જે કે-તેને જીવઃ અજીવાદિકઃની પ્રતિપત્તિ વિપરીત છે, તો પણ કાંઈક—“આ મનુષ્ય છે, આ પશુ છે” ઇત્યાદિ લોકવ્યવહારની પ્રતિપત્તિ છે તે માટે ગુણુસ્થાન કહીએ. તથા, નિગોદિયા જીવને પણ કાંઈક એક અવ્યક્ત સ્પર્શમાત્ર ઉપયોગ પ્રતિપત્તિ છે. જો ન હોય, તો તે અજીવપણું પામે.

યદાગમઃ—

સત્ત્વ-જિયાણમક્ષરસ્સ અણંતમો ભાગો નિચ્ચં ડગ્વાડિયો ચિદ્ગુહ ॥ જડ પુણ સોવિ આવરિજ્જા તેણં જીવો અ-જીવત્તણં પાઉણિજ્જા. ॥ ૧ ॥

તે માટે કાંઈક યથાર્થમતિની અપેક્ષાએ મિથ્યાદષ્ટિને પણ ગુણુસ્થાનક કહીએ.

તે અતર્કુર્ત્તુ ગમે થકે આનરકરણને પહેલે અમથે જ
ઔપશમિક સમ્યક્ત્વ પામે. મિથ્યાત્વના દળિયા
વેદના અભાવ થકી. જેમ-દાવાનળ પૂર્વદગ્ધ દેગ તથા
ઉપર પ્રદેશ પાગીને જોડાય, તેમ-મિથ્યાત્વ દાવાનળ
પણ આનરકરણ પાગીને જોડાય. તે વારે, તે જીવને
ઔપશમિક સમ્યક્ત્વનો લાભ થાય.

તેનું માન અતર્કુર્ત્તુનું છે.

તેમાથી, જઘન્ય-એક સમય: ઉત્કૃષ્ટ-છ આવલી: થાકતે
કોઈક મહાળીકણ જીવને અનંતાનુળંધિ કપાયનો ઉદય
થાય, ત્યારે, તે સમ્યક્ત્વ વમતો આસ્વાદને વર્તે. જેમ-
ખીર. ખાડ: ધૂત: જમીને ચિત્ત ક્યે વમન કરતો મનુષ્ય તે
આસ્વાદે, તેમ-ઔપશમિક સમ્યક્ત્વ વમતો સમ્યક્ત્વને
આસ્વાદે, તે માટે તેનું આસ્વાદન એવું નામ કહીએ,

તથા, ઉપશમત્રેણિયી પડતો પણ કોઈક આસ્વાદને
આવે, ત્યા, જઘન્ય-એક સમય: ઉત્કૃષ્ટ-૬ આવલી: રહીને
પછી અવદ્ય મિથ્યાત્વે આવે.

એ ગુણધાનું પડતા જ હોય. ૨.

સમ્યક્ અને મિથ્યા. એ બે સમકાળે દષ્ટિ હોય, તે
સમ્યગ્મિથ્યાદાષ્ટ.

પૂર્વોક્ત વિધિએ લખ્ય ઔપશમિક પરત્વે, ઔપધિ તુલ્યે
કરીને મદનકોદવ સરખું મિથ્યાત્વમોહનીય શોધીને ત્રણ
પુજ કરે—

શુદ્ધ ૧: અર્ધશુદ્ધ ૨: અશુદ્ધ ૩.

તેમાં—

એ ત્રણ પુનર્માથી અર્ધશુદ્ધ પુન ઉદયે આવે, ત્યારે તે જીવને જિનધર્મ ઉપર રાગ પણ ન હોય, અને દ્વેષ પણ ન હોય, તે-મિશ્રદષ્ટિ કહીએ.

તે અતર્મુદ્ધર્ત રહે, પછી અવશ્ય સમ્યક્ત્વમાં કે મિથ્યાત્વમાં જાય.

એ ગુણગણું પડતાં અને ચઢતાં પણ હોય. ૩.
તથા, અવિરત સમ્યગ્દષ્ટિ: તે—

પચ્ચક્ખાણુ—

ન જાણે: ન આદરે: ન પાળે:

એ ત્રણ બોલના આઠ ભાંગા થાય:—

SSS-૧,	SIS-૩,	ISS-૫	S-૭,
SSA-૨,	SII-૪,	ISI-૬	I-૮.

એ આઠમાં—

પ્રથમના ચાર ભાગે તે મિથ્યાદષ્ટિ હોય, અજાની માટે.
અને છેલ્લે ચાર ભાગે સમ્યગ્દષ્ટિ હોય, જાની માટે.

તેમાં પણ, ૫-૬-૭ મા ભાગે વિરતિ ઉદયે ન હોય. તે માટે અવિરત સમ્યગ્દષ્ટિ ગુણસ્થાની કહીએ.

તે, જનન્ય-અન્તર્મુદ્ધર્ત ઉદ્દૃષ્ટ-૩૩ સાગરોપમ અઝેરા
રહે ૪.

કરણત્રય (કરવું, કરાવવું, અનુભવવું) : યોગત્રય (મનઃ વચન કાયા.) વિષયક સર્વ સાવધ યોગની દેશચત્રી વિરતિ છે, જેને, તે-દેશવિરત કહીએ.

તે, જઘન્ય-અંતર્મુદ્ધર્ત્ત અને ઉત્કૃષ્ટ-દેશે ઊણી પૂર્વ-કોડિ. રહે. ૫

સર્વ સાવધ યોગની સર્વથી વિરતિ છે, પણ કાર્યક પ્રમાદ-વંતપણે કરી વિશુદ્ધિ-અવિશુદ્ધિનો પ્રકાંડપર્કકૃત ભેદ હોય, દેશવિરતિની અપેક્ષાએ ગુણનો-વિશુદ્ધિનો-પ્રકર્ષ. અને અવિશુદ્ધિનો-અપર્કર્ષ. અને અપ્રમત્ત સંયતની અપેક્ષાએ-વિશુદ્ધિગુણનો અપર્કર્ષ : અને અવિશુદ્ધિનો પ્રકર્ષ. હોય, તે પ્રમત્ત ગુણસ્થાન.

એતું માન, જઘન્ય-એક સમય અને ઉત્કૃષ્ટ-અંતર્મુદ્ધર્ત્ત : ૬.

પ્રમાદરહિત સંયમી, તે-અપ્રમત્ત સંયત ગુણસ્થાન.

તે, જઘન્ય-એક સમય ઉત્કૃષ્ટ-અંતર્મુદ્ધર્ત્ત :

પ્રમત્ત : અપ્રમત્ત : બે મળીને એક જઘન્ય-અંતર્મુદ્ધર્ત્ત : ઉત્કૃષ્ટ-દેશે ઊણી પૂર્વ કોડિ. રહે. ૭.

અપૂર્વ-નવું,

પ્રથમ-સ્થિતિઘાત ૧ : રસઘાત ૨ : ગુણશ્રેણિ ૩ :

ગુણસંક્રમ ૪ : સ્થિતિબંધ ૫ :

એ પદાર્થનું કરવું જ્યા હોય, તે-અપૂર્વકરણ કહીએ. તેમાં—

મોટી કર્મસ્થિતિને અપવર્તન કરવે કરીને અલ્પસ્થિતિ કરવી, તે સ્થિતિઘાત ૧:

તીવ્રરસનુ અપવર્તને કરીને ખંડવું, તે-રસઘાત ૨:

- કાળથકી હ્રસ્વતર: અને દલિકરચના આશ્રયિને પૃથુતર કરે, તે-ગુણુશ્રેણિ ૩: બંધ્યમાન શુભ પ્રકૃતિને વિષે અબંધ્યમાન અશુભ પ્રકૃતિનાં દળિયા પ્રતિ સમયે અસંખ્યગુણુ વૃદ્ધિએ વિશુદ્ધિએ કરીને ક્ષેપવવાં, તે-ગુણુસંકેત ૪:

કર્મની સ્થિતિ પૂર્વે મોટી બાંધતો હતો, તે ધડા, વિશુદ્ધિ વિશેષ હોવાથી અપૂર્વ હ્રસ્વ બાધે, તે સ્થિતિબંધ ૫:

એ પાંચે ય વાનાં અપૂર્વ કરે છે.

એ બે ભેદે—

ક્ષપક ૧:

ઉપશમક ૨:

ક્ષપાવવા: ઉપશમાવવા: યોગ્ય, માટે-એમ કહીયે. પણ એ ગુણુઠાણુ મોહનીય બપાવે નહિ: ઉપશમાવે પણ નહિ:

એ-અપૂર્વકરણુ ગુણુસ્થાનક કહીયે.

જઘન્ય-એક સમય ઉત્કૃષ્ટ-અંતર્મુદ્ધૃત પ્રમાણુ હોય.

એ ગુણુસ્થાન-પ્રપન્ન પ્રાણીને કાળત્રયવર્તી અનેક જીવની અપેક્ષાએ અમંજ્યાત લોકાકાશ પ્રમાણુ અદેયવન્નાય-સ્થાનક હોય, પ્રથમ સમયથી સમયે સમયે અધિકાઅધિક હોય. એકેક સમયનાં જઘન્યોત્કૃષ્ટ સ્થાનક વિશુદ્ધતાએ છદ્દાણુવડિયાં હોય:—

પ્રથમ સમયના અધ્યવસાયસ્થાનકથી પ્રથમ સમયનું
૧ ઉત્કૃષ્ટઅધ્યવસાયસ્થાનક વિશુદ્ધતાએ અનંતગાનું હોય,

તે થકી, બીજા સમયનું અધ્યવસાયસ્થાનક અનંત-
ગાનું. તેટલે થકી, ત્રીજા સમયનું ઉત્કૃષ્ટ અધ્યવસાયસ્થાનક
અનંતગાનું. એમ. ચાલતું ચરિત્ર સમય લગે.

પદ્ધતિનાં તે—કેમ ?

તે કહે છે—

અનંતભાગવૃદ્ધિ ૧. સંખ્યાતગુણ વૃદ્ધિ ૪:
અસંખ્યાતભાગ વૃદ્ધિ ૨: અસંખ્યાતગુણ વૃદ્ધિ ૫:
સંખ્યાતભાગ વૃદ્ધિ ૩: અનંતગુણવૃદ્ધિ ૬:

અને ઉત્કૃષ્ટથકી જો હીણા વિચારીએ, તો—

અનંતભાગ હીન ૧: સંખ્યાતગુણહીન ૪:
અસંખ્યાતભાગ હીન ૨: અસંખ્યાતગુણહીન ૫:
સંખ્યાતભાગ હીન ૩: અનંતગુણહીન ૬: પણ હોય.
એ છટાણવડિયા જાણવા.

સમકાળે એ ગુણકાણે પેઠાને પરસ્પર અધ્યવસાયસ્થાનકની
નિવૃત્તિ છે, તે માટે—નિવૃત્તિ ગુણકાણું પણ એને કહીયે. ૮

સમકાળે નવમ ગુણસ્થાનક પ્રતિપક્ષ ઘણા હવના પણ
અન્યોન્યે અધ્યવસાયસ્થાનક સરખા હોય.

સૂક્ષ્મ કિટ્ટીકૃત સંપરાયની અપેક્ષાએ ત્યા સ્થૂળ કપાય છે,
માટે—ખાદર સંપરાય નામ પણ કહીએ.

સંપરાય શબ્દે કપાય જાણવા.

તે માટે-એને અનિવૃત્તિ બાદરસંપરાય ગુણુ-
સ્થાન કહીએ.

એનું પણુ-અંતર્મુદ્ધર્ત માન છે. તે અંતર્મુદ્ધર્ત માટે
જેટલા સમય, તેટલા તિહા પેઠાને અધ્યવસાયસ્થાનક હોય
એક સમયે પેઠાને એકજ અધ્યવસાયસ્થાનક હોય, તે પ્રથમ
સમયથી માંડીને સમયે સમયે અનંતગુણુ વિશુદ્ધ થયોતર
અધ્યવસાયસ્થાનક હોય.

ત્યાં, કર્મ ખપાવે: તથા ઉપશમાવે: તે-ક્ષપકે તથા
ઉપશામકે: કહીએ. ૯.

સૂક્ષ્મ છે, સંપરાય. તે-કિટ્ટીકૃત લોભ કપાયનો ઉદય:
જ્યા, તે-સૂક્ષ્મસંપરાય ગુણુસ્થાનક કહીએ.
તે પણુ બે લેદે—

ક્ષપકે: અને ઉપશામકે:

તે, જઘન્ય-એક સમય ઉત્કૃષ્ટ-અંતર્મુદ્ધર્ત પ્રમાણુ. ૧૦.
ઉપશમાબ્યા છે કપાય જેણુ, તે ઉપશાંત કપાય: તે
માટે જ-વીતરાગ.

અને-છદ્મ એટલે ધાતિકર્મ: તે ઉદય અને સત્તાએ છે
જ્યા તે-છદ્મસ્થ.

તે માટે-અગીયારમું ‘ઉપશાન્તમોહ વીતરાગ
છદ્મસ્થ’ ગુણુસ્થાન કહીએ

એ ગુણુઠાણે અદ્વાવીગ મોહનીયકર્મની પ્રકૃતિ ઉપગ
મેલી હોય

એની સ્થિતિ-જઘન્ય-એક સગય. ઉત્કૃષ્ટ-અતર્કુહૃત્.

તે પછી નિષ્કે તે-ભવશ્ચયે. અથવા કાળશ્ચયે પડે.

તિહા-આશુ દાયે મરે, તો અનુત્તર વિગાને જાય. તિહા-
પ્રથમ સમયેજ ચોથું ગુણુઠાણું પરિવર્તે.

અને ઉપશાંત ગુણુઠાણાનો કાળ પૂરો થયે પડે, તો
તે-જે અનુક્રમે ચઢ્યો હોય, તે અનુક્રમે પડે. કોઈ છઠે
આવી રહે, કોઈક પાંચમે કે ચોથે રહે, કોઈક સાર્વાદને
આવીને મિથ્યાત્વે ય જાય. ૧૧.

સર્વાથા ક્ષીણ થયા છે કપાય જ્યાં, અને વીતરાગ છદ્મસ્થ,
તે-ક્ષીણકપાય-વીતરાગ છદ્મસ્થ ગુણુસ્થાનક બારમું
જાણવું, તે-ક્ષપકને હોય.

જઘન્ય-અને ઉત્કૃષ્ટ-પણ અંતર્મુહૃત્ પ્રમાણ કાળ, બને
ય તુલ્ય જ હોય ૧૨.

મનઃ વચનઃ કાયઃયોગે સહિત વર્તે, અને ધાતિકર્મના
ક્ષયધક્ષી કેવળજ્ઞાનવત હોય, તેસયોગી કેવલી ગુણુઠાણું
તેરમું.

તિહા, મનોયોગ તે મનઃપર્યાવ જ્ઞાની
વાચી દેવતાઓ. મને કરી પૂછ્યા સ
જ કરીને દીયે. તે કેવળીના
અવધિજ્ઞાને કરી

વચનયોગે દેશના દીયે. કાયયોગે મેધોન્મેષાદિકે પ્રવર્તે.

તે ગુણસ્થાનક જવન્ય-અતર્મુદ્ધર્તઃ ઉત્કૃષ્ટ-દેશે ભણી
પૂર્વ કોડિ વર્ષઃ લગે રહે. ૧૩.

ત્રણે ય યોગનો શોધ કરે જ્યાં, તે-અયોગિ કેવલી
ગુણસ્થાનઃ ચૌદમું જાણવું તે કેમ ?

તેરમાને અંતે ભવોપગ્રાહી કમ્ભ ખપાવવાને કાળે પ્રથમ
ખાદર કાયયોગે કરીને ખાદર મનોયોગ રુધે,

તે પછી-વચનયોગ રુધે,

તે પછી-સૂક્ષ્મ કાયયોગે કરીને ખાદર કાયયોગ રુધે.

તે પછી સૂક્ષ્મ મનયોગને,

અને તે પછી સૂક્ષ્મ વચનયોગને,

અને તે પછી-સૂક્ષ્મ કાયયોગને સૂક્ષ્મક્રિયા અનિવૃત્તિ

શુદ્ધધ્યાનને ધ્યાવતો થકો રુધે.

ત્યારે, તે-અયોગિ થકો પાંચ હસ્ત્રાક્ષર (અ, ઙ, ઙ, ઙ, ઙ,
ઙ) ઉચ્ચારણમાત્ર કાળ શૈલેશીકરણ કરે.

શૈલેગો મેરુ, તસ્યેયમ્-સ્થિરતાવસ્થાસામ્યાત્-શૈલેશી ।

યદ્વા, સર્વ-સંવરગીલેગ આત્મા, તસ્યેયં યોગાનિરોધાવસ્થ
શૈલેશી, તત્ત્વાં કરણં વેદનીય-નામ-ગોત્ર-કર્મ્મત્રયસ્યાસંલેયગુ-
ણ્યા શ્રેણ્યા નિર્જરણં શૈલેશીકરણમ્ ।

તે કરીને ઋણુત્રેણિએ એક સમયે-સમયાંતરને અણ-
ફરસતો થકો મોક્ષે જાય. ૧૪.

એ ચૌદ ગુણકાણાનો વિચાર વિસ્તારે મોટી દીકાથી
જણવો. ॥ ૨ ॥

૧. બન્ધ:

૧ બન્ધની વ્યાખ્યા: અને મિથ્યાત્વ

શુણ્ણસ્થાનકે પ્રકૃતિબન્ધ :-

અભિનવ-ક્રમ-ગ્રહણં વંધો, ઓહેણ તત્ત્વ વિમ-સયં ।
તિન્યયગ-ડહાગ-દુગ-વજ્જં મિન્હંમિ મતગ-સયં ॥ ૩ ॥

શબ્દાર્થ :- અભિનવ-ક્રમ-ગ્રહણું=નવા કર્મને
ગ્રહણ કરવા, બન્ધો=બંધ, ઓહેણુ=ઓધે. તત્ત્વ=ત્યાં,
બંધે, વીમ-સયં=એકસોવીસ. તિત્ત્વ-યર=તીર્થ'કર નામ-
કર્મ, આહારગ-દુગ=આહારકઠિક, વજ્જં=વજ્જને, તિત્ત્વ-
યર-ડહારગ-દુગ-વજ્જં=તીર્થ'કર નામકર્મ અને આહાર-
કઠિક શિવાય મિન્હંમિ=મિથ્યાત્વે, સતર-સયં=એકસો-
સતર. ૩.

ગાથાર્થ :-

નવા કર્મો ગ્રહણ કરવા, તે બંધ.

તેમાં-સામાન્યથી એકસોવીસ અને મિથ્યાત્વ
શુણ્ણસ્થાનકે તીર્થ'કર નામકર્મ અને આહારકઠિક
નામકર્મ વિના એકસો સતર (પ્રકૃતિઓ હોય છે.) ૩.

થીણુદ્ધિ ૩ એ થીણુદ્ધિત્રિકઃ ૬. દુર્ભંગ ૧, દુઃસ્વર ૨,
અનાદેય ૩ એ દુર્ભંગત્રિકઃ ૯.—॥ ૪ ॥

મિશ્રશુણ્ણસ્થાનકે—

અળ-મજ્ઞા-ડગિઈ-સંઘયણ-ચડનિડજોઅ-કુલ્લગ્ગ ઇત્થિ ત્તિ ।
પણવીસંતો મીસે ચડ-સયરિ દુ-આડઅ અ-વંધા ॥૫॥

શબ્દાર્થ :—આણુ=અનંતાનુબંધિ મજ્ઞા-ડગિઈ=મધ્યાકૃતિ. સંઘયણુ=સંઘયણુ. આણુ-મજ્ઞા-ડગિઈ-સંઘયણુ-ચઉ=અનતાનુબંધીયઃ મધ્યાકૃતિ. અને સંઘયણુ ચતુષ્ક. ચઉ=એ ત્રણ ચતુષ્ક. નિ [આ]=નીચ ગોત્ર. ઉજ્જો-અ=ઉદ્યોતનામ. કુ-ખગઈ=અશુભ વિહાયોગતિ. ઇત્થિ=સ્ત્રીવેદ. ત્તિ=એમ. પણવીસંતો=પચીસનો અત મીસે=મિશ્ર શુણ્ણકાણુ. ચઉસયરિ=ચુમ્મોતેર. દુ-આડઅ=બે આયુષ્યનો. અ-ખંધા=અખંધ હોવાથી. ૫.

ગાથાર્થ —

અનન્તાનુબંધીય. મધ્યમ આકૃતિ, અને સંઘ-યણુનું ચતુષ્ક. નીચગોત્ર. ઉદ્યોતનામઃ અશુભવિહાયોગતિઃ અને સ્ત્રીવેદઃ એમ પચીસનો અંત દર્શાવી અને બે આયુષ્યનો અખંધ થવાથી મિશ્રમાં ચુમ્મોતેર. ૫.

વિશેષાર્થઃ—અનંતાનુબંધિ કોષ ૧, માન ૨, માયા ૩, લોભ ૪. એવં ૧૩. પહેલું અને છેલ્લું વર્ણને વચલી ચાર આકૃતિ. તે-સંસ્થાન-ન્યગ્રોધ ૧, સાદિ ૨,

વામન ૩, કુંજ ૪. એવં ૧૭, મધ્ય સંઘયણ, તે-
 ઋપભ નારાય ૧, નારાય ૨, અર્ધનારાય ૩,
 ક્રીલિકા ૪. એવ ૨૧, નીચગોત્ર ૨૨, ઉદ્યોત નામ
 ૨૩. અશુભવિહાયોગતિ ૨૪, સ્ત્રીવેદ ૨૫:

એ પચીસ પ્રકૃતિનો અનંતાનુબંધી પ્રત્યયિક બંધ છે,
 તે માટે-સાસ્વાદનને અતે એનો પણ અંત થાય, ત્યારે
 મિથ્ર ગુણુઠાણે ચુમ્મેતેર ૭૪ પ્રકૃતિનો બંધ હોય.

એકસો એક માહેથી પચીસ કાઢીયે, ત્યારે તો ૭૬: રહે,
 ઇંહા-મનુષ્યાયુઃ દેવાયુ. ૨, એ બે આયુઃ પણ ન
 બાંધે, તેથી ૭૪ રહે. કેમકે-મિથ્રદષ્ટિ પરભવાયુ ન બાંધે,
 તેમ મરે પણ નહિ.

સમ્મા-મિચ્છા-દિટ્ઠી આડયવંધં પિ ન કરેહ-ત્તિ ॥૫॥

૪થે, પમે ગુણુસ્થાનકે—

સમ્મે સગ-સયરિ જિણા-ડડ વંધિ, વહર-નર-તિઅ-વિઅ-કસાયા ।
 ડગલ-દુગંતો દેસે સત્તટ્ટી, તિઅ-કસાયંતો ॥ ૬ ॥

શબ્દાર્થ.—સમ્મે—સમ્યગ્દષ્ટિમા સગસયરિ=સિત્તેર-
 જિણુ=જિન નામ. આઉ=આયુષ્યો. જિણા-ડડઉ-બંધિ=
 જિનનામકર્મ અને [બે] આયુષ્યનો બંધ હોવાથી બંધિ=
 બંધ હોવાથી. વહર=વજ્રકપલનારાય. નર-તિઅ=મનુષ્યત્રિક.
 યીઅ-કસાયા=બીજા અપ્રત્યાખ્યાનીય ચાર કપાયો ઉરલ-
 દુગંતો—ઔદારિકદિકનો અંત કરે, દેસે—દેશવિરતિએ,
 સત્તટ્ટી=સડસઠ; તિઅ=ત્રીજા પ્રત્યાખ્યાનીય, કસાયતો=

કપાયનો અંત (કરે) તીઅ—કસાયંતો=ત્રીજા કપાયનો અંત કરવાથી. ૬.

ગાથાર્થ:—

જિનનામકર્મ, અને આયુષ્યોનો બંધ કરવાથી અવિરત સમ્યક્ત્વ ગુણુસ્થાનકે સત્યોત્તેર વજ્રઋષ-લનારાચ સંઘયાણુ, મનુષ્યત્રિક, બીજા કપાય; અને ઔદારિકેદ્વિકનો અંત થવાથી દેશવિરતિ ગુણુ-સ્થાનકે સડસદ્. ત્રીજાકપાયનો અંત કરવાથી-૬.

વિશેષાર્થ:—અવિરત સમ્યક્ત્વગુણુઠાણે સિત્તોતેર બાંધે, તે કેમ? જિનનામ ૧, મનુષ્યઆયુ: ૨, દેવાયુ: ૩, એ ત્રણ ૭૪માં ભેગવીએ એટલે ૭૭ થાય.

કેમકે—જિનનામનો બંધ તો સમ્યક્ત્વ પ્રત્યયિક જ છે, તે માટે કોઈક ઇંડા બાધે અને સમ્યગ્દષ્ટિ મનુષ્ય કે તિર્યંચ: દેવાયુજ બાધે, (તથા—દેવ અને નારક મનુષ્યાયુ બાંધે) તે માટે.

વળી, વજ્રઋષલનારાચ સંઘયાણુ ૧, મનુષ્યગતિ, મનુષ્યાયુ, મનુષ્યાનુપૂર્વી, એ ત્રણિક ૩: બીજા અપ્રત્યાખ્યાનીય ચાર કપાય ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ: તથા ઔદારિક શરીર. અને ઔદારિકાંગોપાંગ, ૨: એ દશનો અંત કરીએ, તે વારે—દેશવિરતિ ગુણુઠાણે મડમઠ ૬૭ બંધાય, એ દશ દેશવિરતિ ન બાધે, તે માટે.

વળી, ત્રીજા પ્રત્યાખ્યાનીય ક્રોધ, માન માયા, લોભ: એ ચારનો અંત કરીએ—ટાળીએ, તે વારે—૧૧૬૧

પ્રમત્ત ગુણુત્થાનકે—

તેવદ્વિ પમત્તે, સોગ અરહ અથિર-દુગ અ-જસ અ-સસાયં ।
 વુચ્છિજ્જ છચ સત્ત વ નેહ સુરાઉં જયા નિદ્દં ॥૭॥

શબ્દાર્થઃ—તેવદ્વિ=ત્રેસઠ પ્રમત્તે=પ્રમત્ત ગુણુત્થાનકે
 સોગ=શોક મોહનીય, અરહ=અરતિ મોહનીયઃ અથિર-
 દુગ=અસ્થિરદ્વિકઃ અજસ=અયશ નામકર્મ; અસસાયં=
 અસાતા વેદનીય, વુચ્છિજ્જ=વિચ્છેદ પામે છચ=છ
 પ્રકૃતિ સત્ત=સાત. વ=અથવા સુરાઉં=સુરાયુને. જયા=
 જયારે. નિદ્દં=સંપૂર્ણતાએ નેહ=પમાડે, પહોચાડે. બધ
 સંપૂર્ણ કરે ૭

ગાથાર્થઃ—

પ્રમત્તમાં ત્રેસઠ.

શોકઃ અરતિઃ અસ્થિરદ્વિકઃ અપયશઃ અસાતા-
 વેદનીયઃ એ છનો અથવા દેવાયુઃ ને જો અહીં જ
 પૂરું કરે, તો સાતનો વિચ્છેદ થાય—૭.

વિશેષાર્થઃ—પ્રમત્તગુણુઠાણે ત્રેસઠ પ્રકૃતિનો બધ
 હોય. ત્યાં શોક ૧, અરતિ ૨, અસ્થિરનામ ૧ અશુભ
 નામ ૨ઃ એ અથિર દુગ. એવં ૪, અયશ ૫, અસા-
 તાવેદનીય ૬, એ છ પ્રકૃતિ વ્યુચ્છેદ પામે.

જો કોઈક પ્રમત્ત સંયતઃ દેવાયુ બાધવા માડે, અને
 સંપૂર્ણ કરી નિષ્ઠા (અંત) પમાડે, તો સાતનો અંત
 કરે.—॥ ૭ ॥

ગુણસદ્ધિ અપ્પમત્તે, સુરાડ્ડ વંધંતુ જહ્ ઇહાડ્ડગચ્છે ।

અન્નહ અઢ્ઢાવન્ના, જં આહારગ-દુગં વંધે ॥ ૮ ॥

શબ્દાર્થઃ—ગુણ-સદ્ધિ=ઓગણસાઠ, અપ્પમત્તે=અપ્ર-
મત્તે સુરાડ્ડ=સુરાયુ. બંધંતુ=બાધતો. જહ્=જે. ઇહ્=અહીં આગચ્છે=આવે તો, અન્નહ=અન્યથા, નહીતર.
અઢ્ઢાવન્ના=અઠાવન, જં=જે કારણ માટે, આહાર-દુગં=
આહારકદ્ધિક બંધે=બાધે, બધમા હોય. ૮.

ગાથાર્થઃ—

કેમકે—બધમાં આહારકદ્ધિક હોય, એટલે-જે
દેવનું આયુષ્ય બાધતો બાધતો આ ગુણઠાણે
આવે, તો અપ્રમત્ત ગુણઠાણે ઓગણસાઠ, નહીંતર
અઠાવન. ૮.

વિશેષાર્થઃ—ત્રેસઠમાથી પૂર્વોક્ત છ પ્રકૃતિનો અંત
કરીને આહારકદ્ધિક ભેળવીએ, ત્યારે ઓગણસાઠ પ્રકૃતિ
અપ્રમત્ત ગુણઠાણે બધાય.

દેવતાનું આયુઃ તો પ્રમત્ત જ બાધવા માટે, પણ
અપ્રમત્ત બાધવા ન માટે, કેમકે—તે તો અતિ વિશુદ્ધ છે,
અને દ્વિતર પરિણામી છે. આયુ તો ઘોલના પરિણામે જ
બધાય તે માટે—કોઈક પ્રમત્તે જ તે આયુ બાધી રહે
અને કોઈક તે બાધતો જ અપ્રમત્ત ગુણઠાણે આવે, અને
તિહા પૂરું કરે, ત્યારે અપ્રમત્તે પણ દેવાયુનો બંધ કહીયે.
ત્યારે, છ નો અંત, અને આહારકદ્ધિક ભેળવતાં પદ
બાધે.

અન્યથા, પ્રમત્ત થકોજ દેવાયુ ખાંધી રહ્યો હોય,
અથવા, દેવાયુ ખાંધતો જ ન હોય, ત્યારે ૬૩ માથી ૭
ઠાઠીએ અને ૭ે ભેળવીએ, ત્યારે ૫૮ ખાધે.

જે માટે—

આહારકે શરીર ૧, આહારકેંગોખાંગ ૨,
એ ૭ે પ્રકૃતિ અપ્રમત્તજ ખાધે, પણ પ્રમત્ત ન
ખાધે. ॥ ૮ ॥

૮ મે અપૂર્વકરણ સ્થાનકે:—

અડવન્ન અપુવાહમ્મિ નિદ્-દુગંતો છપન્ન પળ-ભાગે ।
સુર દુગ-પણિદિ-સુલ્લ-ગદ્-તસ-નવ-ઉરલ-વિણુ-તણુવંગા ॥૯॥
સમચર-નિમિણ-જિણ-વન્ન-અગુલ્લહુ-ચડ છલંસિ તીસંતો ।
ચરમે છ-ચીસ-ચંધો હામ-રડ-કુચ્છ-મય-મેઓ ॥૧૦॥

શબ્દાર્થ:—અડવન્ન=અઠાવન. અપુવાહમ્મિ=અપૂર્વકરણના પ્રથમ ભાગે. નિદ્-દુગંતો=નિદ્રાદિકનો અતઃકરે, છપન્ન=છપ્પનનો બધ, પાણુ-ભાગે=પાત્ર ભાગે, સુર-દુગ=સુરદિક, પણિદિ=પણે દ્રિય જાતિ, સુખગઈ=શુભ વિહાયોગતિ, તસ-નવ=તસ-નવક; ઉરલ-વિણુ=ઔદારિક વિના, તાણુ=શરીર ચાર, ઉવંગા=ઉપાંગ-વૈકિય અંગોખાંગ તથા આહારક અંગોખાંગ. ૯.

સમ-ચઉર=સમચતુરશ્ચ સંસ્થાન, નિમિણુ=નિર્માણુ નામ, જિણુ=જિન નામ: વન્ન=વર્ણચતુષ્ક: અ-ગુરુ-લહુ-ચઉ=અગુરુલહુ ચતુષ્ક: છલંસિ=છલે ભાગે: તીસંતો=

ત્રીશનો અંત થવાથી: ચરમે=છેલ્લે ભાગે: છવીસ-અંધો
 =છવીસનો અંધ: હાસ-રધ-કુચ્છ-ભય=હાસ્ય: રતિ:
 દુગંધા: અને ભયનો. લેચ્છો=અંત-નાશ થવાથી. હાસ-
 રધ-કુચ્છ-ભય-લેચ્છો=હાસ્ય, રતિ, દુગંધા, અને ભયનો
 અંત થવાથી. ૧૦.

ગાથાર્થ:—

અપૂર્વકરણના શરૂઆતના ભાગમાં અઢાવન, નિદ્રા
 દ્વિકનો અંત થવાથી પાંચ ભાગ સુધી છપન, દેવ-
 દ્વિક: પચેન્દ્રિયજાતિ: શુભવિહાયોગતિ: ત્રસનવક:
 ઔદારિક સિવાયના શરીરો અને અંગોપાંગો: ૬.

સમચતુરસ્ર સંસ્થાન: નિર્માણ નામકર્મ: તીર્થ-
 કર નામકર્મ: વર્ણાદિચતુષ્ક: અગુરુલઘુ ચતુષ્ક: એ
 ત્રીશનો છઠ્ઠે ભાગે અંત કરવાથી, છેલ્લે ભાગે
 છવીસ. હાસ્ય: રતિ: જુગુપ્સા: અને ભયનો અંત
 કરવાથી-૧૦.

વિશેષાર્થ:—હવે અપૂર્વકરણ ગુણઠાણના સાત
 ભાગ કરીએ, તેમાં—

પહેલે ભાગે એ ૪ પૂર્વોક્ત પદ પ્રકૃતિ આંધે.

એ અઢાવન માંહેથી—નિદ્રા ૧, પ્રચલા ૨,

એ બેનો અંત કરીએ, ત્યારે-ખીજે, ત્રીજે, ચોથો,
 પાંચમો અને છઠ્ઠો એ પાંચ ભાગને વિષે છપન-૫૬ પ્રકૃ-
 તિનો અંધ હોય. દેવગતિ ૧, દેવાનુપૂર્વી ૨ એ દેવદ્વિક:
 પચેન્દ્રિય જાતિ ૧, શુભવિહાયોગતિ ૧, ત્રસ ૧, બાહર ૨,
 પમાંસ ૩, પ્રત્યેક ૪, સ્થિર ૫, શુભ ૬, સુભગ ૭, સુસ્વ

૮, આદેય ૯ એ ત્રસ નવક, ઔદારિક વિના વૈક્રિય ૧, આહાર-
રક ૨, તૈજસ ૩, કાર્મણ ૪, એ ચાર શરીર અને વૈક્રિયો-
પાગ ૧, આહારકોપાગ ૨ એ બે ઉપાગ, સમચતુરસ્ર સંસ્થાન
૧, નિર્મર્માણુનામ ૧, જિનનામ ૧; વર્ણ ૧, ગંધ ૨, રસ ૩.
સ્પર્શ ૪ એ વર્ણચતુષ્ક, અશુરુલ્લધુચતુષ્ક તે અશુરુલ્લધુ ૧,
ઉપધાત ૨, પરાધાત ૩, ઉશ્વાસ ૪ એ ચાર, એમ ત્રીશ
પ્રકૃતિનો છઠ્ઠા ભાગને છેડે છપ્પન-૫૬ માહેથી અંત કરીએ,
ત્યારે-છેલ્લે-સાતમે ભાગે છવીસ ૨૬ પ્રકૃતિનો બંધ હોય.

હવે, તે છવીસ માહેથી—

હાસ્ય ૧, રતિ ૨, ભુગુપ્ત્સા ૩, અને ભય ૪.

એ ચારનો ભેદ એટલે અંત કરીએ, ત્યારે—॥૯. ૧૦॥

૯. મેઃ અને ૧૦ મે શુભસ્થાનકે :—

અનિઞ્ઞદિ-ભાગ-પણે ઇમેગ-હીણો દુ-વીસ-વિહ-વંધો ।

પુમ સંજલણ-ચઝળં કમેણ છેઓ સતર સુહુમે ॥૧૧॥

શબ્દાર્થ :—અનિઞ્ઞદિ=અનિવૃત્તિનાઃ ભાગપણુગે=
આચ ભાગેઃ અનિયદિ-ભાગ-પણુગે=અનિવૃત્તિના પાંચ
ભાગમા ઇમેગહીણો=એકેક પ્રકૃતિ ઓછી થવાથી: દુ-
વીસ-વિહ-વંધો=બાવીસ પ્રકૃતિનો બંધ હોય પુમ=
પુરુષવેદઃ સંજલણુ=સંજલન ચઝળં=ચતુષ્ક. સંજલણુ
-ચઝળં=સંજલનચતુષ્કનો. કમેણુ=અનુક્રમે. છેઓ=
છેદ થવાથી. સતર=સતરઃ સુહુમે=સૂક્ષ્મસંપરાય શુભઠાણુ.

ઉચ્ચૈર્ગોત્ર જમ્—યશ નામકર્મઃ જ્ઞાણુ=જ્ઞાનાવરણીય અને
 વિગ્ધ=પાત્ર અંતરાય દસગં=એ દશક. ચઉ-દંસાણુચ્ચ
 -જમ્ જ્ઞાણુ-વિગ્ધ-દસગં=ચારદર્શન ઉચ્ચગોત્ર યશનામ-
 કર્મઃ જ્ઞાનાવરણીય અને અંતરાય દશક. તિ-છતિ, એ પ્રમાણે,
 સોલમ્-સોલનો. ઉચ્ચેગો=વિષ્ણુ હોવાથી: તિમ્બુ=ત્રણ
 શુણ્ઠાણે આય-બંધ=સાતાવેદનીયનો બંધ: છેઓ=છેદ
 થાય: સ-જ્ઞેગિ=સયોગિને અતે. બંધંતુ=સાતા-વેદનીયના
 બંધનો અતઃ આણુતો=અનંતો ૧૨.

ગાથાર્થ:—

ચાર દર્શન. ઉચ્ચગોત્ર: યશનામકર્મ. જ્ઞાનાવર-
 ણીય અને અંતરાય દશક: એમ સોળ પ્રકૃતિઓનો
 અંત થાય છે, એટલે ત્રણને વિષે સાતાવેદનીયનો
 બંધ હોય છે.

સજ્ઞેગિમાં (તેનો પાણ) છેદ થવાથી બંધનો.
 અનંત અંત થાય છે. ૧૨.

વિશેષાર્થ:—ચક્ષુ. અચક્ષુ: ૨. અવધિ ૩, અને
 કેવળ ૪, એ ચાર દર્શનાવરણીય

ઉચ્ચૈર્ગોત્ર ૧, યશનામ ૧, જ્ઞાનાવરણીય પાંચ:
 અને અંતરાય પાંચ મળી દશ,

એમ સર્વ મળીને સોળ પ્રકૃતિનો સાંપરાયિક બંધ છે,
 તે માટે, દશમાને અંતે છેદ થાય, કેમકે—આગળ સાંપરાયિક
 બંધ નથી.

ઉપશાન્તમોહ ૧, ક્ષીણમોહ ૨, અને સયોગી ૩, એ ત્રણ ગુણુઠાણુ કેવળ યોગપ્રત્યયિક-એક સાતાવેદનીયનો બાંધ છે. તે પણ બે સમયની સ્થિતિનો છે.

એક સમયે બાંધે. બીજે સમયે વેદે. અને ત્રીજે સમયે નિર્જરે. તે સયોગિ ગુણુઠાણુને અંતે સાતાવેદનીયના અધનો પણ અંત કરે, તે અંત, અનંતો છે; એટલે-હવે ફરી કોઈ વારે બાંધશે નહીં. ॥ ૧૨ ॥

इति बन्धाधिकारः संपूर्णः

૨. ઉદય

૨. ઉદયની વ્યાખ્યા: ઓધ: અને પ્રથમ ગુણુસ્થાનકે: પ્રકૃતિઓ-

उदओ विवाग-वेअणमुदीरणम-पत्ति, इह दु-वीस-सयं ।
सतर-सयं मिच्छे मीस-सम्म-आहार-जिण-णुदया ॥ १३ ॥

શબ્દાર્થ:-ઉદઓ=ઉદય (તે); વિવાગ=વિપાક (કાળે), અનુભવ વડે, વેઆણુ=વેદવું, ઉદીરણુ=ઉદીરણા (તે) અપત્તિ=(કાળ) અણુ પહોંચ્યે, ખેંચીને વેદવું: ઇહ=અહીં; ઉદય-ઉદીરણામાં: દુ-વીસ-સયં=એકસો બાવીસ: સત્તર-સયં=એકસો સત્તર: મિચ્છે=મિચ્છાત્વે. મીસ=મિશ્ર મોહનીયનો: સમ્મ=સમ્યક્ત્વ મોહનીયનો: આહાર=આહારક-દ્વિધનો: જિણુ=જિનનામ કર્મનો: આણુદયા=ઉદય ન હોવાથી

મીસ-સમ્મ-આહાર-જિણુ-ણુદયા=મિશ્ર મોહનીય,
સમ્યક્ત્વ મોહનીય, આહારકદ્વિક અને જિનનામકર્મનો અનુ-
દય થવાથી ૧૩.

ગાથાર્થ:—

વિપાકે વેદબું, તે ઉદયઃ અપ્રાપ્ત (વિપાકે) વેદબું
તે ઉદીરણાઃ એ બન્નેયમાં એકસો બાવીશ (પ્રકૃ-
તિઓ) હોય.

મિશ્રમોહનીયઃ અને સમ્યક્ત્વ મોહનીયઃ આહાર-
કદ્વિક. અને જિનનામકર્મનો અનુદય થવાથી
મિથ્યાત્વગુણુસ્થાનકે એકસો સત્તર હોય. ૧૩.

વિશેષાર્થ.—હવે ઉદય કહે છે—

વિપાકે-અનુભવે કરીને કર્મનું વેદબું-ભોગવું. તે
ઉદય કહીયે.

કર્મપુદ્ગળ યથાસ્થિતિએ બાધ્યા અને ઉદયપ્રાપ્ત ન થયા
હોય, તેને ઉદયે આણવા, તે ઉદીરણા કહીયે.

એ ઉદયે અને ઉદીરણાએ આવે-સામાન્યપણે-એકસો
બાવીશ પ્રકૃતિઓ હોય. તે કય ?

જ્ઞાનાવરણીય ૫. વેદનીય ૨. આયુઃ ૪. ગોત્ર ૨.
દર્શનાવરણીય ૯. મોહનીય ૨૮. નામકર્મ ૬૭.
અંતરાય ૫. એ રીતે ૧૨૨;

તેમા-મિથ્યાત્વગુણુઠાણે એકસો સત્તરનો ઉદય હોય,
અને પાંચનો ન હોય
તે પાંચ કઈ?

મિશ્રમોહનીય ૧, સમ્યક્ત્વમોહનીય ૨, આહાર-
રકટિક ૪, જિનનામ ૫, એ પાંચનો ઉદય ન હોય.
તેનું કારણ એ કે-

મિશ્રનો ઉદય તો મિશ્રગુણુઠાણેજ હોય.

સમ્યક્ત્વ (મોહનીય)નો ઉદય ચોથાથીજ હોય

આહારરકટિકનો ઉદય તો પ્રમત્તગુણુઠાણે જ હોય.

જિનનામનો ઉદય તેરમે અને ચૌદમે ગુણુઠાણે જ
હોય. તે માટે-અહીં મિથ્યાત્વે ન હોય. ૧. ॥ ૧૩ ॥

૨ જે ગુણુસ્થાનકે :—

સુદુમ-તિગા-ડડયવ મિચ્છં મિચ્છંતં સાસણે ઇગાર-સયં ।

નિરયા-ડણુપુલ્લિ-ડણુદયા અણ-થાવર-હગ-વિગલ-અંતો ॥૧૪॥

શબ્દાર્થ :—સુદુમ-તિગ=સૂક્ષ્મત્રિક. આયવ=આતપ
નામ મિચ્છં=મિથ્યાત્વ મોહનીય. મિચ્છંતં=મિથ્યાત્વ
ગુણુઠાણે અત થાય : સાસણે=સાસ્વાદને. ઇગાર-સયં=
એકસો અગિયાર. નિરયા-ડણુપુલ્લિ-ડણુદયા=નારકાનુ-
પૂર્વિનો. અનુદય હોવાથી : અણુ=અનતાનુબંધિ ચાર :
થાવર=સ્થાવર નામ : હગ=એકેન્દ્રિય જાતિ : વિગલ=વિકલે-
ન્દ્રિય જાતિનો : અંતો=અત હોય : ૧૪.

વિશેષાર્થઃ—અને મિશ્રગુણુઠાણે—

તિર્યંગાનુપૂર્વી ૧, મનુષ્યાનુપૂર્વી ૨. દેવાનુપૂર્વી
૩. એ ત્રણ આનુપૂર્વીનો પણ ઉદય ન હોય.

કેમકે—મિશ્રમાં મરે નહીં, અને આનુપૂર્વીનો ઉદય
તો વિગ્રહગતિએ જ હોય. તે માટે ૧૧૧ માથી ખાર કાઢીએ,
અને મિશ્રમોહનીયનો ઉદય મિશ્ર ગુણુઠાણેજ હોય,
તે માટે—તે એક લેખવીએ, ત્યારે ૧૦૦ સો પ્રકૃતિનો ઉદય
મિશ્ર ગુણુઠાણે હોય, ૩.

હવે, મિશ્રમોહનીયનો અંત કરીએ, અને સમ્યક્ત્વ
મોહનીય અને ચાર આનુપૂર્વી દેખવીએ (લેખવીએ), ત્યારે
અવિરતિ ગુણુઠાણે એકસો ચારનો ઉદય હોય.

અવિરતિ સમ્યગ્દષ્ટિ મરીને ચારેય ગતિએ જાય,
ત્યારે વાટે (સ્તોમાં) ચારેય આનુપૂર્વી ઉદયે આવે. ૪.

હવે, દેશવિરતિ ગુણુઠાણે બીજા અપ્રત્યાખ્યાનીય
ચાર કપાય એટલે અપ્રત્યાખ્યાનીય ક્રોધ, અપ્રત્યા-
ખ્યાનીય માન, અપ્રત્યાખ્યાનીય માયા, અપ્રત્યા-
ખ્યાનીય લોભ. એ ૪—૥૧૫॥

૫ મે ૬૦ અને ૭ મે ગુણુસ્થાનકે.—

મણુ તિરિ-ડણુપુત્તિ-વિડવ-ડદ્-દુહગ-અણાડ્જ્જ-દુગ-સતર-છેઓ ।
સગર્સાટ દેસિ-તિરિ-ગડ્-આડ નિડ્જ્જોઅ તિ-કસાયા ॥૧૬॥

અદ્-છેઓ ઇગર્મા પમત્તિ આહાર-જુઅલ-પક્ષેવા ।

તિગા-ડ્દહારગ-દુગ-છેઓ છ-સપરિ અ-પમત્તે ॥૧૭॥

શબ્દાર્થ :—માયુ-તિરિ=મનુષ્ય અને તિર્યંચની.
 આયુપુત્રિવ=આનુપૂર્વી. વિઉવદ્ઢ=વૈક્રિયાદ્ઢક. દુહગ=દૌર્ભાગ્ય.
 અણુર્ધનજ-દુગ=અનાદેયદ્ઢિક. સત્તર-છેઓ=સત્તરનો
 વિરહેદ. સગસીધ=સત્યાશી દેસિ=દેશવિરતિએ. તિરિ-
 ગઈ-આઉ=તિર્યંચગતિ, તિર્યંચાયુ. નિ=નીચગોત્ર ઉત્તમે-
 અ=ઉદ્યોતનામ. તિ=ત્રીજા (પ્રત્યાખ્યાનીય) કપાયા=કપાયો,
 (કપાયની ચોકડી) અદ્ઢ-અછેઓ=આઠનો વિરહેદ. ધગસી=
 એકાશી. પ્રમત્તિ=પ્રમત્ત ગુણઠાણે આહાર-નુઅલ=
 આહારક યુગલને પદ્ધેવા=પ્રશ્નેપવાથી. થીણુ-તિગ=
 થીણુદ્ધિત્રિક. આહારગ-દુગ=આહારકદ્ઢિક. છેઓ=વિરહેદ
 યાચ છરસ્યરિ=છોતેર અ-પ્રમત્ત=અપ્રમત્ત ગુણઠાણે. ૧૭

ગાથાર્થ :—

મનુષ્યઃ અને તિર્યંચઆનુપૂર્વીઃ વૈક્રિયાદ્ઢકઃ દુ-
 ભાગઃ અને અનાદેયદ્ઢિકઃ એ સત્તરનો અંત થવાથી
 દેશવિરતિ ગુણુસ્થાનકે સત્યાશી (પ્રકૃતિઓ) હોય.

તિર્યંચ ગતિઃ અને આયુષ્યઃ નીચગોત્રઃ ઉદ્યોત
 નામકર્મઃ ત્રીજા કપાયો—૧૬

એ આઠનો અંત થવાથી અને આહારકદ્ઢિક
 ઉમેરવાથી એકયાશી પ્રમત્તગુણુસ્થાનકે હોય.

થીણુદ્ધિત્રિક. અને આહારકદ્ઢિકનો અંત
 થવાથી અપ્રમત્ત ગુણુસ્થાનકે છોતેર હોય. ૧૭

વિશેષાર્થઃ—મનુષ્યાનુપૂર્વી ૧, તિર્યંચાનુપૂર્વીના

(૧૭) કાઠીએ, ત્યારે-દેશવિરતિ ગુણઠાણે સત્યાગ્રી (૮૭)નો ઉદય હોય. ૫ હવે—

તિર્થંચની ગતિ ૧, તિર્થંચનું આયુ ૨:

એહને તો બલિત સ્વભાવે જ પ્રમત્ત ગુણઠાણું ન હોય,

અને નીચૈર્ગોત્ર તો ગુણપ્રત્યયે પ્રમત્તને ન હોય,

ઉદ્યોત નામ તો તિર્થંચમાં જ હોય,

અને ત્રીજા પ્રત્યાખ્યાનીય કપાય તો સર્વવિરતિના ધાતક છે

તે માટે એ આઠનો છેદ કરીએ—૮૭ માહેથી ૮ કાઠીએ, અને આહારકદ્દિક લેળવીએ, ત્યારે છટ્ઠે પ્રમત્ત સંયત ગુણઠાણે ૮૧ પ્રકૃતિનો ઉદય હોય.

આહારકદ્દિક તો પ્રમત્ત સંયતજ કરે, તે માટે છટ્ઠેજ ઉદયે હોય ૬ વળી—

નિદ્રાનિદ્રા ૧, પ્રચલાપ્રચલા ૨, થીણુદ્ધિ ૩, એ થીણુદ્ધિનિક અને આહારકદ્દિક:

એ પાચનો ૮૧ માહેથી છેદ કરીએ, ત્યારે અપ્રમત્ત ગુણઠાણે છોંતેર ૭૬નો ઉદય હોય.

એ પાચ પ્રકૃતિ પ્રમાદ રૂપ છે, તે માટે તે અપ્રમત્તને ન હોય.

યદ્યપિ—આહારક શરીર તો પ્રમત્ત સાધુ કરે, પણ પછી વિશુદ્ધ પરિણામે આહારકવંત થકો અપ્રમત્ત ગુણ-

(૧૭) કાઢીએ, ત્યારે-દેશવિરતિ શુણ્ઠાણે સત્યાસી (૮૭)નો ઉદય હોય. ૫ હવે—

તિર્થચની ગતિ ૧, તિર્થચનું આયુ ૨:

એકને તો વતિ સ્વભાવે જ પ્રમત્ત શુણ્ઠાણું ન હોય,

અને નીચૈર્ગોત્ર તો શુણ્ઠપ્રત્યયે પ્રમત્તને ન હોય,

ઉદ્યોત નામ તો તિર્થચમાં જ હોય,

અને ત્રીજા પ્રત્યાખ્યાનીય કપાય તો સર્વવિરતિના ઘાતક છે

તે માટે એ આઠનો છેદ કરીએ—૮૭ માહેથી ૮ કાઢીએ, અને આહારકેદિકે ભેળવીએ, ત્યારે છટ્ઠે પ્રમત્ત સંયત શુણ્ઠાણે ૮૧ પ્રકૃતિનો ઉદય હોય.

આહારકેદિકે તો પ્રમત્ત સંયતજ કરે, તે માટે છટ્ઠેજ ઉદયે હોય ૬ વળી—

નિદ્રાનિદ્રા ૧. પ્રચલાપ્રચલા ૨, થીણુદ્ધિ ૩, એ ધીણુદ્ધિત્રિક અને આહારકેદિકે:

એ પાચનો ૮૧ માહેથી છેદ કરીએ, ત્યારે અપ્રમત્ત શુણ્ઠાણે છોતેર ૭૬નો ઉદય હોય.

એ પાચ પ્રકૃતિ પ્રમાદ રૂપ છે, તે માટે તે અપ્રમત્તને ન હોય.

યદ્યપિ-આહારકે શરીર તો પ્રમત્ત સાધુ કરે, પણ પછી વિશુદ્ધ પરિણામે આહારકેવંત થકો અપ્રમત્ત શુણ્ઠ-

ઠાણે આવે, ત્યારે અપ્રમત્તને પણ આહારકનો ઉદય હોય.
પણ અદ્યકાલીન, માટે-આચાર્ય-વિવક્થુ' નથી. ૭. ૧૬-૧૭

૮ મા: ૯ મા: ૧૦ મા: અને ૧૧: ગુણસ્થાનકે:-

સમ્મત્તંતિમ-સંઘયણ-તિઅગ-ચ્છેઓ વિસત્તરિ અ-પુલ્લે ।
હાસા-ડડ્-છક-અંતો છસદ્ધિ અનિઅદ્ધિ વેઅ-તિગં ॥૧૮॥
સંજલણ-તિગં છ-છેઓ સદ્ધી સુહુમંમિ તુરિઅલોભંતો ।
ઉવસંત-ગુણે ગુણ-સદ્ધિ રિસહ-નારાય-દુગ-અંતો ॥૧૯॥

શબ્દાર્થ:—સમ્મત્ત=સમકિત મોહનીય અંતિમ=
છેલ્લાં. સંઘયણ-તિઅગ=સંઘયણત્રિકનો. ચ્છેઓ=વિચ્છે.
સમ્મત્તંતિમ-સંઘયણ-તિઅગ-ચ્છેઓ=સમ્યક્ત્વ મોહ
નીય અને છેલ્લા ત્રણ સંઘયણોનો વિચ્છેદ વિસત્તરિ-
અહોતેર. અ-પુલ્લે=અપૂર્વકરણે. હાસાધ=હાસ્યાદિ. છક=
ષટ્કનો. અંતો=અત. હાસા-ડડ્છક-અતો=હાસ્યાદિ
છનો અંત. છસદ્ધિ=છાસઠ. અનિઅદ્ધિ=અનિવૃત્તિગુણકણે
વેઅ-તિગં=વેદત્રિક ૧૮

સંજલણ-તિગં=સંજવલનત્રિક. છ-ચ્છેઓ=છને
વિચ્છેદ. સદ્ધી=સાઠ. સુહુમંમિ=સૂક્ષ્મ સપરાયે તુરિય:
ચોથા. લોભંતો=લોભનો અંત. ઉવસંત-ગુણે=ઉપશાંતમો
ગુણકણે ગુણસદ્ધિ-ઓગણસાઠ. રિસહનારાય-દુગ
અંતો=ઋષમનારાયદિકનો અત (થાય) ૧૯.

શબ્દાર્થ:

સમ્યક્ત્વ મોહનીય: અને છેલ્લા ત્રણ સંઘયણ

નો અંત થવાથી અપૂર્વકરણગુણસ્થાનકે બોંતેર.

હાસ્યાદિપટ્ટકનો અંત થાય, ત્યારે-અનિવૃત્તિ ગુણસ્થાનકે છાસઠ. વેદત્રિક:-૧૮

સંજ્વલનત્રિક: એ છનો અંત થાય, ત્યારે-સૂક્ષ્મ સંપરાય ગુણસ્થાનકે સાઠ.

ચોથા લોભનો અંત થવાથી ઉપશાંતમોહગુણ-સ્થાનકે ઓગણસાઠ.

ઋપભનારાચદ્વિકનો અંત થવાથી-૧૯

વિશેષાર્થ:-સમ્યક્ત્વ મોહનીય ૧,

અતિમ એટલે છેડલા ૩ સઘયણુ-

અર્જુનારાચ ૧, ક્રીલિકા ૨, છેવડું ૩.

એ ચાર પ્રકૃતિ ૭૬ છોતેર માહેથી બાદ કરીએ, ત્યારે અપૂર્વકરણ ગુણઠાણે ખડોતેર પ્રકૃતિનો ઉદય હોય.

સમ્યક્ત્વ મોહનીય ઉપશમાવે તથા ક્ષય કરે, ત્યારે ૪ શ્રેણિએ ચઢે. ત્યાં-ઓપશમિકે તથા ક્ષાયિકે સમ્યક્ત્વ હોય, તે અપૌદ્ગલિક છે. તે માટે-સમ્યક્ત્વમોહ-નીય ન હોય, અને છેડલા ત્રણ સઘયણુવાળા તો મદ વિશુ-દ્ધિવાળા હોય, માટે શ્રેણિએ ચઢે ૪ નહિ, તે માટે છેડલા ત્રણ સઘયણુ ન હોય ૮.

હાસ્ય ૧, રતિ ૨, અરતિ ૩, શોક ૪, ભય ૫, જુગુપ્સા ૬. એ. હાસ્યાદિ પટ્ટકે સંકલિષ્ટપરિણામરૂપ છે,

ઉદ્દીરણ-યંત્ર

[illegible]

૪. સત્તા

સત્તાની વ્યાખ્યા: ઉપશાંતમોહ ગુણસ્થાનક
સુધી: અને બીજા-ત્રીજા:માં સત્તા:

સત્તા ક્રમ્માણ ઠિઠં વંધાડ્ઢ-લઢ-અત્ત-લાભાણં ।
સંતે અડયાલ-સયં જા ઉવસમુ, વિ-જિણુ વિઅ-ત્તણ ॥૨૫॥

શબ્દાર્થ—સત્તા=સત્તા કર્મમાણુ=કર્મોની: ઠિઠં=સ્થિતિ, અવસ્થાન. બંધા-ડ્ઢ=બંધ આદિએ કરી લઢ્ઢ=પ્રાપ્ત કર્યું છે. અત્ત=આત્મ, પોતાનું: લાભ=સ્વરૂપ: બંધા-ડ્ઢ-લઢ્ઢ-અત્ત-લાભાણુ=બંધાદિકે કરી પ્રાપ્ત કરેલ છે સ્વ-સ્વરૂપ જેઓએ: સંતે=સત્તામા અડયાલ-સયં=એકસો અડતાલીસ. જા=યાવત્ ઉવસમુ=ઉપશાંતમોહ ગુણાણુ: વિ-જિણુ=જિનનામ વિના. વિઅ=બીજે: તથાએ=ત્રીજે. ૨૫.

ગાથાર્થ:—

બંધાદિકે કરીને જેઓએ પોતાનું (તે તે કર્મ તરીકેનું) સ્વરૂપ પ્રાપ્ત કર્યું છે, તેવા કર્મોની વિદ્યમાનતા, તે સત્તા.

સત્તામાં ઉપશાંતમોહ (ગુણસ્થાનક) સુધી એકસો અડતાલીસ પ્રકૃતિઓ હોય છે,

બીજે અને ત્રીજે (ગુણસ્થાનકે) જિનનામકર્મ વિના (૧૪૭ની સત્તા) હોય છે. ૨૫

નરક અને તિર્યાગાયુઃ બાધીને તો ઉપશમશ્રેણિ
કરે નહિ, અને બધ તથા ઉદય વિના તો આયુઃકર્મની
સત્તા હોય નહિ તથા-છટ્ઠે કુર્મચંદ્રે પણ આયુઃ
કુર્મના લાગા કર્યા છે, ત્યા-૮-૬-૧૦-૧૧ શુભઠાણે
નરક-તિર્યાગાયુની સત્તા નથી કહી. તો તે કેમ ઘટે?
તત્તોત્તરં—

શ્રેણિએ નરક અને તિર્યાગાયુઃની સત્તા ઘટે તો નહિ,
પણ કોઈક જીવ ઉપશમશ્રેણિથી પડીને ચાદય ગતિને
પણ દરએ, તે માટે-તે સંભવ સત્તાની વિવક્ષાએ ઇહા
અથકારે સત્તા રાખી દીસે છે. [દર્શનસપ્તકને નહિ ખપા-
વનારા અવિરત સમ્યગદષ્ટિ વગેરેને ૧૪૮ ની સત્તા સંભવે
છે.] ॥ ૨૫ ॥

ઉપશમશ્રેણિને આશ્રયિને-૮ માથી ૧૧ મા સુધી ૨ જો
વિકલ્પ અને ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વને આશ્રયિને-૪ થી ૭ મા
સુધી ૨ જો વિકલ્પ.

અપુલ્વાઽઽચરકં અણતિરિનિરયાઽઽરિણુ વિચાલ-સયં ।

સમ્મા-દ-ચરસુ સત્તગ-ખયંમિ દ્વગ-ચત્ત-સયમહવા-॥૨૬॥

શબ્દાર્થ — અપુલ્વા-ઽઽઈ-ચરકં=અપૂર્વકરણાદિક
ચાર શુભઠાણે આણુ-તિરિ-નિરયાઽઽયુ-વિણુ=અનંતાનુ-
બાધીય-તિર્યચ અને નારકીના આયુષ વિના બિયાલસયં=
એકસો બેતાલીશ સમ્માઽઽઈચરિણુ=સમ્યક્ત્વઆદિ ચાર
શુભઠાણે સત્તગ-ખયમ્મિ=સાતનો કાય થયે દ્વગ-ચત્ત-
સયં=એકસો એકતાલીશઃ અહવા=અથવા:-૨૬.

ગાથાથર્ક:—

અપૂર્વકરણાદિક ચાર ગુણુસ્થાનકોમાં અનંતાનુ-
બંધીય: તિર્યંગાયુ: નરકાયુ: વિના એકસો બે તાલીશ.

સમકનો ક્ષય થયો હોય. તો અવિરત સમ્યગ્-
દષ્ટિ વિગેરે ચાર ગુણુસ્થાનકોમાં એકસો એક-
તાલીશ. અથવા—૨૬.

વિશેષાર્થ:—તથા, જેણે અનંતાનુબંધિયા ૪ ક્ષય
કર્ચા છે, દેવાયુ બાધ્યુ' છે, મનુષ્યાયુ વેદે છે, અને
ઉપશમશ્રેણિએ ચઢે છે. તેહને અપૂર્વાદિક ૮, ૯, ૧૦,
૧૧, એ ચાર ગુણુઠાણે—

અનંતાનુબંધી ૪, તિર્યંગાયુ: ૧, નરકાયુ: ૧.

એ છ વિના એકસો બે તાલીશની સત્તા હોય.

એ મોહનીયની ૨૪ પ્રકૃતિની સત્તાવાળો ઉપશમ-
સમ્યક્ત્વી દેવગતિનો જનાર બાણુવો.

અવિરતાદિ [૪, ૫, ૬, ૭] ચાર ગુણુઠાણે અનં-
તાનુબંધીય ૪, અને સમ્યક્ત્વ ૧: મિશ્ર ૨: મિથ્યા-
ત્વ ૩: એ ત્રણ મોહનીય: એવં ૭ સાત: પ્રકૃતિને ક્ષયે
એકસો એકતાલીશની સત્તા હોય.

એ શ્રેણિ વિના ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વીને બાણુવી.

અથવા—॥ ૨૬ ॥

દયકશ્રેણિને આશ્રયીને નવમાના પહેલા ભાગ સુધી
ખીન્ને વિકલ્પ:

“સૂતાર્યાના એક પદની પણ અશ્રદ્ધા રાખે તો મિથ્યાદિ સમજવો.”

“સૂત્રમા બતાવેલ એક પદ કે અક્ષરને જે અસદ્‌હતો કો બાકી બધું સદ્‌હતો હોય, તો પણ જમાલિની પેઠે મિથ્યાદિ સમજવો, કેમકે—વાસ્તવિક રીતે પ્રભુના વચનમાં અવિશ્વાસ થતાં તે મિથ્યાદષ્ટિ ગણાય.”

પુદ્ગલ પરાવર્તનનું સ્વરૂપ નવતત્ત્વમાં ટુંકામાં આપેલ વિશેષ પાંચમા કર્મઅન્યમાં આવશે.

બીજું ગુણસ્થાનક.

નદી ઘોલના-નદીમા અથડાવું. અનાલોગપણું-૬૧૬ વિના. યથાપ્રવૃત્તિકરણ નામનું સમકિત પામતા પહેલાનું કરણ-આત્માનો પ્રયત્ન વિશેષ. ધન-ધણા અત્યંત. દુલ્લેધિ-ન ભેદાય તેની ગાંઠ, અત્યંત તીવ્ર રસવાળું મિથ્યાત્વ મોહનીય કર્મ.

“જ્યા સુધી ગાંઠ છે, ત્યા સુધી પહેલું, તેનો ભેદ કરે, ત્યારે બીજું, અને જેની પછી તુરત જ સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત કરી લેવાય છે, તે વખતે ત્રીજું-અનિવૃત્તિકરણ હોય છે.”

ઉપશમ સમકિત પામવાનો ક્રમ—

૧ અનાદિ મિથ્યાદષ્ટિ લબ્ધ જીવ—જે સમકિત પામવાનો હોય, તે ત્રણ કરણ કરે છે.

૧ યથાપ્રવૃત્તિકરણ. ૨ અપૂર્વકરણ. ૩ અનિવૃત્તિકરણ

યથાપ્રવૃત્તિકરણ—આયુ : સિવાયના સાત કર્મની-પર્યોપમતો અસખ્યાતમે લાગ ન્યુન એક કોડાકોડી સાગરોપમની સ્થિતિ રાખે છે અર્થાત્ ઘણી સ્થિતિ ઓછી કરી નાખે છે. છતાં મિથ્યાત્વ મોહનીય કર્મના તીવ્ર રસ રૂપી ગાંઠ હોય છે, તે રસ કદી ઓછો

પણ અંતરકરણ દગ્ધવાની ક્રિયા થતી વખતે ભોગવવાની અંતર્મુહર્તની સ્થિતિના દળીયા અને તેની સ્થિતિ.

૨. અંતરકરણના દળિયા અને તેની સ્થિતિ ૩ અંતરકરણ પછી ભોગવવાના દળિયા અને તેની સ્થિતિ.

તેમાં-પહેલી સ્થિતિને અંતરકરણની ઉપરની સ્થિતિ, અને ત્રીજી સ્થિતિને અંતરકરણની હેઠેની સ્થિતિ એવી સરા પાડવાથી સમજવામાં અનુકૂળતા રહેશે.

છેલ્લા સખ્યાતમાં ભાગનો પણ વખત અંતર્મુહર્તનો જ છે. અને તે વખતે ભોગવવાની એટલે અંતરકરણની ઉપરની સ્થિતિ પણ અંતર્મુહર્તની છે, અને અંતરકરણ પછી ભોગવવાની એટલે કે અંતરકરણની હેઠેની સ્થિતિનો કાળ ધણો છે.

જ્યારે આત્મા ઉપરની સ્થિતિમાં રહેલો હોય છે, ત્યારે તેને ઉદયમાં મિથ્યાત્વ મોહનીય તો હોય છે જ, પરંતુ તેનો ઉદય ચાલુ હોય છે. અને તે ઉપરની સ્થિતિ ભોગવવાનો વખત તે અંતરકરણ કરવાની ક્રિયાનો વખત છે. ત્યારે તેમાં નીચે પ્રમાણની ઘટનાઓ બને છે :-

૧. અંતરકરણના એટલે કે ખીજ કે ખીજ ભાગના દળિયા અને પહેલી સ્થિતિ-ઉપરની સ્થિતિના-દળિયામાં અને હેઠેની-ત્રીજી સ્થિતિના દળિયામાં નાંખે છે. એમ કરીને તે દળિકાને ખલાસ કરીને તેટલા ભાગને સાફ-તદ્દન સાફ કરવાનું કામ કરે છે.

૨. સાથે સાથે ઉપરની પહેલી સ્થિતિમાં રહેલા આત્માને મિથ્યાત્વ મોહનીયનો ઉદય ચાલુ હોય છે, તેની ઉદયાવલિકાઓમાં પહેલી સ્થિતિના દળિયાની ઉદીરણા કરીને, અને હેઠેલી સ્થિતિના દળિયાની પણ ઉદીરણા કરીને નાંખે જાય છે, અને ખપાવે જાય

ગુણસંક્રમ ચાલે છે. અને મિથ્યાત્વમાથી શુદ્ધિના બળે મિશ્ર અને સમ્યક્ પુ જોમાં વધારો થયે જાય છે.

હવે-ઉપશમસમક્રિતનો એટલે કે અંતરકરણનો અતર-મુહૂર્તનો વખત પૂરો થવા આવતા નીચે પ્રમાણેની ઘટનાઓ બને છે.

અંતરકરણ પૂરું થાય એટલે પછી તો ઉપશમ સમક્રિત ટકી શકે જ નહીં, કેમકે તેટલા વખતનું જ મિથ્યાત્વના ઉદયમાં ગાબડું પડ્યું હતું, પછી તો મિથ્યાત્વનો ઉદય પાછો ચાલુ થવો જ જોઈએ. પરંતુ સત્તામાયે મિથ્યાત્વ કેવળ રહ્યું નથી તેને ત્રણ ભાગમાં વહેચી નાખ્યું છે. શુદ્ધઃ અર્ધશુદ્ધઃ અને અશુદ્ધઃ એ ત્રણ ભાગમાં મિથ્યાત્વ વહેંચાયું છે.

મિથ્યાત્વના શુદ્ધ થયેલા દલિકાનું નામ સમ્યક્ત્વ મોહનીય છે. અર્ધ શુદ્ધનું નામ મિશ્ર મોહનીય છે, અને અશુદ્ધનું નામ મિથ્યાત્વ મોહનીય છે. આ વાત યાદ રાખવી.

૧. હવે જો, અંતરકરણ પૂરું થતાં જ સમ્યક્ત્વ મોહનીય કર્મનો પુજ ઉદયમાં આવે, તો ઉદયમાં આવીને નાશ પામ્યે-ક્ષય પામ્યે જાય અને બાકીની પ્રકૃતિઓનો ઉપશમ રહે છે. એટલે ઉપશમ સમ્યક્ત્વ પછી ક્ષાયોપશમિક સમ્યક્ત્વ થાય છે.

૨. અને જો મિશ્ર મોહનીય કર્મનો પુજ ઉદયમાં આવે તો ઉપશમ સમક્રિત પછી અતરમુહૂર્ત સુધી મિશ્ર સમક્રિત થાય છે. અને પછી ક્ષાયોપશમ સમક્રિત કે મિથ્યાત્વ પ્રાપ્ત થાય છે.

૩. જો ત્રીજો એટલે અશુદ્ધ એટલે મિથ્યાત્વ મોહનીય પુજ ઉદયમાં આવે, તો અંતરકરણ પૂરું થતાં પહેલાં, વધારેમાં વધારે

૪ મું ગુણુસ્થાનક—

૧ ન જાણે, ન આદરે, ન પાળે, ૨ ન જાણે, ન આદરે, પાળે, ૩ ન જાણે, આદરે, ન પાળે, ૪ ન જાણે, આદરે, પાળે, ૫ જાણે, ન આદરે, ન પાળે, ૬ જાણે, ન આદરે, પાળે, ૭ જાણે, આદરે, ન પાળે, ૮ જાણે, આદરે, પાળે.

પ્રથમના ૪ ભાંગે મિથ્યાત્વી હોય, ત્રણ ભાંગે અવિરતિ સમ્યગ્દષ્ટિ હોય, અને છેલ્લા ભાંગે વિરતિવાળો હોય આ ગુણુસ્થાનકે જન્મ, મરણ, આયુષ્યબંધ, પરલવગમન વિગેરે હોય.

૫ મું દેશવિરતિ ગુણુસ્થાનક—

આ ગુણુસ્થાને વર્તનાર જીવ થોડો પણ ત્યાગ આદરથી કરે છે, નવકારશીના પ્રત્યાખ્યાનથી માડીને યાવત્ સમ્યક્ત્વમૂલ—આર વ્રત અને એકંદર આવકને શક્ય પંચ આચારના પાલનમાંથી ઓછામાં ઓછું એકાદ વ્રત કે એકાદ આચારનું પાલન તો કરે જ, તે પણ દેશવિરતિ ગણાય છે આ ગુણુસ્થાનક મનુષ્યો અને તિર્થચોને જ હોય છે. સ્વયંભૂરમણ સમુદ્રના મત્સ્યો જિનપ્રતિમા અને જિન-મુનિના આકારના ખીજા મત્સ્યોને જોઈને જાતિસ્મરણ પામીને સમ્યક્ત્વ તથા દેશવિરતિનો મનથી સ્વીકાર કરે છે, તેથી તેઓને પણ દેશવિરતિનો સંભવ હોય છે

૬ મું ગુણુસ્થાનક—

પાપ પ્રમાદ-મદ, વિપય, કષાય, નિદ્રા, વિકૃત્યા, એ પાપેષ, તથા પાપમાનો ટોણ પણ એક પણ પ્રમાદ દહેવાય છે, તે હોવા સાથે જેમાં સર્વવિરતિ ચારિત્ર હોય, તે પ્રમત્ત સર્વવિરતિ ગુણુસ્થાનક દહેવાય છે. ચંડેદ પૂર્વધરો આ ગુણુસ્થાનકે આઠારક લઘિ દોરવે છે

૭ મું ગુણુસ્થાનક—

છટ્ટા અને આ ગુણુસ્થાનકમાં માત્ર એટલો જ ફરક છે, કે આ

ફળરૂપ છે. અને ૧૪ મુ મોક્ષાવસ્થાની તૈયારીની પ્રાથમિક ભૂમિકા-
રૂપ છે. ૮ માથી વિશિષ્ટ યોગી તરીકેની આત્માની અવસ્થા શરૂ
થાય છે.

અર્થાત-ઔપશમિક કે ક્ષાયિક લાવરૂપ વિશિષ્ટ ફળ ઉત્પન્ન
કરવા માટે ઉપશમના અને ક્ષપણા કરવી પડે છે.

તે કરવાને પણ ત્રણ કરણ કરવા પડે છે. યથાપ્રવૃત્તિકરણ,
અપૂર્વકરણ અને અનિવૃત્તિકરણ. તેમાંનું યથાપ્રવૃત્તિકરણરૂપ
સાતમું ગુણસ્થાનક છે. અને અપૂર્વકરણરૂપ આઠમું ગુણસ્થાનક છે.
અને અનિવૃત્તિકરણરૂપ નવમું ગુણસ્થાનક છે. અને દેટલીક અંતર-
કરણ ક્રિયાઓ નવમા ગુણસ્થાનકમાં જ સંખ્યાત લાગ પછી શરૂ
થાય છે. એવા ચારિત્ર મોહનીય કર્મની પ્રકૃતિવાર ૨૧ અંતરકરણો
થાય છે. અને જ્યારે માત્ર સૂક્ષ્મ લોભના અશો ઉપશમાવવાના કે
અપાવવાના બાકી રહે છે, ત્યારે તેટલા વખત પૂરતુ ૧૦ મુ ગુણ-
સ્થાનક કહેવાય છે. પછી ઉપશાતમોહરૂપ અગ્યારમું અને ક્ષીણમોહ-
રૂપ બારમું ગુણસ્થાનક પ્રાપ્ત થાય છે.

આઠમા ગુણસ્થાનકમાં-ત્રણેય ઠાળના જેટલા ચડનારા હોય,
તે દરેક જીવોના અધ્યવસાયો જુદા જુદા હોય છે. તે પ્રમાણે નવ-
મામા નથી હોતા, પરંતુ ત્રણેય ઠાળના જીવોના અમુક સમયમાં
અધ્યવસાય સ્થાનો સરખા જ હોય છે. પ્રથમના સમયો કરતાં પછી
પછીના સમયોના અધ્યવસાય સ્થાનો તે દરેકના વિશેષ વિશેષ શુદ્ધ
હોય છે.

આઠમા ગુણસ્થાનકમાં-ભૂમિકા તૈયાર કરવા માટે-સ્થિતિ
ઘાત, રસઘાત, ગુણઘ્રેણિ, ગુણસંક્રમ અને અપૂર્વ સ્થિતિ-
અંત્ર થાય છે. એટલે કે-તેથી કર્મોની સ્થિતિ, રસ અને પ્રદેશો
ઘટાડે છે. નવો બધ આપડો કરે છે. અને ગુણઘ્રેણી કરીને ઉદી-

આવવાની તૈયારી કરે છે. અને તુરત જ અધ્યવસાય ત્યાંથી નીચે ઉતરવા માંડે છે. એટલે અનુક્રમે ૧૦ મે ૯ મે ૮ મે થઈને વખતે ૭-૬-૫-૪-૨-૧ પણ પહોંચી જાય છે. અને આયુષ્યનો ક્ષય થયે પડે તો ૪ થે આવીને અનુત્તર વિમાનમાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે.

૧૨ મું ગુણસ્થાનક—

મોહનીય કર્મનો સર્વથા ક્ષય થયા પછી જ આ ગુણસ્થાનક પ્રાપ્ત થાય છે. એમ મૂળભૂત મોહનીય કર્મનો નાશ થયા પછી ખીજા કર્મોના મૂળ કંપી ઉઠે છે. અને અતર્મુહર્તમાજ્ઞાનાવરણીય, દર્શનાવરણીય અને અતરાય એ બાકીના ત્રણ ઘાતી કર્મોનો ક્ષય થઈ જાય છે, ને તુરત કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે.

૧૩ મું ગુણસ્થાનક—

કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું એટલે ૧૩ મું ગુણસ્થાનક પ્રાપ્ત થયું જ ગણવાનું, તે ગુણસ્થાનક વધારેમાં વધારે કાંઈક ન્યૂન કોડ પૂર્વ સુધી કેવળી ભગવાન વિચરી શકે છે, તેમાના તીર્થ કર ભગવાન હોય, તે તીર્થ સ્થાપે છે અને દેશના આપીને તીર્થ પ્રવર્તાવે પણ છે હવે, કોઈ કેવળી ભગવંતને જો આયુષ્યકર્મ કરતાં બાકીના ૩ અઘાતી કર્મો વધારે હોય, તો તેને ખપાવવા એટલે આયુષ્ય જેટલા કરવા, ૧૩ માના છેલા અંતર્મુહર્ત પહેલા તે આઠ સમયનો કેવળી સમુદ્ઘાત કરીને કર્મો ખપાવી આયુષ્ય કર્મ જેટલા રાખે છે, પરંતુ જોને આયુષ્ય પૂરું થતા જ બધા કર્મ ખપી જઈ શકે તેટલા સરખા હોય, તેમને સમુદ્ઘાત કરવાની જરૂર પડતી નથી. સમુદ્ઘાતનું સ્વરૂપ સમજાવું.

પછી છેલ્લું અંતર્મુહર્ત બાકી રહે છે, ત્યારે દરેક કેવળી આયોજકરણ કરે છે એ આયોજ કરણમાં શુદ્ધ ધ્યાનની ઉત્પન્નના બળથી યોગના સ્થૂલ અને સૂક્ષ્મ દુલ્હા કરે છે, અને તેનો

અનિવૃત્તિ બાદર સંપરાય સહકૃત સંકલેશ નિમિત્તક—
સંબલન ક્રોધ-માન, માયા, લોભ. પુરુષ વેદ ૫

અપૂર્વકરણ નિવૃત્તિ બાદર સંપરાય સહકૃત સંકલેશ
નિમિત્તક—હાસ્ય, રતિ, જુગુપ્સા, ભય, નિદ્રા, પ્રયત્ના, દેવગતિ,
દેવાનુપૂર્વી, પચેન્દ્રિય જાતિ, શુભવિહાયોગતિ, ત્રસ, બાદર, પર્યાપ્તિ,
પ્રત્યેક, સ્થિર, શુભ, સૌભાગ્ય, સુસ્વર, આદેય, વૈક્રિય શરીર, તૈજસ
શરીર, કાર્મણ શરીર, વૈક્રિયાગોપાંગ, સમયતુરસ સ સ્થાન, નિર્માણ
નામ, વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ, અશુભલઘુ, ઉપધાત, પરાધાત.
શ્વાસોચ્છ્વાસ. ૩૩

(પૂર્વકરણ) યથાપ્રવૃત્તિ અપ્રમાદભાવ સહકૃત સંકલેશ
નિમિત્તક—આહારક શરીર, આહારક અગોપાંગ ૨

પ્રમાદભાવ સહકૃત સંકલેશ નિમિત્તક—શોક, અરાત,
અસ્થિર, અશુભ, અયશ, અસાતા, દેવાયુ ૭.

પ્રત્યાખ્યાની કષાય સહકૃત સંકલેશ નિમિત્તક—
પ્રત્યાખ્યાનીય ક્રોધ, માન, માયા, લોભ. ૪.

અપ્રત્યાખ્યાનીય સહકૃત સંકલેશ નિમિત્તક—અપ્રત્યા-
ખ્યાનીય ક્રોધ, માન, માયા, લોભ. ૪ તથા મનુષ્યત્રિક ઔદારિકદ્વિક
વજ્રઋષલનારાય સ ધયણુ. ૧૦

અનંતાનુબંધીય કષાય સહકૃત સંકલેશ નિમિત્તક—
તિર્થંગતિ, તિર્થયાનુપૂર્વી, તિર્થગાયુ, નિદ્રાનિદ્રા, પ્રયત્નાપ્રયત્ના,
ચિણ્દિ, દૌભાગ્ય, દુઃસ્વર, અનાદેય, અનંતાનુબંધીય ક્રોધ, માન,
માયા, લોભ, ઋષલનારાય, નારાય, અર્ધનારાય, કિલિકા એ ચાર
સંધયણુ, અપ્રમાદ, સાદિ, ધામન, કુખ્ય, એ ચાર સ સ્થાન, નીચ-
ગોત્ર, ઉચ્ચોત નામકર્મ, અશુભ વિહાયોગતિ. ઓવેદ ૨૫.

જેનો ઉદ્યમા આવવાનો વખત પૂરો થયો ન હોય, છતાં તે કર્મો આત્માના કર્ણવિશેષથી-અધ્યવસાયવિશેષથી ઉદ્યાવળિકામા પ્રવેશ કરી ઉદ્યમા આવવા લાગે, તે ઉદીરણા કહેવાય છે.

સમ્યક્ત્વ મોહનીય કર્મનો ઉદ્ય ૪ થી ૭ મા સુધી જ હોય છે. જિન નામકર્મનો રસોદ્ય ૧૩-૧૪ ગુણુસ્થાનકે હોય છે, અને પ્રદેશોદ્ય ૪ થી શરૂ હોય છે.

૧૪ મી ગાથા—

નરકતુપૂર્વીનો ઉદ્ય ન હોય—ઓપશમિક સમ્યક્ત્વ વમતા સાસ્વાદન ગુણુદાણે રહેલો નરકગતિમાં જાય નહીં, મિથ્યાત્વ પામીને જ જાય. એટલે નરકગતિમાં જતાં સાસ્વાદન ગુણુદાણું ન હોવાથી નરકતુપૂર્વીનો ઉદ્ય ન હોય.

મિથ્યાત્વી હોય—સૂક્ષ્મ, લઘ્વિ અપર્યાપ્ત, અને સાધારણ મિથ્યાત્વી જ હોય.

૧૭ મી ગાથા—

જાતિ સ્વભાવે જ-જ્ઞાતા ધર્મક્રિયાંગમાં નંદમણીયારનો જીવ દેડકો થાય છે, તેને સંવ્વં પાણુર્ધવાયં પચ્ચક્ખામિ પાઠનો ઉચ્ચાર કરીને અનશન કરાવાય છે, તે પણ દેશવિરતિના પરિણામ ૩૫જ સમજવું. સર્વવિરતિપણું જે તિર્થ યત્રે હોય, તે ક્રેવળજાનનો પણ સભવ માનવો પડે.

૧૯ મી ગાથા—

ત્રીવેદ—ત્રીવેદના અધ્યવસાય સ્થાનમા અવસ્થિત પ્રથમ ત્રી, પુન્ય અને નપુંસક વેદનો ક્ષય કરે, પુરુષવેદમા અવસ્થિત તો પુરુષ, ત્રી અને નપુંસક વેદ અપાવે. નપુંસકવેદમા અવસ્થિત પ સ્ત્રી, ત્રી અને પુન્ય વેદ અપાવે.

યદ્-અવિનાભાવિ પ્રકૃતઓના નિમિત્તો	કુલ પ્રકૃતિઓ	માનવસ્થાન ૧	” ૨	” ૩	” ૪	” ૫
કેવળજ્ઞાન	૧					
મિશ્ર ગુણસ્થાન	૧			૧		
ક્ષયોપશમ સમ્યક્ત્વ	૧					
પ્રમત્ત સયત	૨					
મિથ્યાત્વ	૫	૫				
જન્મોન્નતર	૪	૪	૩	૦	૪	
અન તાનુષ ધાય	૯	૯	૯			
અપ્રત્યાખ્યાનીય	૧૩	૧૩	૧૩	૧૩	૧૩	
પ્રત્યાખ્યાનાય	૮	૮	૮	૮	૮	૮
પ્રમાદભાવ સંકલેશ	૩	૩	૩	૩	૩	૩
યથાપ્રવૃત્તિ-પૂર્વકરણ	૩	૩	૩	૩	૩	૩
તથાવિધ સંહિતૃ પરિણામ	૬	૬	૬	૬	૬	૬
બાદરકપાય	૬	૬	૬	૬	૬	૬
અયથાખ્યાત ચારિત્ર	૧	૧	૧	૧	૧	૧
અક્ષપક ભાવ	૨	૨	૨	૨	૨	
ભાગ્યસ્થિક ભાવ	૧૬	૧૬	૧૬	૧૬	૧૬	૧૬
બાદરકાય-વાગ્ચોગ	૨૯	૨૯	૨૯	૨૯	૨૯	૨૯
સ સારીભવન	૨	૨	૨	૨	૨	૨
માનવભવ	૨	૨	૨	૨	૨	૨
સિદ્ધત્વસ્પર્શી પુણ્ય	૮	૮	૮	૮	૮	૮
કુલ નિમિત્તો	૨૦	૧૬	૧૫	૧૪	૧૫	૧૩
કુલ પ્રકૃતિઓ	૧૨૨	૧૧૭	૧૧૧	૧૦૦	૧૦૪	૮૭
કેટલી પ્રકૃતિઓ ન હોય	૦	૫	૧૧	૨૨	૧૮	૩૫

- ૧ કેવળજ્ઞાન અવિનાભાવિ પ્રકૃતિઓ—જિનનામ કર્મોદય ૧
 ૨ મિશ્રગુણસ્થાનક અવિનાભાવિ—મિશ્ર મોહનીય કર્મોદય ૧
 ૩ ક્ષયોપશમ સમ્યક્ત્વ અવિનાભાવિ—સમ્યક્ત્વ મોહનીય કર્મોદય ૧

૪ પ્રમત્ત સંયત અવિનાભાવિ—આહારક શરીર અને આહારક અંગોપાંગનામકર્મનો ઉદય ૨

૫ મિથ્યાત્વોદય અવિનાભાવિ—સૂક્ષ્મ, અપર્યાપ્ત, સાધારણ, આતાપ નામકર્મ, મિથ્યાત્વમોહનીય કર્મોદય ૫

૬ જન્માન્તર અવિનાભાવિ—નરકાનુપૂર્વી-મનુષ્યાનુપૂર્વી-તિર્થંગાનુપૂર્વી-દેવાનુપૂર્વીનો ઉદય ૪

૭ અનન્તાનુબન્ધીયકષાયોદયાવિનાભાવિ—અનન્તાનુબન્ધીય ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, સ્થાવર, એકેન્દ્રિય-બેધેન્દ્રિય-તેઘેન્દ્રિય-ચતુરિન્દ્રિય જાતિ નામકર્મનો ઉદય ૯.

૮ અપ્રત્યાખ્યાનીય કષાયોદયાવિનાભાવિ—અપ્રત્યાખ્યાનીય ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, દેવગતિ, દેવાયુ, નરકગતિ, નરકાયુ, વૈકલ્ય, વૈ. અગોપાગ, દૌર્ભાગ્ય, અનાદય, અયશનામ કર્મોદય ૧૩

૯ પ્રત્યાખ્યાનીય કષાયોદયાવિનાભાવિ—પ્રત્યાખ્યાનીય ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, તિર્થંગગતિ, તિર્થંગાયુઃ નીચગોત્ર, ઉદ્યોત નામકર્મોદય. ૮

૧૦ પ્રમત્તભાવાવિનાભાવિ—નિદ્રાનિદ્રા, પ્રયલાપ્રયલા, ચિયુદ્ધિનો ઉદય. ૩

૧૧ પૂર્વકરણાવિનાભાવિ—અર્ધનારાય, કિલિકા, ઉવકા સંઘયણનો ઉદય ૩.

સત્તામાં સદ્ભાવ સત્તા અને સંભવ સત્તાનું સ્વરૂપ સમજી લેવાથી દાષક સરળતા થશે, જેમકે-દેહલીક પ્રકૃતિઓ અમુક વખતે સત્તામાં ન હોય, પરંતુ લવિષ્યમા અવશ્ય સત્તામાં હોવાનો સભવ માનીને તેની સત્તા ગણાવવામાં આવી હોય છે, તે સંભવ સત્તા કહેવાય છે, અને દેહલીક પ્રકૃતિઓની તે કાળે સત્તા હોય છે, તે સદ્ભાવ સત્તા કહેવાય છે દાખલા તરીકે-નરકાયુષની અને તિર્ય-ચાયુષ્યની સત્તાવળા ઉપશમશ્રેણી જ ન માડે, તો ૧૧ મે ગુણદાણે ૧૪૮ ની સત્તા શી રીતે હોય? પરંતુ દેવાયુ કે મનુષ્યાયુ બાધ્યું હોય, તો તેની તો સદ્ભાવ સત્તા ગણાય જ. પરંતુ ઉપરના બે બે આયુષ્યની સદ્ભાવ સત્તા ન ગણાય. પરંતુ ૧૧ મે થી પડીને, પછી તે આયુષ્ય બાધનાર હોય, તે અપેક્ષાએ સત્તા ગણાવવાથી સંભવ સત્તા ગણાય છે સંભવ સત્તા અને સદ્ભાવ સત્તામાં પણ પૂર્વબદ્ધાયુ અને અબદ્ધાયુ એવા બે પ્રકાર પડે છે. અને તેમાં પણ નાના-જુદા જુદા અનેક જીવ આશ્રયિને, અને એક-જીવ આશ્રયિને સત્તાનો વિચાર કરવામાં આવ્યો હોય છે તેમજ ઉપશમશ્રેણિ, ક્ષપકશ્રેણિને આશ્રયિને પણ વિચાર કરવાનો રહે છે. તેમાં પણ અનન્તાનુબંધીય વિસંયોજક અને અવિસંયોજકને આશ્રયિને, તેમજ ક્ષાયિક, ક્ષાયોપશમિક અને ઔપશમિક સમ્યક્ત્વને આશ્રયિને વિચાર કરવાનો રહે છે.

વિસંયોજના કરનાર તે વિસંયોજક. વિસંયોજના એટલે દર્શનસપ્તકમાંથી અનંતાનુબંધીય ચારનો ક્ષય થાય, અને બાકીની ત્રણનો ક્ષય ન થયો હોય એટલે મિથ્યાત્વ મોહનીય કર્મ સત્તામાં હોવાથી તેના ઉદય થાય, ત્યારે ફરીથી અનંતાનુબંધીય બધાય એટલે જે જાતના ક્ષય પછી ફરીથી બધતો સભવ ઉભો રહે, તેવા ક્ષયનું નામ અહીં વિસંયોજના છે અને જે ક્ષય થયા પછી ફરીથી ન બંધાય, ક્ષય તે કાયમી ક્ષય, તે ક્ષય કહેવાય છે. આ પ્રમાણે ખાસ કરીને અનંતાનુબંધીય કપાયમાં વિસંયોજના બને છે.

એક જીવની અપેક્ષાએ વિચારતા અન્યગતિના આયુષ્યના બંધકજીવને ૧૩૯ પ્રકૃતિ હોય. તે તદ્દગતિના આયુષ્યના બંધક જીવને ૧૩૮ પ્રકૃતિ સત્તામાં હોય.

૮. અનાદિ મિથ્યાત્વીઃ ત્રસપાતુઃ પામેલઃ અબદ્ધાયુઃ
સંલવ્ય આવા જીવોની સત્તા બે પ્રકારે વિચારવી.

૧. સદ્ભાવ સત્તા.

૨. સંલવ સત્તા.

જે જીવો, તેજ ભવે મોક્ષમાં જવાના છે અને વિદ્યમાન કર્મ-પ્રકૃતિઓની સત્તાવાળા છે, તે બંનેય પ્રકારના જીવોનો સમાવેશ સદ્ભાવ સત્તામાં થાય છે.

જે જીવોને આયુષ્યના બંધનો સંલવ છે, તે જીવોનો સંલવ સત્તામાં સમાવેશ થાય છે.

સદ્ભાવ સત્તાવાળા જીવોને સમ્યક્ત્વ મોહનીય વિગેરે સાત અને ત્રણ આયુષ્ય, એ દસ પ્રકૃતિ વિના ૧૩૮ પ્રકૃતિની સત્તા હોય. તેમાં ભોગવાતુ જ આયુષ્ય હોય.

સંલવ સત્તાવાળા જીવોમાં (૧) અનેક જીવની અપેક્ષાએ ચારેય આયુષ્ય ગણવાથી ઉપરોક્ત સાત પ્રકૃતિ વિના ૧૪૧ પ્રકૃતિ હોય.

(૨) એક જીવની અપેક્ષાએ અન્ય ગતિના આયુષ્યના બંધકને ૧૩૯ પ્રકૃતિ હોય.

(૩) તદ્દગતિના આયુષ્યના બંધકને ૧૩૮ પ્રકૃતિની સત્તા હોય.

હવે, તે સર્વ ભાગાઓને ગતિની અપેક્ષાએ વિચારીએ
૧. નરકગતિ.

આ ગતિના જીવો મનુષ્ય અને તિર્યંચાયાયુષ્ય જ બાધી શકે,

તેવી તે બે આયુષ્ય અને ભોગવાતું નરકાયુ, એ ત્રણ આયુષ્ય, અનેક જીવની અપેક્ષાએ, સત્તામા હોઈ શકે.

તથા, ઉપરોક્ત આઠ લાગામાથી ત્રસપણુ પામેલ એવા ચાર લાગાજ અહીં દર્શાવે, તે અનુક્રમે ત્રીજો, ચોથો, સાતમો અને આઠમો. એ ચાર લાગાની સત્તા નરકગતિમા-પૂર્વબદ્ધાયુને, અનેક જીવની અપેક્ષાએ, સમ્યક્ત્વ મેં હનીય આદિ સાત તથા દેવાયુ વિના ૧૪૦ પ્રકૃતિ સત્તામા હોય સ લવસત્તામા પણ ઉપરોક્ત રીતિએજ સત્તા હોય

તથા એક જીવની અપેક્ષાએ ૧૩૯નીઃ તથા અબદાયુને ૧૩૮ સત્તા હોય.

૨. તિર્થચગતિ.

આ ગતિમા પૂર્વોક્ત આઠેય વિઠ્ઠલ સ લવી શકે, તથા, તેજ પ્રમાણે સત્તા સ લવી શકે પરંતુ વિશેષ એ છે કે-ત્રસપણુ પામેલ જીવો તેહિ વાહિમા આવે, ત્યાગે દેવદ્વિક અથવા નરકદ્વિક ઉવેલે, તે, અન્ય ગતિમા નહિ જતા હોવાથી તદયોગ્ય દેવ, મનુષ્ય અને નરકાયુ, અનાદિ મિથ્યાત્વી હોવાથી સમ્યક્ત્વ મોહનીય વિગેરે સાત, એ બાર પ્રકૃતિ વિના એક જીવની અપેક્ષાએ ૧૩૬, તથા ઉપરના બે દ્વિકમાથી બાકી રહેલુ એક દ્વિક, અને વૈક્રિય ચતુષ્ક, એ ચૈક્રિયપદ્ધતિ ઉવેલે, ૧૩૦, ઉચ્ચગોત્ર ઉવેલે ૧૨૯, ને મનુષ્યદ્વિક ઉવેલે ૧૨૭ પ્રકૃતિની સત્તા હોય.

પૃથ્વી, અને અને વનરૂપિત જીવો નરકદ્વિક યા દેવદ્વિક ઉવેલે, તો અનાદિ મિથ્યાત્વી હોવાથી સમ્યક્ત્વ મોહનીયાદિ ૭. દેવ તથા નરકમા નહિ જતા હોવાથી તેના બે આયુષ્ય, એમ કુલ ૯ પ્રકૃતિ વિના અનેક જીવની અપેક્ષાએ ૧૩૯, દાગણુકે-કોઈ નરકદ્વિક ઉવેલે, અથવા તો કોઈ દેવદ્વિક ઉવેલે, પરંતુ અનેક જીવની અપેક્ષાએ બંને દ્વિક સત્તામાં હોય. અમુક એકજ જાતનું દ્વિક ઉવેલે,

વિનાના, સમ્યક્ત્વ મોહનીય, અને મિથ્ય મોહનીયના ઉદ્દવેશક. ૧૦
ઉપર પ્રમાણેજ, પણ પૂર્વબદ્ધાયુને બદલે અબદ્ધાયુવાળા.

જેઓ જિનનામની સત્તાવાળા હોય, તેઓને આહારક ચતુષ્કની સત્તા આ ગુણુસ્થાનકે હોય જ નહિ.

૧. જિનનામની સત્તાવાળા : પૂર્વબદ્ધાયુવાળા : સાદિ મિથ્યાત્વી :

આ જીવોને આહારક ચતુષ્ક, તિર્યચાયુ, અને દેવાયુ. એ છ પ્રકૃતિ વિના ૧૪૨.

૨. જિનનામની સત્તાવાળા : અબદ્ધાયુવાળા : સાદિ મિથ્યાત્વી.

આ જીવો નરકાયુનીજ સત્તાવાળા હોવાથી બાકીના ત્રણ આયુષ્ય અને આહારક ચતુષ્ક એ સાત પ્રકૃતિ વિના ૧૪૧ની સત્તા હોય.

૩. આહારક ચતુષ્કની સત્તાવાળા : પૂર્વબદ્ધાયુવાળા સાદિ મિથ્યાત્વી :

આ જીવોને જિનનામ સિવાય અનેક જીવની અપેક્ષાએ ૧૪૭ની સત્તા હોય. એક જીવની અપેક્ષાએ તેજ ગતિનું આયુષ્ય બાધનારને ૧૪૪, અને અન્ય ગતિનું આયુ બાધનારને ૧૪૫ ની સત્તા હોય.

૪. આહારક ચતુષ્કની સત્તાવાળા : અબદ્ધાયુ : સાદિ મિથ્યાત્વી :

અ જીવો ચારેય ગતિમા લિન લિન આયુષ્યની સત્તાવાળા હોવાથી અનેક જીવની અપેક્ષાએ જિનનામ વિના ૧૪૭. એક જીવની અપેક્ષાએ ૧૪૪ની સત્તા.

૫ સાદિ મિથ્યાત્વી જિનનામ અને આહારક ચતુષ્કની સત્તા વિનાના: પૂર્વબદ્ધ આયુષ્યવાળા.

આ જીવોને જિનનામ અને આહારક ચતુષ્ક વિના સર્વ જીવની અપેક્ષાએ ૧૪૩ એક જીવની અપેક્ષાએ તદ્ગતિના આયુષ્યના બધકને ૧૪૦, અને અન્ય ગતિના બધકને ૧૪૧ની સત્તા હોય.

૬. જિનનામ અને આહારક ચતુષ્ક વિનાના. અબ્ધાયુવાળા સાદિ મિથ્યાત્વી.

આ જીવો ચારે ગતિમા લિન્ન લિન્ન આયુષ્યની સત્તાવાળા હોવાથી અનેક જીવની અપેક્ષાએ ૧૪૩ એક જીવની અપેક્ષાએ ૧૪૦ ની સત્તા.

૭. જિનનામ અને આહારક ચતુષ્ક વગરના: સમ્યક્ત્વ મોહનીયના ઉદ્ધેલક. પૂર્વબદ્ધાયુવાળા: સાદિ મિથ્યાત્વી:

આ જીવોને સર્વ જીવની અપેક્ષાએ જિનનામ, આહારક ચતુષ્ક અને સમ્યક્ત્વ મોહનીય વિના ૧૪૨. એક જીવની અપેક્ષાએ તદ્ગતિના આયુષ્યના બધકને ૧૩૯ એન્ય ગતિના આયુષ્યના બધકને ૧૪૦ ની સત્તા હોય.

૮. જિનનામ અને આહારક ચતુષ્કની સત્તા વગરના: સમ્યક્ત્વ મોહનીય ઉદ્ધેલક: અબ્ધાયુ વાળા: સાદિ મિથ્યાત્વી:

આ જીવો ચારે ગતિમા હોવાથી જિનનામ અને આહારક ચતુષ્ક તથા સમ્યક્ત્વ મોહનીય વિના અનેક જીવની અપેક્ષાએ એક જીવની અપેક્ષાએ ૧૩૯.

જિનનામ અને આહારક ચતુષ્ક

સમ્યક્ત્વ મોહનીય તથા મિશ્ર મોહનીયના ઉદ્ધવેલકઃ પૂર્વ-
બદ્ધાયુવાળાઃ સાદિ મિથ્યાત્વીઃ

આ જીવો અનેક જીવની અપેક્ષાએ જિનનામ અને આહારક ચતુષ્ક, સમ્યક્ત્વ મોહનીય, અને મિશ્ર મોહનીય વિના ૧૪૧. એક જીવની અપેક્ષાએ તેજ ગતિના બધકને ૧૩૮, અન્ય ગતિના બધકને ૧૩૯

૧૦. જિનનામ અને આહારક ચતુષ્ક વગરનાઃ સમ્ય-
ક્ત્વ મોહનીય અને મિશ્ર મોહનીયના ઉદ્ધવેલકઃ અબદ્ધાયુ-
વાળા સાદિ મિથ્યાત્વી

આ જીવો ચારેય ગતિમા હોવાથી સાત પ્રકૃતિ વિના અનેક જીવની અપેક્ષાએ ૧૪૧.

એક જીવની અપેક્ષાએ ૧૩૮ પ્રકૃતિ સત્તામા હોય.

આહારક ચતુષ્કની સત્તાવાળો સમ્યક્ત્વ મોહનીયની સત્તા સહિત પહેલે ગુણસ્થાને હોય. જિનનામની સત્તાવાળો પણ તેજ પ્રમાણે હોય, તથા સમ્યક્ત્વ મોહનીય ઉવેલાયા પછી જ પહેલે ગુણસ્થાનકે મિશ્ર મોહનીય ઉવેલાય

ઉવે ગતિ આશ્રયી વિચારીએ.—

નરકગતિ—

આ ગતિમા અનેક જીવની અપેક્ષાએ પૂર્વબદ્ધાયુવાળા, દેવાયુ ન બાધે માટે ૧૪૭.

એક જાતનું આયુષ્ય બાધનાર અનેક જીવની અપેક્ષાએ ૧૪૬. અબદ્ધાયુવાળા અનેક જીવની અપેક્ષાએ ૧૪૫ની સત્તા હોય.

તથા, જિનનામની સત્તાવાળા પહેલે ગુણસ્થાનકે નરકગતિમા

૧૩૮, અને ત્યાર પછી દેવદ્વિઠ અથવા નરકદ્વિઠ ઉવેલે ૧૩૬ અનેક જીવની અપેક્ષાએ ૧૩૮, ત્યાર પછી વૈક્રિયપટ્ટક ગયે ૧૩૦. ઉચ્ચ-ગોત્ર ગયે ૧૨૯. અને મનુષ્યદ્વિઠ ગયે ૧૨૭.

આ સત્તા તેહિ વાયુમાંથી આવેલ અન્ય તિર્થંચોને પણ અલ્પકાળ હોય. અન્ય સ્થાવરોને ૧૩૦ સુધીની સત્તા, તેહિ વાયુમાંથી ન આવ્યો હોય તો પણ હોય, તથા ૧૩૦ ની સત્તાવાળા મનુષ્યાયુ બાધે તો ૧૩૧ ની પણ સત્તા હોય.

૩. મનુષ્યગતિ—

આ ગતિમાં અનેક જીવની અપેક્ષાએ પૂર્વબદ્ધાયુને ૧૪૮. અન્ય એકજ ગતિના બધક એવા અનેક જીવની અપેક્ષાએ ૧૪૬. તેજ ગતિના બધક એવા અનેક જીવની અપેક્ષાએ ૧૪૫. અબદ્ધને પણ ૧૪૫.

આહારકચતુષ્કની સત્તાવાળાઓને પૂર્વબદ્ધાયુ અનેક જીવની અપેક્ષાએ ૧૪૭ અને તદ્દગતિના આયુષ્યના બધકને ૧૪૪. અન્ય ગતિના બધકને ૧૪૫. અબદ્ધને ૧૪૪.

સમ્યક્ત્વ મોહનીયના ઉવેલનારને જો તે પૂર્વબદ્ધાયુ હોય તો અનેક જીવની અપેક્ષાએ જિનનામ, આહારક ચતુષ્ક અને સમ્યક્ત્વ મોહનીય વિના ૧૪૨. એક જીવની અપેક્ષાએ અન્ય ગતિના આયુષ્યના બધકને ૧૪૦. તેજ ગતિના બધકને ૧૩૯. અબદ્ધને પણ ૧૩૯. તથા દેવદ્વિઠ કે નરકદ્વિઠ ઉવેલેલ હોય તો પૂર્વબદ્ધાયુ અનેક જીવની અપેક્ષાએ જિનનામ અને આહારક ચતુષ્ક વિના ૧૪૩

સમ્યક્ત્વ મોહનીય ઉવેલે તો ૧૪૨, નરકદ્વિઠ કે દેવદ્વિઠ ઉવેલે તો અનેક જીવની અપેક્ષાએ ૧૪૨. એક જાનનુ દ્વિઠ ઉવેલેલ અનેક જીવની અપેક્ષાએ ૧૪૦, તેજ ગતિના બધકને ૧૩૭ અન્ય ગતિના બધકને ૧૩૮. તેવી રીતે અનેક જીવની અપેક્ષાએ અનુક્રમે ૧૩૮.

અને ૧૩૯. તેવી રીતે મિથુના ઉદ્દવેલકને જ્યાં-૧૪૨. ૧૪૦. ૧૩૮. ૧૩૭ ની સત્તા હોય ત્યાં ૧૪૧, ૧૩૯, ૧૩૭, ને ૧૩૬ ની સત્તા સમજવી.

૪. દેવગતિ—

આ ગતિમાં અનેક જીવની અપેક્ષાએ વિચારીએ તો જિનનામ અને નરકાયુ એ બે વિના આ ગુણુસ્થાનકે ૧૪૬. એક જીવની અપેક્ષાએ ૧૪૫. અબદને ૧૪૪. આહારક ચતુષ્કની સત્તા વિનાનાને પૂર્વબદાયુ અનેક જીવની અપેક્ષાએ ૧૪૨. એક જીવની અપેક્ષાએ ૧૪૧ અબદને: ૧૪૧.

આ પ્રમાણે પહેલે ગુણુસ્થાનકે-૧૨૭. ૧૨૯ ૧૩૦. ૧૩૧-૧૩૬. ૧૩૭. ૧૩૮. ૧૩૯. ૧૪૦. ૧૪૧. ૧૪૨. ૧૪૩. ૧૪૪. ૧૪૫. ૧૪૬. ૧૪૭ અને ૧૪૮. એ સત્તર સત્તાસ્થાનકોનો વિચાર કર્યો.

સાસ્વાદન ગુણુસ્થાનકે.

૧. આ ગુણુસ્થાનકે જિનનામની સત્તા હોય જ નહિ.

૨. જોએને દેવદિક, નરકદિક, અને વૈકિયચતુષ્ક સત્તામાં હોય, તેઓજ આ ગુણુસ્થાનકે આવે, તથા આહારક ચતુષ્કની સત્તાવાળા પણ આવે.

૩. આ ગુણુસ્થાનકે પડતાનેજ હોય.

અહીં, સામાન્યથી પૂર્વબદાયુ અને અબદાયુ એ બે પ્રકારના જીવો પર સત્તા ઘટાવીશું, તેમાં પણ આહારકની સત્તાવાળા અને નહિ સત્તાવાળા, એમ ચાર પ્રકાર થશે.

૧. આહારક ચતુષ્કની સત્તાવાળા: પૂર્વબદાયુવ સાસ્વાદની.

અનેક જીવની અપેક્ષાએ પૂર્વબદ્ધાયુવાળાને ૧૪૩. અબદ્ધાયુ-
વાળાને ૧૪૩. એક જીવની અપેક્ષાએ અન્ય ગતિના આયુષ્ય બાધેલ
હોય તો ૧૪૦. ન બાધેલને પણ ૧૪૦. સમ્યક્ત્વ મોહનીય પહેલે
ગુણસ્થાને ઉવેલ્યા, બાદ મિશ્ર મોહનીય ઉવેલતા આ ગુણસ્થાને આવે
તો, તેની અપેક્ષાએ એકેક પ્રકૃતિ ઓછી હોય, એટલે કે ઉપર જ્યાં
૧૪૩, ૧૪૧ અને ૧૪૦ ની સત્તા હોય, ત્યાં અનુક્રમે ૧૪૨. ૧૪૦
અને ૧૩૯ ની હોય.

અનંતાનુબંધી વિસંયોજકને પણ ચાર પ્રકૃતિ ઓછી ગણવી.
એટલે જ્યાં ૧૪૩, ૧૪૧ અને ૧૪૦ની સત્તા હોય, ત્યાં અનુક્રમે
૧૩૯. ૧૩૮ અને ૧૩૭ ની સત્તા હોય,

સમ્યક્ત્વ મોહનીયની સત્તા વગરનાને અનંતાનુબંધીની વિસ-
યોજના ન હોય; કારણ કે સમ્યક્ત્વ મોહનીય, મિથ્યાત્વની સત્તા
છતે પહેલે ગુણસ્થાનેજ ઉવેલાય છે. અને ત્યાં અનંતાનુબંધીની
વિસંયોજના થતી નથી. પરંતુ ત્યાં તે સત્તા વિનાનાને પણ તેની
સત્તા થાય છે, અને તેવા જીવે મિશ્ર મોહનીય ઉવેલતા કદાચ મિશ્ર
ગુણફાળે આવે છે. અને વિસંયોજક તો ઉપરના ગુણસ્થાનેથી આવે
છે, અને ત્યાં મિથ્યાત્વની સત્તા હોવા છતાં સમ્યક્ત્વ મોહનીયનો
ઉવેલનાર, વિસંયોજક ન હોય

ઉવે ગતિ આશ્રયી વિચાર કરીએ

૧. નરકગતિ—

આ ગતિમા સત્તા તો પૂર્વોક્ત રીતિએજ હોય, માત્ર, દેવાયુ
સત્તામાં ન હોય, તેથી જ્યાં આગળ દેવાયુ ગણવામાં આવ્યું હોય,
ત્યાં તે એક પ્રકૃતિ ઓછી કરવી.

જેમકે—અનેક જીવ આશ્રયી ૧૪૭ ગણી છે, તેને બદલે
૧૪૬ ગણવી.

૨. તિયગગતિ—

અહીં પૂર્વોક્ત રીતિએજ સત્તા હોય.

૩. મનુષ્યગતિ—

અહીં પણ પૂર્વોક્ત રીતિએજ સત્તા હોય.

૪. દેવગતિ—

આ ગતિમાં નરકાયુની સત્તા ન હોય, દેવાયુની હોય.

ખાત્રી નરક પ્રમાણે એ રીતે ૧૩૭. ૧૩૮. ૧૩૯. ૧૪૦. ૧૪૧. ૧૪૨. ૧૪૩ ૧૪૪. ૧૪૫ ૧૪૬ અને ૧૪૭ એ અગીયાર સત્તાસ્થાનકો વિચારવા.

૪. અવિરતિ ગુણસ્થાનક.

અહીં, સામાન્યથી ૧૪૮ પ્રકૃતિ સત્તામાં હોય, તથા એક જીવની અપેક્ષાએ અન્ય ગતિનું આયુષ્ય પ્રાધનારને ૧૪૫ની સત્તા હોય.

પરંતુ, વિશેષ વિચારતાં ઉપરની સત્તા તો માત્ર અનેક જીવની અપેક્ષાએ દહીં છે, એટલે કે—સર્વ જ્ઞાતના સમ્યક્ત્વી જીવોની અપેક્ષાએ વિચારી છે, પરંતુ સમ્યક્ત્વ વાર સત્તા વિચારતા તો ઉપશમ સમ્યક્ત્વી, ક્ષાયોપશમિક સમ્યક્ત્વી, ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વી: એ ત્રણ પ્રકારના સમ્યક્ત્વી જીવો ઉપર સત્તા વિચારવી પડશે

૧. ઉપશમ સમ્યક્ત્વી, અવિરતિ સમ્યક્ત્વદિષ્ટિ.

તે જીવો મોહનીયની પ્રકૃતિઓને ઉપશમાવવાનો પ્રયત્ન કરે તે ઉપશમ સમ્યક્ત્વી. તેના બે પ્રકાર છે. ૧. અવિસયોજક. ૨. વિસયોજક.

અવિસયોજક—

આ જીવોમાં અવિસયોજક અનેક જીવની અપેક્ષાએ:

પૂર્વબદ્ધાયુ ઇવને: ૧૪૮ પ્રકૃતિ. એક ઇવની અપેક્ષાએ અન્ય ગતિનું આયુષ્ય બાંધુ હોય, તેઓને ૧૪૬, તેજ ગતિનું બાંધુ હોય, તેને ૧૪૫, અબદને અનેક ઇવની અપેક્ષાએ ૧૪૮ અને એક ઇવની અપેક્ષાએ ૧૪૫.

વિશેષતા, જેઓને જિનનામ સત્તામાં ન હોય, તેઓને એક પ્રકૃતિ ઓછી કહેવી, એટલે ત્યાં ૧૪૮, ૧૪૬ અને ૧૪૫ હોય ત્યાં ૧૪૭, ૧૪૫ અને ૧૪૪ પ્રકૃતિ અતુકમે કહેવી.

અને જો આકારક ચતુષ્ક ન હોય, તો ૧૪૮, ૧૪૬ ને ૧૪૫ ને બદલે ૧૪૪, ૧૪૨ ને ૧૪૧ કહેવી. જિનનામ અને આકારક ચતુષ્ક સત્તામાં ન હોય તો અતુકમે ૧૪૮, ૧૪૬ ને ૧૪૫ ને બદલે ૧૪૩, ૧૪૨, ને ૧૪૦ પ્રકૃતિ કહેવી.

વિસંયોજક

જેને અનંતાતુબધી ચતુષ્ક સત્તામાં ન હોય, તો પણ તેનું સૂણ જે મિથ્યાત્વ, તે સત્તામાં હોય, તેને વિસંયોજક કહેવાય છે.

માટે પૂર્વબદ્ધાયુવાળા અનેક ઇવની અપેક્ષાએ અનંતાતુ-બધી ચતુષ્ક વિના ૧૪૪ ની સત્તા હોય.

એક ઇવની અપેક્ષાએ અન્ય ગતિનું આયુષ્ય બાંધુ હોય, તેને ૧૪૨. તેજ ગતિનું બાંધુ હોય, તેને ૧૪૧. અબદને અનેક ઇવની અપેક્ષાએ ૧૪૪. એક ઇવની અપેક્ષાએ ૧૪૧.

વિશેષતા:—

જેને જિનનામની સત્તા ન હોય, તેને ૧૪૪, ૧૪૨ ને ૧૪૧ ને બદલે અતુકમે ૧૪૩, ૧૪૧ ને ૧૪૦ ની સત્તા હોય.

આકારક ચતુષ્ક ન હોય, તો ૧૪૪, ૧૪૨, ને ૧૪૧ ને બદલે અતુકમે ૧૪૦, ૧૩૮ ને ૧૩૭ ની સત્તા હોય.

૧૪૦ ને ૧૩૯ ને બદલે અનુક્રમે ૧૩૭, ૧૩૫ ને ૧૩૪ની સત્તા હોય. ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વી-

જેઓને અનંતાનુબધી ચાર, અને દર્શન મોહનીય સત્તામાં ન હોય, તે ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વીને અનેક જીવની અપેક્ષાએ પૂર્વબદ્ધાયુને ૧૪૧, એક જીવની અપેક્ષાએ અન્ય ગતિનું આયુષ્ય આંધ્યુ હોય તો ૧૩૯. તેજ ગતિનું આયુષ્ય આંધ્યુ હોય તો ૧૩૮. અબબદ્ધને પણ ૧૩૮.

જિનનામ સત્તામાં ન હોય તો ૧૪૧, ૧૩૯, અને ૧૩૭ ને બદલે ૧૪૦, ૧૩૮ અને ૧૩૬ હોય. આહારક ચતુષ્ક સત્તામાં ન હોય, તો ૧૪૧, ૧૩૯ ને ૧૩૮ના બદલે ૧૩૭, ૧૩૫ ને ૧૩૪. જિનનામ અને આહારક ચતુષ્ક સત્તામાં ન હોય, તો ૧૪૧, ૧૩૯ અને ૧૩૮ ને બદલે અનુક્રમે ૧૩૬, ૧૩૪ અને ૧૩૩ ની સત્તા હોય.

હવે આપણે ગતિ આશ્રયી વિચારીએ.

નરક ગતિ-

વિશેષતા- આ જીવોને, દેવાયુ સત્તામાં હોય નહિ. જેને જિનનામ સત્તામાં હોય તેઓને આહારક ચતુષ્ક હોય નહિ, આહારક ચતુષ્ક હોય તેને જિનનામ હોય નહિ, ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ નવું ન પામે, મિથ્યાત્વ અને મિશ્ર મોહનીય ઉવેલે નહિ, પૂર્વ ભવે સમ્યક્ત્વ મોહનીય ઉવેલતા કાળ કરે, અને જે પૂર્વે નરકાયુ આંધ્યુ હોય, તો નરકગતિમાં આવી ઉવેલવાની ક્રિયા પૂરી કરે. તેથી સમ્યક્ત્વ મોહનીય ઉવેલનાર હોય, બાકી ઉવેલવાની ક્રિયાની શરૂઆત ન કરે. ઉપશમ સમ્યક્ત્વી અવિરત સમ્યગ્દંષ્ટિ ગુણરથાનકવાળા-

અનેક જીવની અપેક્ષાએ: પૂર્વબદ્ધાયુવાળા જીવોની અપેક્ષાએ દેવાયુ સત્તામાં ન હોય માટે ૧૪૭. અન્ય એકજ પ્રકારનું આયુ આંધ્યુ હોય, તેવા અનેક જીવની અપેક્ષાએ ૧૪૬. અબ-

ધાયુ વાળાઓને ૧૪૫. જિનનામની સત્તા હોય તેવા અનેક જીવની અપેક્ષાએ દેવાયુ અને આહારક ચતુષ્ક વિના પૂર્વબદ્ધાયુ વાળાઓને ૧૪૬. એક જીવની અપેક્ષાએ ૧૪૨. અખંદને ૧૪૧. આહારક ચતુષ્કની સત્તાવાળાને પૂર્વબદ્ધાયુ અનેક જીવની અપેક્ષાએ જિનનામ અને દેવાયુ વિના ૧૪૬ એક જીવની અપેક્ષાએ ૧૪૫. અખંદને ૧૪૪.

જિનનામ અને આહારક ચતુષ્ક સત્તામાં ન હોય, તો જિનનામ, આહારક ચતુષ્ક, ને દેવાયુ એ છ પ્રકૃતિ વિના પૂર્વબદ્ધાયુ અનેક જીવની અપેક્ષાએ ૧૪૨, એક જીવની અપેક્ષાએ ૧૪૧. અખંદને ૧૪૦.

આ જીવો વિસયોજ્ઞ હોય નહિ, કારણ કે ઉપશમશ્રેણિનું ઉપશમ સમ્યક્ત્વ જોએને હોય, તેઓ ઉપશમ સમ્યક્ત્વની વિસયોજ્ઞ હોઈ શકે. અન્ય જીવો ઉપશમ સમ્યક્ત્વે વિસયોજ્ઞ ન હોય. નરકગતિના જીવોને ત્રણ દરણ દરીનેજ નવું ઉપશમ સમ્યક્ત્વ થાય છે, તે હોય છે, પરંતુ શ્રેણિનું હોતુ નથી, માટે તેઓ વિસયોજ્ઞ ન હોય.

ક્ષાયોપશમ સમક્ષિતી અવિરતિ સમ્યગ્દષ્ટિ—

આ જીવો અવિસયોજ્ઞ અને વિસયોજ્ઞ એમ બે પ્રકારના હોય છે. તેઓની સત્તા ઉપશમ સમ્યક્ત્વનીમા કહી ગયા તેજ પ્રમાણે વિચારવી, પરંતુ ખાસ વિશેષતા એ છે કે-જો જીવો સમ્યક્ત્વ મોહનીય ઉવેક્ષતાં અહીં આવ્યા હોય, તેઓને અનેક જીવના અપેક્ષાએ દેવાયુ, તિર્થ ચાયુ, મનુષ્યાયુ, મિથ્યાત્વ મોહનીય અને અનતાનુબધી ચતુષ્ક એ નવ પ્રકૃતિ સત્તામા ન હોય, કારણ કે તેઓને આયુષ્યનો બધ પોતાના આયુષ્યના છ માસ બાકી રહે ત્યાં થાય છે. ત્યારે સમ્યક્ત્વ મોહનીય ઉવેક્ષતા કાળ દરીને અહીં આવેલ જીવ યોગ્ય કાળમા ક્ષાયિક સમક્ષિતી થાય છે. (જે કે, “ક્ષાયોપશમિક સમ” ફત્વી, નરકગતિમાં સમ્યક્ત્વ વખ્યા પછી જ આવે છે” એમ :

છે. પરંતુ સમ્યક્ત્વ મોહનીય ઉવેલનાર સમ્યગ્દષ્ટિ ચારે ગતિમાં જાય છે. એમ છઠ્ઠા કર્મત્રયમાં પણ કહ્યું છે, તેથી વિસંવાદ ન જાણવો. પરંતુ સમ્યક્ત્વ મોહનીય આદિ પ્રકૃતિઓની ઉવેલના કરનાર ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વની તૈયારી કરે છે તેની અપેક્ષાએ, તેને ક્ષાયિક પણ કહેવાય માટે વિસંવાદ ન જાણવો.)

તેથી સમ્યક્ત્વ મોહનીય ઉવેલતો એવો નારકી સર્વ જીવની અપેક્ષાએ ૧૩૬ ની સત્તા હોય. એક જીવની અપેક્ષાએ જિનનામની સત્તાવાળાને આહારક ચતુષ્ક વિના ૧૩૫, આહારક ચતુષ્કની સત્તાવાળાને જિનનામ વિના ૧૩૮ની સત્તા હોય, પરંતુ જિનનામ અને આહારક ચતુષ્કની સત્તા ન હોય તેવા જીવોને ૧૩૪ની સત્તા હોય.

ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વની: નારકી અવિરત સમ્યગ્દષ્ટિ—

આ જીવોને દર્શન સપ્તક સત્તામા હોય જ નહિ, તથા ચોથા ગુણસ્થાનકથી કદી પતિત ન થતા હોવાથી મનુષ્યાયુષ્યજ બાધે, માટે બાકીના ત્રણ ન હોય, એટલે નવ પ્રકૃતિ વિના અનેક જીવની અપેક્ષાએ પૂર્વબદ્ધાયુવાળાઓને ૧૩૬ની સત્તા અબદ્ધને ૧૩૮.

જિનનામની સત્તા રહિત જીવોને પૂર્વબદ્ધાયુ હોય, તો આહારક ચતુષ્ક વિના પૂર્વબદ્ધાયુને ૧૩૫. અબદ્ધાયુને ૧૩૪

જિનનામ અને આહારકચતુષ્ક ન હોય, તો પૂર્વબદ્ધાયુને ૧૩૪. અબદ્ધને ૧૩૩.

તિર્થંચગતિ—

આ જીવોને જિનનામની સત્તા હોતી જ નથી તેથી ઉપશમ સમ્યક્ત્વને અનેક જીવની અપેક્ષાએ પૂર્વબદ્ધાયુષ્યને ૧૪૭. અન્ય ગતિના આયુષ્યના બધકને એક જીવની અપેક્ષાએ ૧૪૫. અબદ્ધને

તથા તેજગતિના બધકને ૧૪૪. આહારકચતુષ્કની સત્તા ન હોય તેને ૧૪૭, ૧૪૫ ને ૧૪૪ ને બદલે ૧૪૩, ૧૪૧ ને ૧૪૦

તથા, અહીં અવિસયોજક અને વિસયોજક એવા બે પ્રકાર હોતા નથી, કારણ કે-પહેલે ગુણસ્થાનકે ત્રણ કરણ કરીને જે ઉપશમ સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત કરે છે, તે સમ્યક્ત્વ તેઓને હોય છે, પરંતુ ત્રેણીનું સમ્યક્ત્વ હોતું નથી.

ક્ષાયોપશમિક સમ્યક્ત્વી તિર્યચને પૂર્વમદાયુ અને જીવની અપેક્ષાએ ૧૪૭ એક જીવને અન્ય ગતિનું આયુષ્ય બાધ્યુ હોય તો ૧૪૫. તેજ ગતિનું બાધ્યુ હોય તેને, તથા અબધકને ૧૪૪.

આહારક ચતુષ્ક સત્તામા ન હોય, તો ૧૪૭, ૧૪૫, ને ૧૪૪ ને બદલે ૧૪૩, ૧૪૧ ને ૧૪૦ હોય ઉપગની સત્તા અવિસયોજકને તો ૧૪૭, ૧૪૫, ૧૪૪, ૧૪૩, ૧૪૧, ૧૪૦ ને બદલે ૧૪૩, ૧૪૧, ૧૪૦, ૧૩૬, ૧૩૭ ને ૧૩૮ ની સત્તા હોય તથા મિત્ત્યાત્વ અને મિશ્ર મોહનીય સત્તામા ન હોય તો જિનનામ, અનતાનુમંધી ચતુષ્ક, મિત્ત્યાત્વ મોહનીય, મિશ્ર મોહનીય, દેવાયુ ને નગદાયુ એ દશ વિના ૧૩૮

આહારક ચતુષ્ક સત્તામા ન હોય તો ૧૩૮

ક્ષાયિક સમગ્રીતિને—

ઉપર બતાવેલ ૧૩૮ પ્રકૃતિમાર્થી સમ્યક્ત્વ મોહનીય વિના અબદાયુને ૧૩૭ રહે. તથા આયુષ્ય બાધનાગ્ને ૧૩૮, તેઓ અવશ્ય દેવાયુષ જ બાધે, તથા આહારક ચતુષ્કની સત્તા વિનાનો હોય તો ૧૩૮ અને ૧૩૭ ને બદલે ૧૩૪ અને ૧૩૩ ની સત્તા હોય મનુષ્યગતિ અવિગતિ સમ્યક્ત્વદિ

ઉપશમ સમ્યક્ત્વીને પ્રારંભમા બતાવેલ સત્તા પ્રમાણે દોષ,

પરંતુ ત્યા અખદ્ધને ૧૪૮ ની સત્તા અનેક જીવની અપેક્ષાએ ઠલી છે, તે ચારેય ગતિની અપેક્ષાએ છે. પરંતુ અહીં તો મનુષ્યગતિની અપેક્ષાએ વિચારવાનું છે, તેથી ૧૪૫ ની સત્તા હોય આ રીતે ક્ષાયોપશમિક ને ક્ષાયિકમા પણ વિશેષતા વિચારવી અન્ય સર્વમા તે પ્રમાણે સત્તા ઘટાવવી.

દેવગતિ—

સર્વ નરકગતિ પ્રમાણે. પરંતુ અહીં વિસયોજકની અપેક્ષાએ ૧૪૨, ૧૪૧, ૧૪૦, ૧૩૯ અને ૧૩૮, એમ કુલ ૫ સત્તાસ્થાનો વધારે હોય.

આ રીતે ચતુર્થ ગુણસ્થાનકે ૧૩૩, ૧૩૪, ૧૩૫, ૧૩૬, ૧૩૭, ૧૩૮, ૧૩૯, ૧૪૦, ૧૪૧, ૧૪૨, ૧૪૩, ૧૪૪, ૧૪૫, ૧૪૬, ૧૪૭, ૧૪૮ એ સોળ સત્તાવિકલ્પ વિચારવા.

૫. દેશવિરતિ ગુણસ્થાનક—

ચોથા ગુણસ્થાન પ્રમાણે જ સોળેય સત્તાસ્થાનક હોય. પરંતુ વિશેષતા એ છે કે—આ ગુણસ્થાનકે તિર્થ ચગતિ અને મનુષ્યગતિના જીવો જ આવી શકે, તેથી જ્યાં જ્યાં અખદ્ધાયુના પ્રસંગમા સત્તા ઘટાવતા, ચારેય આયુષ્ય સત્તામા ગણ્યા હોય, ત્યાં ત્યાં તિર્થ આયુષ્ય અને મનુષ્યાયુ, એ બે જ આયુષ્ય ગણવાં.

દાખલા તરીકે—અવિરતિ પૂર્વખદ્ધ ઉપશમ અથવા ક્ષાયોપશમિક અવિસયોજકને અનેક જીવની અપેક્ષાએ ૧૪૮ પ્રકૃતિ સત્તામા ગણાય. પરંતુ તેને બદલે આ ગુણસ્થાનકે નરકગતિ અને દેવગતિ નહિ હોવાથી તેના બે આયુષ્ય ન હોય, માટે ૧૪૬. ક્ષાયિકમા તિર્થ આયુષ્ય પણ ન હોય, માટે ૧૩૮.

૧. તિર્થ ચ ગતિ—

ચોથા ગુણસ્થાનક પ્રમાણે જ આ જીવો ક્ષાયોપશમિક સમ્ય-

ગદ્ય હોય છે, પરંતુ તેઓને-મિથ્યાત્વ મોહનીય અને મિશ્ર મોહ-નીયતા ક્ષય કરીને જે જીવો આવેલ હોય તેઓને જે સત્તા ઘટાવી હોય છે, તે આ ગુણસ્થાનકે હોતી નથી. કારણ કે-તેવા જીવો અસંખ્યાત વર્ષના આયુષ્યવાળા તિર્યચોમા ઉત્પન્ન થાય છે. અને તેઓ તો પાપમુ ગુણસ્થાનક પામતા જ નથી. ક્ષાયિક સમગ્રીત પણ તેઓને જ હોય છે. માટે ક્ષાયિકની સત્તા અહીં ન વિચારવી. માત્ર, અહીં તો ઉપશમ તથા ક્ષાયોપશમિક, અવિ-સયોજક અને વિસયોજક પૂરતી સત્તા વિચારવી.

૬. પ્રમત્ત સંયત ગુણસ્થાનક

અહીં પણ ૧૪૮, ૧૪૭, ૧૪૬, ૧૪૫, ૧૪૪, ૧૪૩, ૧૪૨, ૧૪૧, ૧૪૦, ૧૩૯, ૧૩૮, ૧૩૭, ૧૩૬, ૧૩૫, ૧૩૪ ને ૧૩૩ એ સોળ સત્તાસ્થાનકે હોઈ શકે. વળી આ ગુણસ્થાનક મનુષ્યને જ હોય, તેથી જ્યાં જ્યાં અખંડ આશ્રયી અનેક જીવની અપેક્ષાએ ૧૪૮ ની સત્તા દહી હોય, ત્યાં ત્યાં ૧૪૫ ની સમજવી, કારણ કે, આ ગુણસ્થાને મનુષ્ય જ હોય છે. અન્ય સર્વ સત્તાસ્થાનો અવિરતિ ગુણસ્થાને બતાવેલ સત્તા પ્રમાણે વિચારવું.

૭. અપ્રમત્ત ગુણસ્થાનક—

અહીં છઠ્ઠા ગુણસ્થાનક પ્રમાણે ૧૪૮, ૧૪૭, ૧૪૬, ૧૪૫, ૧૪૪, ૧૪૩, ૧૪૨, ૧૪૧, ૧૪૦, ૧૩૯, ૧૩૮, ૧૩૭, ૧૩૬, ૧૩૫, ૧૩૪ ને ૧૩૩ એમ સોળ સત્તાસ્થાનકે હોય

૮. અપૂર્વકેરણ ગુણસ્થાનક—

મનુષ્ય, નિર્ધન અને નગદાયના બધવાળા તથા ક્ષાયોપશમિક સમગ્રીતી જીવો આ ગુણસ્થાનકે હોય જ નહિ. અહીં સામાન્ય રીતે ત્રણ પ્રકારે સત્તા વિચારવાની છે.

૧. ઉપશમ સમ્યક્ત્વી. ઉપશમ શોષીવાળા જીવો.

તથા જિનનામ
૧૩૩ પ્રકૃતિ સત્તામા

એ રીતે આદ-
૧૪૪, ૧૪૩, ૧૪૨,
૧૩૫, ૧૩૪, ૧૩૩
૯. અનિવૃત્તિ બ

ઉપશમ શ્રેણી
પૂર્વે દર્શાવેલ ૧૪૮,
૧૪૦, ૧૩૯, ૧૩૮
પૂર્વોક્ત રીતિએ બ

ક્ષપકશ્રેણી કઃ
૧૩૭, ૧૩૪ અને ૧
નીચ ચતુષ્ક અને
પૂર્વોક્ત ચાર વિક-
૧૨૫ ની સત્તા હો
૪ તિર્થ ચાતુષ્વી,
ઉદ્યોત, ૯ નિદ્રાનિ
ન્દ્રિય, ૧૩ બેઈન્દ્રિ
સાધારણુઃ એમ ૧૬
૧૦૯ પ્રકૃતિ સત્તામા

ત્યારથાદ, સાર
નોને બદલે અનુક્રમે
રહે, તેમાંથી શ્રીવેદના
સત્તામા રહે, તેમાંથી હા-
કૃતિના કાયે ૧૦.

બાદ પુરુષવેદના ક્ષયે ૧૦૫, ૧૦૪, ૧૦૧ અને ૧૦૦ પ્રકૃતિનાં સત્તાસ્થાન રહે.

હવે, પ્રસ્થાપકની અપેક્ષાએ વિચારીએ :—

નપુસકવેદી શ્રેણી માંડનાર :—

ઋગ્વેદ તથા નપુસક વેદનો તથા પુરુષવેદ અને હાસ્યાદિષ્ટકનો સમકાળે ક્ષય કરે, તો નપુસક વેદના ક્ષયે ૧૧૩, ૧૧૨, ૧૦૯ અને ૧૦૮ પ્રકૃતિનાં સત્તાસ્થાનકા હોય. હાસ્યાદિષ્ટકનો ક્ષય થતાં ૧૦૬, ૧૦૫, ૧૦૨ અને ૧૦૧ પ્રકૃતિવાળા સત્તાવિકલ્પો ન સંભવે. અન્યસ્થાને થતાં ૧૧૩ વિગેરે વિકલ્પો સંભવે. પરંતુ ૧૦૬નું સત્તાસ્થાનક અન્ય કોઈ પ્રસંગે નપુસકવેદી ક્ષપકશ્રેણી માંડનારને હોય જ નહિ. માટે તે વિકલ્પ તો તેઓને સર્વથા વર્જવો.

ઋગ્વેદી શ્રેણી માંડનાર :—

પુષ્પવેદ અને હાસ્યાદિષ્ટકનો સમકાળે ક્ષય કરે છે, તેથી તે પ્રસંગે થતાં જ ૧૦૬, ૧૦૫, ૧૦૨ અને ૧૦૧ પ્રકૃતિના ચાર વિકલ્પો, ન સંભવે.

૧૦૬ નો વિકલ્પ પૂર્વોક્ત રીતિએ જ ન સંભવે, પરંતુ અન્ય વિકલ્પો તો અન્ય સ્થાને થતા હોવાથી અન્ય પ્રસંગે સંભવી શકે.

પુરુષવેદી શ્રેણી માંડનાર :—

ઉપર પ્રમાણે જ સત્તાસ્થાન હોય. ઉપરની વાત પ્રાસંગિક કહી હવે આપણે આગળ વિચારીએ આપણે વિચારી ગયા કે— પુષ્પવેદના ક્ષયે ૧૦૫, ૧૦૪, ૧૦૧ અને ૧૦૦ પ્રકૃતિના ચાર વિકલ્પો રહે, તેમાંથી સંજ્વલન કોષના ક્ષયે ૧૦૪, ૧૦૩, ૧૦૦ અને ૯૯ પ્રકૃતિના ચાર વિકલ્પ રહે, તેમાંથી સંજ્વલન માનના ક્ષયે ૧૦૩, ૧૦૨, ૯૯ અને ૯૮ એ ચાર વિકલ્પ રહે, ત્યાર બાંધના ક્ષયથી દશમ શુણ્યસ્થાનકની શરૂઆત થાય છે.

તથા દ્વિચરિત્ર સમયે નિદ્રા અને પ્રયલાનો ક્ષય થવાથી અનુ-
ક્રમે ૯૯, ૯૮, ૯૫ અને ૯૪ પ્રકૃતિવાળા ચાર વિદ્યુત્પ હોય

ત્યારપછી, ખારમાના અ તે ચક્ષુ, અચક્ષુ, અવધિ અને કેવલ,
એ ચાર દર્શનાવરણીય, મતિ, શ્રુત, અવધિ, મનઃપર્યાવ અને કેવલ
એ પાચ જ્ઞાનાવરણીય, દાન, લાલ, ભોગ, ઉપભોગ અને વીર્ય એ
પાચ અંતગત, એમ કુલ ૧૪ પ્રકૃતિના ક્ષયે તેરમા ગુણસ્થાનકની
રાશિઆત થાય છે.

એ પ્રમાણે ખારમે ગુણસ્થાનકે ૯૪, ૯૫, ૯૬, ૯૭, ૯૮, ૯૯,
૧૦૦ ને ૧૦૧ એ આઠ વિદ્યુત્પો હોય છે.

૧૩. અયોગિ ગુણસ્થાનક.

ખારમા ગુણસ્થાનકના અંતમા ચૌદ પ્રકૃતિના ક્ષયની પર્વે જે
૯૪, ૯૫, ૯૮, અને ૯૯ એ ચાર વિદ્યુત્પ હતા, તેમાની ચૌદ પ્રકૃ-
તિનો ક્ષય થવાથી તેરમે ગુણસ્થાનકે ઉપરના ચાર વિદ્યુત્પને બદલે
૮૦, ૮૧, ૮૪ અને ૮૫ એ ચાર વિદ્યુત્પવાળા સ્થાનસ્થાનક હોય છે.

એટલું ખાસ ધ્યાનમા રાખવું કે-જેઓને આઠારક ચતુષ્ક
અને જિનનામની સત્તા છે, તેઓને ૮૫ ની સત્તા હોય જેઓને
જિનનામની સત્તા ન હોય, તેઓને ૮૪ ની સત્તા હોય, જેઓને આઠા-
રક ચતુષ્કની સત્તા ન હોય તેઓને ૮૧ ની સત્તા હોય અને જેઓને
જિનનામ અને આઠારક ચતુષ્કની સત્તા ન હોય તેઓને ૮૦ ની
સત્તા હોય એ રીતે આ ગુણસ્થાનકે ૮૦, ૮૧, ૮૪ અને ૮૫ એ
ચાર વિદ્યુત્પ હોય છે.

૧૪. અયોગિ ગુણસ્થાનક.

આ ગુણસ્થાનકના દ્વિચરિત્ર સમય મુધી પૂર્વોક્ત રીતે જ
૮૦, ૮૧, ૮૪ અને ૮૫ પ્રકૃતિના ચાર સ્થાનસ્થાનકો હોય છે ત્યાર
બાદ જેઓને ૮૫ નું સ્થાનસ્થાનક હોય તેઓને, ૧ દેવગતિ, ૨
રવાનપૂર્વી, ૩ શૂલ ને ૪ અશૂલ વિદાયેગતિ, એ ગ્રંથ ૬ આઠ

એ પ્રમાણે સ્વમતે-૧૨, ૧૩ પ્રકૃતિનું સત્તાસ્થાન અને અન્ય મતે-૧૧ ને ૧૨ નું તથા ૮૦, ૮૧, ૮૪, ને ૮૫ એ ૭ સત્તાસ્થાનો ૧૪ મા ગુણસ્થાનકે હોય છે.

ત્યારબાદ ચરમ સમયે બાકી રહેલી સર્વ પ્રકૃતિનો ક્ષય કરી અનાદિસંબંધવાળા દાર્મણ શરીરને છોડી જન્મમરણથી મુક્ત થવા એ નિવૃત્તિ નગરમા સાદિ અનતકાળ વાસ કરે છે.

એ પ્રમાણે ૧૧ ને ૧૨ અથવા ૧૨ ને ૧૩ એમ બે સત્તાસ્થાન અને ૮૦, ૮૧, ૮૪, ૮૫, ૮૪, ૮૫, ૮૬, ૮૭, ૮૮ ૮૯, ૧૦૦, ૧૦૧, ૧૦૨, ૧૦૩, ૧૦૪, ૧૦૫, ૧૦૬, ૧૦૭ ૧૦૮, ૧૦૯, ૧૧૦, ૧૧૧, ૧૧૨, ૧૧૩, ૧૧૪, ૧૨૫, ૧૨૬, ૧૨૭, ૧૨૮, ૧૩૦, ૧૩૧, ૧૩૩, ૧૩૪, ૧૩૫, ૧૩૬, ૧૩૭, ૧૩૮, ૧૩૯, ૧૪૦, ૧૪૧, ૧૪૨, ૧૪૩, ૧૪૪, ૧૪૫, ૧૪૬, ૧૪૭, ૧૪૮ એ પ્રમાણે કુલ ૪૯ સત્તાસ્થાનો છે. x

x આ નિબંધમા મતાતરે ટાકવામા આવેલા નથી, તેમજ અભ્યાસી વિદ્યાર્થીએ તૈયાર કરેલ હોવાથી તેમાંની સખલનાઓ વિશિષ્ટ અભ્યાસીઓ સૂચવે, તે પ્રમાણે સુધારીને સમજવી. આ વિદ્યાર્થી-શિવલાલ સૌભાગ્યચંદ છટ્ટીઆરડાના રહીશ હતા. બ્રહ્મ કૃમ્મિત્ર પૂજે કરી પચત્વ પામેલ છે. જે જીવ્યા હોત તો કૃમ્મિત્ર ધના સમર્થ વિદ્વાન થવાની ચોક્કસ આશા હતી.

એ પ્રમાણે ફરકને ૯૮, ૯૯, ૧૦૦, ૧૦૧, ૧૦૨, ૧૦૩, ૧૦૪, ૧૦૫, ૧૦૬, ૧૦૭, ૧૦૮, ૧૦૯, ૧૧૦, ૧૧૧, ૧૧૨, ૧૧૩, ૧૧૪, ૧૧૫, ૧૧૬, ૧૧૭, ૧૧૮, ૧૧૯, ૧૨૦, ૧૨૧, ૧૨૨, ૧૨૩, ૧૨૪, ૧૨૫, ૧૨૬ અને ૧૨૭, એમ કુલ ૧૨૭ સ્થાનો હોય.

તથા અનિવૃત્તિ હુલ્લસ્યાને ઉપર જોડાં (૨૩) ૯૮ થી ૧૩૫, તથા ૧૩૬, ૧૩૭, ૧૩૮, ૧૩૯, ૧૪૦, ૧૪૧, ૧૪૨, ૧૪૩, ૧૪૪, ૧૪૫, ૧૪૬, ૧૪૭, ૧૪૮ એમ સહસ્ત્ર સ્થાનો મંત્રવે છે.

૧૦. સુલભસંપરાય ગુણસ્થાનક.

આ હુલ્લસ્યાનકે ઉપરના કોઈપણ નામે, ઉપરના હુલ્લસ્યાનકનાં જોડાં ૧૩૩ થી ૧૪૮, એમ ૧૬ સ્થાનક હોય, ફરકફેરક-વાળાં ને નવનનાં અને નાનાં ફ-અર્થથી ગિતનાં અને અક-રક મુદ્દાની સ્થાનકોને ૧૦૨, ગિતનાંની સ્થાનક હોય તેને ૧૦૧, અકરક મુદ્દાને ગિત ગિતનાંની સ્થાનકોને ૯૮ અને ગિતનાંનાં નાનાં અકરક મુદ્દાને ૧૬ સ્થાનો ન હોય, તેઓને ૯૭ ની સ્થાન હોય.

આ હુલ્લસ્યાનકનાં સ્થાનો સંવચન દોષનો ૧૬ ફરક ધારે છે. તમે જારનાં હુલ્લસ્યાનકની દરખાશ થાય છે.

આ પ્રમાણે દરબા હુલ્લસ્યાનકે ૯૭, ૯૮, ૧૦૧, ૧૦૨, અને ૧૩૩ થી ૧૪૮ સુધીનાં એમ કુલ ૨૦ સ્થાનો હોય, ફરકફેરક કરી કરીને ૯૭ થી જારને નાનાં.

૧૧. ઉપશાંતમોહ ગુણસ્થાનક.

આ હુલ્લસ્યાનકે ૧૭ ૧૩૩ થી ૧૪૮ પધ્ધતિનાં સોળ સ્થાનક હોય, અકરક અકરકે ૯૭ અકરક પતન થાય છે.

૧૨. ક્ષીણમોહ વીતરાગ ગુણસ્થાનક.

દરબા અને સંવચન દોષનો ફરક અર્થથી મુદ્દાને, ૧૦૧, ૧૦૨, ૯૭ અને ૯૮ પ્રકૃતિનાં જાર વિષય હોય.

તથા દ્વિચરિત્ર સમયે નિદ્રા અને પ્રયત્નાનો ક્ષય થવાથી અનુ-
ક્રમે ૯૯, ૯૮, ૯૫ અને ૯૪ પ્રકૃતિવાળા ચાર વિદ્યુત્પ હોય

ત્યારપછી, બારમાના અતે ચક્ષુ, અચક્ષુ, અવધિ અને કૃષ્ણ,
એ ચાર દર્શનાવરણીય, મતિ, શ્રુત, અવધિ, મનઃપર્યાવ અને કૃષ્ણ
એ પાંચ જ્ઞાનાવરણીય, દાન, લાલ, ભોગ, ઉપભોગ અને વીર્ય એ
પાંચ અતંગય, એમ કુલ ૧૪ પ્રકૃતિના ક્ષયે તેરમા શુણ્ણસ્થાનકની
શરૂઆત થાય છે

એ પ્રમાણે બારમે શુણ્ણસ્થાનકે ૯૪, ૯૫, ૯૬, ૯૭, ૯૮, ૯૯,
૧૦૦ ને ૧૦૧ એ આઠ વિદ્યુત્પો હોય છે

૧૩. અયોગિ શુણ્ણસ્થાનક.

બારમા શુણ્ણસ્થાનકના અંતમા ચોદ પ્રકૃતિના ક્ષયની પર્વે જે
૯૪, ૯૫, ૯૮, અને ૯૯ એ ચાર વિદ્યુત્પ હતા, તેમાની ચોદ પ્રકૃ-
તિનો ક્ષય થવાથી તેરમે શુણ્ણસ્થાનકે ઉપરના ચાર વિદ્યુત્પને મદ્યે
૮૦, ૮૧, ૮૪ અને ૮૫ એ ચાર વિદ્યુત્પવાળા સ્થાનસ્થાનક હોય છે.

એટલું ખાત ધ્યાનમા રાખવું કે-તેઓને આહારક ચતુષ્ઠ
અને જિનનામની સત્તા છે, તેઓને ૮૫ ની સત્તા હોય તેઓને
જિનનામની સત્તા ન હોય, તેઓને ૮૪ ની સત્તા હોય, તેઓને આહાર-
ક ચતુષ્ઠની સત્તા ન હોય તેઓને ૮૧ ની સત્તા હોય અને તેઓને
જિનનામ અને આહારક ચતુષ્ઠની સત્તા ન હોય તેઓને ૮૦ ની
સત્તા હોય એ રીતે આ શુણ્ણસ્થાનકે ૮૦, ૮૧, ૮૪ અને ૮૫ એ
ચાર વિદ્યુત્પ હોય છે

૧૪. અયોગિ શુણ્ણસ્થાનક.

આ શુણ્ણસ્થાનકના દ્વિચરિત્ર સમય મુદ્ધી પૂર્વોક્ત જીતે જે
૮૦, ૮૧, ૮૪ અને ૮૫ પ્રકૃતિના ચાર સ્થાનસ્થાનો હોય છે ત્યાર
આદ તેઓને ૮૫ નું સ્થાનસ્થાનક હોય તેઓને, ૧ દેવગતિ, ૨
દેવાનુપૂર્વી, ૩ શુભ ને ૪ અશુભ ત્રિહાયોગતિ, એ ગદ્ય ૬ આદ

સ્પર્શ. ૧૪, પાચ વર્ણ. ૧૯, પાચ રસ. ૨૪, પાચ શરીર. ૨૯, પાચ બ્રધન ૩૪ પાંચ સઘાતન. ૩૯, નિર્માણ. ૪૦, છ સઘયણ ૪૬, અસ્થિર ૪૭ અશુભ ૪૮. દુર્લભ ૪૯, દુઃસ્વર ૫૦, અનાદેય. ૫૧, અયશ ૫૨. છ સસ્થાન ૫૮ અચરુણુ ચતુષ્ક ૬૨. અપર્યાપ્ત ૬૩. સાતાવેદનીય અથવા અસાતા વેદનીય ૬૪. પ્રત્યેક ૬૫. સ્થિર ૬૬. શુભ ૬૭. ઔદારિક, વૈક્રિય અને આહારક અંગોપાંગ ૭૦ મુસ્વર ૭૧, અને નીચગોત્ર ૭૨ પ્રકૃતિના ક્ષયે ૧૩ પ્રકૃતિ રહે.

અન્ય મતે—મનુષ્યાનુપૂર્વી સહિત ૭૩ ના ક્ષયે ૧૨ પ્રકૃતિ રહે.

જેઓને જિનનામ સત્તામાં ન હોય, તેઓને ૭૨ ના ક્ષયે ૧૨

અન્ય મતે—મનુષ્યાનુપૂર્વી સહિત ૭૩ ના ક્ષયે ૧૧ પ્રકૃતિ સત્તામાં રહે.

એ પ્રમાણે સ્વમતે—૧૨, ને ૧૩ પ્રકૃતિનું સત્તાસ્થાન.

અને અન્યમતે—૧૧ ન ૧૨ પ્રકૃતિનું સત્તાસ્થાન હોય છે.

તથા આહારક ચતુષ્ક સત્તામાં ન હોય, તેઓને ૬૮ પ્રકૃતિને ક્ષય થાય છે. કારણ કે ઉપરની ૭૨ પ્રકૃતિ આહારક ચતુષ્ક સહિત થાય છે, અને આહારક ચતુષ્ક તો આ જીવોને સત્તામાંજ નથી. માટે ૬૮નો ક્ષય થાય છે, એટલે મનુષ્યગતિ, પચેન્દ્રિય જાતિ, ત્રસ, બાહર, પર્યાપ્ત, મુલગ, આદેય ને યશ, જિનનામ, ઉચ્ચગોત્ર, મનુષ્યાયુ, અને મનુષ્યાનુપૂર્વી એ ૧૩ પ્રકૃતિ રહે અન્ય મતે—મનુષ્યાનુપૂર્વી વિના ૧૨ પ્રકૃતિ રહે.

અને જેઓને જિનનામ અને આહારક ચતુષ્ક સત્તામાં ન હોય, તેઓને પણ ૬૮ પ્રકૃતિનો ક્ષય થાય છે, પરાતુ જિનનામ વિના પ્રકૃતિ ૧૨ રહે છે.

અને અન્ય મતે—મનુષ્યાનુપૂર્વી વિના ૧૧ પ્રકૃતિ રહે છે.

એ પ્રમાણે સ્વમતે-૧૨, ૧૩ પ્રકૃતિનું સત્તાસ્થાન અને અન્ય મતે-૧૧ ને ૧૨ નું તથા ૮૦, ૮૧, ૮૪, ને ૮૫ એ ૭ સત્તાસ્થાનો ૧૪ મા ગુણસ્થાનકે હોય છે.

ત્યાગ્યાદ ચરમ સમયે બાકી રહેલી સર્વ પ્રકૃતિનો હાય કરી અનાદિસ અધવાળા દાર્મણ શરીરને છોડી જન્મમરણથી મુક્ત થવા રૂપ નિવૃત્તિ નગરમા સાદિ અનતકાળ વાસ કરે છે.

એ પ્રમાણે ૧૧ ને ૧૨ અથવા ૧૨ ને ૧૩ એમ બે સત્તાસ્થાન અને ૮૦, ૮૧, ૮૪, ૮૫, ૮૪, ૮૫, ૮૬, ૮૭, ૮૮ ૮૯, ૧૦૦, ૧૦૧, ૧૦૨, ૧૦૩, ૧૦૪, ૧૦૫, ૧૦૬, ૧૦૭ ૧૦૮, ૧૦૯, ૧૧૦, ૧૧૧, ૧૧૨, ૧૧૩, ૧૧૪, ૧૨૫, ૧૨૬, ૧૨૭, ૧૨૮, ૧૩૦, ૧૩૧, ૧૩૩, ૧૩૪, ૧૩૫, ૧૩૬, ૧૩૭, ૧૩૮, ૧૩૯, ૧૪૦, ૧૪૧, ૧૪૨, ૧૪૩, ૧૪૪, ૧૪૫, ૧૪૬, ૧૪૭, ૧૪૮ એ પ્રમાણે કુલ ૪૯ સત્તાસ્થાનો છે. x

x આ નિર્બંધમા મતાતરે ટાકવામા આવેલા નથી, તેમજ અભ્યાસી વિદ્યાર્થીએ તૈયાર કનૈલ હોવાથી તેમની સખલનાઓ વિશિષ્ટ અભ્યાસીઓ સૂચવે, તે પ્રમાણે સુધારીને સમજવી. આ વિદ્યાર્થી-શિવલાલ સૌભાગ્યચંદ્ર છડીઆરડાના રહીય હતા. છડી કૃમ્મિન્દ્ર પૂંગે કરી પચત્વ પામેલ છે. ને જુન્યા હોત તે કૃમ્મિન્દ્ર ધના સમર્થ વિદ્વાન થવાની ચોક્કસ આશા હતી.

ક્રમચિન્થ ભાગ ૧લો

શુદ્ધિપત્રક

પૃષ્ઠ પંક્તિ

૫	૧૯
૧૨	૯
૧૫	૪
૨૪	૭
૨૪	૧૭
૨૫	૧
૨૫	૧૨
૩૩	૨૨
૬૫	૧
૬૮	૯
૭૧	૭
૭૬	૨
૮૪	૧૭
૯૬	૯
૧૦૭	૧૫
૧૦૯	૧૭
૧૪૮	૫
૧૮૫	૧૩
૨૧૦	૨૪
૩૦૮	૫
૩૨૧	૫
૩૨૨	૧
૩૨૬	૨૦
૩૨૯	૬

અશુદ્ધ

તત્રોત્તર

તેઓમ

શ્રુતના

અક્ષરશ્રુત

અક્ષરશ્રુત

મૂય-૧ લવી

હઅણમિલપ્પાણં

ળાહજ્જ

થર

ગહા

તિર્થચ

વિહ

અસુહ

હટ્ટા

પ્રદેષઅ.ને

અજ્જયણ

મત્યાદીનામ

ગંધ

વિહાયોગતિ

શુણ્ણાણુ

વિ-જણુ

સક્રમણાદિકે

થણ્ણદિત્રિક

નિદ્રાનો

શુદ્ધ

તત્રોત્તરં

તેઓમા

શ્રુતના

અક્ષરશ્રુત

અક્ષરશ્રુત

મૂયલિવી

હઅણમિલપ્પાણં

ળાહજ્જા

થિર

ગહો

તિર્થચ

વિહં

અસુહ

હટ્ટો

પ્રદેષ અને

અજ્જયણ

મત્યાદીનામ્

ગંધ

વિહાયોગતિ

શુણ્ણાણુ

વિજિણુ

સક્રમણાદિકે

થણ્ણદિત્રિક

નિદ્રાનો

સ્પર્શ. ૧૪, પાંચ વર્ણ. ૧૯, પાંચ રસ. ૨૪, પાંચ શરીર. ૨૯, પાંચ બ્રહ્મ. ૩૪ પાંચ સંઘાતન. ૩૯, નિર્માણ. ૪૦, છ સંઘયણ ૪૬, અસ્થિર ૪૭ અશુભ ૪૮. દુર્લભ ૪૯, દુઃસ્વર ૫૦, અનાદિય, ૫૧, અયશ ૫૨. છ સંસ્થાન ૫૮ અગુરુલ્લઘુ ચતુષ્ક ૬૨. અપર્યાપ્ત ૬૩. સાતાવેદનીય અથવા અસાતા વેદનીય ૬૪. પ્રત્યેક ૬૫. સ્થિર ૬૬. શુભ ૬૭. ઔદારિક, વૈક્રિય અને આહારક અંગોપાંગ ૭૦ મુસ્વર ૭૧, અને નીચગોત્ર ૭૨ પ્રકૃતિના ક્ષયે ૧૩ પ્રકૃતિ રહે.

અન્ય મતે—મનુષ્યાનુપૂર્વી સહિત ૭૩ ના ક્ષયે ૧૨ પ્રકૃતિ રહે.

જેઓને જિનનામ સત્તામાં ન હોય, તેઓને ૭૨ ના ક્ષયે ૧૨

અન્ય મતે—મનુષ્યાનુપૂર્વી સહિત ૭૩ ના ક્ષયે ૧૧ પ્રકૃતિ સત્તામાં રહે.

એ પ્રમાણે સ્વમતે—૧૨, ને ૧૩ પ્રકૃતિનું સત્તાસ્થાન.

અને અન્યમતે—૧૧ ને ૧૨ પ્રકૃતિનું સત્તાસ્થાન હોય છે.

તથા આહારક ચતુષ્ક સત્તામાં ન હોય, તેઓને ૬૮ પ્રકૃતિને ક્ષય થાય છે. કારણ કે ઉપરની ૭૨ પ્રકૃતિ આહારક ચતુષ્ક સહિત થાય છે, અને આહારક ચતુષ્ક તો આ જીવોને સત્તામાં જ નથી. માટે ૬૮નો ક્ષય થાય છે, એટલે મનુષ્યગતિ, ૫ એન્દ્રિય જાતિ, ત્રસ, બાદર, પર્યાપ્ત, સુલગ, આદિય ને યશ, જિનનામ, ઉચ્ચગોત્ર, મનુષ્યાણુ, અને મનુષ્યાનુપૂર્વી એ ૧૩ પ્રકૃતિ રહે અન્ય મતે—મનુષ્યાનુપૂર્વી વિના ૧૨ પ્રકૃતિ રહે.

અને જેઓને જિનનામ અને આહારક ચતુષ્ક સત્તામાં ન હોય, તેઓને પણ ૬૮ પ્રકૃતિનો ક્ષય થાય છે, પરાંતુ જિનનામ વિના પ્રકૃતિ ૧૨ રહે છે.

અને અન્ય મતે—મનુષ્યાનુપૂર્વી વિના ૧૧ પ્રકૃતિ રહે છે.

એ પ્રમાણે સ્વમતે-૧૨, ૧૩ પ્રકૃતિનું સત્તાસ્થાન અને અન્ય મતે-૧૧ ને ૧૨ નું તથા ૮૦, ૮૧, ૮૪, ને ૮૫ એ ૭ સત્તાસ્થાનો ૧૪ માં ગુણસ્થાનકે હોય છે.

ત્યારબાદ ચરમ સમયે બાકી રહેલી સર્વ પ્રકૃતિનો ક્ષય કરી અનાદિસ અધવાળા દાર્મણ શરીરને છોડી જન્મમરણથી મુક્ત થવા કેવળ નિવૃત્તિ નગરમાં સાદિ અનતકાળ વાસ કરે છે.

એ પ્રમાણે ૧૧ ને ૧૨ અથવા ૧૨ ને ૧૩ એમ બે સત્તાસ્થાન અને ૮૦, ૮૧, ૮૪, ૮૫, ૮૪, ૮૫, ૮૬, ૮૭, ૮૮ ૮૯, ૧૦૦, ૧૦૧, ૧૦૨, ૧૦૩, ૧૦૪, ૧૦૫, ૧૦૬, ૧૦૭ ૧૦૮, ૧૦૯, ૧૧૦, ૧૧૧, ૧૧૨, ૧૧૩, ૧૧૪, ૧૨૫, ૧૨૬, ૧૨૭, ૧૨૮, ૧૩૦, ૧૩૧, ૧૩૩, ૧૩૪, ૧૩૫, ૧૩૬, ૧૩૭, ૧૩૮, ૧૩૯, ૧૪૦, ૧૪૧, ૧૪૨, ૧૪૩, ૧૪૪, ૧૪૫, ૧૪૬, ૧૪૭, ૧૪૮ એ પ્રમાણે કુલ ૪૯ સત્તાસ્થાનો છે. x

x આ નિબંધમાં મતાતરો ટાકવામાં આવેલા નથી, તેમજ અભ્યાસી વિદ્યાર્થીએ તૈયાર કૃત્તેલ હોવાથી તેમાંની સખલનાઓ વિશિષ્ટ અભ્યાસીઓ મૂલ્યવે, તે પ્રમાણે સુધારીને સમજવી. આ વિદ્યાર્થી-શિવલાલ સૌભાગ્યચંદ છહીઆરડાના ગ્રહીશ હતા. છદો કૃત્તિચ પૂરો કરી પચત્વ પામેલ છે બે જુન્યા હોત તો કૃત્તિચના સમર્થ વિદ્વાન થવાની ચોક્કસ આશા હતી.

એ પ્રમાણે ક્ષપકને ૯૮, ૯૯, ૧૦૦, ૧૦૧, ૧૦૨, ૧૦૩, ૧૦૪, ૧૦૫, ૧૦૬, ૧૦૭, ૧૦૮, ૧૦૯, ૧૧૦, ૧૧૧, ૧૧૨, ૧૧૩, ૧૧૪, ૧૨૫, ૧૨૬, ૧૨૯, ૧૩૦, ૧૩૩, ૧૩૪, ૧૩૭ અને ૧૩૮, એમ કુલ પચ્ચીશ સત્તાસ્થાન હોય.

તથા અનિવૃત્તિ ગુણુસ્થાને ઉપર કહેલા (૨૩) ૯૮ થી ૧૩૪, તથા ૧૩૫, ૧૩૬, ૧૩૭, ૧૩૮, ૧૩૯, ૧૪૦, ૧૪૧, ૧૪૨, ૧૪૩, ૧૪૪, ૧૪૫, ૧૪૬, ૧૪૭, ૧૪૮ એમ સાડત્રીશ સત્તાસ્થાનો મંલવે છે.

૧૦. સૂક્ષ્મસંપરાય ગુણુસ્થાનક.

આ ગુણુસ્થાનકે ઉપશમ શ્રેણીવાળાને, ઉપરના ગુણુસ્થાનકમાં કહેલ ૧૩૩ થી ૧૪૮, એમ ૧૬ સત્તાસ્થાનક હોય, ક્ષપકશ્રેણી-વાળાને નવમાના અતે માયાનો ક્ષય થવાથી જિનનામ અને આહારક ચતુષ્કની સત્તાવંતને ૧૦૨, જિનનામની સત્તા ન હોય તેને ૧૦૧. આહારક ચતુષ્ક વિના જિનનામની સત્તાવંતને ૯૮ અને જિનનામ તથા આહારક ચતુષ્ક પણ સત્તામા ન હોય, તેઓને ૯૭ ની સત્તા હોય.

આ ગુણુસ્થાનકના અતમા સંજ્વલન લોભનો પણ ક્ષય થાય છે ત્યારે બારમા ગુણુસ્થાનકની શરૂઆત થાય છે.

આ પ્રમાણે દશમા ગુણુસ્થાનકે ૯૭, ૯૮, ૧૦૧, ૧૦૨, અને ૧૩૩ થી ૧૪૮ મુધીનાં, એમ કુલ ૨૦ સત્તાસ્થાનકો હોય. ક્ષપક-શ્રેણી કરતો જીવ મીઘો બારમે જ જાય.

૧૧. ઉપશાંતમોહ ગુણુસ્થાનક.

આ ગુણુસ્થાનકે પણ ૧૩૩ થી ૧૪૮ પર્યંતના સોળ સત્તા વિદ્યુત્પ હોય, અહીં આવેલો જીવ અવશ્ય પતન પામે છે.

૧૨. ક્ષીણમોહ વીતરાગ ગુણુસ્થાનક.

દશમાના અતે સંજ્વલન લોભનો ક્ષય થવાથી અનુક્રમે, ૧૦૧, ૧૦૦, ૯૭ અને ૯૬ પ્રકૃતિવાળા ચાર વિદ્યુત્પ હોય.

તથા દ્વિચરિત્ર સમયે નિદ્રા અને પ્રયલાનો ક્ષય થવાથી અનુ-
ક્રમે ૯૯, ૯૮, ૯૫ અને ૯૪ પ્રકૃતિવાળા ચાર વિદ્યુત્પ હોય

ત્યારપછી, પારમાના અ તે ચક્ષુ, અચક્ષુ, અવધિ અને કેવલ,
એ ચાર દર્શનાવસ્થાથી, મતિ, શ્રુત, અવધિ, મનપર્યાવ અને કેવલ
એ પાચ જ્ઞાનાવસ્થાથી, દાન, લાલ, ભોગ, ઉપભોગ અને વીર્ય એ
પાચ અતગય, એમ કુલ ૧૪ પ્રકૃતિના ક્ષયે તેરમા ગુણુસ્થાનકની
શરૂઆત થાય છે.

એ પ્રમાણે પારમે ગુણુસ્થાનકે ૯૪, ૯૫, ૯૬, ૯૭, ૯૮, ૯૯,
૧૦૦ ને ૧૦૧ એ આઠ વિદ્યુત્પો હોય છે.

૧૩. અયોગિ ગુણુસ્થાનક.

પારમા ગુણુસ્થાનકના અંતમા ચૌદ પ્રકૃતિના ક્ષયની પદો ને
૯૪, ૯૫, ૯૮, અને ૯૯ એ ચાર વિદ્યુત્પ હતા, તેમાથી ચૌદ પ્રકૃ-
તિનો ક્ષય થવાથી તેરમે ગુણુસ્થાનકે ઉપરના ચાર વિદ્યુત્પને બદલે
૮૦, ૮૧, ૮૪ અને ૮૫ એ ચાર વિદ્યુત્પગણા સ્થાનક હોય છે.

એટલું ખાસ ધ્યાનમા રાખવું કે-તેઓને આહારક ચતુષ્ક
અને જિનનામની સત્તા છે, તેઓને ૮૫ ની સત્તા હોય તેઓને
જિનનામની સત્તા ન હોય, તેઓને ૮૪ ની સત્તા હોય, તેઓને આહાર-
ક ચતુષ્કની સત્તા ન હોય તેઓને ૮૧ ની સત્તા હોય અને તેઓને
જિનનામ અને આહારક ચતુષ્કની સત્તા ન હોય તેઓને ૮૦ ની
સત્તા હોય એ રીતે આ ગુણુસ્થાનકે ૮૦, ૮૧, ૮૪ અને ૮૫ એ
ચાર વિદ્યુત્પ હોય છે

૧૪. અયોગિ ગુણુસ્થાનક.

આ ગુણુસ્થાનકના દ્વિચરિત્ર સમય સુધી પૂર્વોક્ત રીતે જ
૮૦, ૮૧, ૮૪ અને ૮૫ પ્રકૃતિના ચાર સ્થાનકો હોય છે ત્યાર
બાદ તેઓને ૮૫ નું સ્થાનક હોય તેઓને, ૧ દેવગતિ, ૨
દેવાનુપદી, ૩ મૂલ ને ૪ અમૂલ વિદ્યયોગતિ, એ ગણ ૬ આઠ

તથા જિનનામ અને આહારક ચતુષ્કની સત્તા વિનાના જીવોને
૧૩૩ પ્રકૃતિ સત્તામાં હોય.

એ રીતે આઠમા ગુણસ્થાનકે ૧૪૮, ૧૪૭, ૧૪૬, ૧૪૫,
૧૪૪, ૧૪૩, ૧૪૨, ૧૪૧, ૧૪૦, ૧૩૯, ૧૩૮, ૧૩૭, ૧૩૬,
૧૩૫, ૧૩૪, ૧૩૩ એ સોળ વિકલ્પો હોય છે.

૯. અનિવૃત્તિ બાદર સંપરાય ગુણસ્થાનક :

ઉપશમ શ્રેણી માટે ઉપશમ તથા ક્ષાયિક સમક્ષિતી સર્વેને
પૂર્વે દર્શાવેલ ૧૪૮, ૧૪૭, ૧૪૬, ૧૪૫, ૧૪૪, ૧૪૩, ૧૪૨, ૧૪૧,
૧૪૦, ૧૩૯, ૧૩૮, ૧૩૭, ૧૩૬, ૧૩૫, ૧૩૪ તથા ૧૩૩ એ સોળ
પૂર્વોક્ત રીતિએ જ હોય છે.

ક્ષપકશ્રેણી કરનાર ક્ષાયિકને પણ પૂર્વોક્ત રીતિએ જ ૧૩૮,
૧૩૭, ૧૩૪ અને ૧૩૩ એમ ચાર સત્તાસ્થાનક હોય. પરંતુ અપ્રત્યાખ્યા-
નીય ચતુષ્ક અને પ્રત્યાખ્યાનીય ચતુષ્ક એ આઠ પ્રકૃતિઓના ક્ષયે
પૂર્વોક્ત ચાર વિકલ્પોને બદલે અનુક્રમે ૧૩૦, ૧૨૯, ૧૨૬ અને
૧૨૫ ની સત્તા હોય તેમાથી ૧ સ્થાવર, ૨ સૂક્ષ્મ, ૩ તિર્થચગતિ,
૪ તિર્થચાતુષ્પર્વી, ૫ નરકગતિ, ૬ નરકાતુષ્પર્વી, ૭ આતપ, ૮
ઉઘોન, ૯ નિદ્રાનિદ્રા, ૧૦ પ્રચલાપ્રચલા, ૧૧ થીણુદ્ધિ, ૧૨ એકે-
ન્દ્રિય, ૧૩ બેઈન્દ્રિય, ૧૪ તેઈન્દ્રિય, ૧૫ ચઉરિન્દ્રિય, તથા ૧૬
સાધારણ એમ ૧૬ પ્રકૃતિના ક્ષયે અનુક્રમે ૧૧૪, ૧૧૩, ૧૧૦ અને
૧૦૯ પ્રકૃતિ સત્તામાં રહે.

ત્યારબાદ, સામાન્યતઃ નપુસકવેદના ક્ષયે ઉપરના સત્તાસ્થા-
નોને બદલે અનુક્રમે ૧૧૩, ૧૧૨, ૧૦૯ અને ૧૦૮ પ્રકૃતિ સત્તામાં
રહે, તેમાથી ઓવેદના ક્ષયે ૧૧૨, ૧૧૧, ૧૦૮ અને ૧૦૭ પ્રકૃતિ
સત્તામાં રહે, તેમાથી હાસ્ય, રતિ, અરતિ, શોક, લય અને જુગુપ્સા
એ ૭ પ્રકૃતિના ક્ષયે ૧૦૬, ૧૦૫, ૧૦૨, અને ૧૦૧ રહે, ત્યાર

બાદ પુરુષવેદના ક્ષયે ૧૦૫, ૧૦૪, ૧૦૧ અને ૧૦૦ પ્રકૃતિનાં સત્તાસ્થાન રહે.

હવે, પ્રસ્થાપકની અપેક્ષાએ વિચારીએ. —

નપુસકવેદી શ્રેણી માંડનાર :—

શ્રીવેદ તથા નપુસક વેદનો તથા પુરુષવેદ અને હાસ્યાદિ પદ્ધતિનો સમકાળે ક્ષય કરે, તો નપુસક વેદના ક્ષયે ૧૧૩, ૧૧૨, ૧૦૯ અને ૧૦૮ પ્રકૃતિનાં સત્તાસ્થાનકા હોય. હાસ્યાદિ પદ્ધતિનો ક્ષય થતા ૧૦૬, ૧૦૫, ૧૦૨ અને ૧૦૧ પ્રકૃતિવાળા સત્તાવિકલ્પો ન સંભવે. અન્યસ્થાને થતા ૧૧૩ વિગેરે વિકલ્પો સંભવે. પરંતુ ૧૦૬નું સત્તાસ્થાનક અન્ય કાંઈ પ્રસંગે નપુસકવેદી ક્ષપકશ્રેણી માંડનારને હોય જ નહિ. માટે તે વિકલ્પ તો તેઓને સર્વથા વર્જવો.

શ્રીવેદી શ્રેણી માંડનાર—

પુરુષવેદ અને હાસ્યાદિ પદ્ધતિનો સમકાળે ક્ષય કરે છે, તેથી તે પ્રસંગે થતા ને ૧૦૬, ૧૦૫, ૧૦૨ અને ૧૦૧ પ્રકૃતિના ચાર વિકલ્પો, ન સંભવે.

૧૦૬ નો વિકલ્પ પૂર્વાક્ત રીતિએ જ ન સંભવે, પરંતુ અન્ય વિકલ્પો તો અન્ય સ્થાને થતા હોવાથી અન્ય પ્રસંગે સંભવી શકે.

પુરુષવેદી શ્રેણી માંડનાર—

ઉપર પ્રમાણે જ સત્તાસ્થાન હોય. ઉપરની વાત પ્રાસંગિક હતી હવે આપણે આગળ વિચારીએ આપણે વિચારી ગયા કે પુરુષવેદના ક્ષયે ૧૦૫, ૧૦૪, ૧૦૧ અને ૧૦૦ પ્રકૃતિના ચાર વિકલ્પો રહે, તેમાંથી સંભવ્ય કોષના ક્ષયે ૧૦૪, ૧૦૩, ૧૦૦ અને ૯૯ પ્રકૃતિના ચાર વિકલ્પ રહે, તેમાંથી સંભવ્ય માનના ક્ષયે ૧૦૩, ૧૦૨, ૯૯ અને ૯૮ એ ચાર વિકલ્પ રહે, ત્યાર બાદ માયાના ક્ષયથી દશમા શુદ્ધસ્થાનકની શરૂઆત થાય છે.

પરંતુ ત્યાં અબ્બદ્ધને ૧૪૮ ની સત્તા અનેક જીવની અપેક્ષાએ ઠહી છે, તે ચારેય ગતિની અપેક્ષાએ છે. પરંતુ અહીં તો મનુષ્યગતિની અપેક્ષાએ વિચારવાનું છે, તેથી ૧૪૫ ની સત્તા હોય. આ રીતે ક્ષાયોપશમિક ને ક્ષાયિકમા પણ વિશેષતા વિચારવી અન્ય સર્વમાં તે પ્રમાણે સત્તા ઘટાવવી.

દેવગતિ—

સર્વ નરકગતિ પ્રમાણે. પરંતુ અહીં વિસયોજકની અપેક્ષાએ ૧૪૨, ૧૪૧, ૧૪૦, ૧૩૯ અને ૧૩૮, એમ કુલ ૫ સત્તાસ્થાનો વધારે હોય.

આ રીતે ચતુર્થ ગુણસ્થાનકે ૧૩૩, ૧૩૪, ૧૩૫, ૧૩૬, ૧૩૭, ૧૩૮, ૧૩૯, ૧૪૦, ૧૪૧, ૧૪૨, ૧૪૩, ૧૪૪, ૧૪૫, ૧૪૬, ૧૪૭, ૧૪૮ એ સોળ સત્તાવિકલ્પ વિચારવા.

૫. દેશવિરતિ ગુણસ્થાનક—

ચોથા ગુણસ્થાન પ્રમાણે જ સોળેય સત્તાસ્થાનક હોય. પરંતુ વિશેષતા એ છે કે—આ ગુણસ્થાનકે તિર્થંચગતિ અને મનુષ્યગતિના જીવો જ આવી શકે, તેથી જ્યાં જ્યાં અબ્બદ્ધાણુના પ્રસંગમાં સત્તા ઘટાવતાં, ચારેય આયુષ્ય સત્તામા ગણ્યા હોય, ત્યાં ત્યાં તિર્થંચાયુષ્ય અને મનુષ્યાયુ, એ બે જ આયુષ્ય ગણવાં.

દાખલા તરીકે—અવિરતિ પૂર્વબદ્ધ ઉપશમ અથવા ક્ષાયોપશમિક અવિસંયોજકને અનેક જીવની અપેક્ષાએ ૧૪૮ પ્રકૃતિ સત્તામાં ગણાય. પરંતુ તેને બદલે આ ગુણસ્થાનકે નરકગતિ અને દેવગતિ નહિ હોવાથી તેના બે આયુષ્ય ન હોય, માટે ૧૪૬. ક્ષાયિકમાં તિર્થંચાયુ પણ ન હોય, માટે ૧૩૮.

૧. તિર્થંચ ગતિ—

ચોથા ગુણસ્થાનક પ્રમાણે જ આ જીવો ક્ષાયોપશમિક સમ્ય-

ગદ્દિ હોય છે, પરંતુ તેઓને-મિથ્યાત્વ મોહનીય અને મિશ્ર મોહ-
નીયનો ક્ષય કરીને જે જીવો આવેલ હોય તેઓને જે સત્તા ઘટાવી
હોય છે, તે આ ગુણસ્થાનકે હોતી નથી. કારણ કે-તેવા જીવો
અસુખ્યાત વર્ષના આયુષ્યવાળા તિર્થંચોમા ઉત્પન્ન થાય છે.
અને તેઓ તો પાપમુ ગુણસ્થાનક પામતા જ નથી. ક્ષાયિક
સમગ્રીત પણ તેઓને જ હોય છે. માટે ક્ષાયિકની સત્તા અહીં ન
વિચારવી. માત્ર, અહીં તો ઉપશમ તથા ક્ષાયોપશમિક, અવિ-
સયોજક અને વિસયોજક પૂરતી સત્તા વિચારવી.

૬. પ્રમત્ત સંયત ગુણસ્થાનક

અહીં પણ ૧૪૮, ૧૪૭, ૧૪૬, ૧૪૫, ૧૪૪, ૧૪૩, ૧૪૨,
૧૪૧, ૧૪૦, ૧૩૯, ૧૩૮, ૧૩૭, ૧૩૬, ૧૩૫, ૧૩૪ ને ૧૩૩
એ સોળ સત્તાસ્થાનક હોઈ શકે. વળી આ ગુણસ્થાનક મનુષ્યને
જ હોય, તેથી જ્યાં જ્યાં અષ્ટ આશ્રયી અનેક જીવની અપેક્ષાએ
૧૪૮ ની સત્તા ઠહી હોય, ત્યાં ત્યાં ૧૪૫ ની સમજવી, કારણ કે,
આ ગુણસ્થાને મનુષ્ય જ હોય છે. અન્ય સર્વ સત્તાસ્થાનો
અવિરતિ ગુણસ્થાને બતાવેલ સત્તા પ્રમાણે વિચારવું.

૭. અપ્રમત્ત ગુણસ્થાનક—

અહીં છઠ્ઠા ગુણસ્થાનક પ્રમાણે ૧૪૮, ૧૪૭, ૧૪૬, ૧૪૫,
૧૪૪, ૧૪૩, ૧૪૨, ૧૪૧, ૧૪૦, ૧૩૯, ૧૩૮, ૧૩૭, ૧૩૬,
૧૩૫, ૧૩૪ ને ૧૩૩ એમ સોળ સત્તાસ્થાનક હોય.

૮. અપૂર્વકેરણ ગુણસ્થાનક—

મનુષ્ય, નિર્ધન અને નગ્દાયુના બધવાળા તથા ક્ષાયોપશમિક
રૂમ્બીની જીવો આ ગુણસ્થાનકે હોય જ નહિ. અહીં સામાન્ય
રીતે ત્રણ પ્રકારે સત્તા વિચારવાની છે.

૧. ઉપશમ સમ્યક્ત્વી. ઉપશમ શ્રેણીવાળા જીવો.

તથા જિનનામ અને આહારક ચતુષ્ઠની સત્તા વિનાના જીવોને
૧૩૩ પ્રકૃતિ સત્તામા હોય.

એ રીતે આઠમા ગુણુસ્થાનકે ૧૪૮, ૧૪૭, ૧૪૬, ૧૪૫,
૧૪૪, ૧૪૩, ૧૪૨, ૧૪૧, ૧૪૦, ૧૩૯, ૧૩૮, ૧૩૭, ૧૩૬,
૧૩૫, ૧૩૪, ૧૩૩ એ સોળ વિકલ્પો હોય છે.

૯. અનિવૃત્તિ બાદર સંપરાય ગુણુસ્થાનક :

ઉપશમ શ્રેણી માટે ઉપશમ તથા ક્ષાયિક સમક્રિતી સર્વેને
પૂર્વે દર્શાવેલ ૧૪૮, ૧૪૭, ૧૪૬, ૧૪૫, ૧૪૪, ૧૪૩, ૧૪૨, ૧૪૧,
૧૪૦, ૧૩૯, ૧૩૮, ૧૩૭, ૧૩૬, ૧૩૫, ૧૩૪ તથા ૧૩૩ એ સોળ
પૂર્વોક્ત રીતિએ જ હોય છે.

ક્ષપકશ્રેણી કરનાર ક્ષાયિકને પણ પૂર્વોક્ત રીતિએ જ ૧૩૮,
૧૩૭, ૧૩૪ અને ૧૩૩ એમ ચાર સત્તાસ્થાનક હોય. પરંતુ અપ્રત્યાખ્યા-
નીય ચતુષ્ઠ અને પ્રત્યાખ્યાનીય ચતુષ્ઠ એ આઠ પ્રકૃતિઓના ક્ષયે
પૂર્વોક્ત ચાર વિકલ્પોને બદલે અનુક્રમે ૧૩૦, ૧૨૯, ૧૨૬ અને
૧૨૫ ની સત્તા હોય તેમાથી ૧ સ્થાવર, ૨ સૂક્ષ્મ, ૩ તિર્થચગતિ,
૪ તિર્થયાનુપર્વી, ૫ નરકગતિ, ૬ નરકાનુપર્વી, ૭ આતપ, ૮
ઉઘોન, ૯ નિદ્રાનિદ્રા, ૧૦ પ્રચલાપ્રચલા, ૧૧ થીણુદ્ધિ, ૧૨ એકે-
ન્દ્રિય, ૧૩ બેઈન્દ્રિય, ૧૪ તેષ્ઠન્દ્રિય, ૧૫ ચઙ્ગિન્દ્રિય, તથા ૧૬
સાધારણ: એમ ૧૬ પ્રકૃતિના ક્ષયે અનુક્રમે ૧૧૪, ૧૧૩, ૧૧૦ અને
૧૦૯ પ્રકૃતિ સત્તામા રહે.

ત્યારબાદ, સામાન્યતઃ નપુસકવેદના ક્ષયે ઉપરના સત્તાસ્થા-
નોને બદલે અનુક્રમે ૧૧૩, ૧૧૨, ૧૦૯ અને ૧૦૮ પ્રકૃતિ સત્તામા
રહે, તેમાથી ઓવેદના ક્ષયે ૧૧૨, ૧૧૧, ૧૦૮ અને ૧૦૭ પ્રકૃતિ
સત્તામા રહે, તેમાથી હાસ્ય, રતિ, અરતિ, શોક, લય અને જુગુપ્સા
એ છ પ્રકૃતિના ક્ષયે ૧૦૬, ૧૦૫, ૧૦૨, અને ૧૦૧ રહે, ત્યાર

બાદ પુરુષવેદના ક્ષયે ૧૦૫, ૧૦૪, ૧૦૧ અને ૧૦૦ પ્રકૃતિનાં સત્તાસ્થાન રહે.

હવે, પ્રસ્થાપકની અપેક્ષાએ વિચારીએ :—

નપુસકવેદી શ્રેણી માંડનાર :—

શ્રીવેદ તથા નપુસક વેદનો તથા પુરુષવેદ અને હાસ્યાદિ પદ્ધતો સમકાળે ક્ષય કરે, તો નપુસક વેદના ક્ષયેજ ૧૧૩, ૧૧૨, ૧૦૯ અને ૧૦૮ પ્રકૃતિના સત્તાસ્થાનકા હોય હાસ્યાદિ પદ્ધતો ક્ષય થતા ૧૦૬, ૧૦૫, ૧૦૨ અને ૧૦૧ પ્રકૃતિવાળા સત્તાવિષ્કરણો ન સંભવે. અન્યસ્થાને થતાં ૧૧૩ વિગેરે વિષ્કરણો સંભવે. પરંતુ ૧૦૬નું સત્તાસ્થાનક અન્ય કાંઈ પ્રસંગે નપુસકવેદી ક્ષપકશ્રેણી માંડનારને હોય જ નહિ. માટે તે વિષ્કરણ તો તેઓને સર્વથા વર્જવો.

શ્રીવેદી શ્રેણી માંડનાર—

પુરુષવેદ અને હાસ્યાદિપદ્ધતો સમકાળે ક્ષય કરે છે, તેથી તે પ્રસંગે થતા જે ૧૦૬, ૧૦૫, ૧૦૨ અને ૧૦૧ પ્રકૃતિના ચાર વિષ્કરણો, ન સંભવે.

૧૦૬ નો વિષ્કરણ પૂર્વોક્ત રીતિએ જ ન સંભવે, પરંતુ અન્ય વિષ્કરણો તો અન્ય સ્થાને થતા હોવાથી અન્ય પ્રસંગે સંભવી શકે પુરુષવેદી શ્રેણી માંડનાર—

હવે પ્રમાણે જ સત્તાસ્થાન હોય હવેરની વાત યોગ્ય રીતે કરી હવે આપણે આગળ વિચારીએ આપણે વિચારી ગયા કે— પુરુષવેદના ક્ષયે ૧૦૫, ૧૦૪, ૧૦૧ અને ૧૦૦ પ્રકૃતિના ચાર વિષ્કરણો રહે, તેમાંથી સંભવતઃ કોઈના ક્ષયે ૧૦૨, ૧૦૮, ૧૦૦ અને ૯૯ પ્રકૃતિના ચાર વિષ્કરણ રહે, તેમાંથી સંભવતઃ માનના ક્ષયે ૧૦૩, ૧૦૨, ૯૯ અને ૯૮ એ ચાર વિષ્કરણ રહે, ત્યાર બાદ માદાના ક્ષયથી દરમિયાન ગુણસ્થાનકની દરમિયાન ચાલે છે.

એ પ્રમાણે ક્ષપકને ૯૮, ૯૯, ૧૦૦, ૧૦૧, ૧૦૨, ૧૦૩, ૧૦૪, ૧૦૫, ૧૦૬, ૧૦૭, ૧૦૮, ૧૦૯, ૧૧૦, ૧૧૧, ૧૧૨, ૧૧૩, ૧૧૪, ૧૨૫, ૧૨૬, ૧૨૯, ૧૩૦, ૧૩૩, ૧૩૪, ૧૩૭ અને ૧૩૮, એમ કુલ પચ્ચીશ સત્તાસ્થાન હોય.

તથા અનિવૃત્તિ ગુણસ્થાને ઉપર ઠહેલા (૨૩) ૯૮ થી ૧૩૪, તથા ૧૩૫, ૧૩૬, ૧૩૭, ૧૩૮, ૧૩૯, ૧૪૦, ૧૪૧, ૧૪૨, ૧૪૩, ૧૪૪, ૧૪૫, ૧૪૬, ૧૪૭, ૧૪૮ એમ સાડત્રીશ સત્તાસ્થાનો મળવે છે.

૧૦. સૂક્ષ્મસંપરાય ગુણસ્થાનક.

આ ગુણસ્થાનકે ઉપશમ શ્રેણીવાળાને, ઉપરના ગુણસ્થાનકમા ઠહેલ ૧૩૩ થી ૧૪૮, એમ ૧૬ સત્તાસ્થાનક હોય, ક્ષપકશ્રેણી-વાળાને નવમાના અતે માયાનો ક્ષય થવાથી જિનનામ અને આહારક ચતુષ્કની સત્તાવતને ૧૦૨, જિનનામની સત્તા ન હોય તેને ૧૦૧. આહારક ચતુષ્ક વિના જિનનામની સત્તાવતને ૯૮ અને જિનનામ તથા આહારક ચતુષ્ક પણ સત્તામા ન હોય, તેઓને ૯૭ ની સત્તા હોય.

આ ગુણસ્થાનકના અંતમા સંજ્વલન લોભનો પણ ક્ષય થાય છે ત્યારે બારમા ગુણસ્થાનકની શરૂઆત થાય છે.

આ પ્રમાણે દશમા ગુણસ્થાનકે ૯૭, ૯૮, ૧૦૧, ૧૦૨, અને ૧૩૩ થી ૧૪૮ મુખીના, એમ કુલ ૨૦ સત્તાસ્થાનકો હોય. ક્ષપક-શ્રેણી કરતો જીવ સીધો બારમે જ જાય.

૧૧. ઉપશાંતમોહ ગુણસ્થાનક.

આ ગુણસ્થાનકે પણ ૧૩૩ થી ૧૪૮ પર્યંતના સોળ સત્તા વિદ્ય હોય, અહીં આવેલો જીવ અવશ્ય પતન પામે છે.

૧૨. ક્ષીણમોહ વીતરાગ ગુણસ્થાનક.

દશમાના અતે સંજ્વલન લોભનો ક્ષય થવાથી અનુક્રમે, ૧, ૧૦૦, ૯૭ અને ૯૬ પ્રકૃતિવાળા ચાર વિદ્ય હોય.

તથા દ્વિચરિત્ર સમયે નિદ્રા અને પ્રયણાનો ક્ષય થવાથી અનુ-
ક્રમે ૯૯, ૯૮, ૯૫ અને ૯૪ પ્રકૃતિવાળા ચાર વિદ્યુત્પ હોય

ત્યારપછી, ખારમાના અતે ચક્ષુ, અચક્ષુ, અવધિ અને કૃવલ,
એ ચાર દર્શનાવરણીય, મતિ, શ્રુત, અવધિ, મનપર્યાવ અને કૃવલ
એ પાચ જ્ઞાનાવરણીય, દાન, લાલ, ભોગ, ઉપભોગ અને વીર્ય એ
પાચ અતગય, એમ કુલ ૧૪ પ્રકૃતિના ક્ષયે તેરમા ગુણુસ્થાનકની
શરૂઆત થાય છે

એ પ્રમાણે ખારમે ગુણુસ્થાનકે ૯૪, ૯૫, ૯૬, ૯૭, ૯૮, ૯૯,
૧૦૦ ને ૧૦૧ એ આઠ વિદ્યુત્પો હોય છે.

૧૩. અયોગિ ગુણુસ્થાનક.

ખારમા ગુણુસ્થાનકના અંતમા ચૌદ પ્રકૃતિના ક્ષયની પર્વે જે
૯૪, ૯૫, ૯૮, અને ૯૯ એ ચાર વિદ્યુત્પ હતા, તેમાથી ચૌદ પ્રકૃ-
તિનો ક્ષય થવાથી તેરમે ગુણુસ્થાનકે ઉપરના ચાર વિદ્યુત્પને મળે
૮૦, ૮૧, ૮૪ અને ૮૫ એ ચાર વિદ્યુત્પવાળા સત્તાસ્થાનક હોય છે.

એટલું ખાતર ધ્યાનમા રાખવું કે-જેઓને આહારક ચતુષ્ક
અને જિનનામની સત્તા છે, તેઓને ૮૫ ની સત્તા હોય જેઓને
જિનનામની સત્તા ન હોય, તેઓને ૮૪ ની સત્તા હોય, જેઓને આહાર-
ક ચતુષ્કની સત્તા ન હોય તેઓને ૮૧ ની સત્તા હોય અને જેઓને
જિનનામ અને આહારક ચતુષ્કની સત્તા ન હોય તેઓને ૮૦ ની
સત્તા હોય જે રીતે આ ગુણુસ્થાનકે ૮૦, ૮૧, ૮૪ અને ૮૫ એ
ચાર વિદ્યુત્પ હોય છે

૧૪. અયોગિ ગુણુસ્થાનક.

આ ગુણુસ્થાનકના દ્વિચરિત્ર સમય સુધી પૂર્વોક્ત રીતે જે
૮૦, ૮૧, ૮૪ અને ૮૫ પ્રકૃતિના ચાર સત્તાસ્થાનો હોય છે ત્યાર
બાદ જેઓને ૮૫ નું સત્તાસ્થાનક હોય તેઓને, ૧ દેવગતિ, ૨
રેવાનુપૂર્ણ, ૩ મુલ ને ૪ અમુલ વિદ્યાયોગતિ, એ ગૌરવ આપે

સ્પર્શ. ૧૪, પાય વર્ણ. ૧૯, પાય રસ. ૨૪, પાય શરીર. ૨૯, પાય બધન ૩૪ પાંચ સઘાતન. ૩૯, નિર્માણ. ૪૦, છ સઘયણ ૪૬, અસ્થિર ૪૭ અશુભ ૪૮. દુર્લભ ૪૯, દુઃસ્વર ૫૦, અનાદેય, ૫૧, અયશ ૫૨. છ સંસ્થાન ૫૮ અગુરુલઘુ ચતુષ્ક ૬૨. અપર્યાપ્ત ૬૩. સાતાવેદનીય અથવા અસાતા વેદનીય ૬૪. પ્રત્યેક ૬૫. સ્થિર ૬૬. શુભ ૬૭. ઔદારિક, વૈક્રિય અને આહારક અંગોપાંગ ૭૦ મુસ્વર ૭૧, અને નીચગોત્ર ૭૨ પ્રકૃતિના ક્ષયે ૧૩ પ્રકૃતિ રહે.

અન્ય મતે—મનુષ્યાનુપૂર્વી સહિત ૭૩ ના ક્ષયે ૧૨ પ્રકૃતિ રહે.

જેઓને જિનનામ સત્તામા ન હોય, તેઓને ૭૨ ના ક્ષયે ૧૨

અન્ય મતે—મનુષ્યાનુપૂર્વી સહિત ૭૩ ના ક્ષયે ૧૧ પ્રકૃતિ સત્તામા રહે.

એ પ્રમાણે સ્વમતે—૧૨, ને ૧૩ પ્રકૃતિનું સત્તાસ્થાન.

અને અન્યમતે—૧૧ ને ૧૨ પ્રકૃતિનું સત્તાસ્થાન હોય છે.

તથા આહારક ચતુષ્ક સત્તામા ન હોય, તેઓને ૬૮ પ્રકૃતિને ક્ષય થાય છે. કારણ કે ઉપરની ૭૨ પ્રકૃતિ આહારક ચતુષ્ક સહિત થાય છે, અને આહારક ચતુષ્ક તો આ જીવોને સત્તામાજ નથી. માટે ૬૮નો ક્ષય થાય છે, એટલે મનુષ્યગતિ, પચેન્દ્રિય જાતિ, ત્રસ, બાદર, પર્યાપ્ત, સુલભ, આદેય ને યશ, જિનનામ, ઉચ્ચગોત્ર, મનુષ્યાયુ, અને મનુષ્યાનુપૂર્વી એ ૧૩ પ્રકૃતિ રહે અન્ય મતે—મનુષ્યાનુપૂર્વી વિના ૧૨ પ્રકૃતિ રહે.

અને જેઓને જિનનામ અને આહારક ચતુષ્ક સત્તામા ન હોય, તેઓને પણ ૬૮ પ્રકૃતિનો ક્ષય થાય છે, પરાતુ જિનનામ વિ પ્રકૃતિ ૧૨ રહે છે

અને અન્ય મતે—મનુષ્યાનુપૂર્વી વિના ૧૧ પ્રકૃતિ રહે છે.

એ પ્રમાણે સ્વમતે-૧૨, ૧૩ પ્રકૃતિનું સત્તાસ્થાન અને અન્ય મતે-૧૧ ને ૧૨ નું તથા ૮૦, ૮૧, ૮૪, ને ૮૫ એ ૭ સત્તાસ્થાનો ૧૪ માં ગુણસ્થાનક હોય છે.

ત્યાગ્યાદ ચરમ સમયે ખાટી રહેલી સર્વ પ્રકૃતિનો ક્ષય કરી અનાદિસ અધવાળા દાર્મણ શરીરને છોડી જન્મમરણથી મુક્ત થવા એ નિવૃત્તિ નગરમાં સાદિ અનતકાળ વાસ કરે છે.

એ પ્રમાણે ૧૧ ને ૧૨ અથવા ૧૨ ને ૧૩ એમ બે સત્તાસ્થાન અને ૮૦, ૮૧, ૮૪, ૮૫, ૮૪, ૮૫, ૮૬, ૮૭, ૮૮ ૮૯, ૧૦૦, ૧૦૧, ૧૦૨, ૧૦૩, ૧૦૪, ૧૦૫, ૧૦૬, ૧૦૭ ૧૦૮, ૧૦૯, ૧૧૦, ૧૧૧, ૧૧૨, ૧૧૩, ૧૧૪, ૧૨૫, ૧૨૬, ૧૨૭, ૧૨૮, ૧૩૦, ૧૩૧, ૧૩૩, ૧૩૪, ૧૩૫, ૧૩૬, ૧૩૭, ૧૩૮, ૧૩૯, ૧૪૦, ૧૪૧, ૧૪૨, ૧૪૩, ૧૪૪, ૧૪૫, ૧૪૬, ૧૪૭, ૧૪૮ એ પ્રમાણે કુલ ૪૯ સત્તાસ્થાનો છે. x

x આ નિબંધમાં મતાતરે ટાકવામાં આવેલા નથી, તેમજ અભ્યાસી વિદ્યાર્થીએ તૈયાર કરેલ હોવાથી તેમાંની સ્પષ્ટતાઓ વિશિષ્ટ અભ્યાસીઓ સૂચવે, તે પ્રમાણે સુધારીને સમજવી. આ વિદ્યાર્થી-શિવલાલ સૌભાગ્યચંદ હડીઆરડાના ગ્રહીય હતા. ૯મો ક્રમત્રિંધ પૂરો કરી પચત્વ પામેલ છે. જો જુઓ હોત તો ક્રમત્રિંધના સમર્થ વિદ્વાન થવાની ચોક્કસ આશા હતી.

એ પ્રમાણે ક્ષપકને ૯૮, ૯૯, ૧૦૦, ૧૦૧, ૧૦૨, ૧૦૩, ૧૦૪, ૧૦૫, ૧૦૬, ૧૦૭, ૧૦૮, ૧૦૯, ૧૧૦, ૧૧૧, ૧૧૨, ૧૧૩, ૧૧૪, ૧૨૫, ૧૨૬, ૧૨૯, ૧૩૦, ૧૩૩, ૧૩૪, ૧૩૭ અને ૧૩૮, એમ કુલ પચ્ચીશ સત્તાસ્થાન હોય.

તથા અનિવૃત્તિ ગુણસ્થાને ઉપર કહેલા (૨૩) ૯૮ થી ૧૩૪, તથા ૧૩૫, ૧૩૬, ૧૩૭, ૧૩૮, ૧૩૯, ૧૪૦, ૧૪૧, ૧૪૨, ૧૪૩, ૧૪૪, ૧૪૫, ૧૪૬, ૧૪૭, ૧૪૮ એમ સાડત્રીશ સત્તાસ્થાનો મળવે છે.

૧૦. સૂક્ષ્મસંપરાય ગુણસ્થાનક.

આ ગુણસ્થાનકે ઉપશમ શ્રેણીવાળાને, ઉપરના ગુણસ્થાનકમા કહેલ ૧૩૩ થી ૧૪૮, એમ ૧૬ સત્તાસ્થાનક હોય, ક્ષપકશ્રેણી-વાળાને નવમાના અતે માયાનો ક્ષય થવાથી જિનનામ અને આહારક ચતુષ્કની સત્તાવંતને ૧૦૨, જિનનામની સત્તા ન હોય તેને ૧૦૧ આહારક ચતુષ્ક વિના જિનનામની સત્તાવંતને ૯૮ અને જિનનામ તથા આહારક ચતુષ્ક પણ સત્તામા ન હોય, તેઓને ૯૭ ની સત્તા હોય.

આ ગુણસ્થાનકના અતમાં સંજ્વલન લોભનો પણ ક્ષય થાય છે ત્યારે બારમા ગુણસ્થાનકની શરૂઆત થાય છે.

આ પ્રમાણે દશમા ગુણસ્થાનકે ૯૭, ૯૮, ૧૦૧, ૧૦૨, અને ૧૩૩ થી ૧૪૮ સુધીના, એમ કુલ ૨૦ સત્તાસ્થાનકો હોય. ક્ષપક-શ્રેણી ધરતો જીવ મીઘો બારમે જ જાય.

૧૧. ઉપશાંતમોહ ગુણસ્થાનક.

આ ગુણસ્થાનકે પણ ૧૩૩ થી ૧૪૮ પર્યંતના સોળ સત્તા વિદ્યુત્પ હોય, અહીં આવેલો જીવ અવશ્ય પતન પામે છે.

૧૨. ક્ષીણમોહ વીતરાગ ગુણસ્થાનક.

દશમાના અતે સંજ્વલન લોભનો ક્ષય થવાથી અનુક્રમે, ૧૦૧, ૧૦૦, ૯૭ અને ૯૬ પ્રકૃતિવાળા ચાર વિદ્યુત્પ હોય.

તથા દ્વિચરિત્ર સમયે નિદ્રા અને પ્રયલાનો ક્ષય થવાથી અનુ-
ક્રમે ૯૯, ૯૮, ૯૫ અને ૯૪ પ્રકૃતિવાળા ચાર વિદ્યુત્પ હોય

ત્યારપછી, ખારમાના અ તે ચક્ષુ, અચક્ષુ, અવધિ અને કેવલ,
એ ચાર દર્શનાવસ્થાથી, મતિ, શ્રુત, અવધિ, મન-પર્યાવ અને કેવલ
એ પાંચ જ્ઞાનાવસ્થાથી, દાન, લાલ, ભોગ, ઉપભોગ અને વીર્ય એ
પાંચ અતગય, એમ કુલ ૧૪ પ્રકૃતિના ક્ષયે તેરમા ગુણુસ્થાનકની
શરૂઆત થાય છે

એ પ્રમાણે ખારમે ગુણુસ્થાનક ૯૪, ૯૫, ૯૬, ૯૭, ૯૮, ૯૯,
૧૦૦ ને ૧૦૧ એ આઠ વિદ્યુત્પો હોય છે.

૧૩. અયોગિ ગુણુસ્થાનક.

ખારમા ગુણુસ્થાનકના અતમા ચૌદ પ્રકૃતિના ક્ષયની પદો જે
૯૪, ૯૫, ૯૮, અને ૯૯ એ ચાર વિદ્યુત્પ હતા, તેમાથી ચોદ પ્રકૃ-
તિનો ક્ષય થવાથી તેરમે ગુણુસ્થાનક ઉપરના ચાર વિદ્યુત્પને મદલે
૮૦, ૮૧, ૮૪ અને ૮૫ એ ચાર વિદ્યુત્પવાળા સ્થાનુસ્થાનક હોય છે.

એટલું ખાતર ધ્યાનમાં રાખવું કે-જેઓને આહારક ચતુષ્ક
અને જિનનામની સત્તા છે, તેઓને ૮૫ ની સત્તા હોય જેઓને
જિનનામની સત્તા ન હોય, તેઓને ૮૪ ની સત્તા હોય, જેઓને આહાર-
ક ચતુષ્કની સત્તા ન હોય તેઓને ૮૧ ની સત્તા હોય અને જેઓને
જિનનામ અને આહારક ચતુષ્કની સત્તા ન હોય તેઓને ૮૦ ની
સત્તા હોય જે રીતે આ ગુણુસ્થાનક ૮૦, ૮૧, ૮૪ અને ૮૫ એ
ચાર વિદ્યુત્પ હોય છે

૧૪. અયોગિ ગુણુસ્થાનક.

આ ગુણુસ્થાનકના દ્વિચરિત્ર સમય સુધી પૂર્વોક્ત રીતે જ
૮૦, ૮૧, ૮૪ અને ૮૫ પ્રકૃતિના ચાર સ્થાનુસ્થાનો હોય છે ત્યાર
પછી જેઓને ૮૫ નું સ્થાનુસ્થાનક હોય તેઓને, ૧ દેવગતિ, ૨
દેવાનુપૂર્ણ, ૩ મુલ ને ૪ અશુભ વિહારોગતિ, બે ગધ ૬ આઠ

સ્પર્શ. ૧૪, પાંચ વર્ણ. ૧૯, પાંચ રસ. ૨૪, પાંચ શરીર. ૨૯, પાંચ
બળ ૩૪ પાંચ સંઘાતન. ૩૯, નિર્માણ. ૪૦, છ સંઘયણ ૪૬,
અસ્થિર ૪૭. અશુભ ૪૮. દુર્લભ ૪૯, દુઃસ્વર ૫૦, અનાદેય, ૫૧,
અયશ ૫૨. છ સંસ્થાન ૫૮ અગુરુલ્લુ અતુષ્ટ ૬૨. અપર્યાપ્ત ૬૩.
સાતાવેદનીય અથવા અસાતા વેદનીય ૬૪. પ્રત્યેક ૬૫. સ્થિર ૬૬.
શુભ ૬૭. ઔદારિક, વૈક્રિય અને આહારક અંગોપાગ ૭૦ મુસ્વર
૭૧, અને નીચગોત્ર ૭૨ પ્રકૃતિના ક્ષયે ૧૩ પ્રકૃતિ રહે.

અન્ય મતે—મનુષ્યાનુપૂર્વી સહિત ૭૩ ના ક્ષયે ૧૨ પ્રકૃતિ રહે.

જેઓને જિનનામ સત્તામા ન હોય, તેઓને ૭૨ ના ક્ષયે ૧૨

અન્ય મતે—મનુષ્યાનુપૂર્વી સહિત ૭૩ ના ક્ષયે ૧૧ પ્રકૃતિ
સત્તામા રહે.

એ પ્રમાણે સ્વમતે—૧૨, ને ૧૩ પ્રકૃતિનું સત્તાસ્થાન.

અને અન્યમતે—૧૧ ને ૧૨ પ્રકૃતિનું સત્તાસ્થાન હોય છે.

તથા આહારક અતુષ્ટ સત્તામા ન હોય, તેઓને ૬૮ પ્રકૃતિને
ક્ષય થાય છે. કારણ કે ઉપરની ૭૨ પ્રકૃતિ આહારક અતુષ્ટ સહિત
થાય છે, અને આહારક અતુષ્ટ તો આ જીવોને સત્તામાજ નથી.
માટે ૬૮નો ક્ષય થાય છે, એટલે મનુષ્યગતિ, પંચેન્દ્રિય જાતિ, ત્રસ,
બાદર, પર્યાપ્ત, સુભગ, આદેય ને યશ, જિનનામ, ઉચ્ચગોત્ર, મનુ-
ષ્યાયુ, અને મનુષ્યાનુપૂર્વી એ ૧૩ પ્રકૃતિ રહે અન્ય મતે—મનુષ્યા-
નુપૂર્વી વિના ૧૨ પ્રકૃતિ રહે.

અને જેઓને જિનનામ અને આહારક અતુષ્ટ સત્તામા ન હોય,
તેઓને પણ ૬૮ પ્રકૃતિનો ક્ષય થાય છે, પરાતુ જિનનામ વિના
પ્રકૃતિ ૧૨ રહે છે.

અને અન્ય મતે—મનુષ્યાનુપૂર્વી વિના ૧૧ પ્રકૃતિ રહે છે.

એ પ્રમાણે સ્વમતે-૧૨, ૧૩ પ્રકૃતિનું સત્તાસ્થાન અને અન્ય મતે-૧૧ ને ૧૨ નું તથા ૮૦, ૮૧, ૮૪, ને ૮૫ એ છ સત્તાસ્થાનો ૧૪ મા ગુણુસ્થાનક હોય છે.

ત્યાગ્યાદ ચરમ સમયે બાકી રહેલી સર્વ પ્રકૃતિનો કાય દરી અનાદિસંબધવાળા દાર્મણ શરીરને છોડી જન્મમગ્નુથી મુક્ત થવા રૂપ નિવૃત્તિ નગરમા સાદિ અનતકાળ વાસ કરે છે.

એ પ્રમાણે ૧૧ ને ૧૨ અથવા ૧૨ ને ૧૩ એમ બે સત્તાસ્થાન અને ૮૦, ૮૧, ૮૪, ૮૫, ૮૪, ૮૫, ૮૬, ૮૭, ૮૮ ૮૯, ૧૦૦, ૧૦૧, ૧૦૨, ૧૦૩, ૧૦૪, ૧૦૫, ૧૦૬, ૧૦૭ ૧૦૮, ૧૦૯, ૧૧૦, ૧૧૧, ૧૧૨, ૧૧૩, ૧૧૪, ૧૨૫, ૧૨૬, ૧૨૭, ૧૨૮, ૧૨૯, ૧૩૦, ૧૩૧, ૧૩૩, ૧૩૪, ૧૩૫, ૧૩૬, ૧૩૭, ૧૩૮, ૧૩૯, ૧૪૦, ૧૪૧, ૧૪૨, ૧૪૩, ૧૪૪, ૧૪૫, ૧૪૬, ૧૪૭, ૧૪૮ એ પ્રમાણે કુલ ૪૯ સત્તાસ્થાનો છે. x

x આ નિબધમા મતાતરે ટાકવામા આવેલા નર્થી, તેમજ અવયાની વિદ્યાર્થીએ તૈયાર કરેલ હોવાથી તેમાની સખલનાઓ વિશિષ્ટ અબ્યામીઓ સૂચવે, તે પ્રમાણે મુધારીને સમઠવી. આ વિદ્યાર્થી-શિવલાલ સૌભાગ્યચંદ છડીઆરડાના રહીય હતા. ૧૬૦ કર્મચંદ પૂરે દરી પચત્વ પામેલ હે ને જીવ્યા હોત તો કર્મચંદના સમર્થ વિદ્વાન થવાની ચોક્કસ આશા હતી.

તથા જિનનામ અને આહારક ચતુષ્ઠની સત્તા વિનાના જીવોને
૧૩૩ પ્રકૃતિ સત્તામાં હોય.

એ રીતે આઠમા ગુણુસ્થાનકે ૧૪૮, ૧૪૭, ૧૪૬, ૧૪૫,
૧૪૪, ૧૪૩, ૧૪૨, ૧૪૧, ૧૪૦, ૧૩૯, ૧૩૮, ૧૩૭, ૧૩૬,
૧૩૫, ૧૩૪, ૧૩૩ એ સોળ વિકલ્પો હોય છે.

૯. અનિવૃત્તિ બાદર સંપરાય ગુણુસ્થાનક :

ઉપશમ ઐણી માટે ઉપશમ તથા ક્ષાયિક સમક્રિતી સર્વેને
પૂર્વે દર્શાવેલ ૧૪૮, ૧૪૭, ૧૪૬, ૧૪૫, ૧૪૪, ૧૪૩, ૧૪૨, ૧૪૧,
૧૪૦, ૧૩૯, ૧૩૮, ૧૩૭, ૧૩૬, ૧૩૫, ૧૩૪ તથા ૧૩૩ એ સોળ
પૂર્વોક્ત રીતિએ જ હોય છે.

ક્ષપકઐણી કરનાર ક્ષાયિકને પણ પૂર્વોક્ત રીતિએ જ ૧૩૮,
૧૩૭, ૧૩૪ અને ૧૩૩ એમ ચાર સત્તાસ્થાનક હોય. પરંતુ અપ્રત્યાખ્યા-
નીય ચતુષ્ઠ અને પ્રત્યાખ્યાનીય ચતુષ્ઠ એ આઠ પ્રકૃતિઓના ક્ષયે
પૂર્વોક્ત ચાર વિકલ્પોને બદલે અનુક્રમે ૧૩૦, ૧૨૯, ૧૨૬ અને
૧૨૫ ની સત્તા હોય તેમાથી ૧ સ્થાવર, ૨ સદ્ધમ, ૩ તિર્યચગતિ,
૪ તિર્યચાનુપ્રવી, ૫ નરકગતિ, ૬ નરકાનુપ્રવી, ૭ આતપ, ૮
ઉઘોન, ૯ નિદ્રાનિદ્રા, ૧૦ પ્રચલાપ્રચલા, ૧૧ થીણુદ્ધિ, ૧૨ એકે-
ન્દ્રિય, ૧૩ બેઈન્દ્રિય, ૧૪ તેષ્ઠન્દ્રિય, ૧૫ ચઉરિન્દ્રિય, તથા ૧૬
સાધારણુ: એમ ૧૬ પ્રકૃતિના ક્ષયે અનુક્રમે ૧૧૪, ૧૧૩, ૧૧૦ અને
૧૦૯ પ્રકૃતિ સત્તામાં રહે.

ત્યારબાદ, સામાન્યતઃ નપુસકવેદના ક્ષયે ઉપરના સત્તાસ્થા-
નોને બદલે અનુક્રમે ૧૧૩, ૧૧૨, ૧૦૯ અને ૧૦૮ પ્રકૃતિ સત્તામાં
રહે, તેમાથી ઓવેદના ક્ષયે ૧૧૨, ૧૧૧, ૧૦૮ અને ૧૦૭ પ્રકૃતિ
સત્તામાં રહે, તેમાથી હાસ્ય, રતિ, અરતિ, શોક, ભય અને જુગુપ્સા
એ ૭ પ્રકૃતિના ક્ષયે ૧૦૬, ૧૦૫, ૧૦૨, અને ૧૦૧ રહે, ત્યાર

એ પ્રમાણે ક્ષપકને ૯૮, ૯૯, ૧૦૦, ૧૦૧, ૧૦૨, ૧૦૩, ૧૦૪, ૧૦૫, ૧૦૬, ૧૦૭, ૧૦૮, ૧૦૯, ૧૧૦, ૧૧૧, ૧૧૨, ૧૧૩, ૧૧૪, ૧૨૫, ૧૨૬, ૧૨૯, ૧૩૦, ૧૩૩, ૧૩૪, ૧૩૭ અને ૧૩૮, એમ કુલ પચ્ચીશ સત્તાસ્થાન હોય.

તથા અનિવૃત્તિ ગુણસ્થાને ઉપર કહેલા (૨૩) ૯૮ થી ૧૩૪, તથા ૧૩૫, ૧૩૬, ૧૩૭, ૧૩૮, ૧૩૯, ૧૪૦, ૧૪૧, ૧૪૨, ૧૪૩, ૧૪૪, ૧૪૫, ૧૪૬, ૧૪૭, ૧૪૮ એમ સાડત્રીશ સત્તાસ્થાનો મળવે છે.

૧૦. સૂક્ષ્મસંપરાય ગુણસ્થાનકં.

આ ગુણસ્થાનકે ઉપશમ શ્રેણીવાળાને, ઉપરના ગુણસ્થાનકમા કહેલ ૧૩૩ થી ૧૪૮, એમ ૧૬ સત્તાસ્થાનક હોય, ક્ષપકશ્રેણીવાળાને નવમાના અતિ માયાનો ક્ષય થવાથી જિનનામ અને આહારક ચતુષ્કની સત્તાવતને ૧૦૨, જિનનામની સત્તા ન હોય તેને ૧૦૧. આહારક ચતુષ્ક વિના જિનનામની સત્તાવતને ૯૮ અને જિનનામ તથા આહારક ચતુષ્ક પણ સત્તામાં ન હોય, તેઓને ૯૭ ની સત્તા હોય.

આ ગુણસ્થાનકના અતમાં સંજ્વલન લોભનો પણ ક્ષય થાય છે ત્યારે બારમા ગુણસ્થાનકની શરૂઆત થાય છે.

આ પ્રમાણે દશમા ગુણસ્થાનકે ૯૭, ૯૮, ૧૦૧, ૧૦૨, અને ૧૩૩ થી ૧૪૮ મુધીના, એમ કુલ ૨૦ સત્તાસ્થાનકો હોય. ક્ષપક-શ્રેણી કરતો જીવ સીધો બારમે જ જાય.

૧૧. ઉપશાંતમોહ ગુણસ્થાનકં.

આ ગુણસ્થાનકે પણ ૧૩૩ થી ૧૪૮ પર્યંતના સોળ સત્તા વિદ્ય હોય, અહીં આવેલો જીવ અવશ્ય પતન પામે છે.

૧૨. ક્ષીણમોહ વીતરાગ ગુણસ્થાનકં.

દશમાના અતે સંજ્વલન લોભનો ક્ષય થવાથી અતુકમે, ૧૦૧, ૧૦૦, ૯૭ અને ૯૬ પ્રકૃતિવાળા ચાર વિદ્ય હોય.

તથા દ્વિચરિત્ર સમયે નિદ્રા અને પ્રયસાનો ક્ષય થવાથી અનુ-
ક્રમે ૯૯, ૯૮, ૯૫ અને ૯૪ પ્રકૃતિવાળા ચાર વિદ્યુત્પ હોય

ત્યાગપછી, બારમાના અતે ચક્ષુ, અચક્ષુ, અવધિ અને દેવલ,
એ ચાર દર્શનાવરણીય, મતિ, શ્રુત, અવધિ, મનઃપર્યાવ અને દેવલ
એ પાંચ જ્ઞાનાવરણીય, દાન, લાભ, ભોગ, ઉપભોગ અને વીર્ય એ
પાંચ અતગય, એમ કુલ ૧૪ પ્રકૃતિના ક્ષયે તેરમા ગુણુસ્થાનકની
સંખ્યા થાય છે

એ પ્રમાણે બારમે ગુણુસ્થાનકે ૯૪, ૯૫, ૯૬, ૯૭, ૯૮, ૯૯,
૧૦૦ ને ૧૦૧ એ આઠ વિદ્યુત્પો હોય છે

૧૩. અયોગિ ગુણુસ્થાનક.

“૧૨મા ગુણુસ્થાનકના અતમા ચૌદ પ્રકૃતિના ક્ષયની ખર્ચ ૭
૯૪, ૯૫, ૯૮, અને ૯૯ એ ચાર વિદ્યુત્પ હતા, તેમાંથી ચૌદ પ્રકૃ-
તિનો ક્ષય થવાથી તેરમે ગુણુસ્થાનકે ઉપરના ચાર વિદ્યુત્પને મદલે
૮૦, ૮૧, ૮૪ અને ૮૫ એ ચાર વિદ્યુત્પવાળા ચત્તાસ્થાનક હોય છે.

એટલું ખાતર ધ્યાનમાં રાખવું કે-તેઓને આહારક ચતુષ્ટક
અને જિનનામની સખા છે, તેઓને ૮૫ ની સત્તા હોય તેઓને
જિનનામની સત્તા ન હોય, તેઓને ૮૪ ની સત્તા હોય, તેઓને આહાર-
ક ચતુષ્ટકની સત્તા ન હોય તેઓને ૮૧ ની સત્તા હોય અને તેઓને
જિનનામ અને આહારક ચતુષ્ટકની સત્તા ન હોય તેઓને ૮૦ ની
સખા હોય તેથી તે આ ગુણુસ્થાનક ૮૦, ૮૧, ૮૪ અને ૮૫ એ
ચાર વિદ્યુત્પ હોય છે

૧૪. અયોગિ ગુણુસ્થાનક.

“૧૩મા ગુણુસ્થાનકના દ્વિચરિત્ર સમયે સૂચી પૂર્વેના રીતે ૪
૮૦, ૮૧, ૮૪ અને ૮૫ પ્રકૃતિના ચાર સ્થાનકોને ૮૦ ને ૮૧
૮૪ તેઓને ૮૫ નું સ્થાનક હોય તેઓને ૧૨૦૦ નિ, ૨
૨૦૦૦૦૦, ૩ ૬૦૦ ને ૪ ૨૦૦૦ વિદ્યુત્પો નિ, એ ૦ ૨ ૬ ૪

સ્પર્શ. ૧૪, પાચ વર્ણ. ૧૯, પાચ રસ. ૨૪, પાચ શરીર. ૨૯, પાચ બંધન ૩૪ પાંચ સંઘાતન. ૩૯, નિર્માણ. ૪૦, ૭ સંઘયણ ૪૬, અસ્થિર ૪૭ અશુભ ૪૮. દુર્લભ ૪૯, દુઃસ્વર ૫૦, અનાદિય. ૫૧, અયશ ૫૨. ૭ સંસ્થાન ૫૮ અગુરુલ્લુ ચતુષ્ક ૬૨. અપર્યાપ્ત ૬૩. સાતાવેદનીય અથવા અસાતા વેદનીય ૬૪. પ્રત્યેક ૬૫. સ્થિર ૬૬. શુભ ૬૭. ઔદારિક, વૈક્રિય અને આહારક અંગોપાગ ૭૦ મુસ્વર ૭૧, અને નીચગોત્ર ૭૨ પ્રકૃતિના ક્ષયે ૧૩ પ્રકૃતિ રહે.

અન્ય મતે—મનુષ્યાનુપૂર્વી સહિત ૭૩ ના ક્ષયે ૧૨ પ્રકૃતિ રહે.

જેઓને જિનનામ સત્તામા ન હોય, તેઓને ૭૨ ના ક્ષયે ૧૨

અન્ય મતે—મનુષ્યાનુપૂર્વી સહિત ૭૩ ના ક્ષયે ૧૧ પ્રકૃતિ સત્તામા રહે.

એ પ્રમાણે સ્વમતે—૧૨, ને ૧૩ પ્રકૃતિનું સત્તાસ્થાન.

અને અન્યમતે—૧૧ ને ૧૨ પ્રકૃતિનું સત્તાસ્થાન હોય છે.

તથા આહારક ચતુષ્ક સત્તામાં ન હોય, તેઓને ૬૮ પ્રકૃતિનો ક્ષય થાય છે. કારણ કે ઉપરની ૭૨ પ્રકૃતિ આહારક ચતુષ્ક સહિત થાય છે, અને આહારક ચતુષ્ક તો આ જીવોને સત્તામાજ નથી. માટે ૬૮નો ક્ષય થાય છે, એટલે મનુષ્યગતિ, ૫ એન્દ્રિય જાતિ, તસ, બાદર, પર્યાપ્ત, સુલભ, આદિય ને યશ, જિનનામ, ઉચ્ચગોત્ર, મનુષ્યાયુ, અને મનુષ્યાનુપૂર્વી એ ૧૩ પ્રકૃતિ રહે અન્ય મતે—મનુષ્યાનુપૂર્વી વિના ૧૨ પ્રકૃતિ રહે.

અને જેઓને જિનનામ અને આહારક ચતુષ્ક સત્તામાં ન હોય, તેઓને પણ ૬૮ પ્રકૃતિનો ક્ષય થાય છે, પરાતુ જિનનામ વિ પ્રકૃતિ ૧૨ રહે છે.

અને અન્ય મતે—મનુષ્યાનુપૂર્વી વિના ૧૧ પ્રકૃતિ રહે છે.

એ પ્રમાણે સ્વમતે-૧૨, ૧૩ પ્રકૃતિનું સત્તાસ્થાન અને અન્ય મતે-૧૧ ને ૧૨ નું તથા ૮૦, ૮૧, ૮૪, ને ૮૫ એ ૭ સત્તાસ્થાનો ૧૪ મા ગુણસ્થાનક હોય છે.

ત્યાગ્યાદ ચરમ સમયે બાપી રહેલી સર્વ પ્રકૃતિનો લય દગી અનાદિસંખ્યધવાળા દાર્મણુ શરીરને છોડી જન્મમરણથી મુક્ત થવા કેપ નિવૃત્તિ નગરમા સાદિ અનતદાળ વાસ કરે છે.

એ પ્રમાણે ૧૧ ને ૧૨ અથવા ૧૨ ને ૧૩ એમ બે સત્તાસ્થાન અને ૮૦, ૮૧, ૮૪, ૮૫, ૮૪, ૮૫, ૮૬, ૮૭, ૮૮ ૮૯, ૧૦૦, ૧૦૧, ૧૦૨, ૧૦૩, ૧૦૪, ૧૦૫, ૧૦૬, ૧૦૭ ૧૦૮, ૧૦૯, ૧૧૦, ૧૧૧, ૧૧૨, ૧૧૩, ૧૧૪, ૧૨૫, ૧૨૬, ૧૨૭, ૧૨૮, ૧૩૦, ૧૩૧, ૧૩૩, ૧૩૪, ૧૩૫, ૧૩૬, ૧૩૭, ૧૩૮, ૧૩૯, ૧૪૦, ૧૪૧, ૧૪૨, ૧૪૩, ૧૪૪, ૧૪૫, ૧૪૬, ૧૪૭, ૧૪૮ એ પ્રમાણે કુલ ૪૯ સત્તાસ્થાનો છે. x

x આ નિબંધમા મતાતરે ટાકવામા આવેલા નથી, તેમજ અભ્યાસી વિદ્યાર્થીએ તૈયાર કરેલ હોવાથી તેમાની સખલનાઓ વિશિષ્ટ અભ્યાસીઓ સૂચવે, તે પ્રમાણે સુધારીને સમજવી. આ વિદ્યાર્થી-શિવલાલ સૌભાગ્યચંદ હડીઆરડાના ગ્રીષ્મ હતા. ૧૮૦ કુર્મચંદ્ર પૂર્વે દરી પચત્વ પામેલ છે. બે જગ્યા દોત તે કુર્મચંદ્રના સમર્થ વિદ્વાન થવાની ચોક્કસ આશા હતી

શુદ્ધિપત્રક

પાં.ક	પાંક્તિ	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૧	૧૬	તત્રોત્તર	તત્રોત્તરં
૧૨	૯	તેઓમ	તેઓમા
૧૫	૪	શ્રતના	શ્રુતના
૨૪	૭	અક્ષરશ્રત	અક્ષરશ્રુત
૨૪	૧૭	અક્ષરશ્રત	અક્ષરશ્રુત
૨૫	૧	ભૂય-૧ લવી	ભૂયલિવી
૨૫	૧૨	ઉઅળમિલપ્પાણં	ઉ અળમિલપ્પાણં
૬૩	૨૨	ળાઙ્ઙ	ળાઙ્ઙા
૬૫	૧	૧થ૨	થિ૨
૬૮	૯	ગહા	ગહો
૭૧	૭	તિર્થંચ	તિર્થંચ
૭૬	૨	વિહ	વિહં
૮૪	૧૭	અસુહ	અસુહ
૯૬	૯	ઇટ્ટા	ઇટ્ટો
૧૦૭	૧૫	પ્રદ્રેષઅ.ને	પ્રદ્રેષઃ અને
૧૦૯	૧૭	અઙ્ઙયળ	અઙ્ઙયળ
૧૪૮	૫	મત્યાદીનામ	મત્યાદીનામ્
૧૮૫	૧૩	ગધ	ગંધ
૨૧૦	૨૪	વિહયોગતિ	વિહાયોગતિ
૩૦૮	૫	ગુણુઠાણુ	ગુણુઠાણું
૩૨૧	૫	વિ-ગજળુ	વિજિળુ
૩૨૨	૧	સકમણાદિ કે	સકમણાદિકે
૩૨૬	૨૦	૧થણુદ્ધિત્રિક	થિણુદ્ધિત્રિક
૩૨૯	૬	નદ્રાનો	નિદ્રાનો

